

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

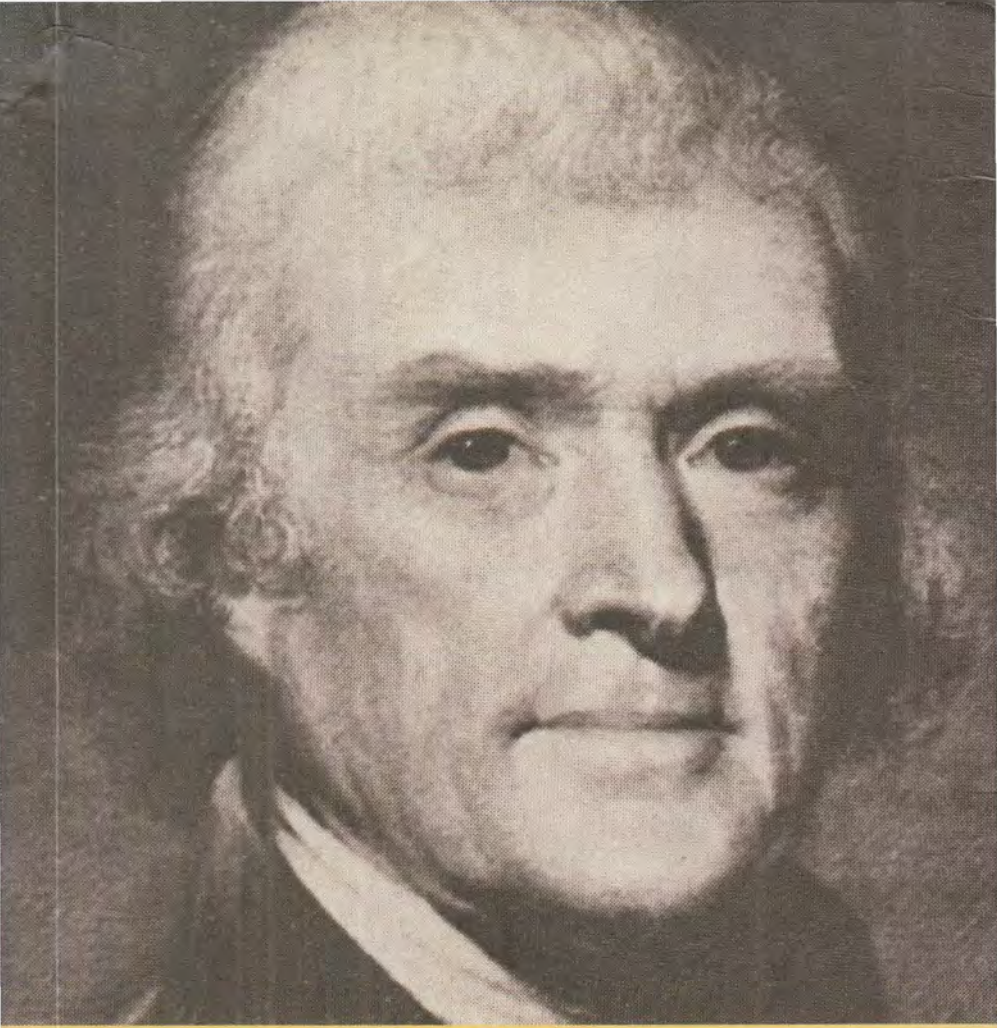
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Albert Jay Nock

THOMAS JEFFERSON

AMERİKA'NIN KURUCUSU

TARİH

epsilon®

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Amerika'nın üçüncü başkanı Thomas Jefferson'ın yaşamöyküsü niteliğindeki bu kitap, aslında daha çok ABD'nin doğuşunu, "özgürlükler ülkesi" diye anılmasını başlatan süreçleri, köleliğin ortadan kaldırılmasına, eyaletlerin kurulmasına, özerk yönetimlerin varlık kazanmasına, anayasanın oluşturulması ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin hazırlanmasına giden yolu gözler önüne sermektedir.

Avrupa tarihinin 1800'lü ya da daha önceki yıllarını anlatan yapıtların bolluğuna karşın, Birleşik Devletler tarihi için bu alanda görece bir kısırlıktan söz edilebilir. Albert Jay Nock, alışılmış bir biyografi yerine, Jefferson'ın özel yaşantısı, yetenekleri ve kendi kendini yetiştiren bu tarihsel kişinin Amerika tarihinde başlattığı ve gerçekleştirdiği önemli fikirlerin yaşama geçiriliş sürecini anlatırken, biraz da Amerikalı zihniyetini oluşturan tohumlarla tanıştırmakta okuru.

THOMAS JEFFERSON

AMERİKA'NIN KURUCUSU

THOMAS JEFFERSON / AMERİKA'NIN KURUCUSU

Yazan: Albert Jay Nock
Çeviri: İbrahim Enis Köksaldı
Yayın Yönetmeni: Şemsa Yeğın
Düzeltili: Sedat İmza
Düzenleme: Gülen Işık

Kapak Uygulama: Zafer Aktuğu
Film-Grafik: Ebru Grafik
Montaj: Hülya Yılmaz

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaası
Çiftehavuzlar Yolu
Acar Sitesi No: 18 Davutpaşa
Tel: (0212) 480 07 75

1 Baskı: Aralık 2005

ISBN: 975 331 806-5

Türkçe Yayın Hakkı: Onk Ajans aracılığı ile
© Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. ve San. Ltd. Şti.

Yayımlayan:
Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. ve San. Ltd. Şti.
Osmanlı Sk. 24/4 34470 Taksim / İstanbul
Tel: 0212.252 38 21 pbx Faks: 252 47 29
İnternet adresi: www.epsilonyayinevi.com
e-posta: epsilon@epsilonyayinevi.com

Genel Dağıtım:
Yeni Çizgi Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Gürsel Mah. Alaybey Sk. No: 7
Kâğıthane / İstanbul
Tel: 0212.220 57 70 pbx Faks: 222 61 55
İnternet adresi ve on-line alışveriş: www.yenisayfa.com
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

THOMAS JEFFERSON

AMERİKA'NIN KURUCUSU

ALBERT JAY NOCK

Çeviri
İbrahim Enis Köksaldı

 epsilon

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK 7

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇ 26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1784-1789 63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1784-1789 (DEVAMI) 102

BEŞİNCİ BÖLÜM

WASHINGTON, MAMILTON, ADAMS 140

ALTINCI BÖLÜM

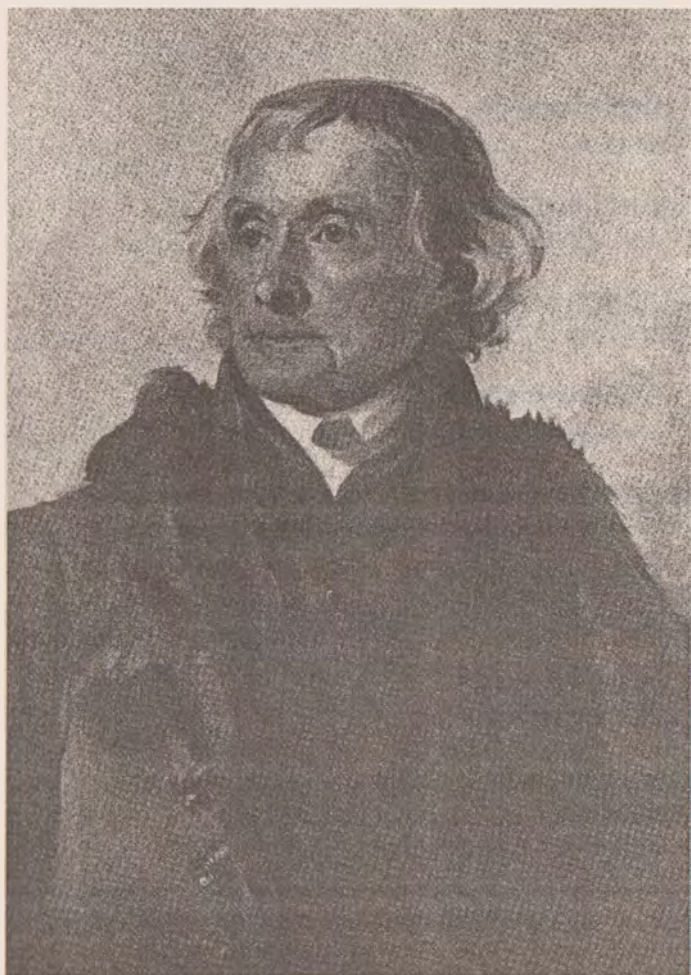
SEKİZ YILLIK “MUHTEŞEM SEFALET” 185

YEDİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR BAŞLANGIÇ 221

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KARARMA..... 253

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK

I

1760 yılında Williamsburg, sömürge Virginia'sının başkentiydi. Hiçbir ilgi çekiciliği bulunmuyör değilse de, dönemin plantasyon yaşamı gibi çok fazla romantik abartıya konu olmuş bir toplumsal yaşamın düzeyini belirleyen ovalı yüksek sınıf için kışla buluşma zamanıydı. Kentin kendisi cazibesizdi. Aslında, buradan daha iyisini görmeyenler için Williamsburg'un cazibesiz olduğu doğru değildi ve Philadelphia'nın güneyinde de daha iyisi zaten yoktu. Williamsburg, Amerikan taşra kentlerinin alışıldık tarzında gelişmişti: Aydınlatması olmayan, yazın tozlu kışın çamurlu, at arabaları geçtikçe tozu kiri kalkan geniş bir yolun her iki yanına sıralanmış düzensiz yapılar dizisi. Yolun hali haraptı çünkü tüm Virginia'da asfalt diye bir şey yoktu ve hiç kimse de henüz böyle bir şey görmemişti. Bu yolun bir ucunda başkent, diğer ucunda da William-Mary College bulunuyordu; yol tam ortada bir kilise ve birkaç kamu binasıyla süslenmiş bir köy meydanı şeklinde genişliyordu.

Mimari bakımdan bu yapılar etkileyici değildi. Aslında inşaat sanatı tüm Virginia'da düşük bir düzeydeydi. "Mimarlık perileri," diyordu görmüş geçirmiş bir yerli, "sanki bu topraklara beddua etmiş." Yine aynı kişiye göre Williamsburg'daki üniversite [William-Mary College] ve hastane de "çatıları olmasa, birer tuğla

fırını olarak değerlendirilebilecek kaba saba, biçimsiz bina yığınlarıydı.” Ne var ki, kamu binaları, yanlarındaki özel konutlar gibiydi. Bu özel konutlardan yaklaşık iki yüz tane vardı ve çoğu ahşaptandı. Konutlar ahşaptandı çünkü tuğla ya da taş binaların sağlıklı olduğuna inanılıyordu. “Özel konutlar çok nadiren taş ya da tuğladan yapılır. Çoğunda ince kereste ve tahta kullanılır, sıva için de kirece başvurulur. Bunlardan daha çirkin, daha rahatsız ve ne neyse ki, daha dayanıksız bir şey tasarlamak olanaksızdır... En fakir insanlar, ağılların içine yatay olarak yerleştirilmiş kütükten barakalar yaparlar ve yarıkları da çamurla kapatırlar.” Williamsburg’da su tesisatı, drenaj ya da kanalizasyon bulunmuyordu; ne bir ocak ya da fırın, ne bir kibrit, ne de mum dışında yanında kitap okuyabileceğiniz bir şey vardı. Okunacak şey de zaten çok azdı –birkaç kitap ve tek bir gazete, ki kötü olmakla beraber tüm Virginia’da bir tek bu gazete yayınlanıyordu. Söz edilmeye değer hiçbir mağaza yoktu; zaten para da çok az kullanılırdı. İlkel bir takas yöntemiyle, mallar değiş tokuş edilirdi. Genel olarak standart para birimi, tütündü. Williamsburg’un nüfusu, tüm sömürge sakinleri gibi öz kaynaklarına çok bağlı olan yaklaşık bin kişiden ibaretti. Çoğunlukla, kullandıkları şeyleri kendileri üretirler ve kendi eğlencelerini, danslarını, kumarlarını, avlarını, avareliklerini, kavgalarını kendileri uydururverirlerdi. Bu yaşamın getirdiği bazı gelişmeler onların yaşantısında tuhaf gibi görünür. Örneğin Patrick Henry’ye ilk bakışımızda gördüğümüz, Williamsburg’da zaman öldüren, Raleigh Tavernası’nın Apollo Odası’ndaki danslarda aylaklık yapan ve kendisini, öykü anlatmadaki yeteneğinin toplayabileceği tüm aylak takımlarının olmazsa olmazı haline getiren bir tür serseri, yirmili yaşlarında müflis bir tacir ve yola gelmez bir tembeldir.

Adını, kendisine İngiliz Kilisesi himayesinde katkıda bulunmuş olan hükümdarların adlarından alan William-Mary College, bu kıta üzerinde kurulan ikinci yüksek öğretim kurumuydu. O dönemde iyi bağış toplardı. Gelir kaynakları arasında, yirmi bin akrelik bir arazi bulunuyordu. Ancak üniversitenin bu arazi üzerindeki hakkı, tuhaf bir şarta bağlıydı: Her yıl mart ayının beşinci gününde, rektör, Latince yazılmış bir övgü yazısının iki kopyasıyla birlikte genel valinin ziyaretine gitmek zorundaydı. Üni-

versite, “eski, yüce, güçlendirici klasik müfredatı” izlerdi; yani burada öğrencilere Latince, Yunanca, matematik, ahlak felsefesi ve İngiliz Kilisesi’nin inandığı şekliyle Hristiyan inancının taraf-
lı bir türü öğretilirdi.

Ancak bu kurum asla başarılı olamadı. Yönetimi zayıf, eğitimiye daha kötüydü. Londra kardinali, sömürgeci manevi yönetimine sahipti ve bazı nedenlerden dolayı, en iyi şekilde memleketlerinden uzakta istihdam edilebileceklerini düşündüğü kendi din adamlarından bazılarını Virginia’ya getirmenin cezbediciliğine her zaman direnemiyordu. Aynı hareket tarzı onun William-Mary College’de yaptığı profesörlük atamalarında da etkili oluyordu. Yine aynı dönemde, dindar ancak hayal gücü oldukça kısıtlı bir İngiliz olan Mr. Boyle adında biri, bu okula gitmeye ikna edilebilecek Kızılderilileri Hristiyanlaştırmak ve eğitmek adına üniversiteye bağışta bulunmuştu. Bu girişim için boş yere büyük miktarda enerji harcandı ve bu nedenle de üniversitenin genel kültürel düzeyi düşük kaldı. Parton, istemsiz bir nüktedanlıkla “Eğer üniversite Kızılderili gençlerde herhangi bir başarı sağlamış olsaydı, bu gençler evcilleştirildikleri anda hastalanıp, ölerdi,” der. “Ölmeyenler ise,” diye ekler, Williamsburg’dan özgürlüklerine kavuştukları ilk mutlu anlarında giysilerini sağa sola fırlatır ve bağıra çağıra ormana koşarlardı.”

Ne var ki üniversite de kilisenin ayrıcalıklı konumunu paylaşıyordu ve bu nedenle hale yola gelmesini özendirerek pek az neden vardı. İngiliz Kilisesi sömürgeci “yasayla kurulmuştu”; kilise, İngiltere’de olduğu gibi burada da, tıpkı Postane gibi, devlet hizmetinin bir koluydu ve tekelini koruyan yasalar çok sertti. Bir aralar Virginia’lılar pazar günleri iki kez kiliseye gitmek zorundaydılar ve bu kuralı ilk kez bozduklarında para cezasına, ikinci kez bozduklarında kırbaç cezasına ve üçüncü kez bozduklarında da ölüm cezasına çarptırılabilirlerdi. Hristiyan inancıyla ilgili herhangi bir konu hakkında ciddiyetsizce konuşmak büyük bir suçtu ve insan, bir din adamı hakkında kötü konuştu diye kırbaçlanabilirdi. Küfür etmek de cezalandırılabilirdi; ikinci kez küfür edildiğinde sövenin dili bir tığ yardımıyla deliniyor, üçüncü seferde ise kişi öldürülüyordu. Dini öğretilere karşı gelen kimse, bir kazığa bağlanıp yakılıyordu. Bu yasalar, o zama-

na dek uygulanmış benzer yasalardan daha düzenli bir şekilde ve yansızca uygulanıyor değildi; ancak yavaş yavaş eskimeye başladıklarında, yetkililerin başka nedenlerden dolayı hoşlarına gitmeyebilecek kişilere karşı potansiyel ceza araçları olarak yine de varlıklarını koruyorlardı. Sömürgeci, insan hakları olmadığı gibi dinsel özgürlük de yoktu; İngiltere'nin bu konudaki siyaseti, her açıdan tam bir zorlama siyasetiydi. Bütün bunlardan dolayı kilise yalnızca yüzeysel ve itibarsız bir üslupta yoluna devam etti ve ona giderek daha az önem verilmeye başlandı.

1760 yılında, garip bir dağılımı olan dört kişilik bir arkadaş grubu, Williamsburg'da bir araya geldi ve bu arkadaşlar, iki yıllık bir sürecin büyük kısmı boyunca, oldukça sıkıcı bir yaşamda yapabilecekleri şeyleri yapmakta birbirlerine yardımcı olarak, yakın bir ilişki içerisinde oldular. Bu değişik ruhlar haftada en az bir kere akşam yemeğinde toplanıyorlardı; aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra bu grubun üyelerinden biri, her iki yarı kürede en iyi toplumsal yaşamı uzun süre tecrübe ettikten sonra, geride şöyle bir kayıt bırakacaktı: “ Bu akşam yemeklerinde, bütün yaşamımda işittiklerimden daha akıllı, daha mantıklı ve daha felsefi konuşmalara tanık oldum.” Bu grubun en dikkat çekici üyesi, tarihte ne yazık ki en az iz bırakmış olanıdır. Onun hakkında bilinen pek az şey yalnızca, bize “onun hakkında keşke daha çok şey bilseydik” dedirtecek kadardır. Bu kişi, bir İskoç olan ve William-Mary College'de matematik profesörlüğü yapan William Small'du. Small herhalde *in omne re scibili** Abelard gibi bir kimseydi; çünkü bazı zamanlar ahlak felsefesi, güzel konuşma, edebiyat dersleri de verir ve uygulamalı bilimde bazı çalışmalar yapardı. Hangi şartların onu üniversiteye getirdiğini kimse bilmemektedir; ancak bir kere orada görev aldıktan sonra, Small, ahlaksız ve zaman öldüren din adamlarıyla, isyan çıkaran öğrencilerle, hüküm süren yetersizlik, tembellik ve dalaşmalarla bir anda yüz yüze geldi. 1762 yılında İngiltere'ye döndü ve “Birmingham'lı Şanlı Dr. Small” oldu. Ancak orada da kendisi hakkında çok az bilgi bıraktı. Small, Darwin'in arkadaşısıydı; bu-

---

* Lat. 'Her konuda bilgili. Çev.

rada dindarlığına karşı kapalı dokundurmalar vardı. Small, James Watt'a buhar makinesini geliştirmekte yardım etti. Büyük olasılıkla, Chateaubriand'ın Joubert hakkında söylediği gibi, Small, kendisi için isim yapmaktansa mükemmelliye ulaşmakla daha çok ilgileniyordu; aslında ayrı ayrı bütün örneklerde onun etkisi, sahip olduğu şöhretten çok daha fazlaydı. Böyle bir insanın büyük cazibesi, kimsenin onun hakkındaki değerlendirmesinden asla emin olamamasında; onun devamlı olarak kendisi hakkında sorular sordurtmasında ve insanları tahminlerde bulunmaya yöneltmesinde yatar –*caret quia vate sacro*. *

Bu arkadaş grubunun ikinci üyesi, George Wythe adında bir avukattı; bu adam sonradan Virginia başyargıcı, Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalayıcılarından biri ve John Marshall ile Henry Clay'in hukuk hocası olacaktı. Kendi kendini eğitmiş -belki Latince buna dahil değildir- bir insan olan Wythe'in sömürge'deki en iyi Yunanca bilgini olduğu söylenirdi. Wythe, kendi kendini yetiştirmiş güçlü beyinlere özgü tuhaflıkların bazılarını bünyesinde bulundurmaktaydı. Örneğin daha sonraki yıllarında, verdiği hukuksal kararları Yunancayla süsleyerek, onları yazıya geçirenleri zor durumlara soktu. Yine, köleliğin kaldırılması için alınacak önlemlerin yavaş ilerleyişinden hoşlanmayarak, aniden tüm kölelerini bir hamlede özgür bıraktı ve görünüşe göre, bu değişimin onlara yarar mı zarar mı getireceğini hiç düşünmedi. Çok dürüst bir insandı. Ayrıca mesleği ve sömürge halkının ona duyduğu saygı açısından da eşit derecede üstün bir yere sahipti.

Bu dört kişilik topluluğun üçüncü üyesi, sömürge'nin valisi olan Francis Fauquier'di. Fauquier, İngiliz valilik görevlilerinin büyük kısmına hatırı sayılır bir istisna oluşturunuyordu. Virginia'nın o zamana kadar gördüğü en becerikli insandı. Tavırlarındaki bütün farklılığı ve çekiciliğiyle görüp geçirmiş bir kişi; harika bir müzisyen ve dil bilimci; Avrupa'nın hemen hemen her yerinde uygar insanlarla tanışmış akıllı bir seyyahı. Ancak kumara duyduğu garip bir tutku, yolunu kesmişti. Fauquier'in

---

* Lat. 'Çünkü kutsal bir şairden yoksunlar. Çev.

bir oturuŖta bütün mal varlığını kumar masasında kaybettikten sonra, yaŖamını devam ettirmek adına Virginia'ya atanmaktan mutlu olduğunu herkes bilir. Fauquier kumar zaafını Virginia'lı yüksek sınıfa da bulaŖtıracaktı; ancak özel ve kamusal yaŖamda baŖka bakımlardan aŖırı derecede adildi. Kalbi de çoğu kez, İngiliz merkantilizminin (ticaretiliğinin) kr oburluğunun hakimiyeti altında huzursuzlukları artmakta olan sömürge sakinleriyle beraberdi.

Kendilerini Williamsburg'un sıkıcı yaŖamında yalnız kalmıŖ bulan bu adamlar, orta yaŖlarına hayli yaklaŖmıŖlardı. Vali Fauquier elli altı, Mr. Wythe otuz dört yaŖındaydı. Dr. William Small'un yaŖı ise bilinmemektedir; ancak kırk beŖ yaŖından kk değil büyük olduğunu dŖndrecek nedenler bulunmaktadır. İŖte bu grubun dördüncü yesi niversiteye o yılın baŖında girmiŖ olan on yedi yaŖında bir çocuktu. Uzun boylu ve eklemleri sıkıca birleŖmemiŖ bir gençti bu. Elâ gözleri, kum rengi saçları, gneŖe ya da rzgra maruz kaldığında soyulan son derece ince bir cildi, kalın bilekleri, büyük el ve ayakları vardı. Adı Thomas Jefferson'dı.

II

Delikanlı, Virginia sınırındaki Albemarle'den yüz elli mil kuzeybatıya gelmiŖ olan hli vakti yerinde bir yetimdi. Babası Peter Jefferson, Albemarle'de ilk baŖta bin akre büyüklüğünde olan bkir bir plantasyon iŖletmiŖti. Ancak dört yüz akrelik bir arazinin komŖudan uygun bir fiyata, yani "Henry Weatherbourne'un en büyük içki çanağına" satın alınmasıyla birlikte Ŗu anda bu plantasyon geniŖlemiŖ durumdaydı. Peter Jefferson, soyu Galler'e dayanan kk bir iftiydi. Goochland'te, Dungeness'li Isham Randolph'un on dokuz yaŖındaki kızı Jane Randolph ile evlenmiŖti. Thomas Jefferson'ın yetmiŖ yedi yaŖındayken yazdığı otobiyografisi, anasıyla babasının aileleri hakkında çok kısıtlı bilgi verir. Jefferson bir tek, Randolph ailesinin, "secerelerini İngiltere ile İskoçya'ya kadar dayandırdıklarını ve de bunun, setikle-

ri inanç ve yetenekleri oralarda yaşamış atalarına atfetmelerine izin verdiğini,” söyler. Peter Jefferson, hem bedensel hem de zihinsel açıdan çok güçlü bir adamdı. Eğitimsiz ancak öğrenmeye meraklı bir adam olan Peter, ne bulsa okurdu. En sonunda, aynı Washington gibi o da bir yer ölçmeci olacak kadar matematik ve ustalık geliştirmeyi başardı. Profesör Fry’a Virginia’nın ilk gerçek haritasını oluşturmakta ve Virginia ile Kuzey Carolina arasındaki sınırın nereden geçeceğini belirlemede yardım etti ve elli yaşındayken, muhtemelen aşırı çalışmaktan öldü. En büyük oğlu Thomas, o sırada on dört yaşındaydı ve İngiltere’nin sömürgeci geçerli olan ilk evlat yasasına göre, mal-mülkün en büyük hissesi ona miras kalacaktı. Peter Jefferson ölmeden önce oğlu ve varisi Thomas için resmi olarak iki dileğini açıklamıştı: Thomas büyüyüp güçlü ve sağlıklı bir adam olmalı ve esaslı bir klasik eğitim görmeliydi. Peter’ın, diğer sekiz çocuğu için herhangi bir belirgin arzusunu ifade etmediği sanılmaktadır.

Thomas’ın babasının iki dileği de gerçek oldu. İnsanın o dönemde sağlık ve güce ulaşması için, iyi yönetime olduğu kadar bol şansa da ihtiyacı vardı. Dayanaksız olanlar genç yaşta ölürdü; onlar için yapacak başka bir şey yoktu; eğer bir kimse otuzlu yaşlarının ötesine dek hayatta kalmayı başarır, ileri yaşlara erişeceğine güvenebilirdi. Peter Jefferson’ın dokuz çocuğundan biri yirmi dokuz yaşında, biri yirmi beş yaşında, biri iki aylıkken ve biri de doğum sırasında ölmüştü (Bu, ortalama ailenin kaderi, belki de biraz daha iyisiydi). Ancak en büyük çocuk olan Thomas, yaşamın zorlukları altında ayakta durabilecek ve babasının umutlarını gerçekleştirecek kadar şanslıydı. Yaşamı boyunca, uzun aralıklarla geçirdiği şiddetli baş ağrıları dışında nadiren rahatsızlık geçirdi. Dişleri mükemmeldi; görme gücünü ise öldüğü güne dek kaybetmeyecekti. Kısacası, yaşlılığın iki büyük laneti-ki bunlardan biri Washington’a durmadan acı vermişti- ona hiç uğramadı.

Thomas Jefferson’ın hayatının sonlarına doğru yazdığı bir mektup, o kahramanlık çağında bünyesel gücün nasıl bir şey olduğuna dair bir fikir verir ve ayrıca o zamanki tıp uygulamalarına da ışık tutar. Jefferson mektubunda, bir doz kalomel ve calapanın

yol açtığı “hafif bir tükürüklenme”den şikâyet edet, “oysa, dozun içerisinde en fazla sekiz ya da dokuz kalomel tanesi bulunmaktadır.” Gücsüz kimselerin bu tür şeyler karşısında besbelli çok az şansları olurdu. Mr. Jefferson çeşitli tıp teorilerine hep sağlıklı bir insanın şüpheciliğiyle bakar ve bu teoriler hakkında Daniel Defoe tarzında konuşurdu. “Başiboş bırakılmış tıp acemilerinin oluşturduğu tecrübesiz ve küstah topluluğun, bir yılda, Robin Hood’ların, Cartouche’lerin ve Macheath’lerin bir asırda yok ettiklerinden daha fazla insanı öldürdüklerini güvenle iddia edebileceğimize inanıyorum,” demişti örneğin. Bir keresinde de, kafalarının üstünde uçuşan bir akbaba var mı yok mu diye havaya bakmaksızın konuşan üç doktora hiç tanık olmadığını söyleyecekti. Onun tıp teorisi, modern tıp inancını önceden haber veriyordu: “Sağgörülü, ahlaklı ve insancıl doktor varsayımsal deneyler yapmaktan vazgeçmeli ve doğanın insandaki bozulmuş fonksiyonları tamir etmek için harcadığı yararlı çabalara güvenmelidir.” Ancak diğer yandan Jefferson, aşılana ya da Philadelphia’lı Dr. Shippen’in uyguladığı şekliyle “çiçek aşısı” olan ilk insanlardandı da. Otuz bir yaşındayken, New York’a yaptığı bir seyahat esnasında bu amaçla Philadelphia’da mola vermişti.¹

---

¹Jefferson, 1806 yılında Jenner’a övücü bir mektup yazdı. Bu mektupta kendisinin “ilk dönemler arasında olduğunu” söylüyordu. Dr. Shippen’in uygulama şeklini bilmesek de, o dönemki genel aşılama yöntemi gerçekten çok korkunçtu ve heralde aşı olmak için büyük bir kararlılık gerekiyordu. Kongre Kütüphanesi’nde Jefferson’ın elyazmaları arasında, 1770 tarihli Virginia Almancağı’nın bir kopyası vardır ve içinde düzyazı ve şiir şeklinde yazılmış ilginç çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Dr. Thomas Dimsdale tarafından yazılmış olanı, aşılama sürecini şöyle açıklar:

İlk olarak hasta on gün boyunca hayvansal yiyeceklerden, baharattan ve “küçük bira dışında” mayalı içkilerden uzak durmalıdır. Bu dönem boyunca hasta üç doz ilaç alır. Her bir dozda şunlar bulunur:

8 gr. kalomel
8 gr. yengeç kısıkağı tozu
1/8 gr. potasyum antimonil tartarat

Daha sonra ise, sağlıklı koşullar dışında pratikte tıpkı şimdiki gibi uygulanan aşılama işlemine geçilir. Talimatlar aşı yarasının kesinlikle kapatılmamasını belirtmektedir. Aşılamadan iki gün sonra da hasta aşağıdaki ilacı alır:

Sağlığa katkısı olan bir diğer olay da, şimdilerde bizim yerleşik hayat dediğimiz şeyin o zamanlarda uygulanamaz olmasıydı. İnsanın formda kalmasını sağlayacak egzersizlerden uzak durmak çok zordu. Peter Jefferson oğlunu iyi bir atıcı olarak yetiştirmiş ve onu zamanının en iyi binicilerinden biri olma yoluna sokmuştu. Thomas Jefferson hep hızlı at binerdi; yürüme gücünü kaybettikten sonra bile bu böyle olmuştu. Seksen üç yaşında, ölümüne üç hafta kalmışken bile atla zorlu bir yolculuk yaptı. Bununla birlikte, bir at olsa olşa “insana ancak yarım bir egzersiz yaptırabilirdi. Bu hayvanı kullanmak suretiyle, kazandıklarımızdan daha fazlasını kaybettik mi, kaybetmedik mi, kuşkuluyum. Şu ana kadar başka hiçbir şey, insan vücudunun yozlaşmasına onun kadar sebep olmamıştır.” Arabayla seyahat için ise Jefferson özetle, “bir at arabası, bir beşikten daha iyi değildir,” diyordu. Koruması altında bulunan bir gence, yürüyüşün bütün egzersizler arasında en iyisi olduğunu söyleyerek, ona yanında daima silah taşımamasını tavsiye edecekti. “Bu, vücuda ölçülü bir egzersiz yaptırır ve vücut için çok sert olup zihne hiçbir etkisi olmayan top oyunları ve benzer oyunların aksine, insanın zihnine cesaret, girişkenlik ve bağımsızlık verir.” Jefferson, sağlığın ilimden daha değerli olduğuna inanmak, ilaçlara duyduğu güvensizlik ve “vücudun mutlak güçlendiricisi olan” sıkı egzersize -her gün en az iki saat yapılmalıydı- beslediği inanç bakımından babasına çekmişti. Egzersize inancı güçlü bir inançtı ve yalnızca güçlü bir kimse Mr. Jefferson’ın bu konu hakkındaki fikrine uygun davranabilirdi. Kendisi için bu öğreti iyi iş görmüştü. Ancak hiç

---

3 gr. kalomel
3 gr. yengeç kıskacı
1/10 gr. potasyum antimonil tartarat

Aşı “tutmaya” başlar başlamaz hasta aynı dozu “geceleyin” yine alır ve ertesi sabah da aşağıdakileri kullanır:

2 ons kaynamış sinameki
1/2 ons manna
2 dirhem calapa tentürü

kuşku yoktu ki, bu tür egzersizler onun komşusu ve samimi arkadaşları olan James Madison'ı neredeyse anında çöktürdü. Ne var ki, Madison'ın güçsüz bedeni, her şeye rağmen, bir şekilde Mr. Jefferson'inkinden iki yıl daha fazla, yani seksen beş yıl boyunca ayakta kalmayı becerecekti.

Peter Jefferson'ın ilk dileğinin gerçekleşmesinde büyük katkısı olan şans faktörü, ikinci dileğinin gerçekleşmesinde de neredeyse aynı miktarda rol oynadı. Sınır bölgesinde okul yoktu; aslını söylemek gerekirse tüm sömürge de hiçbir okul bulunmuyordu. Bazen din adamları öğrenci kabul ederdi ve şans eseri, Thomas Jefferson da öğretmenlikte yetenekli olan iki din adamının ellerine düştü. Bu iki din adamı da İskoç'tu. İskoç Douglas'tan sonra İskoç Maury'nin ve daha sonra da Williamsburg'ta İskoç Small'un öğretmenliği altında Jefferson, her yönüyle tam bir İskoç eğitimi aldı. Jefferson anılarında şöyle der: "Babam beni beş yaşındayken İngiliz okuluna, dokuz yaşındayken de Latin okuluna verdi. Bu okula babamın ölümüne dek devam edecektim." Onun Harvard ya da Princeton yerine William-Mary College'e gitmesi ise, o ana dek hiçbir kesintiye uğramamış iyi şansları sanki en sonunda tökezlemiş izlenimini veriyordu. Ancak bu onun kendi tercihiydi; velisine bu öneriyi dile getiren resmi bir mektup yazdı. Ancak çocukça da olsa bu mektupta sorumluluğu, annesinin kuzeni Peter Randolph'a yüklüyordu:

Shadwell, 14 Ocak 1760

Efendim: İki hafta kadar önce Albay Peter Randolph'un sömürgesindeydim. Okul hayatımdan söz açılınca, Peter Randolph, William-Mary College'e gitmemin benim yararına olacağını düşündüğünü söyledi. Gitmem konusunda arzuluydu ve bizzat ben de çeşitli nedenlerden ötürü aynı şekilde düşünüyorum. İlk olarak, Mountain'da kaldığım sürece zamanımın dörtte birinin kaybı kaçınılmaz. Çünkü arkadaşlar buraya gelip beni okuldan alıkoyuyorlar. Benim yokluğum bu arkadaşlıklara bir son verecek ve bu yolla ev idaresi masraflarını azaltacaktır. Öte yandan,

üniversiteye gitmek suretiyle, daha fazla insan tanıyacağım. Bu, ileride benim işime yarayabilir. Ayrıca Yunanca ve Latince üzerine çalışmalarımı burada olduğu gibi orada da sürdürebilir ve keza matematik namına da bir şeyler öğrenebilirim. Fikrinizi öğrenmekten mutluluk duyacağım.

Bu tatlı dilli ve ikna edici mektup, Mr. Jefferson'ın kalemin-den çıkanların ilkiydi ve velisini ikna etmeyi başaracaktı. Aslında yalnızca sondaki kasıtsız ironi bile bu işte başarılı olabilirdi. William-Mary College'ın bu şekilde ihtiyatlıca değerlendirilmesi gerçekten oldukça cömertçeydi; çünkü masrafları karşılayabilen çoğu insan, oğullarını eğitim için İngiltere'ye ya da kuzeydeki okullara gönderiyordu. Ancak Jefferson'ın William ve Mary'den yana yaptığı bu gelişigüzel seçmenin, onun için yine müthiş bir şans olduğu ortaya çıkacaktı. Muhtemelen başka hiçbir yerde onun mizacına ve düşünce biçimine bu kadar uyan şeyler bir arada bulunamazdı. Williamsburg'da geçirilecek iki yıl, düşünceli bir insan için, sosyal felsefede oldukça sağlam bir eğitim anlamına geliyordu. Başkent olması dışında başka hiçbir özelliği bulunmayan, politika dışında başka hiçbir şeye ev sahipliği yapmayan, hatırı sayılır bir ticaret ya da sanayisi ya da bir avuçtan fazla insanı bulunmayan bir başkent olan Williamsburg, politik sömürünün çıplak bir örneği olarak duruyordu. Merkantilizm (ticaretçilik) doktrinine bağlılığının bir sonucu olarak İngiliz devleti, dünyevi otoritesi sayesinde sömürgeci yaşayanların emeğini insafsızca ve aptalca sömürmekteydi. Kilise sayesinde de, onların beyin ve ruhlarını sömürmekteydi. Bunu ise sahte bir vatanseverlik telkiniyle başarıyordu. John Adams'ın söylediği gibi “dindeki boş inançlar, politikada boş inançların doğmasına neden oluyor ve her ikisi, askeri gücü yönetmekte bir araya getiriliyordu.” Williamsburg bu işlemin merkeziydi. Thomas Jefferson'ın kısa süre sonra gençlik mektuplarına “Devilsburg”* diye tarih atması boşuna değildi.

---

* *Devil*, İngilizcede ‘şeytan’ anlamına gelir. Sözcüklerle yapılan Williamsburg-Devilsburg oyununu daha iyi anlatmak için, biz de ‘Eskişehir-Şeytanşehir’ örneğini verebiliriz. Çev.

Dahası bu durumun kendi yorumcuları da vardı. Ortak çıkar ve zevkleri yanında, kendi durumlarına duydukları güvensizliğin sonucu olarak da bir araya gelmiş olan üç değişik insan, Jefferson'ı, iyi şansın neden olduğu bir tür mucize eseri olarak arkadaşlığa kabul etti -hem de, ne olursa olsun, biçimsel bakımdan grubun eşit bir üyesi olarak. Zamanının diğer bazı insanları -özellikle de Franklin- gibi, o da, kendisini bu arkadaşlıkta rahat hissettirecek kesin bir olgunlukla doğmuştu. Daima, görgülü bilim insanının [Small], eğitilmiş avukatın [Wythe] ve gün görmüş dünya insanının [Fauquier] bir izleyicisi olarak kaldı. Bir insanın onun yazdıklarında bulabileceği neredeyse tek hararet izi, “kendisi için birer baba olan” ve Williamsburg’daki varlıkları “onun hayatının yazgısını belirlemiş olan” Vali Fauquier, Mr. Wythe ve Dr. Small’a duyduğu hayranlığı hayatının geç döneminde kaleme aldığı yazıları arasında yer alır. Gerçekten de Jefferson’ın, kökeni bu üç adamın birine ya da diğerine dayandırılmayacak hiçbir faaliyeti neredeyse yoktur.

III

Thomas Jefferson’ın yaşamının ilk yılları hakkında bilinen pek az şey vardır. 1770 yılında, annesinin Shadwell’deki evi yandı ve bu da “kâğıt adına varolan her şeyin ve neredeyse tüm kitapların” yok olmasıyla son buldu. Şans eseri, gençlik mektuplarının yarım düzinesi -çoğu üniversitedeyken arkadaşı John Page’e yazılmıştı bunların- ve ayrıca hesap defterleri ile kısa notlarının bazıları kurtulmuştu. Page’e gönderdiği ilk mektup, yirmi yaşındayken 1762 yılının Noel günü Fairfield’den yazılmıştı. Bu mektubun özel bir değeri vardır. Çünkü tarihçilerin ve romancıların Virginia’daki sömürge yaşamının zarafetini abartma eğilimlerini aydınlatmaktadır. Williamsburg’dan Shadwell’e dönerken, Mr. Jefferson, oldukça şatafatlı bir yaşam süren zengin bir arkadaşıyla Noel’i geçirmek üzere yolculuğuna Fairfield’te mola vermişti. Günün eğlencelerinde kendine düşen payı gerçekleştirmek için de kemanını ve birkaç yeni dans müziğini beraberin-

de getirmişti. İşte bu eğlencenin sabahında yazdığı mektubunda Jefferson, Page'e, "lanet sıçanların" uyurken cep defterini yiyip bitirdiğini hiçbir sıradışılık ya da şaşkınlık vurgusu yapmadan bildirir ve şöyle devam eder: "Defterim cebimde, başucumdan otuz kırk santim ötedeydi. Ve o an için çokla tatmin olmamışlar ki, çubuk işi ipek çorap bağlarımı ve yeni almış olduğum dans müziği notalarımı da alıp götürmüşler."

Jefferson bu durumdan şikâyet etmez. Hakkaniyetle gözlemde bulunur: "Eğer bu olaydan sonra başıma daha kötüsü gelmemiş olsaydı, şeytanı suçlamazdım (çünkü biliyorsun sıçan sıçandır ve açlık şeytanın kışkırtması olmaksızın, sıçanları bu yola itmiş olabilir." Öyle gözükmektedir ki tavan arasında yatırılmıştır; ama yine mektubunda bu durumun sıradışılığına dair bir vurgu yapmaz: "Yatmaya gittiğimde saatimi her zamanki yere koydum ve sabah uyandığımda elime almak için hamle yaptığımda onu yine yerinde buldum, ama *quantum mutatus ab illo!** her şey suda yüzüyordu. Evin çatısındaki bir çatlaktan tavan arasına su dolmuştu. Hem de cep defterimi yiyen sıçanlar kadar sessiz ve sakince." Ancak bu olay bile o gece başına gelenlerin en kötüsü değildi. Saat muhafazasının içinde sevgilisinin resmi bulunuyordu. Yağmur, resmi ve saatin kâğıt kadranını iyice ıslatıp hamur haline getirmişti. Öyle ki, kurumaları için onları kutudan çıkarmaya çalışırken, "asla eski hallerine getiremeyeceği korkusuyla, lanet olası parmakları onları fena yıpratmıştı." Bununla birlikte, iki cümle sonra, Jefferson'ın kendine olan hakimiyeti, hukuk çalışmaları hakkındaki konuya rahat bir geçiş yapmasına yetecek derecede eski haline gelir. "Ve artık, resim bozulmuş olsa da, sevgilimin zihnime kazanmış o kadar canlı bir görüntüsü bulunuyor ki, onu korkarım kendi ruh sağlığım için sık sık aklıma getireceğim. Ve eminim onu, bu kış yaşlı Coke'u bitirmek için de düşüneceğim; çünkü Tanrı biliyor ki, Williamsburg'daki sandığıma koyduğumdan beri yaşlı Coke'u hiç görmedim. Her neyse, Page, gönülden diliyorum ki, şeytan, yaşlı Coke'u alıp götürmüş

---

* Lat. Ne kadar da değişmiş eskisinden. Çev.

olsun. Çünkü eminim ki yaşlı, kalın kafalı bir hergeleden hayatımda hiç bu kadar çekmemiştim.”

Burada sözü edilen genç kız, Miss Rebecca Burwell idi. Mr. Jefferson, Page’a yazdığı sonraki mektuplarında, bu kızı, Restorasyon modası üslubuna uyarak Belinda adıyla övecekti. Bunu kısmen şiirsel bir hava yaratmak için, kısmen de bu çok önemli mektuplaşmaları biri kurcalayabilir korkusuyla yaptı. “Devilsburg, 23 Ocak 1764” tarihli bir mektubu, “Sekreterin oğlu tarafından postaya verilen” Page’in mektuplarından birinin kendisine ulaşmadığını bildirir ve ayrıca kendi gönderdiği mektuplardan biri hakkındaki endişesini de açıklar. Oysa ki “mektubu gönderdiği Sukey Potter, ona, mektubu dün küçük Mr. T. Nelson’a teslim ettiğini ve onun da mektubu -kendi eliyle gerçekleştirmiş olması umuduyla- Page’e teslim etmiş olduğunu söylemiştir.” İşte bu huzursuzluk, Jefferson’ın sevdiceği hakkında kapalı mektuplar yazmasına ve dişil zamirler yerine erkek zamirler kullanmak ya da Belinda ismini -bazı zamanlar tersten- Yunanca harflerle yazmak gibi beceriksiz bir şeffaflık içeren hileler benimsemesine yol açacaktı. Görünüşe bakılırsa Page, mektupları Latince yazmanın yeterince güvenlik sağlayacağını düşünmekteydi. Çünkü Jefferson, Page’e yazdığı gecikmiş mektubunda şöyle der: “Keşke sizin örneğinize uyup Latince yazsaydım ve sevgilimi *ἀδελφὴ** yerine *campana in die*** diye çağırıyaydım.” Ne var ki, Dr. Small’un bir öğrencisi olan Jefferson, çok dikkatli ve özenli olmaya kesin karar verir -kişi kendi aşk ilişkileri hakkındaki imaları örterken bile, *wissenschaftlich**** olan ne varsa ona gerçek bir saygı göstermelidir: “Düşüncelerimizi birbirimize iletirken, bizim dışımızda herkes için anlaşılmaz olacak bir sisteme bağlı kalmalıyız. Bu aralar sana Shelton’ın Taşigrafik Alfabeti’ni ve talimatlarını göndereceğim.”

Rebecca Burwell ise bu genç adamın gösterdiği ilgiyi pek ciddiye almıyordu. Hiç kuşkusuz isteyeseydi onunla evlenebilir-

---

* Belinda adının Yunanca ve tersten yazılmış hali. Çev.

**Belinda adının seslerinden çıkan bir başka söz grubunun (bell-in-day) Latince’ye çevrilmiş hali. Çev.

***Alm. Bilimsel. Çev.

di, çünkü evlilik Virginia'lı kadınlara açık olan tek meşguliyet alanıydı ve kendilerini buna hazır hale getirmekte de aynı şekilde çok büyük bir yetenek gösterirlerdi. Kızın bu ihtiyatlı talibi, evlenme teklifinde bulunmak gibi bir düşünce besliyordu. Jefferson, Fairfield'daki yağmurlu ve sıçanlı gecesinden bir ay sonra yazdığı bir mektupta Page'e şöyle sorar: "R.B. nasıl? Burada kalıp hiçbir şey yapmayayım mı, yoksa gidip hiçbir şeyden daha da azını mı yapayım?... Kalbim gitmemi, hakkımda verilecek hükmü duymamı ve artık boşlukta kalmamamı söylüyor; ancak aklım, gidip de girişimin başarısızlıkla sonuçlanırsa, her zamankinden on kat daha perişan olursun, diyor." Jefferson bir kez daha, oyunları seyretmek üzere mayıs ayında Petersburg'a gitmeyi düşünür: "Eğer gidersem, bilmiyorum ama Williamsburg'ta yaşamaya belki devam edebilirim." Ne var ki, bunlardan hiçbirini yapmaz; bütün yaz Shadwell'de kalır, sakince tarımla uğraşır ve hukuk okur. Mayıs ayının sonunda, uyanık Page, Jefferson'a bir rakibi olduğunu bildirir ve onu hemen harekete geçmeye teşvik ederek, Shadwell'den ayrılıp şansını kullandığı takdirde, onun vekili olarak çalışmayı ve Miss Burwell'in hislerinde ona yer bulmak için görüşme yapmayı teklif eder. Jefferson uzun bir ay boyunca bu mektuba bir cevap vermez; daha sonra da dinginci felsefeyle dolu bir mektup yazar. "Sözünü ettiğin rakibi acaba çetin bir rakip olarak değerlendireyim mi değerlendirmeyeyim mi, bilmiyorum. Zira benim yokluğum süresince onun için çok büyük bir fırsat söz konusuydu." –Ancak Jefferson Shadwell'de kalmaya devam eder.

Bu, korkakça bir çekingenliğe benzetilebilir; ne var ki aslında hiç de öyle değildir. Tavrının Page'de oldukça kayıtsız bir adam izlenimi yaratacağının farkında olan Jefferson, gerçek ruh halini ona açar. Jefferson Miss Burwell'i sevdiğinden bir hayli, dünyayı dolaşma isteğinden ise tamamen emindi. "Özellikle İngiltere, Hollanda, Fransa, İspanya, İtalya (kendime oradan güzel bir keman alacağım) ve Mısır'ı ziyaret edeceğim." Bu seyahat sonrasında Kanada üzerinden yurda döneceğini söylüyordu. İdeal olan, her iki girişimde de başarıya ulaşmaktı; örneğin yalnızca en fazla iki ya da üç yıllık bir seyahatte bulunacak ve daha sonra

Miss Burwell’le evlenecekti –acaba Page durumu gözden geçirip, nelerin yapılabileceğine ilişkin bir şeyler düşünür müydü? Bu projeyi Burwell’in keskin takdirine bizzat sunmaktan içgüdüsel bir tedirginlik duyuyordu. “En başta o böyle bir şeye hazır olmadıkça, İngiltere’den dönene kadar beni beklemesi gibi akılsız bir teklifte bulunmaktan ölesiye korkuyorum. Korkarım ki bu benim başarılı olma şansımı hatırı sayılır derecede azaltacak.” Ne var ki, herhangi bir tehlike karşısında Jefferson, Birmingham’lı büyük Dr. Small’un bir öğrencisi olarak kalır: “Fakat olacak olan eninde sonunda budur. Rıza gösterirse, mutlu olurum. Eğer göstermez ise, mutlu olmak için mümkün olduğunca fazla çaba göstermeliyim.”

Genç filozof, bu ulu düşüncelerin eksenine girdikten sonra mektubunda canlanır ve Page’e tutkulu bir kararlılıkla şunları yazar:

Hayat yolculuğumuzda en talihli olanımız hile, sık sık, bizi büyük çapta etkileyebilecek felaket ve talihsizliklerle karşılaşır. Bu felaket ve talihsizliklerin saldırılarına karşı ruhumuzu güçlendirmek, hayatımızın en önde gelen çalışma ve çabalarından biri olmalıdır. Bunu başarmanın tek yolu, İlahi iradeye mükemmel bir tevekkül duymak ve olup biten ne varsa hepsinin olmak zorunda olduğunu düşünmektir. Huzursuzluğumuz sayesinde belaları önlememiz olanaksızdır; bu huzursuzluk belaların başa geldikten sonra daha da büyük güç kazanmalarına yol açar yalnızca. İşte bu ve bunun gibi düşünceler, önümüze çıkan güçlüklerin üstesinden gelmemizi, hayatın bu yükü altında katlanılır bir sabır derecesiyle ayakta kalmamızı ve yolun sonuna varana dek dini ve sarsılmaz bir tevekkülle hayatımıza devam etmemizi olanaklı kılabılır. Yolun sonunda ise, emaneti onu bize vermiş olan Tanrı’ya teslim edebilir ve karşılık olarak, O’nun erdemimize uygun gördüğü bir ödül alabiliriz. İşte sevgili Page, bu hayattaki durumunu gözden geçiren insanın lisanı böyle olur. Bu durumu, niteliğinin izin verdiği ölçüde kolay kılmayı isteyen her insanın lisanı böyle olmalıdır. Böyle insanı pek az şey rahatsız eder ve onu hiçbir şey çok rahatsız etmez.

John Page Miss Burwell’i sezdirmeden takip edip, konuyu cesaretle onun önüne koyarak büyük fedakârlıklarda bulundu.

Onun Jefferson'ın satır aralarında oldukça dikkat çekici ve görkemli bir felsefi anlam içeren mektubunu Rebecca'ya gösterip göstermediği bilinmemektedir. Ancak bu olmasa bile, Miss Burwell tümüyle profesyonel bir eğitimden kaynaklanan, gerçekçi olmaksaki üstünlüğünün verdiği bütün o güçle durumu kolayca değerlendirebilirdi; kaldı ki, başka bir talibi daha vardı. Bu nedenle Burwell, aşığı Jefferson ekim ayında sakince Williamsburg'a dönünceye ve kendisine protokollerinin kapsadığı bütün konular -candan bağlılık, Avrupa seyahati, yeni keman ve evlilik- uyarınca resmi bir teklifte bulununcaya kadar diplomatik statükoyu koruma teklifini prensipte ağır başlılıkla kabul etti.

Ekim ayı gelip çattı. "Geçen gece, Apollo'da¹ hoş arkadaşlarımın ve Belinda'yla dans edişimin beni neşelendirebileceği kadar neşeliyken, doğacak güneşin beni şimdi olduğum kadar perişan göreceğini hiç düşünmemiştim. Dans aralarında birçok şey söylemeye hazırdım. Ancak ağzımdan çıkanlar, büyük bir düzensizlikle söylenen ve görülmedik uzunluktaki duraklamalarla kesintiye uğrayan birkaç kırık dökük cümle oldu." Jefferson, bir hafta sonra yeni bir girişimde bulunarak, en sonunda şarta bağlı bir teklifte bulunmak gibi korkunç bir işi kıvırmayı başardı. "Kesin bir cevaba yol açacak hiçbir soru sormadım; ancak *ádviλεβ*'² yı bu tür soruların bir gün sorulacağı konusunda temin ettim." Jefferson bu konuda ayrıca şunları söyleyecekti: "Bir teklifte bulunacağım konusunda onu tatmin ettim. Eğer buna razı olma niyetindeyse, diğer kimselerin yaptığı tekliflere itibar etmeyecektir. Öte yandan eğer 'mevcut kararları' benim lehime değilse, onları lehime çevirecek şeyler söylemek benim gücüm dışındadır, ki ben de zaten böyle şeyler söylemedim."

Hiç kuşkusuz o sonbahar gecesi Miss Burwell güle güle uykuya dalsa da, sevecen bir profesyonelin bir amatör -Dr. Small'un felsefi cephaneliğindeki bütün topları, çocukça bir aşka düşmüş zavallı bir kelebeğin üzerine çevirmiş olan beceriksiz bir amatör için hissedeceği hoşgörölü merhameti duyumsuyordu. Ne var ki Miss Burwell'in ertesi sabah profesyonellere yakışır bir şekilde

---

¹ Raleigh Taveması'ndaki Apollo Odası. Sömürgecinin Büyük Britanya'ya karşı aldığı ilk misilleme önlemleri daha sonra burada hazırlanacaktı.

diğer talibi üzerinde karar kılmasıyla birlikte, her şey geride kalıyordu. Burwell neredeyse hiç zaman kaybetmeden, Jefferson'ın pek fazla korkulmayan ve nefret edilmeyen rakibiyle evlendi. Kayıtsız aşığı Jefferson ise -çoğu aşığın Dr. Small ya da Fauquier gibi birer moral desteği yokken bile başardığı gibi- ayakta kalmayı başardı. Jefferson, altı yıl sonra Page'i genç bayanların katıldığı bir ev partisi düzenlemeye teşvik ediyor ve eski neşeli mizacıyla "Sally Nicholas'ı yeşil sandalyesiyle Newquarter'a taşımaya," söz veriyordu, "orada da senin periaguan* bir otomat gibi bizi kendiliğinden karşılar." Jefferson Belinda'ya asla kavuşamadı; Avrupa'ya yapılacak bir gezi için daha çok zaman vardı ve aslına bakılırsa, Burwell'e şart koştuğu o Avrupa seyahatini de hiç gerçekleştirmedi. Yeni kemanını alması için ise aradan bir düzine yılın geçmesi gerekliydi. 9 Nisan 1764 tarihinde, Belinda adı mektuplarından sonsuza dek silinip gidecekti.

IV

Başkanlığının son yılında Mr. Jefferson, torunlarından bir tanesine bir nasihat mektubu yazdı. Şöyle diyordu: "On dört yaşındayken kendi bakım ve idaremin -bana nasihat edebilecek ya da beni yönlendirebilecek bir akrabam ya da arkadaşım olmaksızın- yine kendi üzerime atılmış olduğunu hatırladığım ve arada sırada birlikte bulunduğum kötü arkadaşları aklıma getirdiğim zaman, onlarla birlikte yoldan çıkmadığıma ve toplum için onlar kadar değersiz biri olmadığımı hayret ediyorum." İşte bu söyledikleriyle Jefferson, kendisinin çocukluk yılları hakkında yapılacak bir araştırmanın meydana çıkaracağı en ilginç meseleyi bizzat kendisi, oldukça saf bir şekilde ifade eder. Tütün, Virginia ticaretinin başlıca ürünüydü; Jefferson bunu yetiştirdi, ticaretini yaptı ve asla kullanmadı. Plantasyoncuların sofraları, özellikle de Mr. Jefferson'ınki, yemeklerle dolu olurdu; ancak o hep azla yetinirdi. Neredeyse bir vejetaryendi, "Pek az hayvansal gıda alıyor ve bunu da, esas besinini oluşturan sebzelerin yanında ana bir

---

* Perigua, bir kano çeşididir. Çev.

gıdaymış gibi değil de, bir çeşni gibisinden tüketiyordu.” Etrafı içkicilerle çevrili olsa da, pek az içer ve “Yalnızca hafif şarapları kullanırdı. Ne kuvvetli şarapları içebiliyordu, ne de herhangi türde sert bir alkollü içeceği.” Çevresindeki insanlar büyük çapta kumar oynardı; oysa Jefferson, evinde asla bir tane bile oyun kartı bulundurmazdı. Dünyadaki en iyi binicilerden biriydi, mükemmel atları vardı, at yarışlarını izlemekten keyif alırdı; oysa yalnızca bir keresinde atlarından birini bir yarışa ihtiyatla soktu ve daha sonra, sonusuza kadar yarış pistine sırt çevirdi. Fırsat buldukça yarış izlemekle yetindi yalnızca. Williamsburg ve Rosewell’de güzel kızlarla dans ve flört etmek bakımından kendine düşen görevleri de yerine getirdi. Şefkatle Belinda’yı düşündü, Betsy Moore ile Judy Burwell’e kibar mesajlar gönderdi, Alice Corbin’le bir çift çorap bağına bahse girdi, acil durumlarda Sally Nicholas’ın aşığının yerine geçti, tanıdıklarından birinin sağdııcı olmaya yüzünü ekşitti; ancak yine de, bu eğlencelere olan ilgisi onun iç alemini merak uyandıracak şekilde durgun kılıyordu. Evinde pek çok hizmetkârı vardı; bununla birlikte, uyandığı zaman yatak odasındaki ateşi hep kendi yakardı. Çalışmaya ayırdığı zaman -üniversitedeyken bile- ortalama on beş saattti. John Page kendisinin “Mr. Jefferson gibi çalışamayacak kadar sosyal olduğunu,” itiraf eder. Ona göre Jefferson, “kendisini en sevgili arkadaşlarından koparıp çalışmalarına dönebilecek yetenektedir”

Bir akrabasına yazdığı mektupta yer alan birkaç söz, bütün bu kural dışılıkların sorumlusu olarak görülebilecek otoriteryanizm hakkında ve bunun görece disiplin verici avantajları hakkında şimdiye dek söylemiş olduğu şeyleri içerir. “Çok yüksek statülü insanlarla çok erken yaşlarda tanışmak ve onlar gibi olabilme arzusunu aralıksız olarak içimde hissetmek gibi iyi bir talihim oldu. Baştan çıkarıcı şeylerle ve zorluklarla karşı karşıya kaldığımda kendime, Dr. Small’un, Mr. Wythe’ın ve Peyton Randolph’un bu durumda ne yapacağını sorardım... Onların izlediği düzgün ve şerefli çizgiyi bildiğim için, önüme çıkan iki istikametnin hangisinin onların karakterine uyacağı konusunda bir an için bile tereddüt edemezdim. Oysa, bir ahlaki muhakeme süreci yardımıyla aynı hedefe ulaşmaya çalışsaydım, gençliğin kötücül gözleriyle birlikte çoğu kez hataya düşecektim.”

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇ

I

Mr. Jefferson'ın yaşamının ilk bölümüne ilişkin genel bilgi ve kayıt azlığı, evliliği söz konusu olduğunda iyiden iyiye yetersiz bir görünüm sunar. Karısıyla nasıl tanıştığını ya da karısının nasıl biri olduğunu hiç kimse bilmemektedir. Kızı Mary ya da daha sonra biline geldiği şekliyle Maria'nın, annesine benzediği söylenir. Buna göre Jefferson'ın karısının orta boylu, nazik, güzel, cana yakın ve narin bir esmer olduğunu ve olağandışı yeteneklerinin bulunmadığını düşünebiliriz. Muhtemelen bu kadın müzikle uğraşmaktaydı, yetenekliydi; gerçi o dönemlerde kızların -eğer satın alabilecek paraları varsa- küçük bir piyano tıngırdatmaları sıradan bir uygulamaydı ve Jefferson'ın eşinin bu yeteneği hakkında kesin bilgi yoktur. Mr. Jefferson'ın kendisi de, dediğine göre uzun bir dönem boyunca günde üç saat çalışarak, yıllarca özenle ve sabırla keman çaldı. Seyahat ederken boş zamanlarını alıştırmayla geçirmek için, âdeti olduğu üzere yanına kit denen küçük bir keman türünü de alırdı. Jefferson'ın müzikte keskin bir virtüöz zevkine sahip olduğu söylenegelmiştir; ancak yine bu da kesin değildir. Çünkü o günlerde neredeyse her genç adam şöyle ya da böyle keman çalardı. Mr. Jefferson'ın zevk ve yeteneğinin ortalamanın üstünde olduğuna dair de hiçbir kesin delil yoktur, öyle olmadığını gösterecek kanıt da pek azdır. Sara-

toga savaşından sonra, General Burgoyne'un ordusundan alınan esirler Virginia'da toplanmıştı. Bunlardan bazıları Mr. Jefferson'ın yöresinde bulunuyordu. Jefferson onlara büyük nezaket ve konukseverlik gösteriyordu. İşte bu esirler arasında Mr. Jefferson'la keman detleri yapan ve Jefferson'ın, hayatında işittiği en iyi kemancılardan biri olduğunu söyleyen Bibby adında bir İngiliz kaptan bulunuyordu. Kendisiyle det yapması nedeniyle Jefferson'a yakınlık duyan Bibby'nin görüş bildirecek nitelikte olup olmadığı bilinmiyor. Öte yandan, Mr. Jefferson, Monticello'da ev kurduktan sonra, adı bilinmeyen Avrupalı bir muhatabına bir mektup yazmıştı. Arkadaşından, alışan sınıf arasından amatör müzisyenler bulmasını ve onları Amerika'ya göndermesini istiyordu; bu mektupta, Jefferson'ın kurmayı tasarladığı müzik topluluğunun oldukça özel niteliği gerçekten dikkat çekicidir. "Bir Amerikalının servetinin sınırları, ev içinde müzik grubu kurmak gibi bir şımarıklığa izin vermez; ancak ben yine de, müzik tutkusunun, göz önünde tutmak zorunda olduğumuz ekonomik durumumuzla uzlaştırılabileceğini düşünmekteyim. Evdeki hizmetkrlarım arasında bir bahçıvan, bir dokumacı, ince iş yapan bir marangoz ve bir taş yontucu bulunuyor. Bunlara bir de *vigneron** katacağım. Müziğin her sınıftan insan tarafından geliştirilip icra edildiği sizinki gibi bir ülkede, Fransız kornosu, klarnet ya da obua ve fagot alabildiği gibi, yukarıdaki işleri de yapabilecek kişilerin bulunabileceğini düşünüyorum. Böylece insan hem iki Fransız kornocusu, iki klarneti, iki obuacı ve bir fagotudan oluşan bir müzik grubu oluşturabilir, hem de ev giderlerini artırmaz." Yine Jefferson birkaç yıl sonra Paris'ten, arkadaşı Hopkinson'a bir mektup yazar ve bu mektubunda Hopkinson'ın "armonikayla ilgili projesini ve bu müzik aletine tuş eklemekte başarılı olma beklentisini," oldukça abartır ve "Bu yapacağınız iş, piyano da dahil olmak üzere asrımızda müzik dünyasına sunulmuş en büyük hediye olacaktır," der.

Ne var ki Mr. Jefferson'ın iyi bir müzisyen olduğu ve müziği sevdiği konusunda da hiçbir kuşku yoktur söylentilere bakılırsa.

---

* Fr. Bağcı. ev.

“Bu, benim ruhumun en gözde tutkusu; talihimse beni müzikte içler acısı bir barbarlığın hüküm sürdüğü bir ülkeye düşürdü.” Durumu bu denli açık bir biçimde biliyor olması, kesinlikle yabana atılamayacak bir şeydi. Haftalık konserlerinde, Vali Fauquier ve “iki üç başka amatörle birlikte,” çalardı. Evlenmeden bir yıl önce Monticello için bir klavsen sipariş etti; ancak “daha sonra bir piyano gördüm ve büyüledim. Bana klavsen yerine o enstrumanı gönderin: ahşabı ince maundan, sağlam ve cilasız; nota aralığı da Bas Sol’dan Alto Fa’ya kadar olsun. Yanında bol bol yedek tel gönderin. İşçiliği de güzel ve pahalı olsun ki, onu vereceğim hanımefendi piyanoyu kabul etsin,” diyerek neredeyse hiç zaman kaybetmeden siparişini iptal etti. Bütün bunların amacı sevgilisinin yeteneklerini takdir midir, yoksa onu daha yetenekli olmaya özendirmek midir veyahut her ikisi midir, bunu bilemiyoruz. Ancak gene burada bizlere yine, Jefferson’ın müzikal vasıflarının -her nasıl olurlarsa olsunlar- onu, karısı olacak popüler hanımefendinin diğer talipleri arasında öne geçirdiğini ve karısının tercihini belirlediğini söylemektedir.

Evlilik 1772 yılının yılbaşında gerçekleşti. Mr. Jefferson’ın kendi el yazısıyla hazırlanmış olan evlilik ruhsat kâğıdı hâlâ elimizdedir ve bu kâğıt, “yukarıda adları yazılı olan Thomas Jefferson ile Charles City’den dul Martha Skelton arasında resmen icra edilmesi planlanan bir evliliğe engel olabilecek herhangi bir dava konusu ortaya çıkabilir diye, egemen Kralımız’a Virginia’da geçerli parayla elli poundluk bir yekûnun ödenmesini” gerektirmektedir. Bu belge, karısının medeni haliyle ilgili olarak yaptığı -anlık bir dikkat eksikliğinden kaynaklanan- ufak bir yanlışı da bize göstermektedir. Jefferson dikkatsizliği sonucunda ‘dul’ sözcüğü yerine, alışıldık ‘kız kurusu’ ifadesini kullanmış ve daha sonra bunun üzerini çizip, ‘dul’ yazmıştır. Martha Skelton, başarılı bir avukat olan John Wayles’in kızıydı. Yirmi üç yaşındaydı ve ilk kocası Bathurst Skelton ile iki yıllık olaysız bir hayat geçirmişti. Ondan bir çocuğu olmuş ve çocuk, daha bebekken ölmüştü. Babası ise, Jefferson’la yaptığı ikinci evliliğinden bir yıl sonra hayata gözlerini yumdu ve ona kalan miras da, babası Mr. Wayles’in borçlarının -ki Mr. Jefferson’a göre “oldukça hatırı sayılır bir borçtu bu”- temizlenmesinden sonra, Jefferson’ın

“kendi baba mirasına denk olan ve dolayısıyla mali durumlarının rahatlığını ikiye katlayacak” bir miktara ulaştı.

Üniversitedeyken Mr. Jefferson, Williamsburg’da bir ev inşa etmeyi planlamıştı. “Seni temin ederim ki bu bir şato olmayacak,” yazıyordu John Page’e, “Bir sen bir de kendim için iki odası olan küçük bir ev sadece. Yeter ki Belinda’nın bizi kendi refakatiyle onurlandırmak gibi güzel bir düşüncesi olmasın. Çünkü o halde, bu evi o ne kadar isterse büyütürüm.” Ancak Belinda’nın kaprislerinin itibardan düşmesiyle birlikte, planın kendisi de ortadan kalkmış oldu ve 1769 yılında, annesinin Shadwell’deki evinin yanmasından hemen önce Jefferson, Albemarle’deki arazisinin bir parçasını oluşturan ve şu an Charlottesville kenti yakınlarında bulunan küçük bir dağın tepesine, bir ev inşa etmek yönünde adımlar attı. Evliliğine dek burada tek katlı yarı tuğla bir kulübe şeklindeki küçük bir yapıyı, tutkulu bir mimari tasarımın başlangıcı olarak tamamlamıştı. İşte Jefferson karısını, iki atın çektiği bir fayton içerisinde, Charles City’deki evinden bu eve getirdi. Bu, Virginia’nın o zamana dek gördüğü en sert kış mevsimlerinden birinin ortasında, yüz millik bir uzaklığı tarif edilmez yollar üzerinden katetmek anlamına geliyordu. Yola çıkmadan önce cebinden hesap defterini çıkardı ve düğünün kendisine çıkardığı tüm masraf kalemlerini -iki din adamına verdiği ücretler ve müzisyenler ile hizmetkârlara verilen küçük meblağlar da dahil olmak üzere- defterine kaydetti.

Taşraya doğru çıkarlarken kar kalınlığının artmasıyla birlikte, en sonunda faytonu bırakıp at sırtında ilerlemek zorunda kaldılar. Yolculuklarının son sekiz mili bir at yolundan daha iyi olmayan, altmış santim kalınlığında karla kaplı bir yolda geçti. Monticello’ya geç vakitte ulaştıklarında, kulübeleri terk edilmiş haldeydi; ne bir ocak vardı içinde, ne de ocak yakılabilecek bir şey. Birtakım kitapların arkasında, bir rafı altüst edip buldukları bir şişe şarap dışında ne yiyecek ya da içecek bir şey bulunuyordu, ne de seslenildiği zaman duyabilecek uzaklıkta bir hizmetçi. Jefferson’ların en büyük kızlarının söylediği şu sözler, Virginia aile geleneğinin genel tarihsel değerini pek haksızca yansıtmış olmayacaktır: “Keyifler, yaşamın daha sonraki evrelerinde karşı karşıya gelinecek ciddi dertlerin onlarca kat fazlasıyla bile bozu-

lamayacak kadar yerindeydi. İnsanlar bu tür gülünç durumlardan yalnızca eğlence kaynağı olarak yararlanır ve korkunç sıkıntılar şarkılarla, cümbüşlerle, kahkahalarla geride bırakılırdı.”

Mrs. Jefferson evlendikten sonra bir şekilde on yıl yaşama-yı başardı. Öldüğü yıl Monticello’yu ziyaret eden Marquis de Chastellux ondan “yumuşak huylu ve cana yakın bir eş” olarak söz eder. Tahminlere göre Mrs. Jefferson okuryazardı. Kocasını ise yorulmaz bir mektup yazarıydı. Kamu işleri onu 1772’den 17-82’ye dek evden epeyce uzak tutmuştu. Bu nedenle aralarında mutlaka hatırı sayılır ölçüde yazışma yapılmış olmalıdır. Ne var ki, bütün bu yazışmalardan bize ulaşan bir şey yoktur. Mrs. Jefferson tarafından tutulmuş olabilecek ev içi hesapları ve devrim sırasında Virginia’nın kadınlarına yapılmış olan bir çağrı dışında, Mrs. Jefferson’ın yazdıklarından muhtemelen tek bir satır bile günümüze ulaşmamıştır. Mr. Jefferson’ın yayınlanmış mektupları ondan yaklaşık olarak altı kez söz eder ve bunlarda da Jefferson sıklıkla, karısının düzelmek bilmeyen kötü sağlığı karşısında duyduğu tasayı dile getirir. Mrs. Jefferson, ilk çocuğunu, evliliğinin üzerinden on ay geçmesine çok kısa bir süre kala dünyaya getirdi. Mr. Jefferson tarafından dua kitabının bir yaprağı üzerinde tutulan aile kütüğü, karısının ölümüyle son bulan müzmin zafiyetin bir kaydı niteliğindedir:

Martha Jefferson, 27 Eylül 1772’de, gece yarısından sonra 1’de doğdu.

Jane Randolph Jefferson, 3 Nisan 1774’te, öğleden önce 11’de doğdu. Eylül 1775’te öldü.

Bir erkek çocuğu 28 Mayıs 1777’de, gece 10’da doğdu. 14 Haziran-da, sabah 10’u 20 gece öldü.

Mary Jefferson, 1 Ağustos 1778’de, gece yarısından sonra 1:30’da doğru. 17 Nisan 1804’te, gece 8 ile 9 arasında öldü.

Bir kız çocuğu 3 Kasım 1780’de, Richmond’da gece 10:45’te doğdu. 15 Nisan 1781’de, sabah 10’da öldü.

Lucy Elizabeth Jefferson, 8 Mayıs 1782’de, gece yarısından sonra 1’de doğdu. 1784’te öldü.

Martha Wayles Jefferson, 6 Eylül 1782’de, öğleden önce 11:45’te öldü.

Ancak Mr. Jefferson'ın tüm aile yazışmaları görüşe açılsaydı, hiç kuşku yok ki bunların yalnızca içerdikleri gizli anlamlar bakımından değerleri olurdu. *Hayatını sakla*, demiştir Epikür ve içindeki duygu pınarlarını saklamak konusunda hiç kimse Thomas Jefferson kadar başarılı olamamıştır. O, insanların en yaklaşılabılır ve en içine girilmez olanıydı. Sakin ve tatlı bir tanıdık; ama hakkında bilgi edinilmesi olanaksızdı. Fikir, ilke ve kamu düzeni konularında konuşmaya hep hazırды. Bazı zamanlar hayret verici bir samimiyetle yapardı bu konuşmaları. Ancak daha özel konularda, özellikle de sevgi ve duygu dünyası hakkında asla konuşmazdı. Kuşku yok ki, annesi ile babasına büyük saygı duyardı; ancak Jefferson her ikisinden de nadiren söz eder. Anılarında annesi hakkında hiçbir şey söylenmemekte ve yalnızca adı ile ailesi belirtilmektedir; babası hakkında dile getirdiği birkaç sözcük de oldukça geneldir. Ayrıca mektupları da annesi hakkında sessiz kalır ve babasından da yalnızca bir kez, kendisine Yunanca ve Latince eğitimi aldırıldığı için minnettarlığını sunmak amacıyla söz eder. 1800 yılında Dr. Priestley'e yazdığı bu mektupta, "Beni bu zengin keyif kaynağına sahip ettiği için, eğitimi yönlendirmiş olan kişiye dizlerimin üstünde teşekkür ediyorum," der. İnsan burada bile, Jefferson'ın duygularını kısıtlama ve gizleme çabasını duyumsayabilir; Jefferson alışılmış olan süssüz üslubuyla, açık açık "*babama* teşekkür ediyorum," demez. Bunun yerine şair John Milton gibi başka sözcüklerle açıklama yolunu seçer. Hiç kuşkusuz, onun -hiç kimse nasıl becerdiğini bilmese de- insanları kendine bağlamak gibi olağanüstü bir yeteneği vardı ve bağlantılarından hiçbirini de kaybetmiyordu. Bu, o şartlar altında dikkate değer bir noktaydı. Arkadaşlarıyla olan kırgınlıkları, özellikle de John Adams ile olanı, geçici bir süre için sürdü ve arkadaşlıkları da hiçbir yara almadan kaldığı yerden devam etti. Onunkiler gibi güçlü ve derin sevgilerin tam olarak nasıl olduğunu, en azından iletiliş kanallarından bazılarını ifşa etmeksizin nasıl belirsizce aktığını görmek çok zordur; ancak onun örneğinde, bu sevgilere dair en ufak bir işaret dahi yoktur. Hiç kuşkusuz Mr. Jefferson karısını olağanüstü bir bağlılıkla seviyordu. Öyle olmalıydı; çünkü karısı öldüğünde Jefferson'ın teselli edilmez

bir hal aldığına, onun anısına daima sadık kaldığına ve kalbinde diğer kadınlar için asla yer bulamadığına dair kesin kanıtlar bulunmaktadır. Muhtemelen karısının onu anladığı anlar olmuştur; ancak insan yine de onların ne ölçüde bir bütün oluşturduklarını ve bağlılıklarını sorgulamadan edemez.

Bu iyi huylu ve cana yakın kadın hayatta olduğu sürece, ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun başarılarını, dolaylı olarak ve kişiliğinden fedakârlıklarda bulunarak kazandı. Ölümünden sonra bu kadar övülmelerine bakılırsa, hiçbir gücün değerlendirilmeyeceği büyüklükte olsalar da- büyük olasılıkla hayli önemli olsalar gerekti. Mrs. Jefferson ayrıca ölümüyle de hayattaki dolaylı ve fedakâr rolünü sürdürecekti; çünkü bu ölüm garip bir şekilde, kocasının kamusal görevlerine geri dönüşünü belirledi. 1772’de yaptığı evlilikten beri Mr. Jefferson Kıta Kongresi’de görev almış, Bağımsızlık Bildirgesi’nin taslağını çıkartmış, Virginia Meclisi’nde görev almış, Virginia kanunlarını gözden geçirmekle görevlendirilen komitede en çok işi yapmış ve Virginia valisi olarak iki dönem hizmet vermişti. 1782 yılında, “ailesi, arkadaşları, çiftliği ve kitaplarının” keyfini kesintiye uğramadan çıkartma hakkını kazanmak için devlette yeterince görev yapmış olduğuna karar verdi. Monroe’ya uzun bir mektup yazdı ve burada, devletin, kendi görevlilerinin siyasi hizmetlerini süresiz olarak sahiplenebileceği fikrine karşı çıktı. “Bu,” diyordu, “köleliktir ve Haklar Bildirgesi’nin dokunulmaz kıldığı o özgürlükle bağdaşmamaktadır.” Kendi açısından bakıldığında emekliliği hakkında vicdanı rahattı. Kendini tanıyordu; bir insanın en iyi, kendisinin ilgisini çeken şeyi yapabileceğinin ve yapması gerektiğinin farkındaydı. “Doğa beni sakın bilim uğraşları için yaratmış,” diyecekti Dupont de Nemours’a, “ve bu uğraşları da benim en büyük zevkim yapmış.” İşte kariyerindeki bu dönüşü tam gerçekleştireceği sırada karısı öldü ve onu “dünya karşısında karısı gibi ölü biri haline getiren bir beyin uyuşukluğuyla başa bıraktı” Yaşamının gidişatı belirlenmişti. “Kendimi emekliliğin kollarına bırakmıştım,” diye yazacaktı üç ay sonra Marquis de Chastellux’ya, “ve gelecekteki mutluluk beklentilerimin tümünü evimle ve edebiyatla ilgili konulara bağlamıştım. Ama

tek bir olay bütün planlarımı alıp götürdü ve bana içini dolduramayacağım bir boşluk bıraktı. İşte bu ruh hali içerisindeyken, Büyük Britanya’yla barış müzakereleri yapacak komisyonun bir üyesi olarak Atlantığın öte yanına geçinemi gerektiren bir kongre görevi gelip beni buldu.”

Monticello ve oradaki anıları kendisi için tahammül edilmez bir hal almıştı; aklına hemen çok uzun zaman önce, Belinda’yla geçirdiği ve John Page’le mektuplaştığı neşeli günlerde söz vermiş olduğu Avrupa seyahati geldi –yani sıkıcı devrimler, bildirge tasarıları, yasa değişiklikleri, mevki sahipliği ve benzerleri yüzünden hiçbir zaman gerçekleşmemiş olan o Avrupa seyahati. Böylece Jefferson kongrenin kendisine teklif ettiği görevi kabul etti; ancak yolculuk yine de gerçekleşmedi. Gemisi yola çıkmadan önce barışın sağlanmakta olduğu haberleri geldi ve kongre görevi geri çekti. Ancak şimdi Jefferson’ın yaşamının gidişatı yeniden şekilleniyordu; halen kongrede sandalyesi vardı; sonucu ne olursa olsun, hayatının geri kalanını sakın bilim uğraşlarıyla, ailesiyle, arkadaşlarıyla, çiftliğiyle ve kitaplarıyla geçirme planlarını bir kenara bıraktı. “Kesilmek bilmeyen sevgisinde son on yılını olaysız bir mutluluk içerisinde geçirmiş olduğu hayat arkadaşları olmadan,” ne anlamı vardı bütün bu planların? “Sevgili Will, tasarlanabilecek en zekice hayat planını kafamda kurdum. Sen Edgehill’e karşılık arazilerini vereceksin ya da ben Fairfields’a karşılık kendi arazilerimi. Sen Sukey Potter’la evleneceksin, ben de Rebecca Burwell’le. Beraber araba ve bir çift de güzel at alırız. Aynı mahkemelerde görev yaparız ve ilçedeki bütün danslara birlikte gideriz. Ne dersin?” Bir eylül gecesinde, Williamsburg’a dönüş yolunda Richmond’tan William Fleming’e yazdığı bu mektubun üzerinden, tam on dokuz yıl geçmiş oluyordu.

II

Mr. Jefferson, Fauquier, Small ve Wythe’ın okullarından mezun olup da, Monticello’ya karısıyla birlikte yerleştiğinde, beraberinde bir uzmanlık dalı ve bir zanaat da getirmişti. Çiftçi ol-

duğu kadar, bir avukattı da. Mr. Wythe'in ofisinde bu konuda ne kadar başarılı olabileceğini göstermiş ve mesleğe kabul edilmişti. Ne var ki, Vali Fauquier'in halefi Lord Dunmore -Jefferson'in onunla ilgili tatsız anıları vardı- Virginia mahkemelerini kapata- na kadar, çok kısa bir süre avukatlık yaptı; daha sonra da görevle- rini, George Washington'un sonradan adalet bakanlığı görevine getireceği Edmund Randolph'a bıraktı. Zengin bir kimse olduğu için kendi işini seçebilirdi. Bir avukatın ya da jüri avukatının ya- şamı pek hoşuna gitmediğinden, hukuk danışmanı olmaya karar verdi. Mahkeme avukatlarının yeteneklerine pek az saygısı var- dı. Çünkü birkaç yıl önce kendisi avukatlık ruhsatı aldığı zaman, "okumak bakımından hayatımda tanıdığım en tembel insan," de- diği Patrick Henry de, altı haftalık eğitimine güvenerek avukatlık ruhsatı almak üzere Williamsburg'da ortaya çıkıp bu hakkı elde etmiş ve de dört kişilik sınav jürisinden bu ruhsata onay verme- yi reddeden tek kişi George Wythe olmuştu. Mr. Jefferson, san- ki yaşayan garip bir mahlukmuşcasına Henry'den etkilenmişti; Henry mahkemeye katılmak için Williamsburg'a geldiğinde, Jef- ferson odasını sürekli olarak onunla paylaştı. Henry'nin halkça sevilen hatiplik özelliğine ve devrim yolunda verdiği hizmetlere her zaman adil yaklaştı. Jefferson onun büyülü konuşma tarzı hakkında şunları söyler: "Konuşması gerçekten de muhteşemdi; öyle ki daha önce böyle konuşan birini görmemiştim. Homeros nasıl yazıyorsa, o da öyle konuşuyor gibi geliyordu bana." An- cak bu yine de, büyülü konuşmaktan öte bir bir şey değildi. "O konuşurken sık sık gözlerimi kapardım; konuşmasını bitirdikten sonra ne söylediğini kendi kendime sorduğumda, bir tek kelime- sini bile hatırlayamazdım." Henry'yi bütünüyle takdir etmek ve gerçekten sevmekle birlikte Mr. Jefferson, onun mesleki karak- terine hiçbir saygı duymuyordu; söz konusu karakterin meslekte çoğalıp artmasıyla birlikte Jefferson'in antipatisi, mesleğe zarar verildiğine dair keskin bir hissin sonucu olarak daha da güçlendi. Jefferson avukatlığı bıraktıktan sonra Mr. Wythe'a gönderdiği bir mektupta, Genel Meclis'in barosunun hakimler için iyi bir eğitim alanı olabileceğini düşündüğünü söyler ve devam eder: "Yeter ki burası bilimin özendirileceği ve yaşamını sürdürebileceği şekilde

düzenlensin. Ancak, ilçe mahkemelerinden bir böcek tufanının gelip hasadı yağmalamasına izin verilirse, bu asla gerçekleşmez... Bu durumda bilim insanlarından -eğer kaldılsa- yalnızca zor davalarda yardımcı danışmanlar olarak yararlanılır. Peki ama onlar bu işle geçimlerini sağlayabilirler mi? Kesinlikle hayır. İşte bu nedenle, söz konusu grubun mevcut üyeleri, ilçe mahkemele-
rindeki çapulcular gibi olmak zorundadırlar. Gelecekte de hiçbirinin bilime ulaşmak için fırsatı kalmayacaktır.”

Kısacası, Jefferson’ın deneyimleri, tıp karşısında takındığı güç beğenirliğini -“benim asıl karşı olduğum şey tıp değil, doktorlardır,”- hukuk karşısında da takınmasına neden oldu. Oysa “meslekteki ayak takımı”ndan uzakta durmasını olanaklı kılacak mali durumdaydı ve bu ayak takımının ayartıcılıklarından haberdar oluşu -neyse ki- söylentiler yoluyla olmuştu. Danışman avukat olarak işleri son derece iyi gidiyordu. Tuttuğu hesaplar danışman avukatlık mesleğinden yılda üç bin dolarlık, çiftçilikten de yılda iki bin dolarlık bir kazanç elde ettiğini göstermektedir ki, bu o zamanlar için iyi bir gelir demektir. Ancak içindeki tiksinti durmadan büyüyordu ve mesleği bıraktıktan sonra dahi, bu tiksinti büyümeyi sürdürdü. Siyasal hayatta ve hukuk kuramı ile uygulamasının en kötü yozlaşmasını ve bunların adalet ve kamu yararına olmaktan çok uzak bulunduğunu gördüğü hükümet binasında yaşadığı deneyimler, onun avukatlara duyduğu nefreti daha da artırdı. Avrupa’daki beş yıllık büyükelçiliği ertesinde, 1789 yılında Amerika’ya dönüşünde zirveye vurmuş halde gördüğü hilekârlıklar, Jefferson’ın avukatlara duyduğu nefreti mutlak bir büyüklüğe erdirdi. 1810 yılında, bir adaşına meslek seçme hakkında tavsiyede bulunurken Jefferson, bir doktor birkaç can kurtardığını ve dikkatsizlik sonucu hiç kimseyi öldürmediğini bilerek gününü noktalarsa, “boşu boşuna yaşamamış olduğuna dair mutlu bir fikir sahibi olur; ancak avukatlar, yalnızca, maharetleri sonucu kaç kişiyi hileyle haklarından edip, dilencilığe ittiklerini hatırlamak zorundadırlar,” der. Küçümseyerek, eğer kongre üyeleri de çok konuşurlarsa, der 1821 yılındaki bir mektubunda, “insanların, işleri her şeyi sorgulamak, hiçbir ürün vermemek ve saatlerce konuşmak olan yüz elli avukatı gönderdikleri bir kurulda durumun farklı olması nasıl beklenebilir?”

Ancak Small'un bir öğrencisi olan Jefferson, avukatlığa devam ettiği süre içerisinde her şeye karşın bu mesleğe, yaptığı her işe katmayı başardığı saygınlık ve yükselme dokunuşunun yanı sıra, gerçek bir "bilim insanının" tüm bilginliğini, çalışkanlığını, doğruluğunu ve hızını da kattı. Virginia bütünüyle İngiliz hukukunu devralmıştı; bunun nedeni büyük ölçüde, sömürge avukatlarının -sonuçta aralarında "bilim insanları" da vardı bunların- önceden İngiliz hukukunu bilmeleriydi. Ancak belki de en önemli neden, İngiliz hukuk sisteminin Amerikalı avukatların anlayabileceği dilde yazılmış olan tek hukuk kodlaması olmasıydı. Virginia'nın yeni siyasi ilişkileri uyarınca yasalarını gözden geçirme zamanı geldiğinde, Mr. Jefferson Meclis'e üyeydi. Bu göreve 1776 yılında gelmişti. Bundan bir ay önce, düşünce yetileriyle ilgili olarak avukatlar hakkında öğretici deneyimler kazanmış olduğu Kıta Kongresi'nden istifa etmişti. "Eski kongre hep kapalı kapılar ardında karar aldığı için," diyecekti John Jay daha sonraları, "kamuoyu, kendisine açıklanması uygun görülen şeyler dışında içeride neler olup bittiğini bilmezdi." Mr. Jefferson kongreden ayrıldığı zaman, Franklin'le birlikte bir ittifak ve ticaret antlaşması yapmak üzere kendisine verilen, Fransa'ya gitme görevini de reddetti. Aslında terfiyi sırf terfi diye isteyen bir insan için, bu görev yeterince gurur okşayıcıydı; ancak diğer yönlerden ilgi çekici bir iş değildi bu. Fransa, şu veya bu şekilde Amerika'nın yanında savaşa sokulmalıydı. Ayrıca acele de edilmeliydi; çünkü devrimin askeri başarıları, o zamana kadarki en kötü günlerini yaşıyordu. Mr. Jefferson ise, haklı olarak, bu hizmeti vermek için gerekli olan özel ikna ve pazarlık yeteneklerinden kendini yoksun hissediyor olmalıydı. Ne var ki, onun bu meseleyle ilgili kendi açıklamaları gözden kaçırılmamalıdır. O sırada Mr. Jefferson'ın karısı hastaydı -bu konuda hiçbir kuşku yoktu- ve Paris bir yana, Philadelphia bile evden çok çok uzaktı. Kaldı ki, Virginia'da daha yapılması gereken birçok iş vardı. "Kraliyet idaresi altındaki yasalarımızın, acilen reform gerektiren çok bozuk yönlere sahip olduğunu biliyordum ve bu iş üzerinde çalışırsam daha yararlı olabileceğimi düşündüm." Böylece Jefferson sonraki beş yıl boyunca, ulusal konuları bırakıp Virginia'da kaldı ve kendi

eyaletine savaş ve yeniden yapılanma dönemini kazasız belasız atlatmasında yardımcı olduktan sonra, “hizmet nöbetinin” temel olarak sona erdiğini ilan edebileceği günü sabırsızca bekledi.

Avukatlardan ve onların yöntemlerinden hoşlanmasa da, Jefferson’ın mesleki eğitimi, Virginia Meclisi’ndeki hizmeti süresince ona hayli yardımcı oldu. Jefferson birçok tasarı hazırladı. Hazırladığı dört başka tasarı ise, yasamaya ilişkin tüm planının temelini oluştuyordu. Bu dört tasarımı, “devletteki her niteliği geçmiş ya da gelecekteki aristokrasiden arındırılabilir ve tümüyle cumhuriyetçi olan bir yönetim için temel oluşturabilecek bir sistemin parçaları” olarak görüyordu. Bu tasarılar şu anda en başta, arzu edilen amaçlara doğru ne kadar az bir yol kat ettiklerini göstermek bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu tasarılarından ilki, miras yasalarının kaldırılmasına yönelikti; Jefferson bu düzenleme hakkında içtenlikle şuna inanıyordu: “Bu yasaların kaldırılması, servetin seçkin aileler arasında toplanıp ebedileşmesini önleyecek ve ülkenin topraklarını, meşruta sahipliğince her gün giderek daha fazla emilmekten koruyacaktır.” İkinci tasarı, ilk evlat hakkının kaldırılmasına yönelikti. Bunun yerine arazilerin eşit paylaşımı öngörülüyordu ki, Jefferson buna “tüm tarım yasalarının en iyisi,” diyordu. Tasarılarından üçüncüsü, dini özgürlüğe yönelikti. İnsanlar böylece bir devlet kilisesini desteklemek için vergilendirilmekten kurtarılıyordu. Williamsburg’taki eski günleri, Mr. Jefferson’a, hükümete ait dini bir tekel hakkında yeterince şey öğretmişti. Bu kiliselerin kuruluşu “tamamen zenginlerin dininden oluyor; farklı görüşteki mezhepler ise tümüyle daha az zengin insanlardan oluşuyordu.” Dördüncü tasarı ise genel eğitime yönelik bir planı kapsıyordu. Jefferson genel eğitimin, vatandaşlara, “haklarını anlamakta, bu hakları korumakta ve özgürlük için kendilerine düşen rolleri akıllıca oynamakta,” yeterlilik kazandıracağını düşünüyordu.

Bu tasarılar o kadar büyük bir ilerleme öngörmekteydi ki, yasalasmaları çok zor oldu. Eğitim tasarısı ise hiçbir zaman bütünüyle kabul edilmedi. Ancak, sözü edilmeye değer hiçbir yakın dostu bulunmayan eğitim tasarısı dışında, bu tasarılar halk tarafından hoş karşılanan önlemlerdi, halkın hislerine hitap ediyor-

lardı. Nasıl ki serbest ticarete duyulan arzu, devletin bir bölge-
sinde -yani New England'lı tacir ve tüccarlar arasında- devrimin
itici gücü idiye, serbest arazi de Virginia'lılara gereken şeydi.
Krallığın yaptığı arazi tahsislerinin bittiğini görmek istiyorlar-
dı; Massachusetts'lilerin İngilizlerin ticaretteki tekelden nefret
ettikleri kadar, onlar da bu tekelden nefret ediyorlardı ve neden
aynıydı: tüccarlar nasıl serbest rekabetçi bir pazarda daha başa-
rılı olabilirse; Virginia'lılar da tekel altına alınmış arazilerin bir
kısımını ele geçirirlerse daha başarılı olabilirlerdi. Bu nedenle
halkın isteklerini göz önünde bulunduran, Mr. Jefferson'ın fikirleri
gibi tasarılar iyi karşılanırdı. Aslında Virginia'lılar serbest ara-
zilerine asla kavuşamadılar; kraliyetin araziler üzerindeki hak-
kı yalnızca spekülörlere yer açmak için kaldırıldı. Ancak yine
de, Patrick Henry ve birçokları gibi onlar da bizzat spekülör
olabilirdi -her zaman böyle bir şans bulunuyordu- öyleyse Mr.
Jefferson'ın tasarıları iyi tasarılar. Ne var ki bu tasarılar, sosyal,
ekonomik ve dinsel birçok önyargının yanı sıra, içinde birtakım
geçerli nedenlerin de bulunduğu küçük ve yoğun bir muhalefetin
eleştirilerini göğüslemek zorundaydı. Örneğin, Washington ve
Patrick Henry, dinde gönüllülük ilkesinden yana değildi. Onlar
bir uzlaşıdan yanaydı, ki bu şekilde kiliselerin desteklenmesi için
genel bir vergi konulabilmekle birlikte; bireysel vergi mükellefi,
yaptığı yardımın hangi mezhebe gideceğini belirlemekte özgür
olacaktı. "Hiçbir insan, dinsel ilkeler üzerindeki herhangi bir kısıt-
lamaya benden daha karşıt değilse de," diyordu Washington,
George Mason'a gönderdiği mektubunda, "ben, insanlara, inanç-
larını açıkladıkları mezhebin desteklenmesi yolunda para ödetti-
rilmesi düşüncesinden korku duyan insanlar arasında bulunma-
dığımı itiraf ederim." Görünüşe bakılırsa Washington, hükümete
ait bir kilisenin çabucak yozlaşarak bütünüyle siyasal bir idareye
dönüşeceği gerçeğinden etkilenmemişti. Oysa bu durum, John
Adams'ı etkilemiş olduğu gibi, Mr. Jefferson'ı da en çok etkile-
yen olguydu ve kilisenin devletle olan ilişkisini kesecek tasarının
da temelinde yatıyordu.

Virginia Meclisi bütün bu önlemleri yasalaştırmakta kararsız-

lık içinde kaldı; hem de yalnızca bu önlemler için değil, mevcut yasaları değiştirmekle görevli komitenin ortaya koyduğu çalışmanın -ki aslında tümüyle Mr. Jefferson ve George Wythe tarafından gerçekleştirilmişti bu çalışma- genel onayı için de aynı şey söz konusuydu. Bu değişikliğin korkutucu bir tarafı yoktu; örneğin kölelik konusu bakımından hiçbir yenilik içermiyordu. “Kader kitabında yer alan hiçbir şey,” diyordu Mr. Jefferson, “bu insanların [kölelerin] eninde sonunda özgür kalacaklarından daha kesin yazılmış değildir.” Ne var ki Jefferson, “halkın zihniyetinin henüz bu teklifi taşıyacak durumda olmadığını,” çok iyi bir şekilde -canından bezmiş bir halde- farkına vardı. Gerçekten de, eğer Meclis halk zihniyetinin bir göstergesi olsaydı, ölüm cezasını cinayet ve vatana ihanet suçlarıyla sınırlama ya da *lex talionis*’i (ölüm cezasını) ceza kanunundan çıkarma teklifini bile 1796 yılına değin desteklemezdi. Yasa değişikliği komitesindekiler ellerinden gelenin en iyisini yaptılar; ancak raporları hâlâ büyük oranda, Mr. Jefferson’ın “tiksinç kısas ilkesi” dediği şeyi anlatıyordu; bu ilke uyarınca darağacında infaz, zehirle öldürme girişiminde bulunanları zehirle öldürmek, bir kişiyi kötürüm edeni yine kötürüm ederek cezalandırmak ve benzerleri gibi cezalar bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen Meclis, değişikliğin olağan parçaları üzerinde ihmalci davrandı, “ta ki 1785’teki genel barış ertesinde, avukat ve yarı avukatların sonu gelmez lakırdılarının, hilelerinin, yoldan çıkmalarının, sinirli hallerinin ve gecikmelerinin aksine Mr. Madison’ın yorulmak bilmez gayretleri sayesinde, tasarıların birçoğunun Meclis tarafından pek az değişiklikle kabul edilmesine kadar.” Bundan tam on bir yıl sonra, yani 1796 yılında da, 1785’te bir oy farkla reddedilen ceza kanunu nihayet kabul edilecekti.

Mr. Jefferson’ın mesleki eğitimi, çeşitli makamlarda görev yaptığı daha sonraki uzun kariyeri boyunca da ona zaman zaman yardımcı oldu: Washington döneminde Dışişleri Bakanı olarak ara sıra çeşitli görüşleri tasarı haline getirmekte ve özellikle de bir keresinde, kendi başkanlığı süresince New Orleans yakınlarında, Mississippi Nehri üzerindeki Batture Sainte Marie denen

bir düzlük ya da kumsalın mülkiyetini Edward Livingston'dan almak için açılan ünlü Batture Davası'nda. Jefferson'ın bu dava-daki belgeleri ve özellikle de Livingston ona 1811 yılında dava açtığında avukatının kullanması için hazırladığı dava özeti, büyük bir avukatın, büyük bir "bilim insanının" elinden çıkmadır ve avukatlıktan yana düşkünlüğüne uğramış olsa dahi Jefferson yine de büyük bir avukattır. John Adams bu özeti okuduğunda şöyle demiştir: "Ülkedeki genç avukatlar kuşağına, daha önce hiç hayal etmedikleri hukuksal bilgi alanlarını ve bölgelerini gösterdiniz." Uzmanlık alanının Mr. Jefferson'a hiçbir borcu kalmamıştı; bu alandaki eğitimine harcamış olduğu zaman ve enerjiyi şimdi çok iyi bir şekilde kullanıyordu. Bir keresinde şöyle yazmıştır: "Bütün siyasi önlemler, sonsuza dek arazi kanunlarıyla yakın bir bağlantı içerisinde olacaktır. Bu kanunlar hakkında hiçbir şey bilmeyen bir kimsenin daima kafası karışık kalacak ve çoğu kez, bu bilgiyi bilme üstünlüğüne sahip olan düşmanları tarafından başarısızlığa uğratılacaktır."

Jefferson'ın kamusal işlerde yer alma isteği, temelde benzer bir hayal kırıklığının baskısı altında, uzmanlığına olan ilgisiyle birlikte uçup gitti. Cumhuriyetçiliğe ve parlamento ilkesine olan soyut inancı bir yana bırakılırsa, parlamento organlarındaki görevlerinden artık bıkmıştı. Kıta Kongresi gayet kötüydü; küçük meselelerle uğraşmaktaki sıkıcılığı, hizip ve kavgaları, kişisel ve bölgesel çıkarlarla ilgili ardı arkası kesilmeyen çatışmaları, Kıta Kongresi'nin yararlarını tatsız bir hale sokuyordu. Bununla birlikte Jefferson, Kıta Kongresi'nden geri çekilip yalnızca kendi eyaletiyle ilgilenmeye başladıysa da, Virginia Meclisi daha da kötü bir görünüm sunuyordu. Jefferson ilk başta eyaletine bir yasama meclisi üyesi olarak hizmet vermeye çalıştı ve daha sonra da Patrick Henry'nin ardından, 1779-80 yıllarında iki yıl Vali olarak görev yaptı. Bu göreve, olabilecek en kötü zamanda geldi. Eyalet savunmasızdı ve İngiltere'nin insafına kalmıştı; askeri kaynakları bulunmuyordu. Henry düşman akınlarını sezip beklerken ne kadar çaresiz kaldıysa, Jefferson da onlara karşı koymakta o kadar çaresiz kalmıştı. Bu gibi durumlarda daima rast-

lanan halk yakınmalarına dayanmak zorundaydı. Ayrıca yine bu gibi durumlardaki herhangi bir parlamento gibi Virginia Meclisi de icra merciini [valiyi] günah keçisi ilan etmeye daima hazır-
dı. Ne var ki, Jefferson'ın suçlu bulunmasına ilişkin verilen bir önerge hiçbir işe yaramadı; suçlamalar akıl almazdı. Gerçekten de mesele, Meclis'in Mr. Jefferson'a oybirliğiyle alınmış, memnuniyet verici bir özür sunmasıyla sona erdi. Bu her yönüyle çok güzel bir şeydi; Jefferson için büyük bir stres dönemi ve ona biraz anlayış gösterilmesi gerekiyordu. Yine de kişinin kendisini ne istediğini bilmeyen ve kendine güveni olmayan üçüncü sınıf insanların insafına bırakması alçaltıcı ve tiksindirici bir olaydır. Gerçekten de, Meclis'te kriz anında cumhuriyetçi yönetimi bir kenara atıp, bir diktatörü iş başına getirmek için güçlü bir hareket olmamış mıydı? Mr. Jefferson bununla ilgili olarak öfkeli bir şekilde şunları yazmıştır: “Düşüncesi bile halka ihanetti; genel olarak insanlığa ihanetti. Diktatörlerine, cumhuriyetçi yönetimin ivedi tehlike anlarında onları zarardan korumadaki budalalığı hakkında bir kanıt vermek yoluyla -ki diktatörler bunu bütün evrene ilan edebilirlerdi-, boyunlarını sıkın zincirleri sonsuza dek perçinliyorlardı.”

Ancak insanın, kendisini cehaletin, laçkalığın, aptallığın, sorumsuzluğun ve abes kişisel çıkarların yüküne sonsuza kadar maruz bırakmaya devam etmesi mutlaka gerekir miydi? Jefferson, Monroo'nun itirazlarına karşılık verirken şunları söyler: “Kendimi iyi niyetli fakat bilgisiz halkın hoşnutsuzlukları karşısında ayakta tutabilmişsem de, onların temsilcilerinin gösterdiği hoşnutsuzluklar benim üzerimde daha önce hiç hesap etmediğim bir şok etkisi yaptı.” Mr. Jefferson muhtemelen temsilcilerin resmi karakterini daha öğrenmemişti; ancak hızla öğreniyordu ve ulaştığı sonuç da, artık yeterince öğrendiği yönünde oldu. Monroo'ya da yazdığı gibi, şu veya bu şekilde on üç yıldır kamuya hizmet etmişti. “Bu süre boyunca, özel işlerime verdiğim dikkati o denli terk etmiştim ki, bunlar büyük bir düzensizlik ve yıkım içerisine düşmüştü.” Bu kadarı yeterliydi. Kamusal işler, temsilci parlamenter organlar, avukatlar yetmişti artık! Bundan böy-

le Monticello’da bir çiftçi, bir öğrenci ve hoş davetler veren bir insan olarak yaşayacaktı. Edmund Randolph’a şöyle yazıyordu: “Artık son kez ayrıldım... Çiftliğime, aileme ve kitaplarıma döndüm ki, sanırım artık hiçbir şey beni onlardan ayıramayacak.” Bu mektubun üzerinde 16 Nisan 1781 tarihi vardı ve aradan bir yıl geçmesine on gün kala, Mrs. Jefferson hayata gözlerini yumdu.

III

Mr. Jefferson kendi mezar taşı yazısını kendisi hazırlamıştır. Burada kendisini “Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile Virginia dini özgürlükler yasasının yazarı ve Virginia Üniversitesi’nin babası” olarak tarif eder. Biz onun bu sözlerinden, saydığı bu üç başarının, adının birlikte anılmasını en çok dilediği başarılar olduğu sonucunu çıkarıyoruz; gerçi o en fazla dert edindiği belli ilkelerin göstergesi olarak, bu başarıları, sözlerinin bizlere düşündürdüğünden daha az kendine mal etmiş olabilir. Jefferson herhangi bir şeyi çok nadiren kendisine mal ettiği için, bizce bu ikinci yorumumuz bir miktar doğruluk payı da taşımaktadır. Ne var ki, tamamlanmamış, tarih atılmamış ancak besbelli yaşamının ileriki yıllarında yazılmış olan kısa bir not ya da pusula; diğer bir deyişle onun halk için başardıklarını kısmen listeleyen önemsiz bir kâğıt parçası günümüze kadar ulaşmıştır. Bu başarılar kağıda o denli teklifsizce geçirilmiştir ki, listeyi okuyan bir kimse belki de Mr. Jefferson’ın bunlara kafasında verdiği görece önemin izlerini sezebilir. Liste birdenbire şöyle başlar:

Acaba yaşamış olmam ülkem için iyi oldu mu, diye kendime sorarım bazen. Bunu bilmiyorum. Aşağıda sıralanacak şeyleri yapmakta bir araç oldum; ne var ki, bunlar diğer insanlar tarafından da başarılabilirdi, hatta bazıları belki de biraz daha iyi bir şekilde.

Listedeki ilk madde şöyledir:

Rivanna Irmağı daha önce ulaşım için hiç kullanılmamıştı; ne-redeysê üzerinden boş bir kano bile geçmemişti. Reşit olduktan kısa süre sonra, ırmağın tıkanıklıklarını inceledim, bunları temizlemek için bir plan hazırladım, meclisten bir karar geçirttim ve yapılanlar etkili oldu, öyle ki artık ırmak tüm mahsullerimizin taşınması için tamamen kullanılabilirdi.

Bunu, yalnızca ismen belirtilen Bağımsızlık Bildirgesi izler ve Virginia yasaları üzerindeki çalışmalarıyla ilgili çeşitli maddeler de yorumsuz olarak yerlerini alır. Bunun ardından Jefferson, Güney Carolina ve Georgia’da deneysel ekim yapılması için 1789-1790 yıllarında Fransa’dan zeytin ağaçları ve 1790’da Afrika’dan kaba yayla pirinci getirttiğinden söz eder. “Güney Carolina ve Georgia’yı yaz boyunca bu kadar ölü hale getiren ıslak pirinç tarımının yerine geçer umuduyla, bu yayla pirinçlerini Charleston’a gönderdim.” Daha sonra da Jefferson’ın en büyük ilgi alanı şu sözle kendini gösterir: “Bir ülkeye yapılabilecek en büyük hizmet, tarımına yararlı bir bitki özellikle de ekmek yapılabilecek bir tahıl katmaktır; değer bakımından ekmeğin yanında ise yağ bulunur.” Politika, Homeros’un söylediği gibi, “şu ya da bu işi yapabilir” ancak insanlar yaşayabilmek için yemek zorundadırlar; onlara yiyecek sağlayabilmenin tek yolu ise, bir insanın yiyecek üretmek üzere “toprağa emek vermesi”dir.

Bu süssüz ancak önemli hakikat hiçbir zaman Mr. Jefferson’ın aklından çıkmadı ve onun, siyaseti, ticareti, bankacılığı ve üretimi değerlendirmesinde çok önemli bir rol oynadı. Mr. Jefferson, devrim öncesi dönemde kamusal işlere ilk girdiği zaman, sömürgeler arasında hangi çıkar ortaklığı baskın olursa olsun, bunun geçici ve suni olduğunu biliyordu. Massachusetts ile Virginia, Connecticut ile Pennsylvania, Franklin’in dediği gibi, daha sonra Londra’da tek mil tayfa ayrı ayrı asılmamak için, şimdilik birbirlerine asılmak zorundaydılar. Devrimi başarıya ulaştırmak için birleşmeliydiler; ne var ki, bu geçici çıkar terk edilir edilmez,

kalıcı çıkarları arasındaki ihtilafın su yüzüne çıkacağı apaçık ortadaydı. Böylece Mr. Jefferson hangi tarafta yer alacağıyla ilgili olarak kararını kafasında şekillendirdi ya da bu karar kafasında kendi kendine şekillendi. Ekonomik çıkar savaşının başladığı 1793 yılında dışişleri bakanı iken, kimliği belirlenememiş bir kişiye yazdığı bir mektubunda şunları söylüyordu. “Kamusal yaşamın sahnesine ilk çıktığımda (yani yirmi dört yıl önce), asla... bir çiftçinin karakterinden başka bir karaktere bürünmeyeceğine dair bir karara vardım.”

Ancak Virginia’da çiftçilik o günlerde normal seyrinde devam ederken, Jefferson pratikte iyi bir çiftçi değildi. Yoksulluğunun meteliksizliğe kadar vardığı yaşamının son yılında Monroe’ya kederle şöyle yazacaktı: “Virginia’da bir arazinin bütünlüğünü korumak, o arazinin sahibinde hem yetenek hem de özen gerektiriyor. Yeteneğim hiç olmadı ve özen de gösteremedim. Gerçekten de, bütün koşullar üzerinde derinlemesine düşündüğümde şaşıtığım nokta, şu anda mahkûm olduğum bu sonuca ulaşmak için altmış yıl kadar uzun bir süre uğraş vermiş olmam.” Eğer Mr. Jefferson 1781’de aldığı büyük karara uyabilseydi -diğer bir deyişle, eğer karısı ölmeseydi- daha iyi bir çiftçi olabilirdi. Yine de kendisi hakkında dürüst davranıyordu; hiçbir zaman yeteneği olmamıştı ve olabileceği de kuşkuluydu. Dikkatli, çalışkan, gayretli, hünerli ve son derece *wissenschaftlich* -her açıdan tam Dr. Small’un istediği gibi biri- idi; bildikleriyle neler yapacağını bilmek dışında her şeyi bilen bilim maceracılarından da değildi. Hayatından memnun görünüyordu; olağandışı sıkıntılara karşın işleri iyi idare ediyordu, gene de hak ettiği başarıya bir türlü ulaşamıyordu. Onu 1796’da ziyaret eden Dük de la Rochefoucauld-Liancourt, Jefferson’ın yönetimdeki özellikle de kölelerine olan mükemmel davranışlarını över; ancak toprağın verimsizleştikten sonra mümkün olduğunca eski haline dönmesi için parça parça dinlenmeye bırakıldığı “iğrenç tarım yöntemi”nin savurganlığı karşısında, tutumlu bir Fransız’ın düşebileceği bir dehşete kapılır. Rochefoucauld sadece, “Mr. Jefferson bu tarımsal ilkeleri, ya konu hakkındaki eserlerden ya da karşılıklı konuşmalardan öğrenmiştir ve bunlar belki de Virginia’da işe yarayabilir,” diyerek, hayırlısı olmasını diler. Ne var ki, kendini dile getirmek

zorunda hissettiği şey, bu tür ilkelerin çoğu kez yanlış bilgiler içerdiği, “bu tür bilgiler, tarımın iyi bilindiği -örneğin Fransa gibi- bir ülke için daima yetersizdir” Belki de bu seçkin sürgün [Rochefoucauld], Albemarle’ın [Virginia] yamaç tarlalarını yüz-yıllar önce -Vercingetorix’in uyanıklığıyla silip süpürdüğü o çok eski yıllarda- tatlı dil ve ihtimamla verimliliklerinin sınırlarına dayandırılan Auvergne [Fransa] bölgesinin tarlalarıyla karşılaştırmaktaydı. Dük, Albemarle’lı çiftçilerin aşırı yıpratılmış arazilerden -yani aşırı yorulduktan sonra, bir süre için dinlenmeye bırakılan tarlalardan- akre başına yalnızca dört buğday kilesi ürün aldıklarından dehşetle söz eder. Bizzat Mr. Jefferson da Fransız ekonomist Say’a 1815’teki bir mektubunda şöyle der: “Aramızdaki en iyi çiftçiler (örneğin damadım Mr. Randolph) akre başına on-yirmi buğday kilesi ürün alıyor; en kötülerimiz ise (örneğin kendim) altı-on sekiz kile!”

Bütün bunlara rağmen, Jefferson’ın tarımla ilgili bilimsel tahminleri dikkat çekicidir. Örneğin, hangi amaca yönelik oldukları açık olmasa da, tarımsal verimlilikle ilgili bazı incelemeler yapmıştır:

Julius Shard iki tekerli el arabasını üç dakikada doldurabiliyor ve bunu 30 yardalık uzaklığa 1,5 dakikada taşıyabiliyor. Oysa bu iş için tek tekerli sıradan el arabasıyla dört yükleme yapmak gerek. Bu dört yüklemenin aynı sürede yani üç dakikada yapıldığını farz edelim. Dört gidiş geliş için de $4 \times 1,5 = 6$ dakika gerekecek. Bunu üç dakikalık yükleme süresiyle toplarsak dokuz dakika eder, ki iki tekerli el arabasıyla aynı ürünü toplam 4,5 dakikada doldurulup taşıyabiliriz. Aynı iki tekerli el arabasıyla yaptığım bir deneyden ben de şunu ortaya çıkarttım: Bir çiftçi, 12 saatlik bir çalışmayla, beş yarda küp toprağı kazıp bunu elli yardalık uzağa taşıyabilmektedir. Ford’un Bill bunu gerçekleştirdi; üstelik onu denetleyen biri bulunmuyordu ve yüklü el arabasını da, iki ayak yükseklikteki oldukça dik bir tümseğin üzerine çıkarması gerekiyordu.

Mr. Jefferson bu özel tekniği kullanmaya cesaret etmekle birlikte, bir verim kontrol mühendisinin yavaşlığını da kendi bünyesine kattı. Böylece insanın çok amaçlı bir makine olmadığını

görecekti. Jefferson'ın çiftlik defterinde 1795 yılının çavdar ve buğday hasatına ilişkin olarak şu not vardır:

Hasadın yine aynı enerjiyle tekrar gerçekleştirilmesi için, aşağıdaki düzenlemenin yapılması gerekmektedir:

Hasattan önce yere, üzerinde yürünecek tahta keresteler yerleştirilmeli. Yarım düzine yedek tırpan hazırlanmalı ve yarım düzine daha tırpan parmağı, bükülüp üzerinde delik açılmış halde hazır bulundurulmalı ve birkaç kazık temin edilmeli.

1, Koca George, tekli katır arabasının üstünde aletleri ve bileme taşıyla birlikte, sürekli, tırpan parmaklıklarını onarmak ve tırpanları bilemekle meşgul olmalı. Aynı araba, iş ilerledikçe bir ağaçtan öbür ağaca içki servisi de yapabilir.

18 tırpancı devamlı çalışmalı.

18 bağlayıcı -kadınlardan ve yetenekli erkek çocuklarından oluşacak.

6 toplayıcı -5 küçük erkek çocuğu ve ustabaşı olarak da bir büyükten oluşacak.

3 yükleyici - Moses, Shepherd ve Joe. Bunlar arabaları sürücüleriy-le birlikte ard arda yola çıkartacaklar.

6 yığıcı

2 aşçı

4 arabacı

58

8 kişi de sabanların yarısının çalışmaya devam etmesi için hasat yerinde kalacak.

66

Bu şekilde bütün mekanizma tam bir denge içerisinde işleyecektir. Mekanizmadan bir adam çıkarıldığı takdirde bütün iş yavaşlayacak; mekanizmaya bir adam eklendiği takdirde ise, bu bir israf olacaktır.

Bu harcanan enerji sayesinde günde 54 akrelik alan biçilip balyalanacak ve böylece benim 320 akrelik tarlalarımın da işi 6 günde tamamlanmış olacaktır.

Matematiksel açıdan bakıldığında bununla ilgili olarak hiçbir kuşku olamazdı. Ne var ki, plan bir sonraki hasatta uygulamaya konulduğunda, Bismarc'ın *imponderabilia* [hesapta olmayan etkenler] dediği etkenler ortaya çıkacak ve bunlar Jefferson'ın hesaplarını altüst edecekti. Yani bütün mekanizma tam bir denge içerisinde işleyemedi –bundan çok uzaktı. 2 Temmuz'da çiftlik defterine düşülen bir not şöyledir: “Sabanları durdurduk; toplayıcılar kesicilere ayak uyduramıyorlar.” Başka bir notta da şunlar yazmaktadır: “18 tırpancı ayarlanmış ve bunlar 27 tırpanla teçhiz edilmişti. Ancak, buğday çoğu yerde o kadar ağırdı ki, aynı anda ortalama 13-14 tırpancıdan fazlası çalışmadı.” Bizzat Dr. Small, Jefferson'ın hesabındaki tüm rakamlara kendi onay damgasını basabilirse de, nihayetinde altı gün içerisinde biçilip balyalanacak mükemmel bir hasat için yapılan bu hesaba yazık olmuştu: “13 kesici x 12 gün = 156; tarlanın 300 akre olduğunu düşünürsek her bir kesiciye günde yaklaşık 2 akre düşüyor.”¹

Gerçekten becerikli bir insanın, bir matematikçi ile bir şairin dengeli bir bileşimi olması gerektiğine dair Poe'nun yaptığı keskin gözlemi hatırlayınca, insan, Mr. Jefferson'ın tarla üzerindeki insan doğasına ilişkin yaklaşımlarına çoğu kez halis bir matematiğin egemen olduğunu görür. Bunu, örneğin, Jefferson'ın şu gözleminde görebiliriz: “Yedi dolar tutan bir fiçı balık, işçiler

---

¹ Bu dönemden kısa bir süre sonra, Güneyli plantasyoncular genel olarak endüstriyel verimlilik üzerine çalışmalar yapmaya başladılar ve bilimsel yönetim anlamında son derece verimli bir teknik geliştirdiler. Gerçi onlar, aynı Molière'in kahramanı gibi, bu tekniği son derece verimli bir teknik diye adlandırmamışlar ve esasında ona herhangi başka bir isim de vermemişlerdi. Bu gelişmenin sonucunda, antika değeri taşımak yanında uygulama yönünden de halen önem arz eden mükemmel tarım günceleri ortaya çıktı. Plantasyoncuların tarım raporlarından bazıları gerçekten iç karartıcıdır. Örneğin bunlardan birinde, pirinç tarlalarında çalışan bir işçinin hayatının sekiz yıl süreceğine dair, üzerinde iyi düşünülmüş ve kuşkusuz doğru olan bir risk tahmini yer almaktadır. Plantasyoncu, sermayenin yıpranma payını tahmin etmeye çalışırken, bir köleye yaptığı yatırımın bu sekiz yıllık süre içerisinde buharlaşıp uçacağını hesaplamış ve işlerini bu hesaba göre yürütmüştür.

için, on dört dolar tutan iki yüz poundluk domuz eti kadar uygundur.” Ayrıca çiftlik defterlerindeki birçok kayıt da son derece tuhaf gözükmektedir. “Cart. H. Harrison bana, 250 librelik ham domuz etinden, salamura sonrası 220 libre et çıktığının genel olarak kabul gördüğünü söyledi.” Kendi yaptığı deneyden ise şöyle bir sonuç çıkacaktı: “100 librelik ham domuz etinden 88 libre salamura et ya da 75 libre domuz pastırması çıkıyor.” Ham haldeyken bir domuzun budunu ve kürek etini tarttı: “But 24 libre çekerken, kürek eti 17 libre çekti. Pastırma yapıldıktan sonra bunlar ağırlıklarını tam tamına dörtte bir oranında kaybetmişlerdi.” Daha sonra ise, akla sonradan gelen bir düşünce havasıyla, gerçekten önemli bir bilgi kayda geçirilmiştir: “Bunlar mısırla beslenmiş domuzlardı.” Jefferson, yaptığı tahıl hasadından söz ederken de şunları not edecekti: “G. Divers 1 yarda küplük buğday yığınının, genelde 2 kile tahıl verdiğini varsayıyor,” ve “Jo. Watkins, kendi deneylerine dayanarak, buğdayın ekimden ocaka kadar kile başına 2 libre -yani ayda yüzde birini- kaybettiğini bildiğini söyledi”; ayrıca, “herhangi bir toprağın çavdarla aynı miktarda buğday vereceği ve buğdayın çavdardan daha az fire verdiğini düşünülmektedir.”

Birbirlerine iple bağlanmış odunların aralarındaki boşlukların, bir otoriteye göre, bütünün hacminin üçte birini oluşturduğuna dair yaptığı önemsiz gözleminde de şiiressellik adına hemen hemen hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte şunu da söylemiştir: “Çeşitli deneyler, 3,5 ila 8 birim boşluğa en az 10 birim odun düştüğünü göstermektedir. Ortalama olarak bütün içerisinde 3 birim oduna 2 birim boşluk düşmektedir. Yani odun arası boşluklarının bütün hacme oranı $\frac{2}{5}$ ve odunun yine bütün hacme oranı $\frac{3}{5}$ ’tir.” Matematiksel yönü çok daha ağır basan Jefferson, yakacak odunu testereyle kesmenin, baltayla kesmekten daha hızlı ve daha az savurgan bir işlem olduğunu bilmekle yetinmez. “Yakacak odunu baltayla keserken meydana çıkan odun kaybı yüzde 15’tir ve bu işlem, testereyle yapılacak aynı işlemten iki kat daha uzun sürer. Yani 18 inch çapındaki bir ağaç testereyle dört dakikada kesilirken, baltayla sekiz dakikada kesilebilmektedir. Yine: “Monticello’nun merkezinin çevresi 5,25 mildir; alanı

ise 890 akre kadardır. Bu merkezin sınırları içinde bugün on beş su kaynağının sıcaklıklarını ölçtüm. Bunlardan on tanesi dağın güney tarafında ve beş tanesi de dağın kuzey tarafında yer alıyordu. Hava sıcaklığı ise genelde 75 Fahrenayt'tı.” Jefferson daha sonra bu incelemesinin sonuçlarını çizelge haline getirmiştir. Ne var ki, bu çizelgede yer alan rakamlarda dikkate değer hiçbir şey bulunmamaktadır ve insan, bu sayılardan, Jefferson’ın bütün bu zahmete girmesinin nedenlerine ilişkin hiçbir şey çıkaramaz. Aynı şekilde: “Tom üç küçük katırını kullanarak Milton’den arabasıyla bir seferde on beş bohça hasır otu (840 libre) getiriyor ve bunun çok ağır bir yük olduğunu düşünüyor.” “Phill’in üç katırı ise Milton’den bir seferde 1600 libre yük taşıyabiliyor, ki bu onlar için çok ağır bir yük. Bu 1600 librelik yük; yirmi beş bohça hasır otu ile 200 libre çubuk demirinden oluşuyordu.”

Pratikte pek az yararı olabilirse de, bütün bu kayıtlar tümüyle değersiz değildir. Bunlar; yaprak, çiçek ve yaban elmalarının ortaya çıkmasını, kuş ve böceklerin hareketlerini ortaya koyan diğer kayıtlara paralel olarak tutuluyor olabilir. Mesela bir ocak ayının sonlarına doğru, hava sıcaklığı kaydından sonra, şöyle bir kayda da rastlanmaktadır: “Mavi kuşlar geldi.” 11 Mart’ta, “karataavuklar geldi.”; 17 Mart’ta, “bademler çiçek açtı.”; 1 Nisan’da tek bir sözcük şeklinde, “leylak”; 2 Nisan’da “çobanaldatan”; 9 Nisan’da “kırlangıçlar kendilerini gösterdi” Haziran ayında da şöyle bir not vardır: “Neredeyse tam bir güneş tutulması”; aynı ayın sonlarında, “öğleden sonra saat 10’da, kuzey ışığı ufuk üzerinde yaklaşık 45 derece yüksekte”; yine daha sonra, “Shadwell’de bir tarlakuşu gördüm; bu benim şimdiye kadar batıda gördüğüm ilk tarlakuşu.” Tekrar sonbaharda, ekim ayında, şöyle bir kayıt vardır: “Ceviz ve dut ağaçları yapraklarını döktüler.” Aynı ayın ilerleyen günlerinde, ciddi ve düşündürücü bir kayıt vardır: “Kiraz ve akasya ağaçları yapraklarını döktüler. Monticello’da yaşanan ilk don”; bir hafta sonra da, “kavaklar, beyaz dutlar ve yaban elmaları hemen hemen yapraklarını döktüler.” Kış yakındı.

Saxe-Weimar Dükü, Mr. Jefferson’ın yaşamının son senesinde Monticello’ya bir ziyarette bulundu. Dük, Jefferson’ın, uzun ve

yorucu günlerinin dekoru içerisinde, seher vaktinde uyanışına - “elli yıldır güneş beni yatağımın içerisindeyken yakalayamadı”-; gözleri yaprak ve çiçekler üzerinde, kulakları kuşların seslerinde, rüzgâr ve hava durumunu dikkatle kaydedişine; “bazısı kültürlü ve iyi birer okuyucu olan, tümü kendi tarlalarını idare eden, misafirperver ve cana yakın, İngilizce dışında başka dil konuşmayan basit, namuslu ve akıllı komşuları” arasındaki yalnızlığına; en önemsiz doğa olaylarına son derece merakla yaklaşarak, G. Divers ve Jo. Watkins gibi işçilerin tecrübelerinden bu olaylar hakkında fikir edinişine ve öğrendiklerini kayıt altına alışına tanık oldu. Dükün anılarının İngilizce çevirisinde, Almanca *ehrwürdig* sözcüğünün tuhaf ve görülmemiş çevirisi nedense insana en uygun karşılıkmış gibi gelir. Dük, Monticello’dan ayrılışının sabahı için söyle der: “Aileyle beraber yaptığımız kahvaltıdan sonra, saygıdeğer yaşlı adama veda edip Charlottesville’e doğru yola çıktık.”

IV

Mr. Jefferson’ın çiftçilik uğraşısı bir süre için kendi kendini döndürmeyi başardı; ne var ki, rahat ettirici bir kâr söz konusu değildi. Jefferson’ın yaşamının hemen hemen her noktasında insan, onun, çiftliğini ayakta tutmak için avukatlık yapan modern avukat-çiftçiye müjdeleyeceğini görmeye hazırlanır. Jefferson muazzam mikarda araziye sahipti; öyle ki, sahip olduğu bu araziler çok az bir miktarda vergilendirildiği takdirde bile, Jefferson arazi sahibi fakat fakir bir adam olurdu. Toplamda yaklaşık olarak on bir bin akre eden, bir düzineden fazla arazisi vardı; bunların yarısı Albemarle County’de, yarısı da Bedford ile Campbell’da bulunuyordu. Jefferson, 1774 yılında arazi patentı yasası yoluyla, Rockbridge County’deki Natural Bridge’in de [Doğal Köprü] sahibi oldu. Burası 150 akrelik bir bölgeydi. Burayı tam bir resim koleksiyoncusu heyecanı ile edindi; söz konusu mekâna âşıktı, “doğanın eserlerinden en yüce olanı... Yücelikten kaynaklanan duyguların, burada olduklarından daha ötede hissedilmesi ola-

naksızdır... Burayı görenin esrime hali tarif edilemezdir.” Zaman zaman, “Natural Bridge’te (zira burası bana ait) küçük bir inziva yeri inşa etmeyi ve en azından yılın bir bölümünü orada geçirmeyi” düşünüyordu; ancak Jefferson’ın inşaat işlemleri daima, az çok büyük kapsamlı olurdu ve asla vakit ayırıp da burada bir ev inşa edemedi. Albemarle’deki arazisinin beşte biri ile Bedford’daki arazisinin altıda biri bile tarıma elverişli hale getirilmemişti. Monticello’daki arazisi bin akreden biraz daha fazlaydı ve ev halkını doyurmaya güçbela yetiyordu; bu arazi -ister inanın ister inanmayın- misafirleri doyuracak kadar bile ürün vermiyordu. Evet, evin nüfusu fazlaydı; bir tek hizmetçilerin sayısı bile on üç ile on dört arasındaydı. Dahası misafirler de tek tek ya da arada sırada değil; atları, arabaları ve hizmetçileriyle birlikte sürü halinde geliyorlardı; Mr. Jefferson’ın yaşamının son yirmi yılı için, kelimesi kelimesine ve abartmaksızın, bu misafirlerin evi yiyip tükettikleri söylenebilir. Jefferson’ın Monticello’daki arazisinde büyük oranda yamaç tarımı da yapılıyordu. Ancak bütün bu olumsuzlukları göz önüne aldığımızda bile, neredeyse tüm tarım tarzlarının, bin akrelik bir arazide, Monticello’nun şimdidek gösterdiğinden daha iyi bir performans gösterilmesini sağlaması gerekir; zira Jefferson 1794 yılında arazisi için defterine şöyle bir not düşmüştür: “İrmağın her iki yakasından otuz yedi buçuk kile buğday aldık ve bu, gelecek yıl için yapılan ekimden daha fazla”!

Jefferson, kamusal görevleri nedeniyle çiftliğinden uzun süre uzak kaldığı dönemlerde “kâhyaların zararları”ndan yakını; ki hiç şüphesiz bunlar gerçekten büyük zararlardı. Eski Virginia toplumunda rastlanan sınıf farklılıklarına ilişkin bir soruya cevaben, 1815 yılında William Wirt’e yazdığı bir mektupta, acı bir mizah kullanarak çiftliğindeki kâhyaları ve de Virginia’ya yerleşen İskoç ve İrlandalıları hakkındaki fikirlerini açık açık belirtir. “Belli aileler, nesilden nesile, meşruta yasası yoluyla, zenginliğin ihtişamına ve onun koruyuculuğuna erişmişlerdi; bunlardan bazıları bir dizi yetenekli insanlar ortaya çıkarmıştı, aileler genel olarak atalarının topraklarına bağlı kalmışlardı, zira o günlerde

batıya göç söz konusu değildi. Blue Ridge ile North Mountain arasındaki vadinin mülkiyetini ele geçirmiş olan vahşi İrlandalılar, burada, kimsenin üzerinden atlamayı göze alamadığı ve kimsenin arasında yaşamaya yanaşmayacağı bir engel oluşturdular... O zamanlar aristokratlar, melezler ve hakkından fazlasını isteyenler vardı; bunlara kuşkuyla bakan fakat onlarla mücadeleyi göze alamayan güvenilir ve bağımsız çiftçiler vardı. En sonda ve en düşük seviyede de, kâhya adı verilen boktan varlıklar vardı; kendilerini istihdam edenler karşısında daima süklüm püklüm olan ve sahiplerinin gururunun, küstahlığının, hakimiyet hevesinin tatmini için birer dekor vazifesi gören en aşağılık, en alçak ve en karaktersiz bir ırktı bu kâhyalar.” Jefferson, tuttuğu çiftlik defterinde “kâhyalarla yapılan sözleşme maddelerini” not etmiştir. Bu maddelerden birinde şöyle tuhaf bir hüküm vardır: “Kâhyalar at ya da kaz besleyemez, çiftlikteki hizmetli kadınlardan hiçbirinin kendisine hizmet etmesini talep edemez.” Kâhyaların davranışlarının ne şekilde olduğu belki de, “İşveren istediği takdirde, kâhyalar yıl sonunda net kazançları işverenle takas edeceklerdir,” biçimindeki anlaşma maddesinde biraz olsun kendini göstermektedir. Ekonomiyi hem işveren hem de kâhya yararına geliştirmeye yönelik bir önlem olarak ise, “içkiden ve hasatta yapılan kiralama işlemlerinden kendine düşen payı kâhya da ödemelidir,” diye bir madde vardır.

Kâhyaların zararları ne kadar büyük olursa olsun, Cornwallis tarafından Virginia’da oluşturulan askeri terörizm siyasetinden dolayı daha da büyük zararlar ortaya çıkıyordu. Mr. Jefferson, Burgoyne’un Virginia’da esir tutulan dört bin kişilik ordusuna büyük ilgi gösteriyordu. Onların rahatça yerleşmelerine yardım etmiş, ordunun subaylarını kendi evinde ağırlamış ve kırsal nüfus, yemek kıtlığı yaşanacağına dair aptalca bir panik içerisinde Vali Henry’ye bu esirlerin Virginia dışına çıkarılması yönünde baskı yapmaya başladığında da, alenen esirlerin tarafını tutmuştu. İşte bu nedenle Jefferson, Burgoyne’un esir edilen ordusunun daimi minnettarlığını ve dostluğunu kazandı. Von Riedesel, von Geismer ve von Unger gibileriyle de uzun süre boyunca arkadaş-

lığını sürdürdü. Jefferson'ın bu olayla ilgili düşünceleri, İngiliz tümgeneral Phillips'e yazdığı bir mektupta kendini göstermektedir. Birkaç iltifat sözünden sonra Jefferson mektubunda şöyle demektedir: "Ülkelerimizi birbirinden ayıran büyük davaya, bireysel düşmanlıklarla karar verilmemelidir. Özel dostlukların ahengi de, ulusal çabaları zayıflatamaz. Dostane görüşme ve düşüncelerle diğer insanları mutlu etmeye çalışmak, kendimizi mutlu etmenin en kısa ve en kesin yoludur." Bu yepyeni öğreti hiç kuşkusuz Phillips'in aklını oldukça karıştıracaktı. Zira Phillips, savaş zamanındaki "bireysel düşmanlıklar"ın ulusal değeri konusunda bir askerin zihniyet ve duygularına sahip olan iyi bir askerdi. Ancak yine de, görünüşe bakılırsa bu öğreti onun üzerinde bir etki bırakmıştı.

Nitekim Mr. Jefferson'ın ulusal nefretin bulanık sularına ektiği iyilik tohumlarının bir kısmı, doğu Virginia'daki rütbece aşağı kumandanlardan biri olan Tarleton'un ellerinde ona geri geldi. Amerikalılar tarafından Kuzey'de gösterilen beklenmedik güç ve dirençlerinin beklenmedik inatçılığı, İngilizlerin, bir yıkım kampanyası içerisinde dikkatlerini Georgia, Caroline ve Virginia'ya çevirmesine neden oldu. Phillips ve Arnold, Virginia'nın Tidewater ve Piedmont bölgelerini harap ettiler ve Tarleton da, Charlottesville'de oturum halinde bulunan meclisi dağıtmak için Albemarle County'ye harekete geçti. Mesleğine rağmen insan gibi bir insanın birçok özelliğine sahip olan Tarleton, yolunu şaşırmış bütün meclis üyelerini toplayıp çuvalına tıkadıktan sonra, Vali Jefferson'ı¹ yakalama harekâtını sonuçlandırması için Monticello'ya Yüzbaşı McLeod komutası altında bir müfreze gönderdi. Gerçekten de seferin bundan başka bir amacı olmadı. Tarleton, müfreze, Monticello'da hiçbir şeye zarar verilmeyeceğine dair kesin emirler vermişti. Mr. Jefferson ise, McLeod'un çiftliğe varmasından beş dakika önce at sırtında evinden uzaklaştı ve ona yetişmek için de hiçbir ciddi çaba gösterilmedi. Yüzbaşı McLeod bir gün Monticello'da kaldı, formalite icabı keşifler yaptı ve daha

---

¹ Aslında Mr. Jefferson'ın valilik dönemi, Tarleton'un yürüyüşünden iki gün önce sona ermişti.

sonra oradan ayrıldı. Adamlarından bazıları ise evdeki zenci hizmetçileri, yalnızca kendilerini eğlendirmek maksadıyla, istemedikleri şeyleri yapmaya zorladılar, ancak hiçbir kimseye ya da şeye herhangi bir zarar vermediler.

Ne var ki İngilizler genelde işlerini büyük bir bütünlük içerisinde gerçekleştirdiler. Mr. Jefferson, “Tarih, İngiliz ordusu tarafından güney eyaletlerde meydana getirilen dehşeti asla anlatmayacaktır,” diye yazacaktı Dr. Gordon’a. “Virginia’da yalnızca altı ay esip gürlediler... Sanıyorum ki, bu altı ay boyunca yol açtıkları bütün yıkım, yaklaşık üç milyon sterline mal oldu.” Mr. Jefferson’ın Albemarle dışındaki arazileri, bizzat -vicdanı hiçbir şeyden sızlamayan- Cornwallis tarafından ele geçirildi. “Olgunlaşmakta olan bütün mısır ve tütün ekinlerimi mahvetti. İlk olarak istediği kadar mısırımı aldıktan sonra, içinde geçen senenin mahsülleri bulunan bütün ambarlarımı yaktı; beklenebileceği gibi, bütün sığır, koyun ve domuzlarımı ordusunun maişeti için kullandı ve bütün sağlıklı atları da yanında götürdü; işine yaramayacak kadar genç olan atların ise boğazlarını kesti. Plantasyondaki bütün çitleri, geride mutlak bir ziyan bırakacak şekilde yaktı. Ayrıca yaklaşık otuz köleyi de yanında götürdü. Eğer bu onlara özgürlüklerini vermek için olsaydı, doğru bir şey yapmış olurdu; ama köleler, o sırada Cornwallis’in kampında yayılmakta olan çiçek hastalığı ve humma yüzünden kaçınılmaz şekilde ölecekti. Cornwallis’in ayak bastığı her yerde bütün konutlar talan edildi ve taşınabilecek ne varsa hepsi alınıp götürüldü.”

Bütün bu kayıplar ne denli ağır olursa olsun, Mr. Jefferson bilindiği kadarıyla bunlardan asla açıkça söz etmedi. Ta ki aradan yedi yıl geçtikten sonra, Dr. Gordon’un sorularına cevap verirken, kendine özgü olan nesnelliğiyle, yukarıdaki paragrafta bir kısmı belirtilen mektubu yazana dek. Jefferson, “İngilizlerin 17-81’de yol açtığı ziyanı” çiftlik defterine yalnızca normal bir işletme ögesi olarak geçirerek kendisini rahatlattı. Cumberland’deki arazisinden sekiz köle, düşmana “kaçıp ölmüştü”; çeşitli arazilerindeki yirmi yedi kölesi de “düşmana katılıp, geri dönmüş ve ölmüştü.” Evde kalanların bazıları ise “geri dönen zencilerden humma kapmış ve ölmüştü” Jefferson, geri dönen hasta kaçak-

lara ve hatta birer eşyadan daha fazla değere sahip olamayacak kadar hasta düşmüş olanlarına bile sadakat gösterdi; onları döşek ve sedyelere yatırıp, bakımlarını yaptı. “Bir kısmını bulup eve getirmek için yapılan harcama” çiftlik defterine yirmi sterlin olarak kaydedilmişti. Ayrıca Jefferson “hastaları tedavi eden doktorlara” da altmış beş sterlin ödedi.

Bütün bu kesinti ve yıkımlar, çiftçilik için çok kötü şeylerdi. Aynı yıl içerisinde -yani 1781’de- Mr. Jefferson, zarar görmemiş olan arazilerindeki ürünlerin büyük bir bölümünün “işçi yokluğundan ziyan olduğunu” kaydetti. Savaşın yol açtığı güçlüklerle birlikte; Jefferson’ın kamusal işlerde yoğun olarak meşgul oluşu, uzun süreli yoklukları, “kâhyaların zararları”, köle emeği ve bir dizi kötü mevsim dönemi, Mr. Jefferson’ın -bilimi, yeteneği ve gayretine rağmen- pratik tarımda sıradan çiftçinin doğal becerisine pek sahip olmadığı gerçeğine katkıda bulundu. İnsan bütün bunları görünce, Jefferson’ın tarımsal faaliyetlerinin sonuna kadar kör topal devam etmiş olmasına şaşırılmaz. Kendisinin de söylediği gibi asıl şaşılacak şey, bu faaliyetlerin, iflasla sonuçlanacak nihai kırılmaya gelinene dek, altmış yıl kadar uzun bir süre boyunca öyle ya da böyle devam etmeyi başarmasıdır.

V

Daha önceki yıllarda Mr. Jefferson’ın refaha ulaşmasının önündeki bir diğer büyük engel de, karısı Mrs. Jefferson’ın babasının birkaç İngiliz bankere yaptığı borcu kızına bırakmış olmasıydı. Bu borç yaklaşık olarak dört bin sterline tekabül ediyordu. Paradaki değer kayıpları ve kambiyoadaki dalgalanmalar, Mr. Jefferson’ın bu borcun tamı tamına üç katını alacaklılara ödemesine neden oldu ve bu yüzden de mal-mülkünün yarısını feda etmek zorunda kaldı. Sömürge sakinlerinin İngiliz bankerlere olan borçları meselesi, anayasanın kabulüne dek çözümsüz kalan önemli bir kamu meselesiydi. Birçok kimse, büyük oranda İn-

giltere pazarındaki kasıtlı manipölasyonlardan kaynaklandıkları için bu borçların reddedilebileceğini ve bunun haksız bir şey olmayacağını düşünmekteydi. Gerçekten de çeşitli eyaletler, az ya da çok dolaysız bir şekilde bu borçların reddine olanak tanımıştı. Mr. Jefferson bu görüşe kötü bakmıyordu; ne var ki, bunu kendi çıkarına kullanmayı reddetti. “Virginia yasaları ne derse ya da diyecekse desin,” diye yazacaktı alacaklılarına, “bunlar katiyen benim hareketlerime etki etmeyecektir. Benim amacım gerçek adalettir ve bu adalete otorite ya da mecburiyet değil, akıl şekil vermelidir.” Cornwallis’in Jefferson’a verdirdiği kayıplar, onun borçlarını daha da artırmıştı; yine de, Jefferson’ın borçları özel bir mesele, İngiliz bankerler de özel kişiler iken, Cornwallis’in ona verdirdiği kayıplar kamusal bir meseleydi ve Jefferson da özel ve kamusal sorumluluk arasındaki çizginin, özel düşmanlıklar ile kamusal meseleler arasındaki çizgi kadar net bir şekilde korunması gerektiğine inanıyordu. Böylece, mecburi bir satışın zımni şartları uyarınca arazisini satarak, en sonunda alacaklılarını tatmin etti. Bu amaçla yaptığı ilk satış 4200 sterline tekabül ediyordu. Daha sonraları Jefferson torunlarına acı bir şaka havası içerisinde, bu satıştan gerçek para değeri olarak yalnızca yeni bir palto satın alabilecek kadar kazandığını söyleyecekti; zira arazisini -daha sonradan kâğıt paraya dolar başına iki cent değerinde çevrilen ödeme bonoları karşılığında- madeni-para fiyatı cinsinden satmıştı.

Jefferson, zorunluluğun verdiği stres altında, arazilerinde birtakım üretim faaliyetleri de yürüttü; zira Virginia’daki arazi sahipleri, kullandıkları hemen her şeyi kendileri imal etmek zorundaydılar. “Bütün gerekenler onun çiftliğinde üretilmektedir,” diye yazacaktı Dük de la Rochefoucauld-Liancourt. “Çiftliğindeki zenci erkekler hem birer ince iş marangozu, hem birer doğramacı, hem birer duvarcı, hem birer tuğla örücü, hem de birer demirci. Genç ve yaşlı zenci kadınlar da geri kalanların giyecekleri için yün eğiriyorlar.” Ne var ki Mr. Jefferson, dükün ziyaretinden birkaç yıl sonra, Avrupa’yla yapılan ticaret, 1812 savaşına yol açan olaylar neticesinde kesintiye uğrayana dek, giysi imaline büyük çapta bir ilgi göstermedi; daha sonraysa, yabancı imalat-

çılar karşısında bağımsızlık sözü vererek, “yalnızca 150 sterline mal olan ve iki kadınla iki kız çocuğu tarafından işletilen” geliştirilmiş makineleri devreye soktu. Bunlar, Jefferson’ın yıllık olarak gereksinim duyduğu iki bin yard uzunluğundaki keten, pamuk ve yün kumaşların “daha fazlasını ona sağlayacaktı”. Jefferson ayakkabı imalatında köle çalıştırdı ve bununla ilgili olarak da çiftlik defterine şu notu düştü: “Üst derinin bir yanı ile karın derisinin bir yanı 6 çift ayakkabı meydana getiriyor ve bunları tutturmak için de $\frac{1}{2}$ libre iplik gerekiyor. Demek ki, bir postun tümü ve 1 libre iplik yardımıyla, 6 zenciye ayakkabı giydirebiliriz,” Jefferson’ın masraf hesaplama sistemine göre de, “bir çift ayakkabının fiyatı”, işçiliğin 2 şilin olarak hesaplanmasıyla, sekiz şilin altı peniye denk düşüyordu. Köle emeği yavaş ve verimsiz olsa da, bu iyi bir fiyattı. Aslına bakılırsa tüm çalışma sahaları, bu sabit verimsizlik engelini ensesinde hissediyordu. “Johnny Hemings, körüklü bir at arabasının gövdesini yapmaya 12 Ocak’ta başladı ve işi bugün tamamlayabildi. Yani aradan 9 hafta, 5 gün geçti. Hemings, Lewis’ten fazlaca bir yardım da görmedi. Lewis sadece Hemings’in karşılaştığı kesintileri telafi etti. Arabadaki demir işi ise, 2 demir ustasını aynı sürenin belki de $\frac{1}{3}$ ’ü kadar meşgul etti.” Yine: “Johnny Hem. ve Lewis bir tuvalet masasının yapımına başladılar ve bu masayı tam tamına 6 haftada bitirebildiler. Bu sürenin 4 haftası boyunca hava o kadar kötüydü ki, kapalı mekânda dahi tam bir çalışma sergilenemedi.”

Köle emeği istihdamına özgü karmaşıklıklardan bir tanesi, çocuklara meşgul olacakları bir iş bulmakta yatıyordu. Mr. Jefferson’ın yöntemi muhtemelen diğer benzer yöntemler gibiydi. “10 yaşından küçük çocuklar hastabakıcılık yapacaklar; yaşları 10 ila 16 olan erkek çocukları çivi yapacak, kızlar da yün eğirecek; 16 yaşına geldiklerinde ise toprağa çıkacaklar (yani tarla işinde çalışacaklar) ya da bir zanaat öğrenecekler.” Mr. Jefferson’ın çivi atölyesi ve Rivanna’daki buğday değirmeni, onun kâr amacıyla işlettiği yegâne yatırımlarıydı. Jefferson’ın bu işletmesine baktığımızda yine en ucuz emeğin en sevilen emek olduğu ortaya çıkar. Çivi atölyesi için tuttuğu maliyet tablosu ya da “1794 son-

baharında gerçekleşmiş faaliyetler üzerine değerlendirme”, neredeyse dörtte bir oranındaki zarar kaydıyla, endüstriyel verimsizliğin dikkate değer bir göstergesidir.

Ama bu genç kölelerle daha iyi ne yapılabilirdi ki? Etkin bir biçimde disiplin altına sokulamazlardı. İşten de atılamazlardı; onlar devamlı başka birinin sorumluluğu altında bulunan köle-çocuklardı. Onların köle statülerinin ötesinde eğitmeye çalışmak yararsızdı. Hatta biri çıkıp da onları öldürse, yerleri tam olarak kendileri gibi diğerleri tarafından neredeyse hiç zaman kaybedilmeksizin doldurulurdu.

VI

Mr. Jefferson’ın pratik tarıma yönelik olarak ortaya koyduğu hizmetler kendisine pek az kâr getirdiyse ya da hiç getirmediyse de, bunlar genelde Amerikan ulusuna büyük yararlar sağladı. Jefferson ne zaman yeni icat edilmiş tarımsal bir araç görse, hemen bunun hakkında bilgi toplar ve öğrendiklerini çiftçi arkadaşlarına yazardı. 1793 karışıklıklarının ortasında, Washington’un dışişleri bakanı olarak, hükümetin büyük bir hızla iflasa doğru yol aldığını, ülkenin anayasanın ekonomik uzantıları yüzünden kaynama noktasında olduğunu ve kendisinin de “akşamdan sabaha, günbegün çalışmaktan bitap düştüğünü ve bu çalışmalarının kendisi için ne kadar can sıkıcıysa, diğer insanlar için de o kadar sonuçsuz olduğunu,” gördüğü halde; Madison’a yazdığı mektubunda “Tull’un geliştirdiği atlı saban hiç dikkatini çekti mi?” diye soruyor ve bu sabanın değerinin kuşku götürür olduğunu söylüyordu. İki ay sonra, Fransa elçisi Genêt, “Başkan’a meydan okuduğu” ve Genêt’nin konsoloslarından biri, Boston Limanı’nda iki geminin haczi konusunda bir Birleşik Devletler mareşaline karşı silah kullandığı halde; “başta her 4 kişiden 3’ünü öldüren ve şimdilerde her 3 kişiden 1’ini öldürmekte olan” veba salgını geçici başkent Philadelphia’yı kırıp geçirdiği halde; Jefferson, sipariş verdiği harman dövme makinesinin kendisine ulaştığı ve “neyse ki onu yapan ustanın da (bir değirmen ustası) aynı gemiyle, yer-

leşmek üzere Amerika'ya geldiği" konusunda Madison'a bilgi veriyor ve mektubuna şöyle devam ediyordu: "Bu makine ustasını derhal Richmond'a gitmeye ikna etmek için bir mektup yazdım. Teşhir için benim numunemi kullanmasını ve derhal söz konusu makinelerden yapmaya başlaması için gerekli belgeleri vermeyi önerdim." Bundan kısa süre sonra da Jefferson yazdığı bir mektupta, "tohumlama işleminin maliyetini akre başına altı şilinden iki şilin üç peniye indiren ve bu işi insan elinden çok daha iyi bir şekilde beceren" bir tohum makinesinden coşkuyla söz edecekti.

Jefferson boş zamanlarını değerlendirerek kendisine ait çeşitli aygıtlar da geliştirdi, ancak bunların hiçbirinin patentini almadı. "Bana kendisini sunan herhangi bir yararlı fikri, patent yoluyla tekel altına almayı asla düşünmedim." Patent almak bir yana, ne zaman yararlı bir şey keşfetse, daima bu yeni keşfin özelliklerini yayın yoluyla halka duyururdu. Örneğin, bulduğu kendirdövcüsü ile ilgili olarak şunları söylüyordu: "Bu makinenin yararından kesin bir şekilde emin olur olmaz, tecavüzcü bir patent tarafından kullanımını engellemek amacıyla, söz konusu makinenin özelliklerini imzasız bir yazıyla gazetelerde anlatacağım." Jefferson patentlere karşı çok soğuktu. "Yaratıcılığın liberal bir teşvik bulmasını kimse benden daha fazla isteyemez," ve kuşkusuz "bir mucidin, yaptığı icattan belli bir süre boyunca bir yarar sağlama hakkı olmalıdır," diyecekti, ama diğer yandan da, "icat tekellerini reddeden devletlerin, yeni ve yararlı aygıtlar bakımından, tekellere izin veren tek ülke olan İngiltere kadar bereketli bir yer olduğu gözlemlenebilir," diye de ekleyecekti. Kullanım hakkıyla istismar arasına çizgi çekmek çok zor bir şeydi; ayrıca bu çizgi, avukatlar ya da yasa koyucular tarafından değil, "bilim insanları" tarafından çizilmeliydi. "Çünkü, makine ustasının ya da matematikçinin yolunu aydınlayabilecek tek bir ışık bulabilmek için, hantal hukuk kitaplarının sayfalarını boş yere çeviriyor olabiliriz." Mr. Jefferson'ın 1791'de yayınladığı "Yararlı Sanatların Gelişimini İlerletmek Üzerine" adlı tasarısı, muhtemelen, mucidin çıkarlarıyla halkın çıkarları arasında oluşturulabilecek en pratik uzlaşmayı sergiliyordu. Hiç kuşku yoktur ki, gidişat içe-

risinde, Amerikan patent yasasının halkın çıkarlarını eskisinden daha fazla baskı altında tutmayışı Jefferson'ın yaptığı katkıların bir sonucudur.

Ne var ki, Jefferson'ın patentlerle işi yoktu. Herhangi bir tekel sonucunda kazanılmış parada gönlü yoktu. Ülkenin ticari bir izolasyon politikası izlediği 1810 yılında, ithal mal kullanmamak yüksek bir vatanseverlik göstergesiydi. Bu dönemde, ülke tekstilini geliştirmek düşüncesiyle Amerika'ya merinos koyunları getirildi ve bunlara gösterilen yoğun talep, uyanık vurgunculara önemli bir alan açtı. "Bu hayvanların satışında son zamanlarda uygulanan rezil zorbalıklardan ve satıcıların hayvan başına almaktan utanmadıkları binlerce dolar yeterli bir ödöl değilmiş gibi, onlara sunulan vatanseverlik isnatlarından ve övgülerden o denli iğreniyorum ki, bu satıcılar ne yaptıysa tam tersinin doğru olduğunu düşünme eğilimindeyim." Jefferson bundan dolayı Başkan Madison'a bir mektup yazdı ve merinos damızlıklarının bütün Virginia'lı çiftçilere kademeli bir şekilde, bedavaya dağıtılmasını öngören bir plan önerdi. "Çiftçiler arasında hiçbir fikir, parası olanların yeni gelişmelerin risk ve masrafını üzerlerine alıp, bu gelişmelerin getirilerini mali durumu kötü olan çiftçilere bedavaya dağıtması gerektiği düşüncesi kadar kabul edilmiş değildir." Bu fikri merinos koyunları örneğine uygulayarak şöyle diyordu: "Merinos koyunlarının bedavaya dağıtılmasıyla, bizler için, bir yün kırpıcısının bağrına şimdiye dek giren paradan daha tatmin edici bir sonuç ortaya çıkacaktır." Bu cümleden sonra ise Jefferson, Madison'ın müzmin ihtiyatının, Beyaz Saray'daki ikameti sonucunda nasıl keskinleştiğini hatrına getirerek şöyle bir eklemede bulunur: "Sıradan bir görev ifasından başka bir şey olmayan bu önerimin, çarpıtılıp bir gösterişmiş gibi algılanması tehlikesi bulunmaktadır; ancak kötülük, iyi işler için daima kötü sebepler bulur. Bu böyle diye, hiç mi iyi bir şey yapmayacağız?"

Mr. Jefferson incir, dut ve isfendan üretiminin geliştirilmesi için de elinden geleni yaptı. Bu meyveler, köle çalıştıran bir ülke için özellikle uygundu; zira "çoğu zaman cinsiyet ve yaşlarıyla orantısız işlerde kullanılan" kadın ve çocuklar, hafif ve kendile-

rine uygun bir çalışmayla bu meyvelerin tarımında çalışabilirlerdi.

Jefferson, bir şeftali bahçesinde deneyler yaparak şu önermesini kanıtlamaya da çalıştı: “Aralarında yirmi birer ayak aralık bırakılarak dikilmiş şeftali ağaçlarından oluşturulacak beş akrilik bir şeftali bahçesi, bir şömineye bütün bir kış boyunca yetecek kadar odun artığı sağlar ve toprağa yılda sadece yetmiş kadar şeftali çekirdeği ekilmesi zahmetine girilmesi karşılığında, bu bahçe ayakta tutulabilir.” Jefferson, Beyaz Saray’da bulunduğu süre boyunca her yıl, Washington pazarında satışa çıkan bütün sebze çeşitlerinin -toplam otuz yedi sebze- piyasaya çıkış ve piyasadan kalkış tarihlerini not etti ve en sonunda, sekiz yıllık başkanlık süresinin tümünü kapsayan düzgün bir çizelge ortaya koydu. Jefferson, gönüllü bir meteoroloji bürosu projesi de hazırladı ve aslına bakılırsa bu fikrini bir nebze de olsa hayata geçirdi; ama yaşamı uzun süreli yokluklar tarafından o kadar çok kesintiye uğruyordu ki, bu düşünce tam anlamıyla gerçekleştirilemedi. Jefferson ayrıca, genel olarak kullanımda olan saban tipinin daha da ilerletilebileceğini gözlemleyerek, en az dirence sahip bir saban kulağının matematiksel formülünü (bu formül hâlen saban demirlerinin şekli için kullanılmaktadır) geliştirdi. Fransa ulusal tarım kurumu ise Jefferson’ın geliştirdiği sabanlardan birini inceledi ve ona bunun için bir ödül verdi. Bu saban 1920’lerden önce Paris’te hâlâ sergilenmekteydi ve muhtemelen şimdi bile (1926) gidip görülebilir. Virginia’daki daha fakir çiftçiler arasında saat kıttı; böylece Jefferson, Poplar Forest’ta romatizmadan dolayı yatağa düştüğü 1811 yılında şöyle yazacaktı: “Burasının 37 derece, 22 saniye, 26 saniye olarak bulduğum enlemi için, ufki bir güneş saatinin saat-çizgilerini hesaplayarak kendimi oyaladım.” Jefferson daha sonra, güneş saatinin yapılması için gereken talimatlarla birlikte formülü Williamsburg’daki bir arkadaşına gönderdi ve “yaptığım hesaplamalar, orasıyla burası arasındaki, yani mesela senin oralardan New London ile bu yörede Lynchburg arasındaki çizgi üzerinde yer alan bütün ilçeler için geçerli olduğundan,” diyerek, arkadaşına formülü yakındaki bölgelere de göndermesini önerdi. Jefferson hâlen kullanımda olan, deriden

bir fayton tepeliği de geliştirdi. Fosforlu kibritler piyasaya çıktığında ise, bunları ilk deneyenler arasında yer aldı ve söz konusu kibritlerin tanıtılıp dağıtılması için kendisini bir tür gönüllü temsilciye dönüştürdü. Kibritler için şöyle söylüyordu: “Güzel bir keşif ve çok yararlı; özellikle de uykuya dalmayı her zaman başaramayan bizim gibi insanlar için.” Ayrıca yine bu sıralarda veya belki kısa bir süre sonra, Jefferson, vidalı döner iskemleyi icat ederek, bütün medeni ülkelerin bürokrasilerine istemeden bir fayda sağladı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1784-1789

I

1784 yılında John Adams ve Benjamin Franklin, ticaret antlaşması görüşmeleri yapmak üzere tam yetkiyle donatılmış elçiler olarak Avrupa’da bulunuyordu. Amerika’nın solmuş itibarına hayat verme ve felçli ticaretini canlandırma mücadelesi içerisindeydiler. 17 Mayıs’ta kongre, bu dışişleri ekibine bir üçüncü elçiyi ekleme kararı aldı. Yaşlılık ve hastalık artık Franklin’i iyiden iyiye etkilemekteydi; yurduna dönmeyi istiyordu ve onun yerini doldurmak zor olacaktı. John Adams, Franklin yerine Paris’e gönderilemezdi; o, Fransızlarla geçinemeyecek türden bir insandı ve dahası Londra’da o kadar başarıyla çalışıyordu ki, başka bir başkente nakli dışişlerinde bir yerine iki delik açardı. Göreve uygun olan az sayıdaki insan arasında -zira yetkin kimseler arasında bu pozisyon için ya da aslına bakılırsa yeni hükümetin yönetimine bağlı herhangi bir pozisyon için büyük bir rekabet söz konusu değildi- Jefferson en nitelikli aday olarak gözüküyordu. Madison, Jefferson’ın bu görevi yerine getirmeyi isteyebileceğini düşünmekteydi; zaten, barış heyeti üyelerinden biri olarak yurduşına gitmeye istekli olduğunu çoktan göstermişti ve ayrıca Madison’ın da söylediği gibi, “Mrs. Jefferson’ın ölümü muhtemelen, Mr. Jefferson’ın devlet hayatına karşı olan hislerini değiştirmiş olmalıydı.” Bu yeni görev, barış heyeti üyeliği göre-

vinden daha az ilginçti ve pratik politikacının bakış açısından bakıldığında, herhangi bir getirisi de yoktu; ama yine de, Jefferson görevi kabul etmeye ikna edilebilirdi.

Bu yeni görev ona gerçekten uygundu; ama bunun sebebi, kongrenin göz önünde tuttuğu sebeplerden değildi. Jefferson, kötü bir mecraya doğru sürüklenmekteydi. Karısının ölümünden bu yana geçen bir buçuk yıllık süre içerisinde, Jefferson, melan-kolik ve umutsuz bir adam olmuştu. Yalnızlığa olan doğuştan eğilimine iyice kendini bırakmıştı. Sahip olduğu yegane devlet görevi, kongredeki sandalyesiydi ve burada görevini her zaman-kinden daha da sessiz bir şekilde yerine getiriyordu. Umutsuzlu-ğu, kongrenin yetersizliğine olan küçümsemeli bakışını azdırı-yor ve bu küçümsemeli bakışı da karşılık olarak umutsuzluğuna etki ediyordu. Ona göre, “Kongre az üyeli ama çok kavgalıydı. En önemsiz meseleler üzerinde günden güne zaman kaybedili-yordu.” Münakaşaların hastalıklı öfkesine kapılmış kimselerin davranışları, Jefferson’ın, “Bonaparte’ın hiçbir şey konuşmayıp çok şey yapan dilsiz parlamentosunun, çok konuşup hiçbir iş yapmayan bir parlamentodan daha iyi olup olmadığı konusunu, ilk başta sanılabileceğinden çok daha tartışılabilir,” görmesine neden olmuştu. Ne var ki, bütün kayıtsızlığına ve keyifsizliği-ne rağmen Jefferson, önüne gelen ne varsa hepsi için bir şey-ler yaptı. Diğer konular arasında, Birleşik Devletler’in şu anki para birimi olan doları ve yine şu anki madeni paraların temelini oluşturan madeni paraları; yani on dolarlık altın madeni parayı, gümüş doları, gümüş on sentlik madeni parayı ve bakır peniyi kongreye teklif halinde sundu. Kongre tarafından bir oy gibi ufak bir farkla reddedilecek olan kölelik karşıtı bir fıkra da ekleyerek, Kuzeybatı Bölgesi geçici hükümeti için bir yönetmelik tasarısı hazırladı. Kongre ayrıca, Jefferson’ın yeni eyaletlerin kabulü için ortaya koyduğu kanunların bir bölümünü de reddedecekti. Mr. Jefferson’ın tasarısı bu eyaletlerin sınırlarını belirlemekle kalmıyor, ayrıca adlarını bile ‘yönetilenlerin rızalarına’ bırakmı-yordu. Örneğin bu yeni eyaletlerden birinin adı Pelisipia olacak; “Michigan, Huron, St. Clair ve Erie gölleri tarafından oluşturu-lan yarımadanın içerisinde yer alan bir diğeri ise, Cherronesus”

adını alacaktı. Başka bir tanesi Metropotamia ve yine bir başkası da Polypotamia diye anılacaktı. Kongre ise bu öneriye cesaretle karşı koydu ve onu tasarıdan çıkardı.

Jefferson'a verilen Fransa'ya elçi olma görevi, tam olarak kolay ve para getiren bir iş değildi belki ama çok yorucu da değildi. Jefferson'ın yapması gereken şey, Fransa pazarını mümkün olan en iyi şartlarda, Amerika'nın pirincine, tuzlu balığına, etine, balık yağına, tütününe açmak ve Amerikan ürünlerinin Fransa'ya ait Batı Hint Adaları'na serbestçe girişini sağlamaktır. Ne kadar önemli olursa olsun, bu iş bir insanın uzun ve sıkıcı haftalar boyunca çalışmasını gerektirecek türden değildi. Mr. Jefferson, bu görevde, kendine kazanç getirebilecek bir boş zaman olanağı gördü ve boş zamanlarını nasıl kullanacağına ilişkin olarak da kendine ait fikirleri vardı. Jefferson'ın bu tür fikirlerini, onun daha sonraları tecrübesine güvenerek, Mr. Rutledge ile Mr. Shippen'in 1788'de yaptıkları yarı resmi Avrupa turu için hazırladığı birtakım seyahat notlarında görebilmekteyiz:

Genel Fikirler

Bir kente varıldığında yapılacak ilk şey, kentin haritasını ve kentteki dikkat çekici şeylerden söz eden kitabı satın almaktır. Eğer varsa, kentteki kale duvarlarının etrafında gezin; kentin manzarasını ve çevresini görmek için de bir çan kulesinin tepesine çıkın.

Eğer herhangi bir şeyin görme zahmetine girilmesine değip değmeceğinde kararsız kalırsanız, bir daha o şeye bu denli yakın olamayacağınızı, görmediğinize pişman olabileceğinizi ve gördünüz diye de asla pişman olmayacağınızı hatrınıza getirin. Ancak, bunun tam tersi bir durum söz konusudur ki, bu da çok şey görmektir. O anki tembelliğinizin kararınız üzerinde hiçbir etkide bulunmamasına dikkat ederek, mantıklı bir seçim yapmaya çalışmalısınız. Özellikle de, kilise, oda vs. hizmetçilerinin, sizleri kendi mesleklerinin küçük ayrıntılarıyla oyalamasına izin vermemeye dikkat edin. Böyle bir durum, beyninizi önemsiz bilgilerle doldurur, dikkatinizi yorar ve dikkatinizle zamanınızı çarçur eder. Bu tür insanları, görülmeye ve hatırlanmaya değer birkaç küçük şeyle sınırlandırmak zordur. Onlar sizden para da isterler ve daha fazla ayrıntı verdikçe, sizin de parayı daha hevesli bir şekilde vereceğinizi düşünür-

ler... Karşılaşacağınız insanların büyük bir kısmı doğal olarak meyhane bekçileri, *valets de place* ve postiyonlar olacaktır. Bunlar her ülkenin harcıâlem hergeleleridir. Elbette ki, ulusal karakteri düşündüğümüzde bunlar asla hesaba katılmamalıdır.

Bir Amerikalı İçin İlgilenilecek Alanlar

1. Tarım. Bu sanata dahil olan ve onla yakın bir ilişkisi olan her şey. Amerika'ya getirilebilecek yararlı ve uygun hayvanlar. Farklı eyaletlerin iklimlerine göre, çiftçi bostanları için bitki türleri.
2. Amerika için gerekli olan şeylerle ilgileri olan mekanik sanatlar ve buraya kolayca getirilmesi uygun olmayan demir ocakları, taş ocakları, sandallar, köprüler (özellikle) vs. gibi şeyler.
3. Daha hafif mekanik sanatlar ve üreticiler. Bunlardan bazıları yüzeysel bir incelemeye değerler; ancak Amerika'nın şimdi hayatta olan bir insanın ömrü içerisinde üretici bir ülke olmasını imkânsız kılan şartlar yüzünden, bu üretim sanatlarını titizce incelemek bir dikkat israfı olacaktır.
4. Bahçeler. Bir Amerikalının görmesine bilhassa değecek yerlerdir. Çünkü en soylu bahçelerin masrafsız olarak oluşturulabildiği bir ülke, diğerlerinden öndedir. Bizler ise ancak aşırı bol bitkileri kesmek zorundayız.
5. Mimari. Büyük bir dikkate değer. Yirmi yılda bir nüfuzumuz ikiye katlandığı için, evlerimizin sayısını da ikiye katlamalıyız. Ayrıca, o kadar kötü materyaller yapıyoruz ki, evlerimizin yarısı her yirmi yılda bir tekrar inşa edilmek zorunda kalıyor. Böylece bu yirmi yıllık süre sonunda, sakinlerimizin dörtte üçü için yeni evler yapmak zorunda kalacağız. Şu halde, mimari en önemli sanatlar arasındadır ve bu kadar göz önünde bulunan bir sanata zevk katmak da, arzu edilir bir şeydir.
6. Resim. Heykel. Bizim refahımızla uyuşmayacak denli

pahalı. Bu nedenle, kendimizi bu sanatlarda birer erbab derecesine yükseltmek yararsız ve abes olacaktır. Bunları görmek yararlı olabilir; fakat üzerinde çalışmaya değmezler.

7. Bütün ülkelerin politikası, iç işleriyle ilgili olarak incelenmeye değerdir. Politikanın, insanların üzerindeki etkisini inceleyin. İşçilerin evlerine, özellikle de yemek yedikleri anlarda girmek için bütün fırsatları değerlendirin; neler yediklerini, nasıl giyindiklerini, çok fazla çalışmak zorunda olup olmadıklarını, toprak sahiplerinin onlardan emeklerinin adaletsiz bir hissesini alıp almadıklarını; ‘bizim’ dedikleri mülklerinin, kişisel özgürlüklerinin vs. ne durumda olduğunu görün.
8. Mahkemeler. Tower of London’ı ya da aslan, kaplan, sırtlan ve bunlar gibi diğer hayvanlarıyla Versailles’in vahşi hayvan koleksiyonunu izlediğiniz gibi, mahkemeleri de izleyin. Bu mahkemelere karşı geliştireceğiniz küçük bir aşinalık, en heybetli görünüşleri altında bunların insanlığın en zayıf ve en kötü parçası olduğunu size göstermeye yetecektir.

II

Mr. Jefferson, Avrupa’ya gitmek üzere, bir ticaret gemisi olan *Ceres*’le 5 Mayıs 1784’te Boston’dan yola çıktı; yanında en büyük kızı Martha ile aslında İtalya’dan almayı planladığı “yeni keman”ı da bulunuyordu. 1771 yılında, Williamsburg’da oturan ayakbağı akrabalarından birinde -Randolph ailesine dahil sayısız akrabalarından biriydi bu- harikulade bir keman görüp beğenmişti. Buna karşılık, akrabası John Randolph da Mr. Jefferson’ın kütüphanesindeki belli kitaplara haris bir gözle bakıyordu. Ama anlaşma sağlayamadılar. Yani ne Mr. Jefferson kitaplarından ayrılabilirdi, ne de Mr. Randolph kemanından. En

sonunda ikisi, ölümlerinden sonra geçerli olacak bir tür pazarlık ya da kumarda anlaşmaya vardılar; kaçışı ya da geçersiz kılınması olanaksız, iyi düşünülmüş bir belge. Bu belge yedi kişinin şahitliğinde, Genel Mahkeme kâtibi tarafından gereğince kayıt altına alınmıştır.

11 Ekim 1771

Williamsburg'lu Sayın John Randolph ile Albemarle County'li Thomas Jefferson arasında şu mutabakata varılmıştır: Adı geçen John, adı geçen Thomas'tan fazla yaşadığı takdirde, adı geçen Thomas'ın vasiyet icracıları ya da vasileri, adı geçen John'a, adı geçen Thomas'ın adı geçen John tarafından seçilecek 800 sterlin değerindeki kitaplarını teslim edecekler ve eğer kitaplar 800 sterlin tutmazsa, eksiklik parayla kapatılacaktır. Fakat adı geçen Thomas, adı geçen John'dan fazla yaşadığı takdirde, adı geçen John'un vasiyet icracıları, adı geçen John'un kendi yanında Virginia'ya getirdiği kemanı, keman için bestelenmiş bütün besteleriyle birlikte adı geçen Thomas'a teslim edeceklerdir. Keman bir kaza sonucu kullanılmaz duruma geldiği takdirde ise, adı geçen John'un adı geçen Thomas tarafından seçilecek 60 sterlin değerindeki kitapları yine adı geçen Thomas'a teslim edilecektir. Adları geçen John ve Thomas, şahitler huzurunda, yukarıda belirtilen gün ve yılda, buraya isimlerini yazmış ve damgalarını basmışlardır.

John Randolph (imza)
Th. Jefferson (imza)

Aşağıdakilerin huzurunda mühürlenip teslim alınmıştır

G. Wythe,
Tho's Everand,
P. Henry, Jr.,

Ja. Steptoe.

Will. Drew,
Richard Starke,
Wm. Johnson,

Ne var ki ölüm çok uzakta görünüyor ve adı geçen Jefferson da parmaklarını söz konusu keman üzerinde gezdirmeye sabırsızlanıyordu. Jefferson, bu mesele yüzünden John Randolph'a ne bir baskı yapacak, ne de dikkatini kemandan tam anlamıyla ayıracaktı. Aradan dört yıl geçtikten sonra Randolp, -elinin dara düşmesinden ya da Mr. Jefferson'ın sessiz inatçılığından yahut başka bir sebepten ötürü- en sonunda yelkenleri suya indirdi. Mr. Jefferson, cep hesap defterine 17 Ağustos tarihi itibariyle şu kaydı düşecekti: "Başsavcı J. Randolph'un emrine verilmek üzere, kemanının değeri olan 13 sterlinlik bir havale Veznedar'la birlikte Carter Braxton'a gönderildi. Bu, Genel Mahkeme tarafından kaydedilen pazarlığımızı feshetmektedir. Ayrıca şu anda vasiyetimde yer alan ve söz konusu pazarlık sonrasında kararlaştırılmış bulunan, ona verilecek 100 sterlin değerindeki miras payını da hükümsüz kılmaktadır."

Mr. Jefferson böylece kızı ve kemanyla birlikte yola çıktı. Evinden, gemisinin kalkacağı Boston'a yaptığı seyahat neredeyse iki ay sürdü; çünkü Jefferson, doğu eyaletlerinin başlıca ilgi alanlarını öğrenmek istiyordu. "Eyaletlerin ticari durumları hakkında bilgi ediniyordu." O zamana kadar bu meselelerle ilgili olarak kulaktan dolma bilgileri vardı, Virginia'lı bir plantasyoncu ne kadar bilebilirse ancak o kadar. Jefferson, yoluna devam ettikçe farklı eyaletlerin paralarıyla cesurca mücadele ederek, New Jersey, New York, Connecticut ve Rhode Island üzerinden acele etmeden ilerledi. Onun cep hesap defteri, eski yıllarda yaptığı çok çeşitli çalışmalar arasında yer alan matematik çalışmalarının "en sevdiği konu" olmasına duyduğu minnettarlık için mantıklı sebepler taşımaktadır. "New York parası, Dolar 8/", "Connecticut parası, Dolar 6/" olduğu ve "Rhode Island Eyaleti" parası yine sterlin kambiyesine göre başka bir oranda bulunduğu için, bir akşam yemeğinin ya da bir gecelik konaklamanın ücretini ödemek ürkütücü bir işti. Jefferson Boston'a 18 Haziran'da vardı, ağır bagajlarını emanete bıraktı ve daha sonra, New Hampshire ile Vermont'a iki haftalık küçük bir seyahat yapmak üzere Boston'dan ayrıldı.

Boston'dan İngiliz limanı Cowes'a olan yolculuğu alışılmadık

derecede kısa sürdü –yirmi bir gün. Mr. Jefferson, bu yolculuğu bilindik tutumlu yararcılığıyla değerlendirerek gemicilik üzerine incelemeler yaptı. Yapacak başka bir şeyi yoktu ve ayrıca, zayıf olasılığa sahip hangi yeni bilgilerin bir gün işe yarayabileceği de asla bilinemezdi. Jefferson rotaları hesapladı, portolonları okudu, güneşi gözlemledi ve ustalıklı bir seyif defteri tuttu; yolculuğun sonunda kuramsal olarak ortalamanın üzerinde bir denizci olmuştu. Cowes’a vardıktan sonra Portsmouth’a hareket etti ve orada, deniz tutmuş ve yolculuktan sıkılmış zavallı kızı, denizcilik konusunda kendisini geminin yemeklerine, rahatsızlıklarına, usandırıcılığına karşı ayakta tutacak hiçbir özel merakı olmadığı için yatağa düştü. Kızına üç gün boyunca bütün gücüyle baktıktan sonra, Mr. Jefferson, kendisinden iki vizite karşılığında iki gine sterlini alan Dr. Meek’i çağırarak, hiç güvenmediği tıp ilmine teslim oldu. Patsy, temmuz ayının sonlarına doğru, yolculuğun son ayağını göğüsleyebilecek kadar iyileşmişti. Böylece 30 Temmuz’da o ve babası, Portsmouth ile Havre arasındaki berbat geçidi kat etmek üzere yola koyuldular.

Bütün acemi seyyahlar gibi Mr. Jefferson da yolculuğu boyunca yaşayarak öğrendi. Meyve ve kabuklu yemişlerden hoşlanan bir vejetaryen olduğu için, karaya ayak bastıktan sonraki birkaç gün boyunca, gemideki sınırlı öğünlerin acısını çıkarırcasına bu tür lüks yiyeceklere bol bol para yatırdı. İngiltere’ye ayak basar basmaz birkaç şilinelik kabuklu yemiş ve büyük miktarda meyve satın aldı. Aynı şeyi Havre’da da tekrarladı. Bütün bunlardan sonra, turistlerin yaz şikâyetlerinin normal olarak ortaya çıkacağı bir süre sonrasında, Jefferson’ın hesap defterindeki bu tür kayıtlar birdenbire kesilmektedir. Öyle gözükmektedir ki, Jefferson sonraki beş yıl boyunca tek bir tane kabuklu yemiş ya da meyve yememiştir.

Jefferson’ın hayırseverlik ile ilgili tuttuğu kayıtlar da benzer bir seyir izlemektedir. Mr. Jefferson o kadar cömert bir insandı ki, özellikle Philadelphia’da onun yumuşaklığı insanlarca tanınmış ve çevresi birçok dilenciyle çevrilir olmuştu. Parası olmadığına bile, sırf bu amaç uğruna borç alırdı. Örneğin 1784 yılına ait bir kayıt, muhtemelen sokakta yürürken ortaya çıkmış olan

bu tür bir olanak uğruna Monroe'yla birlikte yaptığı ortak bir yatırıma belgelemektedir. “7 Mart. Albay Monroe’dan borç aldım. Yarısını yardım olarak bağışladı. Yarısını ona alacak kaydetmeyi unutma.” Ne var ki, Amerikan şehirleri o günlerde bir miktar sıkıntıya meydan vermişse de, Amerika’da umutsuz ve istemdişi yoksulluk diye bir şey hemen hemen hiç yoktu. Mr. Jefferson 1782 yılında -ki o zamana değin Amerikan kent yaşamı hakkında birçok şey öğrenmişti- Marquis de Barb-Marbois’nın sorularına karşılık olarak yazdığı mektubunda şöyle diyecekti: “Savannah ile Portsmouth arasında nadiren dilenciye rastlarsınız. Daha büyük kentlerde ise dilenciler bazen kendilerini gösterirler. Ancak bunlar çoğunlukla, herhangi bir bölgede mesken edinememiş olan yabancılardır. Şu ana kadar sokaklarda ya da caddelerde dilenen hiçbir yerli Amerikalı görmedim.” Yerli Amerikalıların yerleşmeleri için daima arazi bulunurdu ve geçici bir süre yardım gördükten sonra, kısa zaman içerisinde kendi ayakları üzerinde durmaya başlardı. 1814 yılında Mr. Jefferson, Thomas Cooper’a şöyle yazacaktı: “Bizde fakir yok. Hiçbir malı mülkü ve kendilerine bakacak aileleri olmayan yaşlı ve sakatlar ise, toplumun ayrı bir bölümü olarak görülemeyecek ya da genel bir değerlendirmeyi etkileyemeyecek kadar az sayıda.”

Ancak, Mr. Jefferson, Fransa’ya adımını atar atmaz, istemdişi fakirliğin ne olduğunu bütün çıplaklığıyla gördü. Aradan bir yıl geçtikten sonra, Amerikalı bir muhatabına umutsuzca şöyle yazacaktı: “Görüşüm şu ki, Fransa’da yaşadığı varsayılan yirmi milyon kişinin on dokuz milyonu, bütün Birleşik Devletler’in en perişan durumda olan bir ferdinden, insan yaşayışının tüm koşulları bakımından daha perişan, daha berbat bir halde.” Fransa’da insanlar istimlak nedeniyle arazilerinden atılmış ve sömürülebilir büyük kitleler halinde birbirlerine sokulmuş durumdaydı. “Bu ülkenin malı mükü [yani arazileri], yılda yarım milyon gine ve daha aşağısında gelir elde eden birkaç kişide mutlak şekilde toplanmış durumda.” Bunun bir sonucu olarak, insanların büyük çoğunluğu diğerlerinin iznine bağlı olarak yaşıyordu. İstemdişi fakirlik -ki böyle denebilirdi- o kadar yüksek bir orandaydı ki, dilencilik yerleşik bir müessese haline gelmişti. Bu, Mr. Jefferson

için yeni bir şeydi. “Fransa gibi, topraklarının büyük bir bölümü tarıma açılmamış bir ülkede, çalışmaya istekli olan bu kadar çok insanın niçin dilencilige mahkûm olduğunu kendime sordum.” Vardığı sonuç şöyleydi: “Ne zaman herhangi bir ülkede tarıma açılmamış topraklar ve işsiz fakirler bulunsa, orada arazi yasalarının insanların doğal haklarını çiğneyecek şekilde genişletilmiş olduğu apaçık ortadadır. Oysa toprak, insanların işleyip üzerinde yaşamaları için verilmiş olan ortak bir hazinedir.”

Ne var ki, bütün bunlar onun ve -neyse ki- Amerika’nın değil, Fransa’nın sorunuydu. Jefferson, Monroe’ya hararetle bir şekilde şöyle yazacaktı: “Aman Yarabbi! Benim vatandaşlarım, dünya-daki diğer insanların bulamadığı ne gibi kıymetli nimetlere sahip olduklarının ne kadar da az farkındalar. İtiraf ediyorum ki, bununla ilgili hiçbir fikrim yoktu daha önce.” Amerika’nın geniş arazileri bulunuyordu ve bu nedenle de fakirlik diye bir şey yoktu. Yine de, Jefferson artık Fransa’daydı ve Fransa’nın fakirleri her köşe başında onun çevresini sarıyordu. İnsan bu durumda ne yapabiliirdi? Âdeti üzere Jefferson, bir süre boyunca her zamanki gibi yardımlarda bulundu; karşısına ne zaman para isteyen biri çıksa, soru sormadan ufak miktarda paralar verdi. Bu yaptıkları Amerika’da işe yaramıştı; gerçekten insanlara yararı da dokunuyordu ve en kötü ihtimalle yalnızca arada sırada olan bir şeydi. Ama Fransa’da yaptığı yardımlar hem yararlı olmuyor, hem de Jefferson günün her saatinde benzer taleplerle karşılaşılıyordu. Yararlı olmaması bir yana, insan çoğu zaman dolandırıcılığa da kurban oluyordu. Dilencililiği doğuran ekonomik sistem, dolandırıcılığı da doğurmuştu. Dilenciler arasında birçok dolandırıcı da bulunuyordu. Hiç kuşkusuz onlar da acınacak haldeydiler; fakat aldatılmak, daha da cesaretlenmelerine yarıyordu; bu insanlar ardı arkası kesilmez baş belalarıydı. Fransa’nın “harcîâlem hergeleleri” Havre Limanı’nda bile işbaşındaydı; Jefferson’ın hesap defterinde dolandırıcı bir *commissionaire*’in talepleri şöyle not edilmiştir: “Beni Kumandan’a götürmek için Simsar 6 frank istedi.” Sonuçta, birkaç hafta boyunca kimseyi ayırmaksızın yardımlarda bulunduktan sonra, Jefferson, yaptığı hayırseverliklere

bir son verdi. Yalnızca, gerçekten fakir olduğunu bildiklerine yardım kapısını açıyordu. Örneğin: “Têtebout’daki fakir kadına 12 frank.”

III

Bütün bunlara rağmen, Jefferson, Fransa’daki bu yeni muhitinde kendisini hoşnut edecek birçok şey de buldu; özellikle, insanların onla büyük uyum taşıyan sosyal hayat algılayışları ve tutumları Jefferson’a çok çekici geliyordu. Şöyle yazacaktı: “İnsan zihninin kabalıkları bu insanlarda öylesine törpülenmiş durumda ki, kişi onlar arasında olduğu sürece bütün bir yaşamını tek bir rahatsızlık duymadan geçirebilir.” Hatta, insanlardaki bu niteliğin yozlaşarak resmi *politesse sterile et rampante*’a* dönüşmesinden, diplomat ve devlet adamlarının savunmacı biçimciliğinden bile çok az rahatsız oluyordu. Fransa’nın, zayıf ve yorgun düşmüş olmasına rağmen kafası hâlâ işleyen, sert görünümlü yaşlı Dışişleri Bakanı Vergennes, kendi karşısına çıkan herhangi bir diplomata karşı hâlâ savunmacı bir tutum ortaya koyabilecek güçteydi. Fransa’daki diplomatik heyetler, Dışişler Bakanı Vergennes’nin “diplomatik münasebetlerinde tedbirli ve kaypak olan,” uğraşılması zor bir ihtiyar olduğu konusunda Mr. Jefferson’ı uyarmışlardı. Vergennes, “kaypak ve ikiyüzlü olduğunu bildiği kimselerle” oyunu kurallarına göre oynadığı için, hiç kuşkusuz bütün bu anlatılanlar doğrudur. Ancak Mr. Jefferson’ın diplomatik anlamda hiçbir kişisel ve saklı amacı yoktu. Franklin gibi bir propagandacı değildi; Jefferson, tacın, sömürgelerin, himaye altında bulunan devletçiklerin pazarlıkçısı değildi; o, tuzlu morina, tütün ve potasyum hidrat gibi geçerli malları gözetken dürüst bir aracıydı. Vergennes’nin onun bu özelliklerini anlamasıyla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Vergennes benim hiçbir dolaylı düşüncemin, hiçbir saklı amacımın olmadığını, hiçbir

---

* Fr. Çorak ve vahşi nezaket. Çev.

entrika içinde bulunmadığımı görünce; onu, şu ana kadar iş yaptığım herhangi bir kimse kadar samimi, şerefli ve mantıklı bir insan olarak buldum karşımda. Aynı şeyleri Vergennes'nin ardılı Montmorin için de söylemeliyim. O, insanların en dürüst ve kıymetlilerinden biri.”

Fransızlar'ın sanat ve bilimlerdeki ustalığını görmesiyle birlikte, Jefferson'da bir anda büyük bir coşku uyandı. Paris'in müziği -ki o zamanlarda, muhtemelen, müziğe yeteneksiz bir halkın olanaklarının doruğundaydı bu müzik- Jefferson'ın o ana dek işittiği herhangi bir şeyden o denli daha iyiydi ki, Amerikalı bir muhatabına şunları yazacaktı: “Bu müzik çok büyük bir keyif ve bizim bu keyiften mahrumiyetimiz de hesap edilemeyecek kadar fazla. Şunu hemen hemen rahatlıkla söyleyebilirim ki; Fransızlar'ın müzikleri, benim bütün kalbimle gıpta ettiğim ve On Emir'in bütün kudretine rağmen, haris bir gözle baktığım tek yönleri.” Jefferson, Fransızların bina tarzlarından, heykellerinden ve resimlerinden ne kadar zevk aldığını anlatacak söz bulamamaktadır. Bilim alanıyla ilgili olarak yaptığı keşif ise şu şekildedir: “Fransızlar'ın aydın sınıfı, bizden yarım düzine yıl daha önde. Değerli olan kitaplar, bu süre içerisinde şöhret kazanıyor ve böylece bizlerce bilinir hale gelerek, bilgiye getirdikleri yenilikleri bize iletiyorlar.” Ne var ki, bilimsel anlamda geç kalmış olmakla beraber, Amerika'nın kaybettiği fazla bir şey yoktur. Amerika'da çok az yayıncı ve matbaa makinesi bulunduğu için, Amerikalıların beyinleri, büyük süprüntü kütleleri altında boğulmak ihtimalinden kurtulmaktadır. Örneğin Fransa'da, birçok matbaa makinesinden çıkan gazete ve kitaplar bu türdendir. Jefferson şöyle diyecektir: “Her gün bin tane matbaa makinesinden çıkan ve neredeyse çıkar çıkmaz çürüyen bu saçma yayınlar yığınının uzakta oluşumuzla, Fransa'dan geri kalmışlığımızı telafi etmiyor muyuz?”

Ne var ki, insan, Fransız yaşamının bütün güzel yönlerinden son haddinde yararlırsa, faziletlerine hayran olsa ve letafetleriyle kendini hoş tutsa dahi, burada özgürlük hissinin bulunmayışını tam anlamıyla telafi etmiş hissedemezdi kendini. Fransa'da hiçbir özgürlük yoktu ve bu nedenle, gerçek mutluluk da yoktu.

İnsanların büyük çoğunluğu, efendilerinin kölesi durumundaydı; söz konusu efendiler ise, sorumsuzluğun doğal meyvesi olan ve kendilerini sömürdükleri insanlardan daha kötü ve çaresiz bir halde bırakan ahlaki bozuklukların kölesi durumundaydı. Jefferson şöyle diyecekti: “Bence insanlığın genel akibeti burada içler acısı bir halde. Voltaire’in gözleminin doğruluğu sürekli olarak kendini gösteriyor: Buradaki her insan ya çekiç ya da örs olmak zorunda.” Bu kadar hayran olunası, ilginç ve çekici beğeniler ile tavırlar dahi, özgürlük olmadığı zaman yüzeysel ve etkisiz kalacaktı. Bu beğeni ve tavırlar, kibar uygulamaların düzenleyicisiydi. Bunlar, “Avrupalı’nın tavırlarını gerçekten sevimli kılan ve toplumu kabalığın yaratacağı nahoş sahnelerden uzak tutan bütün o küçük özverileri,” zorunlu tutuyordu. Hayatın önemsiz rutinini, kabul görececek bir gidişat içerisinde muhafaza ediyordu. “Masa sefaları bakımından bizden çok ilerideler,” diyecekti Jefferson; ölçülü, titiz ve zor beğenen kişiler. “En alt seviyedeki insanlar arasında bile Fransa’da sarhoş bir adam görmedim.” Bütün bunlar çok faydalıydı ve “Amerika’nın dağlarından bir vahşi,” yalnızca bu beğeni ve tavırlar sayesinde bile, kendi yerli topluluğunun taze ve basit çekiciliklerinin ne kadar çok zenginleşebileceğini görerek, bunlara en güçlü bir imrenmeyle bakabilmirdi.

Fakat yeterli şeyler değildi bunlar. Fransa’nın toplumsal yapısına, yani Jefferson’ın deyişiyle, “bizim ileriki dönemlerde ulaşacağımızı söyledikleri ve Tanrı ile meleklerini ihtişam içerisinde, lanetli kalabalıkları ise onların ayakları altında ezilmiş halde gördüğümüz bu ülkenin gerçek resmine” bakıldığında, iyi beğeniler adaletle uyuşmuyordu. Böyle bir medeniyet yalnızca adaletsiz değil, doğası gereği alçaktı da. İyi beğeniler, ayrıcalıklı azınlığın uğraşlarını soylulaştırmıyordu. Jefferson şöyle diyecekti: “Aşk entrikaları gençleri meşgul etmekte, tutku entrikaları ise önemli kimselerin daha yaşlı olanlarını.” Bu yalnızca kötü değil, edebe aykırı bir şeydi de. Hayatın dörtte üçünü güzel davranışlar, güzel davranışların onda dokuzunu ise iyi beğeniler olarak gören bir insan için, beğenin birincil kabullerindeki bu yetersizlik son derece tiksindiriciydi. Kaba Amerikan toplumu daha ümit

vericiydi. “Kendi vatandaşlarımın, Avrupa’daki nezaketi kendi bünyelerine katmalarını istiyorum; ama, ahlaklarını tatlılaştırıp yumuşatacak ve onları bir Fauquierler ulusuna dönüştürecek kadarını alsınlar bu nezaketin,” diyecekti Jefferson. Ancak, bu uzak rüyanın gerçekleşmesi ne kadar uzak bir ihtimal olursa olsun, “Monticello’nun ormanlarını, yabanlarını ve bağımsızlığını, bu şen başkentin [Paris] parlak zevklerine yeğleyecek kadar vahşiyim. Bu yüzden kendimi doğduğum ülkeye yeni bağlarla ve de üstünlüklerine karşı abartılı bir saygıyla tekrar bağlayacağım.”

Avrupa özellikle genç Amerikalılara uygun bir yer değildi; Avrupa’nın onlar üzerinde yapacağı etkiden kesinlikle kötü etkilenirlerdi. Bir genci eğitim için Avrupa’ya göndermek bütünüyle yararsızdı. Jefferson bu konuyla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Eğer bir genç Avrupa’ya giderse, içmeyi, at yarışını ve boksu öğrenir. Bunlar İngiliz eğitiminin acayiplikleridir... Bu genç, Avrupalı aristokratların ayrıcalıklarından büyük çapta etkilenir ve Amerika’da fakirlerin zenginlerle paylaştığı güzel eşitliğe nefretle bakar... Genç, Avrupalı kadınların şehvet dolu kıyafet ve sanatlarını hatırlar ve kendi ülkesindeki kadınların temiz sevgilerine ve basitliğine acıyarak, bunları küçük görür.” Bu konu hakkında yaptığı uzun ve ciddi çalışmasında özetle şöyle der: “Yurtdışında eğitimin sonuçları, bir Amerikalı olarak bana korku veriyor.” Kendi tanıdık ve arkadaşları arasında yer alan Wythe, Franklin, Ritten house, Adams, Pendleton ve Madison gibi insanları göz önünde tutan Jefferson, mektubunun muhatabına şöyle söyler: “Amerika’daki en bilgili, en belagatli, vatandaşları tarafından en çok sevilen ve onların güven ve desteklerine en çok mazhar olan insanlara bakarsan şunu görürsün: Bu insanlar Amerika’da eğitim görmüş insanlardır ve onların tutum, ahlak ve alışkanlıkları, ülkenin tutum, ahlak ve alışkanlıklarıyla tam bir uyum içindedir.”

IV

Mr. Jefferson, ilk defa Fransa’da gördüğü, politikayla uğraşan

kadın fenomenine büyük bir güvensizlik ve hoşnutsuzlukla bakıyordu. Dört yıllık tecrübesinin ardından, Başkan Washington'a şunları yazacaktı: "Eğer insan kendi gözleriyle görmese, işlerin bu ülkede kadınların sınırsız gücünden dolayı düştüğü çaresiz vaziyete çok zor inanabilir. Kadınların bu sınırsız gücü, neyse ki bu cinsiyetin yararına olarak, bizim ülkemizde eyin sınırları dışına taşma çabasında değil." Jefferson, kadınların, destek arayışı içerisinde, yanlarında töreleri gözetecek bir üçüncü kişi olmaksızın resmi görevlileri yalnız başlarına ziyaret etmelerine izin veren geleneğin -rezaleti şöyle dursun- kabalık ve terbiyesizliği karşısında sürekli olarak şaşkına dönüyordu. "Kadınların taleplerinin yasa ve yönetmeliklere meydan okumasını" görmekten çok öfkeleniyordu. Oysa rahat bir insan olan Franklin, Fransa'daki görevi süresince, fırsat bilip bu geleneği kabul etmiş ve onu kendi ülkesi yararına çevirmeye çalışmıştı. Eğer ülkesi için yararlı bir şey söz konusu ise, Franklin; John Adams'ın "ahlaki bir muhakeme süreci", Mr. Jefferson'ın da bütünüyle bir iğrenme sonucunda asla yapmayacağı şeyleri yapmaktan kaçınmazdı. Mr. Jefferson nadiren baştan çıkardı; o, kadınların tavlama çalışacağı türden biri değildi. Kaldı ki, uçarı bir soylu Fransız kadınının bile, Fransa ile Amerika arasındaki balık yağı ve tuzlu morina ticareti gibi yavan bir çıkar uğruna Jefferson karşısında romantik bir çekicilik takınması çok zordu. Yine de, Jefferson bu kadınları tam anlamıyla kendinden uzak tutamadı; onlara nezaket borcu vardı ve bunu da titizlikle ödedi. Jefferson Madam De Stael'den pek hoşlanmıyordu; ancak bu kadın nazik davrandığı için, Jefferson ona hor davranamıyordu; bununla birlikte söz konusu kadın, gençliğinin güzellikleri uğruna -o sırada yirmi bir yaşında idi- ya da Necker'ın kızı diye, Jefferson'dan pek iltifat da görmeyecekti. Jefferson bu kadının sosyal çevresine dikkatli adımlarla girdi ve bir kedi gibi ihtiyatlı davrandı. Görünüşe bakılırsa Madam De Stael de, Jefferson'ın bu tavrını, kendi zafer arzusuna karşı bir meydan okuma olarak algılamadı. Jefferson, Amerika'ya döndükten sonra, kendisi üzerinde sosyal anlamda iz bırakmış olan çeşitli Fransız kadınlarına teşekkür mektupları yazacak ve Amerika ile Fransa arasındaki üç bin millik uzaklı-

ğın sağladığı emniyet içerisinde, onlara birkaç resmi iltifatta da bulunacaktı. Çok sevdiği Madam De Corny'ye şöyle yazacaktı: "Gösterdiğiniz nezaket, benim umabileceğimden çok daha fazlaydı ve bu nezaket benim içimde, gün gelip de ayrı düşeceğim bir insana göstermenin ihtiyatsız kaçacağı bir saygı uyandırdı." Düşes d'Auville'e ise şöyle yazacaktı: "Sizin karakterinizde tek bir hata gördüm; o da, bana layık olmadığım bir teveccühle davranmış olmanızdır." Jefferson, *bas-bleu** karşısında kabaran korkusunu saklayarak, Düşes de la Rochefoucault'a ironiyle şöyle yazar: "Eğer sizin etik ve hükümet sisteminiz genel olarak kabul edilirse, hiçbir şekilde hükümete ihtiyacımız kalmaz." Jefferson, Comtess d'Houdetot'ya da şöyle diyecekti: "Bana salonunuzda gösterdiğiniz ilgiye teşekkür eder; en uysal, en âciz hizmetkârınız olma onurunu bana veren saygı ve bağlılık hislerimi kabul etmenizi rica ederim." Bunların hepsi iyi şeylerdi; iltifat ve resmiyetin dili daima görüldüğü gibi kabul edilirdi. Diyebiliriz ki; bunlar yalnızca o gün ve o olaylar dizisi için iyiydi. Jefferson'ın kadınlar ile ilgili çekinceleri iyi anlaşılmıştı. Yine de, eğer Fransız kadınları illa politika içerisine girmek zorundaysa, en azından Calonne'un rejiminden sonra gelen genç kadınların doğru tarafta yer almaya başlamaları önemli bir hadiseydi. Jefferson, Fransız İhtilali'nin patlak verdiği 1789 yılında David Humphreys'e şöyle yazacaktı: "Paris'in bütün genç kadınları *Tiers Etat* 'nın** tarafında yer alıyor; bu kadınlar, kralın 200.000 askerlik ordusundan daha da kuvvetli bir ordu." Tehlike anında bütün sopalar bir köpeği dövmekte işe yarar ve düşünceli bir Amerikalı da, bu durum kendi ülkesinden ziyade başka bir ülkeyi ilgilendirdiği için, tarafsız kalarak manzarayı soğukkanlılıkla inceleyebilir.

Ancak, Jefferson'ın kendi vatandaşı olan kadınlar için bu türden bir manzara tümüyle olanak dışıydı. Jefferson, Philadelphia sosyetesinin göz kamaştırıcı ve hoppa kraliçesi Mrs. William Bingham'a endişeyle şöyle yazacaktı: "Bizim güzel kadınlarımız, güveniyorum ki, alınlarını politikayla buruşturmayacak

---

* Fr. Okumuş, bilgiç kadın. Çev.

** Fr. Eskiden Fransa'da soylu ve papaz sınıfı dışında kalan halk. Çev.

kadar akıllılar. Onlar, politik tartışmalardan huzuru kaçmış halde eve dönen kocalarının beyinlerini yatıştırıp sakinleştirmekle yetinirler.” Mrs. Bingham ise, Jefferson’a yazdığı mektubunda, Fransa’daki üst sınıflar dağınık bir grup olsa ve sözü edilmeye değer hiçbir fazilete sahip bulunmasalar bile, Amerikalı bir kadının Paris’i bütünüyle dayanılmaz bir yer olarak görmeyeceğini söyleme riskine girer; gerçekten de o, orada oldukça iyi zaman geçirmeyi başarabilirdi. Ancak Mr. Jefferson, Mrs. Bingham’ı bu hususta yanıldığı konusunda ikna etmeye çalışarak şöyle yazar: “Bu başkentin [Paris] kimisi yayan, kimisi at ve arabaları üzerinde, caddelerde, ayaktakımı arasında ve çeşitli meclislerde keyif arayan, fakat bu keyfi geride, çocuklarının odasında bıraktıklarını unutan kadınlarını hatırla; bu kadınları, ev yaşamının yumuşak ve sakin eğlenceleriyle meşgul olan bizim kendi kadınlarımızla karşılaştı ve Amerikalılar ile meleklerin karşılaştırılabileceğini itiraf et. Sosyal bakımdan Jefferson’ın öngördüğü sistem kadınların bireyselliğini pek az hesaba katıyordu. Politik bakımdan ise kadınlara hiç yer yoktu. Mr. Jefferson şöyle yazacaktı: “Cumhuriyetçilik ilkesinin olabildiğince geniş çapta uygulandığını farz edin. Kent toplantılarının, bütün kamusal meselelerin halk toplantılarında halledileceği şekilde genişletildiğini farz edin. Bu halde bile söz konusu toplantılardaki müzakerelere katılamayacak olanlar olacaktır: (1) Büyüyünceye kadar Çocuklar. (2) Ahlaki yozlaşmayı ve konu belirsizliğini önlemek adına, erkeklerin toplantılarına sebepsiz yere karışamayan Kadınlar. (3) Köleler.” Tıpkı çocuklar ve köleler gibi, irade açıklama ve mülk edinme haklarından mahrum olan kadınlar, bir halk toplantısında irade ortaya koyamayacak kadar yetersiz olmaları yanında, “elbette temsili bir meclise delege olarak da katılamazlardı.” Kadının tek temsil edilme hakkı, onun adına “vasıflı bir vatandaş” olarak iş gören herhangi bir erkek aracının aracılığıyla gerçekleşebilirdi.

Neden başka türlü oldu ki? Kendisine bakacak bir baba ya da bir koca yerine, kendi kendine bakmayı yeğleyen bir kadının ne gibi bir bireysel çıkarı olabilirdi? Jefferson şöyle diyecekti: “Kendini rahat hissettiği ilk anda, ev içindeki meşguliyetleri karısına devredip ev dışındaki meşguliyetleri kendi üzerine alması,

erkek için şerefli bir durumdur.” Bu düzen içerisinde kadınlar en iyi konumdadırlar; zira görevleri çok basittir. Kadınlar bazen biraz bıktırıcı olabilirler; ancak onları anlamakta sıkıntı çekilmez. Mr. Jefferson, kızı Martha’ya evliliği öncesinde şunları yazacaktı: “Hayatının mutluluğu artık tek bir kimseye bağlı kalmaya dayanıyor. Bu amacın yanında diğer amaçlar hep ikinci planda kalmalı, hatta bana olan sevgin bile.” John Eppes’le evliliği için ise kızı Maria’ya şöyle yazacaktı: “İrade bakımından değişmeyecek sıkı bir kararlılık dışında hiçbir şey sevginin azalmasını durdurmaz... Bütün ömrümüzü birlikte geçireceğimiz kişinin sevgisiyle karşılaştırıldığında, herhangi bir arzuda özveride bulunulması ne kadar da önemsizdir.” Bütün bunlar süssüz ve apaçıktı. Bir kadın, o an için kendisi adına vekillik eden aracıyı hoş tutmalıydı; yani ilk olarak babasını, daha sonra da kocasını, erkek kardeşini ya da koruyucusunu. Kendi iradesini vekilinin iradesine bırakmalıydı. Bunun karşılığı olarak, toplumla olan bütün ilişkileri onun adına dikkatle tayin edilecek ve o da bu ilişkilere saygıyla, sevgiyle ve rahat bir şekilde uyum gösterecekti. Hiçbir makul kadın daha fazlasını isteyemezdi. “Amerikalı kadınlar, evdeki mutluluğu her şeyin üstünde tutmak gibi güzel bir duyuşa ve bu mutluluğu diğer her şeyin ötesine iletirmek gibi bir sanata sahiptir,” diyecekti Jefferson. Bizim kadınlarımız, elçinin odası etrafında tek başlarına seyirten ve hayali etik ve hükümet şemaları ile zaman kaybeden küstah Fransız kadınları gibi değildir. Eğer arada sırada bir hain ortaya çıkarsa, hemen karşı tarafa gönderilmelidir. Başkanlığı sırasında Jefferson, Hazine Bakanı Gallatin’e otoriter bir şekilde şöyle yazacaktı: “Belli bir makama bir kadının tayin edilmesi, halkın da benim de hazır olmadığımız bir yeniliktir.”

Kadınların görevi bu kadar kolay olduğu ve söz konusu görevin kavranması da pek az zekâ gerektirdiği için, kadınların eğitimleri buna paralel olarak çok basitti; gerçekten o kadar basitti ki, kişinin bu konu hakkında çok fazla düşünmesine gerek yoktu. Mr. Jefferson yaklaşık elli yıldır eğitim teorisi ve pratiği konusunda kafa patlatmaktaydı; bununla birlikte, yetmiş yaşında şöyle diyecekti: “Kadınların nasıl eğitileceğine dair bir plan, benim için sistematik bir düşünce konusu olmadı. Bu konu beni yalnızca

kızlarımın eğitiminin gerektirdiği kadar meşgul etti.” Kızlarının dağınık yerleşimli kırsal bir bölgede yaşayacaklarını gören Jefferson, onların, “kocaları ölür ya da âciz veya ilgisiz kalırsa, anne olduklarında kendi kızlarını eğitebilmelerine ve hatta oğullarının geleceğini yönlendirebilmelerine imkân verebilecek,” sağlam bir eğitim görmeleri gerektiğini düşünüyordu. Jefferson’ın, bu deneyimden kaynaklanan görüşlerine benzeyen az sayıdaki genel görüşleri, Virginia’daki bir komşusuna gönderdiği bir mektubunda gözlemlenebilir. Jefferson’a göre, kadınların iyi eğitimlerinin önündeki en büyük engel, onların romanlara olan aşırı tutkularıdır. Romantizme olan kapalı arzuları için bu ferahlamanın peşinde olanlarda “sonuç, şişkin bir hayal gücü, hastalıklı bir muhakeme ve hayatın gerçek meselelerine karşı bir nefrettir.” Ne var ki, bazı tarihsel romanlar pekâlâ yeterlidir. “Benzer bir sebepten ötürü, fazla şiir de okunmamalıdır. Bunlardan bazıları zevk ve tarz oluşturmak bakımından yararlıdır”; örneğin Dryden, Pope ve Thomson! Fransızca ise olmazsa olmazdır. “Kulağı olan bir insan için müzik paha biçilmezdir.” Resim sanatı, çoğu zaman yarar getiren masum ve çekici bir eğlence kaynağıdır ve “gelecekte birer anne ve eğitici olacaklarda savsaklanmaması gereken bir vasıftır” Dans etmek, sağlıklı ve zarif bir egzersizdir, sosyal beceriksizliğe karşı özel bir ilaçtır ancak pek fazla yararı yoktur; “zira Fransızların ‘hiçbir hanımefendi evlilik sonrasında dans etmez’ şeklindeki kuralı akılcıdır... gebelik ve çocuk bakımı, evli bir hanımefendiye bu egzersizin güvenli ya da masum olabileceği pek az zaman tanımaktadır.” Kadınlara günün her saatinde düzgün giyinmeyi öğretmek zorunludur. Jefferson kızı Martha’ya şöyle yazar: “Sabah vakti bir pasaklı ya da çapaçul gibi görülen kadın, daha sonradan giyeceği bütün giysiler ve takınacağı bütün şatafatla dahi ilk bıraktığı izlenimi asla silemez... Bu yüzden umut ediyorum ki; sabah yataktan kalktığın anda ilk işin, bir beyefendinin sende toplu iğne başı kadar bile hata bulamayacağı bir şekilde giyinmek olur.” En son olarak ise kadınlara kendilerini yıkamayı öğretmek zorunludur; onların pis pis dolaşmaları uygunsuzluğun doruğudur, “çünkü hiçbir şey bizim cinsiyetimize, bir temizlik ve incelik eksikliği kadar iğrenç gelmez”

Mr. Jefferson kızları için elinden geleni yapmıştı. Patsy'yi Paris'teki bir kadınlar manastırına gönderdi ve onu bir mektup bombardımanına tuttu. Alışıldığı gibi, bu mektuplarında da, doğuştan gelen söz kıtlığı ile az çok karmaşık haldeki sorumluluk hissini harmanlayarak, kızına belli etmediği sevgisini sıkılğan bir resmiyete döküp gizlemişti. "Hayatımın bütün mutluluğunu, senin tüm dünya tarafından sevlmene bağlıyorum. Özellikle senin cinsiyetinin sahip olduğu hoşlukları iyi bir kalple birleştirirsen, kesinlikle sevilleceksin de." Bunları söylemek Jefferson'ın yapabileceklerinin neredeyse en iyisidir; ek olarak ise, kızına boş zamanları için çeşitli uğraşlar önerecektir. Aslını söylemek gerekirse, Patsy'nin boş zamanı pek bulunmuyordu ve evdeyken bile çok boş vakti olmamıştı. Yurtdışına çıkmadan önce babası ona boş zamanlarını geçirmek üzere aşağıdaki programı vermişti:

8'den 10'a kadar müzik çal.

10'dan 1'e kadar bir gün dans et, öbür gün resim yap.

1'den 2'ye kadar, dans ettiğin günlerde resim yap ve öbür gün mektup yaz.

3'ten 4'e kadar Fransızca oku.

4'ten 5'e kadar müzik egzersizleri yap.

5'ten yatana kadar İngilizce oku, yaz, vs.

Jefferson kızının Paris'te yeterince yapacak şeyi olmadığı ve görevlerine karşı belli bir kayıtsızlık içerisine girip bir tür can sıkıntısı yaşadığı konusunda sürekli endişe eder. Ona Londra'dan bir klavsen getirtmiştir; Virginia'ya döndüğünde bülbülünkiyle karşılaştırabilsin diye, kızının, kuş sesiyle ilgilenmesini sağlamaya çalışır; onu, İtalya ile Güney Fransa'daki belli yerlerin bütün edebi ve tarihi özellikleri hakkında bilgilendirir; "Daima bir işle meşgul olan zihin daima mutludur. Bu, saadetin gerçek sırrı ve başlıca formülüdür. Aylak gezenler yalnızca perişan insanlardır," diye hatırlatmada bulunarak, kızının verimli bir hayata adım atması yönündeki taleplerini iki katına çıkartır. Jefferson bütün yaşamı boyunca toplamda on iki saat dışında asla aylak gezmemiş ve genel anlamda hep mutlu olmuştu. Şeytan ona kötülüğün herkesçe bilinen ürünlerini satmaya kalkıştığında, hep kapalı bir

pazar bulmuştı karşısında. Ancak Martha kendisine tavsiye edilen meşgaleleri bütün gücüyle gerçekleştirmeye çalıştığı halde, nedense bunların ona pek yararı dokunmadı. Babasının Vaocluse Çeşmesi, Laura Gömütü ve Petrarch Şatosu hakkında anlattığı öyküler antik değer taşımaktan ziyade duygusaldı; bunlar Martha'da, "yaşamın gerçek meselelerine karşı hastalıklı bir muhake-me ve nefret" değilse de, en azından onları gidip görmek bakımından rahatsız edici bir soğukluk ve kararsızlık meydana getiriyordu. Martha bülbüller konusunda da elinden geleni yaptı; ancak yine, babasının teşvik edici sözlerini gerektiği kadar heyecan verici bulmadı. Geleceğin, küçük yaşlardaki hayalci ve sevimli bir genç kız için dağarcığında bulundurduğu değişik ihtimalleri gözden geçirdikten sonra, Patsy, hayatının geri kalanını Tanrı'nın hizmetine adamakla muhtemelen iyi bir iş yapacağına karar verdi. Bu nedenle, kutsal rahibeler birliğine girmesine izin vermesi için babasına mektup yazdı. Aradan iki gün geçtikten sonra Jefferson manastırda ortaya çıktı ve kızını oradan aldı. Kızı, bir söz ya da davranış iması yoluyla daha önce böyle bir arzusunu ifade etmemişti ve Jefferson hayatta olduğu sürece, hem o hem de babası bu arzuyu bir kez bile ağızlarına almayacaklardı. O günden sonra Jefferson, Martha'yı kardeşi Maria'ya annelik etmek üzere yanından ayırmadı. Kızların ikisi de babalarıyla birlikte Amerika'ya döndüler; babalarının kızları olarak, sorumluluk sahibi ve çalışkan birer eş, anne ve ev kadını oldular ve alınlarında yazanı yerine getirdiler. Daha sonra da, kuvvetleri yettiği sürece bu uğraşların verdiği neşe içerisinde hayatlarına devam ettiler.

V

Paris'teki büyükelçilik görevi süresince Mr. Jefferson ticaret alanında yerine getirilecek pek fazla işle karşılaşmadı. Vergennes kibar, düşünceli ve açık sözlüydü. Birbiri ardına ticari konuları tartıştılar ama önemsiz konular dışında pek fazla yol alamadılar. Pirinç, un, balık ve "her tür erzak" konusunda Fransızların işleri zaten iyi gidiyordu. Kendi sömürgeleri onların çivit ihtiyacını kar-

şılıyor ve “onlar bu çivitin bizimkinden iyi olduğunu düşünüyordu”. Fransa, Amerika’nın ihraç edeceği hayvan derisi ve hayvan kürkü için iyi bir pazar oluşturabilirdi; ancak İngilizler kuzeybatı Amerika’daki bütün ticaret merkezlerini elinde bulunduruyordu ve bu yüzden de, söz konusu malların teminine etkili bir şekilde son verilmişti. Sözü edilebilecek yegâne pazar, tütün pazarıydı. Fransa o dönemde her yıl iki milyon livrelük [Sterlin] Amerikan tütünü alıyordu; ancak bunun büyük bölümü Londra üzerinden satın alınıyor ve “doğrudan Birleşik Devletler”den satın aldıkları şeyler için ödenecek parayı hâlâ kambiyo senetleriyle Londra’ya havale ediyorlardı” Mr. Jefferson, Vergennes’e bunun iyi bir ticaret şekli olmadığını anlatarak şöyle dedi: “Eğer bizim tüccarlarımızın bu malı serbestçe satmalarına izin verirseniz, onlar malı buraya getirir ve karşılığını hemen orada -para olarak değil- ticari eşya olarak alırlar.” Vergennes Mr. Jefferson’ın anlatmak istediğini çok iyi anlamıştı; Jefferson bununla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Vergennes benim önerimin kesinlikle yararlı olan noktalar içerdiğini anladı.” Ne var ki, politik hesaplar büyük bir engel oluşturuyordu. Kısacası Vergennes, ülkesindeki Çiftçiler Birliği ile kafa kafaya bir çarpışmaya girmeden, Amerikan tütününü Fransız limanlarına sokamazdı.

Fransa hükümdarı, vergi toplama işini bir süre önce özel girişime devretmişti. Çiftçiler Birliği adındaki özel kuruluş, tütün için krala yirmi sekiz milyon livre sabit gelir ödemiş ve tüketiciden para toplamanın bütün zahmet ve masrafını kendi üzerine almıştı. Bu kuruluş Fransız kentlerinin girişinde tarımsal ürünlerden toplanan belli geçiş ücretleri ve ayrıca tuz üzerinde de benzer bir tekele sahipti. Kural olarak, ticaretin tahammül edilebileceği en yüksek vergileri topluyorlardı; dolayısıyla bu şirket çok kısa bir sürede Fransa’daki en zengin ve en güçlü kurum haline gelmişti –herhangi bir bakan, en sağlam tekellerini bıraktıracak bir teklifle onların karşısında duramazdı. Vergennes durumu incelelikle ortaya koydu: “Mali sistemle bu denli sınırsız bir kaynaşma içerisindeki köklü düzenlemeleri değiştirmek daima tehlikelidir.” Vergennes’in kendisi tamamen Mr. Jefferson’ın tekliflerini destekliyordu, ancak Başmüfettiş Calonne karşısında şanslarını denemek zorunda kalacaklardı. Saygın bir memur olarak Calon-

ne, halkın zımni olarak Çiftçiler Birliği'ne gösterdiği iyi niyetin şu veya bu şekilde azaltılması önerisi karşısında donakaldı. Belki de daha sonra, Çiftçiler Birliği iyi yönde değişmeye vakit bulduğu bir dönemde, kralın onlara gösterdiği anlayışın bir tür uzlaşısı sonucunda değiştirilmesi imkânsız değildi; ne var ki şu anda bir şey yapılamıyordu. Calonne gerçek çıkarının nerede olduğunu iyi biliyordu. Jefferson bu konuyu kongreye bildirirken şunları söyleyecekti: “Çiftçiler Birliği'nin nüfuzu şimdiye dek, herhangi bir bakanın makamını sarsmaya yeterli olmuş.” Eğer Calonne bütün tekeline karşı koysaydı, “Fransa ile Amerika'nın ortak çıkarları Calonne'un çıkarı alehinde yetersiz bir denge unsuru olur,” ve o da mevkiini kaybederdi.

Bu tür tereddütlerle geçen bir buçuk yıllık bir dönemin ardından, Mr. Jefferson kederle şunları yazacaktı: “Zengin bir ülkenin uzun süredir özgür olamaması ne kadar zalimce bir düşüncel!” Nereye baksa, ezilen Fransız üreticilerini görüyordu. Şöyle diyecekti: “Fransız üreticileri; genel hükümetin, onun bazı memurlarının ve üstlerindeki senyör yönetimlerinin niteliğinden kaynaklanan bütün baskılar altında emek veriyorlar.” Kısacası hükümet, Voltaire'in söylediği gibi, parayı bir insanın cebinden alıp diğerinin cebine koymaya yarayan bir aygıttı sadece. Jefferson, Rutledge'a şöyle yazacaktı: “Avrupalı hükümetler, kuzulara hükmeden kurtların hükümetleridir.” Bütün bu gördükleri, onun otuz yaşındayken hazırladığı *İngiliz Amerikasının Hakları* adlı tezinde dile getirdiği “bütün hükümet sanatı, dürüst olma sanatına bağlıdır,” cümlesini; Bağımsızlık Bildirgesi'nde belirttiği “hükümetler çeşitli temel ve devrolunmaz hakları güvence altına almak için insanlar arasında kurulur,” ve “herhangi bir hükümet biçimi bu amaçlara zarar verici hale gelirse, bu hükümeti değiştirmek ya da ilga etmek halkın hakkıdır,” gibi düşüncelerini doğruluyordu.

Aynı yıl içerisinde İngiltere'ye yaptığı bir ziyaret onun bu hükümlerini daha da pekiştirdi. Şubat 1786'da, John Adams, Portekiz ve Trablusgarp ile yapılacak antlaşma müzakerelerinde yardımcı olması için Jefferson'ı Londra'ya çağırmıştı. Jefferson, Londra'da, arazilerine el konulmuş bir halk kitlesiyle karşılaştı. Bu insanlar, Fransa'daki kadar ağır olmasa da (Zira Fransız üre-

ticileri “ürünlerinin yarısını kira karşılığında verirken, İngilizler genelde üçte birini veriyorlardı.”) tekellerin mecbur tuttuğu ve üreticinin üstünde sabit bir para sorumluluğu olarak duran ağır yükler altında, endüstri patronlarının insafına kalmış durumdaydı. İngilizlerin hükümet sistemi kesin bir biçimde, insanları arazilerinden eden arazi tekellcilerinin ve onları sömüren sanayicilerin tarafındaydı; hükümet onların bir ajanıydı. Mr. Jefferson şöyle diyecekti: “Soyluları, halk tabakasından zengin insanları, rahiplerin yüksek rütbelilerini ve hükümet memurlarını içine alan İngiltere aristokrasisi, yasa ve hükümeti elinde bulundurmakta [ve] bunları öyle kullanmakta ki, sadakayla geçinen sınıf ya da fakirler, emek harcayarak dahi hayatta kalamayacakları bir konuma gelmiş durumda. Onlar işçi sınıfını, ister tarımda ister zanaat alanında çalışsın, insan bünyesinin dayanabileceği en üst emek seviyesinde çalışmaya; onu hayatta ve işlevlerini yerine getirecek kuvvette tutacak en az ve en tiksiniç yemeği yemeye zorladılar.” Fakirler için de şunları söyleyecekti: “Onlar kendi perişanlıklarını sürdürmek ve midelerinin kazınmaları sonucunda ortaya çıkan çaresizlik onları isyana sevk ettiği zaman öldürülmek yoluyla, emekçi sınıfı kontrol altında tutmanın bir aracı olarak kullanılmaktalar.” Bu vatanseverlik ödevleri yanında “fakirler ayrıca ülkelerini koruyan ordu ve donanmalara malzeme sağlamakta, okyanusta korsanlık yapmakta ve saldırılarına karşı koymaya çalışan bütün kıyılara yangın, yağma ve yıkım götürmekte.” Jefferson sözlerini acı acı sonlandırır: “İşte bilimsel İngiltere’nin mutluluğu böyledir.”

İngiliz ve Fransız hükümetleriyle ilgili olarak görüşleri bu şekilde olan Mr. Jefferson, bu hükümetlerin karakterini kurbanlarının [halkın] karakterinden ayırt etmekte gecikmedi. Ona göre, “İngiliz ulusunun bireyleri, dünyadaki bütün ulusların bireyleri kadar özel iş ve ödevlerine sadık, saygın ve değerli idi,” ve bu nedenle “ülkeleri, bileşimi -doğası gereği- kendi hükümetinin sonsuza kadar namussuz kalmasını gerektiren namuslu bir halka dair eşsiz bir fenomen ortaya koyuyordu” Jefferson daha önce Fransız halkı lehine de benzer bir ayırım yapmıştı. Şöyle demişti: “İnsan bedeninin çabucak etkilendiği en cömert, en neşeli ve en

hoş karakteri bünyesinde barındıran Fransız halkı; kral, soylu ve rahiplerin yol açtığı sefalet içindedir. Fransa dünyanın en kötü yönetilen ülkesidir,” ve İngiliz hükümeti de “Makedonyalı Philip’ten beri varlığını sürdürmüş olan hükümetlerin en acımasızıdır... Bu hükümet kendisi ahlaki bozukluk içerisinde kalmakla da yetinmez; aynı zehri diğer hükümetlerin içine de zerk eder, konseylerini yozlaştırır, orada hiziplere destek olur, devrimlere sebep verir ve kendi mutluluğunu diğer ülkelerde kargaşalar ve iç savaşlar çıkartmakta görür. Bu nedenle tam anlamıyla *hostis humani generis*’tir* ” Jefferson, bu söylediklerinin doğal bir sonucu olarak John Adams’a şöyle yazacaktı: “Bilimdeki bütün gelişmişliklerine rağmen Fransa ve İngiltere için şöyle söyleyebilirim: İlki bir hırsız yatağıdır, ikincisi de korsan.”

Bütün bunlara rağmen; satmaya çalıştığı mallarıyla namuslu bir aracı olan Mr. Jefferson, özel kanaatlerini bir kenara bırakıp bu insanlarla iş yapma niyetindeydi. Sonuçta devletler yaşamak zorundaydı ve bunu başarmak için de, nerede bulurlarsa bulsunlar menfaatlerini gözetmek durumundaydı. Jefferson, Fransızların devlet makamlarından hiçbir ayrıcalık talebinde bulunmadı; yalnızca Amerika’nın aydınlık çıkarlarının sözcülüğünü yaptı ve Fransızların çıkarlarından bir karşılık bulmaya çalıştı. İngiliz hükümetine karşı, ikili çıkarlar söz konusu olduğunda nazik ve samimi olmasına engel olabilecek hiçbir önyargı taşımıyordu. Daha sonradan söyleyeceği gibi, “hiçbir iki devletin arkadaş olarak birbirlerine bu kadar yararlı ve düşman olarak bu kadar zararlı” olmadığının farkındaydı. Ayrıca şöyle diyecekti: “Eğer İngiliz hükümeti bize adil ve eşit davranırsa; bizi köken, dil, yasa ve görgü anlamında birbirimize bağlayan bağları büyük bir kuvvetle kendim de hissederim.” Jefferson, Amerikan bağımsızlığı hareketine geç ve istemeye istemeye girmişti. Bütün sömürge sakinleri gibi o da, işleyen bir ekonomik bağımsızlık elde edildiği takdirde, politik bağımsızlığın bir kavgaya değmeyeceğine inanıyordu. 1812 yılında şöyle yazacaktı: “Eğer kendimin ulusal

---

* Lat. İnsan soyunun düşmanı. Çev

tercihler yapmasına izin verseydim ve İngiltere'nin yaptıkları da benim tercihlerimi kendi üzerine çekebilmiş olsaydı, tercihim İngiltere olurdu.” Şu anda kazançlı ticaretin zeytin dalını karşı tarafa uzatan barışsever bir ticari temsilci olarak Mr. Jefferson, mevcut kapasitesiyle, “İngilizlerin ortaya koyacağı cana yakın, adil ve makul davranışlar, bizi refah ve mevcudiyetlerinin en önemli destekçisi yapabilir,” sözünü kolayca söyleyebilmekteydi. Bunu neden İngilizler de göremesindi? Jefferson, en iyi sebepler bulunduğu takdirde bile -şimdi ya da başka bir zaman- hiçbir şekilde bu durumun sorumlusu olarak gösterilemezdi. Şöyle diyecekti: “Bir siyaset adamı olarak, İngilizler bende kendileri lehine ya da aleyhine hiçbir ihtiras bulamayacaklardır. Ne zaman ticaret hırsları bizlerle ortada hakça buluşmalarına izin verirse, onlarla memnuniyetle görüşürüm; çünkü bu bizim yararımıza olur.”

Ne var ki Jefferson, Londra'da parmağını bile kıpırdatamadı; her yerde ters cevap aldı. Nükteli bir deyiş şöyle der: “İngiltere'de iyi davranış diye bir şey yoktur; orada kötü davranışların doğru ya da yanlış şekilleri vardır sadece.” İşte Jefferson orada bu kötü davranışların her iki şekliyle de bol bol karşılaştı. Usul gereği krala takdim edilmesiyle ilgili olarak şöyle diyecekti: “Hiçbir şey, bu somurtkan yaşlı manyağın tavırlarından daha inceliksiz olamazdı.” Adams tarafından resmi olarak tanıştırıldığı zamanın Dışişleri Bakanı Caermarthen Markisi için ise şunları söyleyecekti: “Konuşmasında ortaya koyduğu mesafe ve gönülsüzlük, cevaplarının belirsizlik ve baştan savmalığı; İngilizlerin nefretlerinin bizimle ilgili olmadığına ilişkin inancımı doğruladı.” Ne var ki iki büyükelçi [Fransa büyükelçisi Jefferson ve İngiltere büyükelçisi Adams] İngiltere dışişleri bakanına, tekliflerine dair bir not verdiler. “Mr. Adams bu notun etkili olacağı konusunda benim kadar umutsuz değildi.” İki büyükelçi daha sonra majesteleri dışişleri bakanının huzuruna bir daha çıkamadılar. Jefferson şöyle diyecekti: “Daha sonra bir ya da birkaç tezkerıyla kendisinden bir görüşme ya da toplantı randevusu talep etmemize rağmen, o, doğrudan reddetmese de, kendisini sıkış-

tıran başka işler olduğu bahanesiyle bizle görüşmeyi savsakladı.” Bu durum yedi hafta devam etti ve daha sonra Mr. Jefferson umudu kesip bu işten vazgeçerek, Tacitus’un iki bin yıl önce *insula inhospitabilis** adını taktığı İngiltere’den ayrıldı; Jefferson’ın Caermarthen’den elde ettiği tek şey ise, kendi gönderdiği hoşça kal kartı karşılığında Caermarthen’in gönderdiği ve ona “Paris’e iyi yolculuklar dileyen,” yavan bir not oldu.

Bu deneyimleri süresince Mr. Jefferson, İngilizlerin yalnızca öfke uğruna kendi kendilerine zarar vermediklerine de tanık oldu. Durum çok farklıydı. Eski arkadaşı John Page’e şöyle yazacaktı: “İngilizler vatandaşlarımızın Amerika’nın ticaretini onların kucaklarına bırakmalarını önleyemeyeceğiz sanıyorlar. Bu düşünceleri onların bizle hiçbir anlaşma yapmamalarına neden oluyor. Kendi taşımacılıkları yanında bizimkini de ceplerine indireceklerini söylüyorlar.” Ticarete duygusallığın yeri çok azdır ve milliyetçiliğe de hiçbir yer yoktur. Jefferson’a göre, “Tüccarların ülkesi yoktur. Onların asıl ülkeleri, kazanç sağladıkları toprak parçasıdır.” O dönemde Amerikan ticareti, dayanılmaz fiyat, kalite ve kredi olanakları nedeniyle devrimden sonra İngiliz kanallarına çekilmişti. İngiliz hükümetinin aptallığı, bu eğilimi güzel bir şekilde anlamayı ve Amerika’yla serbest ticarete ilişkin aydınlık bir doktrin ortaya koymayı reddetmesinde yatıyordu. John Adams onları bu konuda ikna etme çabasıındaydı. Ancak İngilizler, bunun yerine huysuzca ceplerini şingırdatıyor ve Adams’ın yaptığı teklifleri, ekonomik savaştan kesinlikle ikinci olarak çıkmış olan bencil bir kayıtsızlıkla karşılıyorlardı. Jefferson, 1787 yılında Carmichael’a şu gözlemlerini aktaracaktı: “Şu anki İngiliz Kralı’nın tahta çıkmasından bu yana, İngiliz sarayı, sağduyunun yapılmamasını emrettiği her şeyi yaptı.” Aynı sırada John Adams’a da şöyle yazacaktı: “İngilizler’in neler yapacağı hakkında kehanette bulunmak için hiçbir genel kural bulamadım. Ancak neleri yapmamaları gerektiğini incelemek için kurallarım var.” Dahası İngiliz makamları, İngiliz halkının Amerika’dan nefret etmesi için, savaşın üzerinden geçen on yıl boyunca ba-

---

* Lat. Konuk sevmeyen ada. Çev.

sın sözcülerini bu işte kullanmaktaydı. Jefferson'ın konuyla ilgili olarak Adams'a yazdıkları şunlardı: "Çok iyi biliyorsun ki; İngiliz hükümeti, hakikati ya da hakikate benzer herhangi bir şeyi önemsemeden, resmi makamların işine gelebilecek şeyler icat edip gazetelere koyan bir gazete ordusu besledi hep... Bu nedenle, İngiltere'de yayınlanan bütün gazeteler, mutlaka bir miktar Amerika karşıtı haber içermektedir." Bu konu hakkında bir şey yapılamazdı; eğer İngiliz hükümeti çıkarının nerede olduğunu bilmiyorsa, bunu yaşayarak öğrenmeliydi. Bir ekonomik savaş Birleşik Devletler'e bir miktar zarar verebilirdi; bu üzücü ve aptalca bir savaş da olabilirdi; ancak böyle bir savaşın kesinlikle çıkması gerekiyordu. Şöyle diyecekti Jefferson: "Bedensel hislerine uygulanacak fiziksel bir engel haricinde hiçbir şey İngilizlerin akıllarını başlarına getirmeyecektir. Onlar eşit bir ticarete razı olma yeteneğini göstermeden önce, onlarla ticaret yapmaktan vazgeçebilme yeteneğinde olduğumuzu ortaya koymalıyız. Bize ucuz ve süslü mücevherler satabilecek ve de tütünümüzü bizden satın alabilecek koca bir dünya var yanımızda." Albay Smith'e ise bunu daha da açık sözlü olarak bildirecekti: "Dünyadaki bütün milletler arasında, İngilizler, en fazla kibirli muameleyi gerektiren ulustur. Tekme tokat iyi davranışlara sevk edilmeyi gerektirirler." Mr. Jefferson'ın durumla ilgili umutsuz değerlendirmesi hakkında birtakım kuşkuları bulunan John Adams bile, en sonunda aynı şekilde düşünmeye başladı. 1807 Ambargosu ve 1812 Savaşı, John Adams'ın yaşlı güzel kafasına bir gerçeklik hissi verdikten sonra, Mr. Jefferson'a şöyle yazacaktı: "Biz onun efendisi olmadıkça, İngiltere asla bizim dostumuz olmayacak."

VI

Avrupalıların bıraktığı genel etki ve Amerika'da 1786-1787 yılları arasında devam eden anayasa oluşturma süreci, Mr. Jefferson'ı genel hükümet teorisi ve pratiği konusunda tahminler yürütmeye yöneltti. Avrupa'da tanık olduğu hükümet sorunu, gücün üretici olmayan birkaç elde mutlak olarak toplanmış olmasından

kaynaklanıyordu; bu merkezileşmenin simgesi monarşiydi. Refah üretimi için doğal kaynaklar üzerinde emek ve sermayelerini kullananların hükümette sesi yoktu. Mr. Jefferson, Avrupa'ya yelken açmadan kısa süre önce, General Washington'a şöyle demişti: "Modern hükümetin kalıtsal dalları, imtiyazı korumak isterler; genelde baskı altında tuttukları insanların doğal haklarını değil." Paris'ten yazdığı son mektuplarından birinde ise Edward Carrington'a şu gözlemini iletliyordu: "Olayların normal seyri, özgürlüğün boyun eğmesi ve hükümetin güç kazanması yönünde gelişir." Bu eğilim tamamen doğal olduğuna göre, ona ahlaki bakımdan fazlaca bir öfke göstermenin hiçbir anlamı yoktu. İnsan doğasındaki en güçlü tercihlerden bir tanesi, kendi gereksinim ve arzularını mümkün olan en az çabayla tatmin etmek; zenginliği kendi emeğiyle üretmek yerine, diğer insanların emeğiyle üretilen zenginliği kendine mal etmektir. Örneğin herhangi bir Fransız, kendi emek ve sermayesini kullanarak kendisi için zenginlik üretmekten ziyade, Farmers-General'e sokulmayı ve Fransızların emek ve sermayesiyle üretilen zenginliğe zorla konmayı tercih edecektir. Aynı şekilde herhangi bir İngiliz de, çalışarak yaşamak yerine, arsa sahipliğinin getirdiği kira gelirleriyle yaşamayı tercih edecektir. Apaçık ortadadır ki, hükümet ne kadar güçlü ve tek elde toplanmış olursa, bu tür tekellerin güvencesi de o kadar kolay sağlanabilmektedir; diğer bir deyişle, hükümet ne kadar güçlü ve üretici ne kadar zayıf olursa, üreticiye o kadar daha az dikkat verilmesi gerekecek ve de ondan daha fazla şey alınabilecektir. Bu sayılan nedenler dolayısıyla insanın kuvvetli bir içgüdüğü hep güçlü hükümetin tarafında bulunduğu; hiçbir şey, "olayların normal seyrinin, özgürlüğün boyun eğmesi ve hükümetin güç kazanması yönünde gelişmesinden" daha doğal olamaz. Nitekim İngiltere ve Fransa'da hükümet bütün gücü kazanmış, özgürlük de tam anlamıyla boyun eğmişti. İşte bütün öykü bundan ibaretti.

Amerika için ise, Mr. Jefferson, cumhuriyetçiliğin daha iyi bir sistem olduğuna ikna olmuştu. Çünkü bu sistem, hükümetin tek elde toplanmasına daha zor izin veriyordu. Üreticiye yönetimde sesini duyurma hakkı veriyordu. Ayrıca üretici kesim bü-

t n toplumlarda en büyük çoğunluğu oluşturduğu için -kazanç sağlamakla ilgilendiği ve bu i e yetecek akly olduğu takdirde-kazancını en üst seviyede tutmak gibi adil bir  ansa da sahipti. Cumhuriyetçilik ideal sistem değildi. Kızıl erililer, Jefferson'ın Madison'a söylediği gibi, farklı ve oldukça yüksek bir biçimde örgütlenmiş bir toplum tipi içerisinde yaşamakta ve yaşamlarına hiçbir hükümet olmadan gayet iyi devam etmekteydiler. Bu konuyla ilgili olarak Jefferson şöyle diyordu: "En iyisi olup olmadığı zihinlerde aydınlanmış bir soru olmasa da, inanıyorum ki, Kızıl erililerin sistemi büyük nüfuslar için uygun değildir." Oysa bunun nedenlerini kendine sormuş gözükmüyordu. "Herkesin iradesinin adil şekilde etkili olduğu cumhuriyetçilik ise" ulaşılabilir en iyi sistemdi; zamanın ruhu daha iyi bir sistem g stermemi ti. Şöyle diyordu: "Cumhuriyet ili in içinde pek çok güzellik vardır. Onun yönetimi altında bulunan insanlar, pek çok özgürlük ve mutluluğa nail olurlar."

Ne var ki cumhuriyetçilik bir feti  değildir; Jefferson bunu çok iyi anlamıştır. Cumhuriyetçilik  retici sınıflara şans verir;  nle-rindeki  anslara karşı daima uyanık olmadıkça, onları otomatik olarak korumaz. Jefferson, Edward Carrington'a Paris'ten yalın bir dille şöyle yazar: "İnsanlar kamusal i leri önemsemedikleri sürece sen de, ben de, kongre de, meclisler de, yargıç ve valiler de, hepimiz birer kurt oluruz. Bireysel istisnalar varsa da, bu bizim genel tabiatımızın kanunudur." Cumhuriyetçilik için s ylenilecek en önemli şey, "cumhuriyetçi bir hükümetin öz olarak, insan haklarıyla açık ya da gizli, daimi bir savaş içerisinde bulunmayan tek hükümet biçimi olmasındır." Ancak Jefferson, Madison'a, dünyadaki çoğu cumhuriyetin yozla arak birer baskıcı hükümete d n  t  n  de hatırlatır. Sekiz yıl önce de, Diffusion of Knowledge Bill [Bilgi Yayma Yasası] için hazırladığı tasarıda şöyle bir uyarıya yer vermiştir: " e itli hükümet biçimleri, insanların doğal haklarını serbestçe kullanabilmelerini koruma altına almak ve aynı zamanda kendisini yozla maya karşı ayakta tutmak bakımlarından iyi tasarlanmış olsa da, tecrübeyle sabittir ki; en iyi biçimler altında dahi, kendilerine iktidar emanet edilenler zaman içinde ve yavaş işleyen bir süreç neticesinde, bunu bir tiranly a d n  t rm  t r."

Ayrıca Jefferson, Amerika'nın, tek başına ve katıksız bir teoriye dayanarak kendine ait bir sistem geliştirme özgürlüğünden çok uzak olduğunu da bilmekteydi. Kısa süre sonra ona en nahış sürprizleri hazırlayacak olan içteki çıkar ayrılıkları bir yana, dıştaki şartlar çok büyük etkiler bırakıyordu. Eğer Birleşik Devletler varlığını sürdürecektir ve Avrupa'nın yırtıcı askeri kuvvetlerince parça parça çiğnenmeyecekse, çeşitli amaçları gerçekleştirmek için bir ulus olmalıydı; örneğin dış işleri için merkezi bir yetki organına sahip olmalıydı. Jefferson'ın ticaret namına yurt dışında harcadığı çabalar, ona Konfederasyon maddelerinin yeterli olmadığını öğretmişti. Yasal ticaret düzenlemesinin federal bir fonksiyon mu, yoksa federe bir fonksiyon mu olduğunu kafasında netleştiremediği sürece, Jefferson ülkesi adına ticari bir başarı kazanamazdı. Ama Jefferson, Birleşik Devletler'in tek bir devlet altında toplanmasını gerekli kılan olabildiğince az olduğundan emindi; böyle olmasaydı, Avrupa sömürü tarihi, bu kez büyük ölçekte [Amerika'da] tekerrür ederdi. Jefferson eski hocası George Wythe'a şöyle yazacaktı: "Gerçekleştirilmesi uygun düşecek en azami düzenleme, eyaletlerin, yalnızca kendilerini ilgilendiren konularda tek tek egemenliklerini korumaları ve diğer bir eyaleti yahut yabancı bir devleti ilgilendirebilecek konularda, federal egemenliğin bir parçası yapılmalarıdır." Sonuç olarak dürüst bir federal egemenliğin yurt içindeki işlevleri çok azdı ve bunlar, posta hizmetleri, madeni para basma, ulaşımı düzenleme ve benzerleri gibi tümüyle idari ve siyaset dışı şeyleri kapsıyordu. Diğer konularda ise genel olarak "Eyaletler, genel hükümet gibi, yapacaklarında serbest bırakılmalıydı." Kısacası Birleşik Devletler yurt dışında bütün bir ulus, yurt içindeyse bir konfederasyon olmalıydı.

Jefferson bu düzenlemenin işleyeceğini ve tatmin edici olacağını düşünüyordu. İlk olarak arazisinden kovulmadıkça üretici sömürülemeyecekti. Merkezi hükümet çok daha güçlenmedikçe, üreticinin arazisinden kovulması da söz konusu olamazdı. Hükümetin bu derece güçlenmesine yönelik girişimlerde bulunulursa, büyük farkla çoğunlukta bulunan üreticilerin etkili bir direnişte bulunabileceklerini ve böylece hem federe hem de federal hükü-

metlerin -onun deyişiyse- “faziletini” koruyacaklarını düşünüyordu. Teklif edilen anayasayla ilgili olarak 1787 yılında Madison’a şöyle yazacaktı: “İlke olarak çoğunluğun iradesinin yanında bulunuyorum. Eğer çoğunluk önümüzdeki anayasayı kabul ederse, ben de sevinerek onlara uyum göstereceğim ve bu anayasanın kötü işlediğini gördüklerinde onu düzeltereklerini umut edeceğim. Bizler faziletli kaldığımız sürece, bu bağlılık bizi asla aldatamaz ve öyle zannederim -zaten tarım bizim başlıca hedefimiz olduğu sürece de hep faziletli kalırız, ki Amerika’nın herhangi bir yerinde boş araziler kaldığı sürece tarım zaten bizim başlıca hedefimiz olacaktır. Avrupa’da olduğu gibi, bizler de büyük kentlerde üst üste yığılırsak, Avrupa gibi ahlaksız bir yer oluruz.” Jefferson’ın kendine has görüşleri, kendi kendini yöneten bir birim olarak devlet fikrinin bir hayli ötesine taşıyordu; o, üreticiyi uyanık ve ilgili tutmak amacıyla, en küçük bir politik birimin bile kendi kendini yönetir hale getirilmesinden yanaydı. 1813’te John Adams’a şöyle yazacaktı: “Benim tasarım olan Bilgi Yayma Yasası Bill, kendi kendini yöneten politik birimler açısından gizli maddeler taşıyordu. Bölgeler ‘semt’ ve kasabalara bölünüyor ve onlara fakirlerinin, yollarının, polisin, seçimlerin, jüri tayinlerinin sorumluluğu veriliyordu... kısacası bunlar başlarında birer müdür bulunan küçük birer cumhuriyet yapıliyordu. Zira burunlarının dibinde olup biten bütün bu işleri, daha büyük bölge ya da eyalet cumhuriyetlerinden daha iyi yürütebilirlerdi.” Ne var ki bir miktar geri adım atıp yeterince kazanım elde etmek, her noktada ısrarcı olup hiçbir şey kazanamamaktan daha iyiydi ve Jefferson da, kendi kendini yönetir bir birim olarak eyaletlerin kurulmasının, büyük olasılıkla üreticiyi sıkıntıdan uzak tutmaya yeteceğini düşündü.

VII

Fransız İhtilali’nin yaklaşmasına, Mr. Jefferson açıkça belli ettiği bir memnuniyetle yaklaştı. Bunda, yalnızca Fransız üreticileri için değil, Avrupa’nın her yerindeki üreticiler için de öz-

gürlük şansının bulunduğunu görüyordu. Fransa'daki hükümetin başarıyla reformasyona uğraması, "bütün Avrupa'da genel bir reformasyona ve yönetici güçlerin suiistimalleri yüzünden ezilip toz haline getirilmiş olan halkın yeni bir dirilişe kavuşmasına olanak sağlayacaktı" Sınıf çıkarı söz konusu olduğunda, Jefferson devrim ilkesinin sadık bir dostuydu ve bunu dile getirmekten de asla çekinmezdi. Devrimler iki amaca hizmet ediyordu. Hem hükümetin efendisinin söylediklerine kulak kabartmasını sağlıyor; hem de hükümetin yaptıkları karşısında halkın dikkatini keskinleştiriyordu. Jefferson bu bakımdan devrimin yararları hakkında aşırı titiz olma eğiliminde değildi; geleneksel olarak Güney İrlandalılara atfedilen, bütün şartlar altında hükümete az ya da çok karşı olma tavrı, ona göre, her şey hesaba katıldığında oldukça yararlıydı. Massachusetts ile New Hampshire'da patlak veren Shays İsyanı'ndan 1786 yılının sonlarına doğru haber aldığında, Jefferson, bu olayla ilgili fikirlerini paylaşmak için, New England'lı bütün umulmadık adaylar arasından Yale Üniversitesi'nin rektörü ile korkutucu ve açık sözlü Mrs. Adams'ı seçmişti. Mrs. Adams'a şöyle yazacaktı: "Arada sırada patlak veren küçük isyanlardan hoşlanıyorum... Hükümete direnme ruhu bazı zamanlarda o kadar önemlidir ki, ben bu ruhun daima canlı tutulmasını diliyorum. Direnişler çoğu kez yanlış yere yapılacaktır; ancak bu, hiç yapılmamalarından daha iyidir." Yale Üniversitesi kısa süre önce Mr. Jefferson'a bir onur derecesi vermişti ve çiçeği burnunda Hukuk Doktoru da [Jefferson] üniversitenin bu iltifatına karşılık olarak şunları söyleyecekti: "Amerika'daki gürültü patırtılar, halkın yeterince özgürlüğe sahip olduğunun bir kanıtıdır. Ben onlara bu özgürlükten daha azını dileyemem. Eğer halkın mutluluğu, arada sırada çıkacak birkaç şiddetli fırtına ve hatta biraz kan pahasına sağlanacaksa, bu yararlı bir alışveriş olacaktır. *Malo libertatem periculosam quam quietem servitutem**"

Ne var ki, Shays İsyanı'nın Jefferson için yalnızca soyut bir anlamı yoktu. Jefferson, "Bu insanlar isyanlarında bütünüyle sebepsiz değiller," diye yazacaktı Charmichael'a. İsyancılar; sö-

---

* Lat. Özgürlüğün gürültü patırtısını, köleliğin sessizliğine yeğlerim. Çev.

mürü yanlılarından oluşan küçük bir azınlık, yani Jefferson'ın neredeyse yaşama hakkını bile çok gördüğü Boston'lı zengin tüccar ya da "simsarlar"; yemek yiyen bir köpeğe güveneceği güne kadar asla güvenmeyeceği avukat ve yargıçlar; son olarak da, haşarat dediği spekülâtörler, bankerler, "borsa ve kral simsarları" güruhu arasındaki gizli tezgâh tarafından uygulanan haksız bir borç ve vergi baskısına karşı ayaklanmıştı. Jefferson, Shays İsyanı'na karşı yükselen şiddetli hukuk ve düzen çılgınlıklarının ise, bu çıkar grupları tarafından düzenlendiğinden kuşku duymaktaydı; zira halk, Shays ve arkadaşlarının yanındaydı —o kadar ki, elebaşılar mahkûm edilmiş olsa da, insanlar asla cezalandırılmadı. Mr. Jefferson, bu isyanın anlamının çarpıtılıp, hemen daha güçlü ve daha istikrarlı bir merkezi hükümet talebine temel oluşturacak şekilde kullanılmasının, daha sonraki deyişiyle, "spekülasyon ve bankacılık kurumlarının ortak çıkara dayanan yaygara ve safsatası" olduğunu düşünüyordu. Federal Kongre isyanı bastırmak için Massachusetts'in yardımına koşmaya cesaret edememişti; oysa aynı yılın daha sonraki bölümünde kongre, Massachusetts'in Kızılderili tehlikesi karşısındaki yakarmaları sonucunda federal bir ordu için çeşitli tedariklerde bulunacaktı. Kongrenin gizli tutanaklarında ise şu şaşırtıcı kayıt yer alıyordu: "Massachusetts eyaleti ile diğer eyaletlerdeki para sahiplerinin özgürlükçü gayretleri, güveniyoruz ki, asker ücretlerini ödemek üzere bugün alınan kararlar onaylanan kredileri geri ödeyecektir." George Washington, "söz konusu eyaletlerde yaşanan kargaşalar" karşısında duyduğu şiddetli üzüntüsünü ve "bunların, bütün eyaletlerde bir kıvılcımla tutuşabilecek yanıcı maddeler olması" karşısında duyduğu korkusunu, Mount Vernon'dan yazdığı mektuplarla hayret içerisinde belirttiği; General Knox ise "Amerikalılar, insan denen hayvana ait bütün çalkantılı tutkulara sahiptir ve bu nedenle onlara uygun ve yeterli gelecek bir hükümetimiz olmalıdır," şeklindeki tespitini ilan ettiği halde -Mr. Jefferson, Paris'te, çok şiddetli bir devrimin arifesinde, Shays İsyanı'yla ilgili son haberleri tarıyor ve W. S. Smith'e ciddiyetle şöyle yazıyordu: "Allah vere de, yirmi yıl boyunca böylesine bir isyandan yoksun kalmayalım. İnsanların tümü, daima iyi bilgilenecek ola-

maz. Onlar yanlış bilgileri sonucunda, yanlış anladıkları olguların önemine oranla hoşnutsuzluk gösterirler. Eğer bu tür yanlış anlamalar karşısında sessiz kalırlarsa, bu bir uyuşukluktur, halk özgürlüğünün öldüğünün habercisidir.”

VIII

Fransız İhtilali'nin liderleri, bu işte daha yeni oldukları için, ilk aşamada Mr. Jefferson'ın tecrübelerinden yararlanma eğilimindeydi. Jefferson bu konuyla ilgili olarak şöyle söyleyecekti: “Benzer bir reformasyondan başarıyla geçmiş bir ülkeden geldiğim için, benimle dost olmaya istekliydiler ve bana güveniyorlardı.” Bir anayasa taslağı hazırlamakla görevli olan meclis komitesi, Jefferson'la buluşmayı ve ondan yardım almayı talep etti. Jefferson ise bunu reddetti ama, başta eski ve iyi arkadaşı Lafayette aracılığıyla olmak üzere, kendini belaya bulaştırmadan bu komiteye birinci sınıf tavsiyelerde bulundu. Ancak bir seferinde, arkadaşları yüzünden, en hafif tabiriyle oldukça ciddi bir diplomatik düşüncesizlik içine düştü ve eğer karşısında Fransa Dışişleri Bakanı Montmorin gibi anlayışlı ve sempatik bir insan bulunmasaydı, kendi durumuna nefretle bakabilirdi. Lafayette, akşam yemeği için kendisi ile birlikte yarım düzine arkadaşını Mr. Jefferson'ın evine davet etmiş ve yemek bittikten sonra da, grup ateşli bir tartışmaya tutuşarak altı saatlik bir münakaşanın sonunda, meclisteki Cumhuriyetçiler ile ılımlı Kralcılar'ın sonradan üzerinde fikir birliğine varacakları bir anlaşma ortaya koymuştu. Bu, “Anayasa'nın kaderini tayin eden” tasarıyı ifade ediyordu. Mr. Jefferson evindeki bu dikkat çekici gösteride yalnızca “sessiz bir tanık” olarak bulunduyorsa da, bu tartışma, Amerikan büyükelçisinin rezidansında asla yaşanmaması gereken bir şeydi. Böylece Jefferson hiç zaman kaybetmeden ertesi sabah Montmorin'i arayıp buldu ve yaptığı düşüncesizliği telafi etmek için elinden ne geliyorsa yaparak, dışişleri bakanına “evinin bu türden toplantıların sahnesi haline nasıl geldiğini bütün doğruluk ve içtenliğiyle,” anlattı. Ancak, rüzgârın nereden estiğini çok

iyi gören Montmorin hiçbir önyargı taşımıyordu; Mr. Jefferson bununla ilgili olarak şunları söyleyecekti: “Benden her zaman-ki gibi bu tür toplantılarda hazır bulunmamı; hararetli insanları ılımlılaştırmamı ve yalnızca yararlı, uygulanabilir bir reformasyonu desteklememi samimi bir şekilde istedi.”

Montmorin’in güveni, Mr. Jefferson’ın tavır ve tabiatına dair sahip olduğu sağlam kanıtlara dayanıyordu. Jefferson’la ilgili bilgi kaynakları vardı ve onun bir devrim ya da cumhuriyet teorisini değil, kendisinin de tedbiri elden bırakmadan bir miktar sempati bestelediği halis bir sınıf-çıkarı sözcüsü olduğunu biliyordu. Devrim kendi içinde bir amaç değildi, yalnızca belli bir amacın aracıydı; bu amaç, üretici sınıfın özgürleşmesiydi. Bu amaca yaklaşırken ne kadar az sıkıntı ve rahatsızlık çekilirse, söz konusu amacın anlaşılmaz hale gelmesi ve yaklaşım çizgisinin yoldan sapması, o denli daha az ihtimal dahilinde olurdu. Mr. Jefferson, çoğunlukla kısa bir süre boyunca parıldayan ve yararlanılmadığı takdirde de sonsuza kadar parıltısını kaybeden şanslı görmekteydi. Jefferson’ın önemli bir çağdaşı olan Wellington Dükü bu şanslı, “hukukla devrim yapmak” olarak adlandırmıştı. Fransa’da hükümet, devrimin devam etmesine ve kazanımlarını barış içerisinde pekiştirmesine yetecek kadar feragatte bulunmaya -ki daha sonra kesin bir şekilde feraget edecekti- hazırdı -kralın belediye binasındaki konuşması, Lafayette’in yönetimindeki Burjuva Muhafızları tarafından başı çekilen bir halk eskortunu kabul etmesi ve halka ait şapka armasını üzerine alması “hiçbir hükümdarın yapmadığı ve hiçbir halkın da onurlandırılmadığı bir davranıştı.” Özellikle birçok genç aristokratın kayıtsızlığından ve ordudaki muhalefetten dolayı hükümetin başlangıçta ölçülü bir korku hali içinde bulunduğunu sezen Mr. Jefferson, “kendi ellerini kelepçelemesi teklifini reddecek olan despotizmin, on kat daha şiddetli bir gazapla saldırmāsından son derece endişe duyarak,” devrimcilere uzlaşi kültürünü unutmamaları konusunda yalvarıyordu. Uzlaşıyla elde edilecek olan bütün kazanımlar, temiz kazanımlar olacaktı; oysa şiddet ve hırs kültürüyle elde edilecek kazanımlar, uzun vadede, kendi üzerlerine akıtılmış olan bütün şiddet ve hırsın aşırılıkları içerisinde olacaktı. Jefferson şöyle diyecekti:

“Bütün gayretimle acil bir uzlaşmayı teşvik ettim; hükümetin bulunduğu feragatlerden yararlanmalarını ve halihazırda eksik olan hususlar için gelecekteki fırsatlara güvenmelerini söyledim.” Jefferson, makul bir uzlaşma olduğunu düşündüğü bir tasarı hazırladı ve bunu Lafayette ile St. Etienne’e verdi; ancak devrim liderleri çok ılımlı olduğunu söyleyerek tasarımı reddettiler ve hiçbir harekette bulunmadılar. Böylece barışçıl bir iyileştirmenin biricik fırsatını da ellerinden kaçırdılar.

Otuz yıl sonra, yani devrimin kendi içerisindeki kötülüklerden dolayı yozlaşıp Napolyon’un kötülüklerine boyun eğmesinden sonra, Mr. Jefferson şöyle yazacaktı: “Yaşananlar kendi içlerindeki acınası yanlışlıkları ortaya koydu. Devrimciler, iyi niyetli direnişlerinin kasvetli sonucunu önceden sezemediler. Fiziksel güçlerinin, diğer ulusların bağımsızlık ve hatta mevcudiyetini ayakları altına alacak bir tiran tarafından gasp edilebileceğini bilemediler.” Daha da kötüsü, sömürücü sınıflar arasında uluslararası bir amaç yaratmak ve onları devrim ruhuna karşı birleştirmek için hemen devrimin ardından kurulan, Rusya İmparatoru Alexander’ın Kutsal İttifak adlı uluslar birliğinin savunma ortaklığını kestiremediler. Jefferson’ın dediği gibi, “yanlışlıklarının, kendi halklarına acımasız komplolar hazırlamak için başka hükümdarlara ölümcül bir örnek sağlayacağını göremediler; kralların kutsal olmayan ve canı bir ittifak kurarak kendileri için ortak bir amaç yaratacağını ve güçlerini birleştirmek suretiyle, kendi suistimal ve baskılarını yumuşatmak isteyen herkese zulmedeceğini tahmin edemediler.”

Mr. Jefferson, Fransa’da cumhuriyetçi ruhun da tıpkı devrimci ruh gibi hoyratça ilerlediğine inanıyordu. Ona göre Cumhuriyetçilik -keskin dilli bir eleştirmenin söylediği gibi- çok fazla şey yapmaya çalışıyor ve yapıyordu. Jefferson, Amerika için mutlak bir şekilde cumhuriyetçiliğin yanındaydı; çünkü bu yönetim biçimi üreticinin politik gücünü koruması için ona en iyi dayanak noktasını sağlıyordu. Ancak Fransa, hiçbir büyük değişim geçirmesi ve hiçbir tutucu gücü devirmesi gerekmeyen Amerika’nın aksine, cumhuriyetçiliği kullanabilecek durumda değildi ve onu berbat ederdi. Mr. Jefferson kesin bir şekilde biliyordu ki; Fran-

sa -rahat bırakıldığı takdirde- en sonunda cumhuriyetçi olacaktı ve selameti için de çok fazla zaman gerekmeyecekti. “İnsanlık tarihinin bu safhası, tamamen yenidir,” diyecekti Jefferson; eğer Amerikan tecrübesi başarıya ulaştıysa -ki bundan çok az kuşku duyulabilirdi- Fransa’daki cumhuriyetçilik de, bütün dünyada olduğu gibi, cumhuriyetçilik rüzgârına çabucak kapılacaktı. Kaçınılması gereken şey, ya hep ya hiç düşüncesinin getireceği tehlikeydi. “Kral şimdi ulusal meclisin kontrolünde pasif bir makine durumuna getirilmişti ve eğer kendi haline bırakılmış olsaydı, devrimcilerin ulus için en iyi plan olarak tasarladığı ne varsa hepsine seve seve rıza gösterirdi. Yapılacak en güzel şey monarşiyi bir anayasaya bağlı kılmaktır. 16. Louis de, makamı sayesinde gerçekleştirebileceği bütün güzel şeyleri yapmasına izin verecek geniş yetkilerle ve makamını suiistimal etmekten onu alıkoyacak sınırlı yetkilerle donatılarak bu monarşinin başında bırakılmalıydı.” Kralın saltanatının ilk yıllarında Turgot tarafından tasarlanmış olan ve şu sırada gagaları etkin bir biçimde kapatılmış durumdaki soylu ve rahiplerin muhalefetiyle sona erdirilen büyük reformları hatırlayan Jefferson, kralın sağlam bir anayasal politikayı sadaketle idare edebileceğine ve kendi deyişiyle, “bundan daha fazlasını da talep etmediğine,” inanıyordu. Rezil, sefih, kaypak ve yarım akıllı küçük kraliçe için de kesinlikle bir şey yapılması gerekiyordu. “Hep şöyle düşünmüşümdür: eğer kraliçe olmasaydı devrim olmazdı,” diyen Jefferson, kraliçenin aptallıklarına olan bütün öfkesine rağmen, ona karşı vatan hainliği yasa-sının işletilmesinden yana değildi. “Kraliçeyi bir manastıra kapatıp, gücündeki zararlı kısımlardan arındırır ve kralı da makamına yerleştirip, ona kendi anlayışı ölçüsünde dürüstçe kullanacağına samimiyetle inandığım sınırlı yetkiler verirdim. Bu suretle, askeri bir maceracıyı gaspa davet eden ne bir boşluk ortaya çıkar, ne de dünya milletlerinin ahlakını bozan kötülüklere fırsat verilmiş olurdu.” İşte Jefferson tehlikeyi bu *boşluk* içerisinde görüyordu.

Bütün bunlara rağmen herhangi bir kimse popüler bakış açısını takdir edebilir; hatta popüler değerlendirmenin ruhuna saygı bile duyabilir. Çünkü Fransızlar, bu insanların ellerinde büyük acılar çekmişti ve intikam düşünceleri anormal değildi. “Kralı

yargılayanlar arasında birçok insan, onun, yaptığını bilen bir suçlu olduğunu düşünüyordu.” Eğer kral öldürülme ve monarşi çok az da olsa korunsa, devamlı olarak hanedanla ilgili entrikalar ve açgözlülükler yaşanmaz mıydı bir kez daha? Aynı şekilde, eğer millet monarşiyi tuzaklarıyla birlikte ortadan kaldırmasa ve fakat, monarşinin sembolü olduğu ekonomik sömürüye bir son verse idi, aynı millet “daha sonra yurtlarına dönme ihtimali olan bir kuşağa karşı savaş ilan edebilecek krallar güruhu ile daima bir çatışma içerisinde” olmaz mıydı? Nitekim İttifak Güçleri, Brunswick Dükü’nün komutası altındaki bir karşı devrim ordusunu şimdiden Fransa’ya sokmamış mıydı? Son olarak, yeni politik formülleri mümkün olduğunca geniş çapta uygulatmak ve mümkün olduğunca çabuk bir şekilde denemeye tabi tutmak, teorilerini aydınlatmak adına iyi bir şey değil miydi?

Mr. Jefferson, Fransız İhtilali’nde dökülen ilk kana şans eseri tanık oldu. Fransa’da sık sık rastlanan çetelerden biri, Louis Quinze Meydanı’na çekilmiş az sayıdaki süvariye taşlamaya hazırlanmaktaydı ki, Jefferson’ın arabası tesadüfen orada durdu. Çete üyeleri onun kim olduğunu hemen hemen hiç bilmiyordu; ama o bir yabancıydı ve bu yeterliydi. Bu kavga Fransızlar arasında bir kavgaydı, yabancılara göre bir şey değildi. Çete üyelerinin hareketlerinde derin ve bilinç dışı bir ağırlık vardı; ellerinde taşlar bulunan çete üyeleri bir an için durakladılar ve bu büyük özgürlükçünün aralarından güvenle geçmesine izin verdiler. Jefferson bundan sonrasını şöyle anlatır: “Ama ben aralarından geçer geçmez, bu insanlar süvarilere taşlarla saldırdılar... Bu, evrensel isyanın sinyaliydi...”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1784-1789 (Devamı)

I

Fransa'da işler genel olarak çok durgun olmasına rağmen, Amerikan temsilcisi [Jefferson] en sonunda balık yağı, potasyum hidrat, gemi kaburgası ve hayvan derisi gibi önemsiz ticaret kalemlerinde birkaç ayrıcalık elde etti. Tütünle ilgili olarak ise pek az şey başarabilmişti. Tütün tekeli zayıflatmak için gösterdiği çabalar, aslında kendi yurdunda bile bütünüyle hoş karşılanmamaktaydı. Philadelphia'lı Robert Morris'in Fransa'daki Farmers-General ile özel bir sözleşmesi vardı ve bu sözleşme, Amerikalı plantasyoncuların fiyatlarını neredeyse yüzde elli oranında düşürmek gibi yıkıcı bir etki bırakmış ve "tütün ticaretini ıstıraplar içine atmıştı". Aralık 1786'da Mr. Jefferson, Monroe'ya şöyle diyecekti: "Tütünün Çiftçiler Birliği tarafından suiistimal içerisinde idare edilmesini düzeltmek için giriştiğim hareketlerin, söz konusu suistimalden kazanç sağlayan Philadelphia'lı güçlü bir insanı aleyhime döndürdüğünden kuşku duyuyorum." Ne var ki Jefferson sözleşmenin iptalini istememişti; bunun nedeni, sözleşme bozulduğu takdirde Fransız piyasasındaki tütün fiyatının da bununla birlikte yara alacağıydı. Mr. Jefferson şöyle diyecekti: "Yalnızca, bu sözleşmenin süresi dolduktan sonra benzer bir sözleşmenin yeniden yapılmamasına ve aynı zamanda Çiftçiler Birliği'nin her yıl, Mr. Morris'le yapılan

sözleşmede taahhüt edilen aynı fiyat ya da şartlarla, Fransız ya da Amerikan gemileriyle doğrudan Birleşik Devletler'den ithal edilecek yaklaşık on beş bin fiçı Amerikan tütününü satın almasını sağlamaya çalıştım.” Jefferson’ın gerçekleştirmeye çalıştığı düzenleme -en azından kâğıt üzerinde- yürürlüğe sokuldu ve bu da Jefferson’ı muhtemelen, kendi ülkesi dışında spekülâtif çıkarlar gözetken uyanık Amerikalıların kötü bakışlarına maruz bırakan ilk olay oldu. Jefferson, gerçekleştirilmesini uygun bulduğu herhangi bir faaliyetini açıklamaktan -mizacı gereği- hiç hoşlanmazdı. Ancak, Calonne’un yeni tütün sözleşmesi konusunda yazdığı bir yazıdan Morris’in kuşku duymasına yol açabilecek kadar ileri gitmediğini ve her yönüyle doğru olduğunu düşündüğü şeyi yaptığını Monroe’ya bildirerek, şöyle devam edecekti: “Herhangi bir insanın çıkarlarına aldırmaıksızın, doğru olduğunu düşündüğüm şeyi yapmak ayrıcalığıııı koruyacağım ve bu yazıyla ilgili olarak Morris’e herhangi bir açıklamada bulunmayacağım. Bununla birlikte ona büyük saygı duyuyorum ve onun da şimdiye dek bana saygı duyduğunu farz ediyorum.”

Amerika’nın ticaret elçilerine karşı atik ve sağduyulu davranan tek kişi, İngiltere’den nefret eden Prusya Kralı’ydı. Jefferson şöyle diyecekti: “Prusya Kralı Yaşlı Frederic bizle içtenlikle ve tereddüt etmeden bir araya geldi. Hague’deki bakanı Baron de Thulesmeyer’ı bizle görüşme yapmakla görevlendirdi. Ona projemizi anlattık ve Kral da daha sonra bu teklifi pek az değişiklikle kabul etti.” Prusya haricinde Danimarka ve Toskana da Amerikalılarla ilgileniyordu. “Ancak, diğer Avrupalı güçler kayıtsız görünüyordu ve onları zorlamanın makul bir şey olmadığını düşünüyorduk. Bizim hakkımızda çok az şey biliyorlar ve bizi yalnızca, ana yurdun [İngiltere’nin] boyunduruğundan başarıyla kurtulmuş isyancılar olarak tanıyorlardı.” Genel diplomasi alanında Mr. Jefferson yapacak pek az şey buluyordu. Barbar devletler o dönemde Akdeniz’de korsanlık yapmaktaydı ve bu işi neredeyse ulusal bir sanayi boyutuna ulaştırmışlardı. Mr. Jefferson ise uzun süredir makamında bulunmamıştı, ta ki bir Fas kruvazörü bir Amerikan gemisini yakalayıp ona el koyana ve mürettebatı fidye için esir alan dek. Avrupalı deniz güçleri, bu

korsanlara haraç vermenin onlarla savařmaktan daha ucuz olduėunu dűřünüyor ve bu řekilde hareket ederek rahatça geçinip gidiyordu; ancak konfederasyon řartları hűkűmleri altında bulunan Birleřik Devletler haraç vermeye, savařmaya ya da herhangi bir řeye yetecek paraya sahip deėildi. Haraç verme fıkriinden hořlanmayan Mr. Jefferson, Kuzey Afrika kıyılarını bir dűzine savařçıyla denetlemek űzere, Birleřik Devletler’le birlikte daha kűűk deniz gűlerinden oluřan geçici bir kuvvet oluřturdu. İlk bařta da, Fransız hűkűmetinin bu ortak giriřime műdahale etmeyeceėini ya da İngiltere’nin műdahale etmesine izin vermeyeceėini kesinleřtirdi. Ne var ki kongre, bu uluslararası gűte Amerika’ya dűřen bir firkateynlik payı nasıl temin edebileceėinin çaresini bulamadı ve bűylece hiçbir řey yapılamadı.

Jefferson’ın bunun dıřındaki tek űnemli diplomatik uėrařısı, uluslararası finans alanında oldu. Bu alandaki en űnemli bařarısı, Birleřik Devletler bařkan yardımcısı seçilmiř olan aceleci meslektařı John Adams’ın [Birleřik Devletler’in Londra nezdindeki bűyűkelisi] yurda dűnerek Amerikan kredileri gibi çok zor bir meseleyi kendi kuşaėına bırakmasını űnlemek oldu. Adams, Londra’ya transferinden űnce Hague’de gűrev yaptėı sırada, borcu borçla kapatmak gibi savurgan bir devlet politikası sűrdűrűken, Hollandalı bankerlerle elinden geldiėince çok iř yapmak gibi genel bir yetkiye sahipti. Jefferson řűyle diyecekti: “Kamu borçlarının faizi ve Avrupa’daki diplomatik misyonların masrafları, hep borçlarla karřılanıyordu.” Ne var ki bu siyasetin altı kazanıyordu. Adams, yeni seçildiėi bařkan yardımcılıėı gűrevini aklından ıkaramayarak, yurda dűnűř hazırlıklarını hızlandırıyor; bankerlere de herhangi bir durumda Mr. Jefferson’la gűrűřmelerini salık veriyordu. Jefferson řűyle diyecekti: “Her gűn, Birleřik Devletler’e kűűk bir borç vermiř olan ve verdiėi borcun vadesi geldiėi için de bunun geri űdenmesini isteyen alacaklılar tarafından sıkıřtırılıyordum; Amsterdam’daki bankerler de bana genel borç faizinin haziran ayında űdenmesinin beklendiėini, űdemeyi yapamadıėımız takdirde bunun bir iflas ilanı olarak algılanacaėını ve sonuçta Birleřik Devletler’in itibarının ve oradan gelecekte tekrar borç olabilme řansımızın ortadan kalkacaėını iletmiřti.”

Bu ciddi idi. Jefferson acıklı bir şekilde şöyle yazacaktı: “Konuyla ilgili olarak ne bir yetkim, ne bir eğitimim, ne bir yöntemim, ne de konuya bir aşinalığım vardı. Bu borç meselesi hep onun [Adams’ın] idaresinde olmuştu.” Neyse ki, Adams’ın başkan yardımcılığıyla meşgul olan beyni, bir şekilde boş zaman bulabilmiş ve Londra’dan önce görev yaptığı Hollanda’nın hükümdarına nazik bir veda ziyaretinde bulunma fikrini üretebilmişti. Tesadüf o ki, Mr. Adams tam o sırada, Londra’dan ayrılmasıyla ilgili havadisleri bir *pour prendre congé* ile Mr. Jefferson’a iletti. Mr. Jefferson bununla ilgili olarak şöyle söyleyecekti: “Bu *pour prendre congé*’yi onun [Adams’ın] Hague’ye varacağı gün aldım.” Böylece Jefferson, Brüksel, Antwerp ve Rotterdam üzerinden en kısa yolla Hague’ye gitmek üzere derhal yola çıktı. Kaybedilecek zaman yoktu; Jefferson şöyle diyecekti: “Onun yeteneklerinden hâlâ yararlanabiliyorken, kendisiyle bir istişare yapmam ve gelecek için birtakım hazırlıklara girişmem elzemdi; zira o gittikten sonra, elimizde hiçbir kaynağımız kalmayacaktı.” Jefferson, Adams’ı Amerika’ya dönmekten vazgeçirmek ve birlikte Amsterdam’a gitmeye ikna etmek için Hague’de epeyce zaman geçirdi. Böylece Adams ve Jefferson Amsterdam’a giderek, bir ikna mucizesi sonucunda, bu ne idüğü belirsiz genç cumhuriyetin finans hesaplarını bir sonraki döneme ötelemeyi başardılar.

Bu türden sorunlar ve Avrupa siyasetinin mevcut durumu konusunda resmi raporlar hazırlamak dışında, Mr. Jefferson’ın görevleri önemsiz ve rutin nitelikteydi. Parasız Amerikalılar’la ilgili konular da sık sık onun günlük işlerine dahil olmaktaydı. Jefferson’ın defterinde, “Fakir bir Amerikalı olan Alex Learmouth’a 36 frank verdim,” ya da “Bir Amerikalı olan Hicks’e 12 frank verdim,” gibi kayıtlara sık sık rastlanabiliyordu. Bu türden şeyler dışında, Birleşik Devletler’in resmi olmayan alacaklıları meselesi de söz konusuydu. Bu alacaklıların büyük bir bölümü; Amerikan savaşında hizmet vermiş ve Birleşik Devletler o dönemde kendi askerlerine bile hiçbir ödeme yapamayacak kadar parasız olduğu için kendilerine paraları verilmemiş olan Fransız

subaylarıydı. Bu alacaklılar büyük birer baş belasıydı ve daha da kötüsü, taleplerinde haklıydı; istisnasız hepsinin paraya ihtiyacı vardı ve zavallı Amerikan temsilcisi [Jefferson] onlara hak verme ve acıma dışında doyurucu bir şey verecek durumda değildi. Bunun haricinde, Farmers-General tarafından yasaklı bir limanda tütünle yakalanıp hemen hapse atılan Amerikan askerleri meselesi de vardı. Askerler fırtına dolayısıyla limana sürüklendiklerini söylüyorlardı; ama Farmers-General'e göre onlar kaçakçıydı; belki bunların ikisi de doğrudu. Mr. Jefferson askerlerin tutulduğu Fransız hapishanesinin acımasızlıklarını yumuşatmak için elinden geleni yaptı ve onların serbest bırakılmaları için bütün gücüyle, uzun süre çalıştı. Ayrıca bir de gezginler vardı -genç, toy ve duygusal gezginler! Jefferson onların yanındayken, Walter Pater'ın "hâlâ görgüyü eski anlamına göre ahlakın en önemli parçası olarak gören ve düşüncelerini yüz ifadesi kadar iyi kontrol edemediğine arada sırada üzülen zarif ve soylu Stoacı," dediği Marcus Aurelius gibi bitmez tükenmez bir itidal içinde elinden geleni yapardı. Robbert Morris'in, Farmers-General ile yapılan tütün sözleşmesine göz kulak olması için Paris'e gönderdiği Gouverneur Morris, günlüğüne şu dikkat çekici gözlemini kaydedecekti:

30 Mayıs – Mr. Jefferson'a uğradım ve bir süre oturdum. Karakter ve politika üzerine genel olarak konuştuk. Bence Jefferson adil karakter değerlendirmeleri yapmıyor; pek çok insanı aptal olarak niteliyor. Halbuki hayatta dereceler sonsuzdur ve her ferdin de kendine ait güçlü ve zayıf yönleri vardır.

Ayrıca bir de Ledyard vardı. Connecticut'lı John Ledyard, Pasifik'te Kaptan Cook ile birlikte bulunmuş, okyanusta harika işler çıkarmış ve yolculuğun ayrıntılarını yayınlıyarak, Cook'un yerlilere nasıl kötü muamele ettiğini anlatmıştı. Böylelikle Mr. Jefferson onun hakkında şöyle diyecekti: "Yolculuğun ayrıntılarını ve yapılan muameleleri anlatarak, onun talihiine duyduğumuz üzüntüleri azalttı." Mr. Jefferson Paris'e geldiğinde Ledyard oradaydı; Pasifik kıyısında kürk ticaretiyle uğraşmak üzere bir

şirket kurmaya çalışıyordu. Bu tümüyle ahmakça bir fikir değildi, zira Fransızlar da o sırada bu istikamete doğru ilgiyle bakıyorlardı. Pérouse'nin 1785 yılında yaptığı keşif seferinin amaçları arasında, ticaret merkezleri kurmak düşüncesiyle Kuzey Amerika kıyı bölgesinin araştırılmasının da bulunduğu düşünülmektedir. Tıpkı Patrick Henry gibi, Ledyard da, sahip olduğu doğal yetenekleri sayesinde, Jefferson üzerinde tuhaf bir büyü etkisi bırakmış gözüküyordu; kaldı ki, Mr. Jefferson da coğrafi keşiflerle, özellikle Amerika'nın Mississippi Nehri ötesinde kalan bölgelerinin keşfiyle dört yıl boyunca ilgilenmişti. Mr. Jefferson şöyle diyecekti: "Ledyard'ı işsiz güçsüz, gezginci ve yerinde duramayan bir karakter olarak gördüğüm için, kıtamızın [Amerika] batı tarafının keşfi girişiminin, St. Petersburg'dan Kamçatka'ya geçmek ve oradan da bir Rus gemisiyle Nootka Sound'a geçiş yapmak suretiyle gerçekleştirilmesini önerdim. Nootka Sound'a vardıktan sonra tekrar bizim kıtamıza geçebilirdi." Mr. Jefferson 2. Catherine'in ilgisini bu sıra dışı projeye çekme işini kendi üzerine aldı; en azından Ledyard'ın Catherine egemenliğindeki bölgelerden rahatça geçmesini sağlamaya çalışacaktı. Jefferson Catherine'in Paris'teki temsilcilerinin bu işe hoşgörü göstereceğine de çok fazla güvenmiş gözüküyordu; zira "Rusya İmparatoriçesi'ne takdim edilmek üzere Ledyard'a borcuna mahsuben 600 frank verdiği"ne dair bir kayıt tutmuştu. Ne var ki Catherine bu girişimi tam bir delilik olduğu gerekçesiyle hemen kötüleyerek, söz konusu projeyle herhangi bir şekilde ilgilenmeyi ya da Ledyard'ın Rusya sınırları içine girmesine izin vermeyi reddetti. Belli ki, onun düşüncesine göre Rusya'da yeterince kaçık vardı ve ithal etmeye gerek yoktu. Yine de Ledyard yola çıktı ve "Kamçatka'nın iki yüz mil içine girdikten sonra, burada imparatoriçenin tutuklama emriyle yakalanarak Polonya'ya getirildi ve orada salıverildi." Zavallı Ledyard azimli bir insan olduğu gibi, komikti de. 1787 yılında Jefferson şöyle yazacaktı: "Geçenlerde Ledyard'tan bir mektup aldım, St. Petersburg'tan yazılmıştı. Ledyard'ın yalnızca iki gömleği varmış ama bu sayı yine de sahip olduğu şilinlerin sayısından daha fazlaymış. Dünyanın etrafını dolaşan ilk insan olma başarısını kazanmaya hâlâ kararlıymış.

Parası olmadığı için onu tekme tokat ordan oraya atıyorlarmış ve o da, böyle atıla atıla dünyayı dolaşabileceğini umuyormuş.”

Mr. Jefferson, -Charles Thomson’a yazdığı gibi- “hayal gücü çok zengin olan” bu tuhaf adamla bir kez daha karşılaştı. Ledyard bir şekilde Polonya’dan Londra’ya gelmeyi başarmıştı. Burada, “Afrika’ya keşif yapmayı teşvik eden özel bir cemiyetin himayesinde çalıştı.” Afrika’ya gitmek üzere gemiye bineceği yer olan Marsilya’ya giderken Paris’te mola verdi ve burada Mr. Jefferson’a, Nil ile Nijer nehirlerine yapacağı keşiflerden döndüğü takdirde, Kentucky’ye gidip kıtanın batı tarafına doğru ilerleyeceğine dair söz verdi. Ancak Ledyard Afrika’dan hiçbir zaman dönmedi. Mr. Jefferson’ın 1789 yılında Carmichael’a yazdığı şu birkaç sözcüğünde, muhtemelen, fark edilebilir zayıf bir duygu belirtisi mevcuttur: “Ledyard’tan son haber aldığımında Kahire’deydi. Tam o sırada Afrika’nın bilinmeyen bölgelerine dalacaktı, belki de bir daha asla ortaya çıkmamak üzere.”

II

Ne var ki, Avrupa’daki gerçek yaşam meseleleri, tıpkı Amerika’da olduğu gibi, politika ve diplomasinin dışında kalıyordu. Mr. Jefferson’ın dikkatini çeken ilk konulardan biri, Buffon’un ortaya koyduğu teoriydi. Bu teoriye göre sıcak ülkelerde büyük; nemli ülkelerdeyse küçük hayvanlar yaşıyordu. Ayrıca aynı teorinin bir başka versiyonu da Abbé Raynal tarafından ortaya konmuştu. Buna göre, Avrupalıların Amerika’ya yerleşmesi beden yapılarının yozlaşmasına neden oluyordu. Jefferson, Amerika’nın atmosferinin Avrupa’nın atmosferinden daha rutubetli olduğunu reddederek ve sıcaklık ile nemin hayvanların büyüklüğünü belirlemede hiçbir etkisinin bulunmadığını iddia ederek, Buffon’la teorisinin varsayımları üzerine şiddetle çarpıştı. Franklin’den, Paris ile Londra’nın havasında Philadelphia’dan daha fazla nem bulunduğunu kanıtlayan küçük bilgiler edildi. Bunlar kesin bir şey söylemek için yeterli olmasa da; daha fazla bilgi toplanana dek gözlem ve deney temelinde ancak bu kadarı gösterilebilirdi. Jefferson, “Bu arada şüphe bilgeliktir,” diyecekti.

Jefferson, “Amerika’nın daha rutubetli olduğu,” kabul edilse dahi, Buffon’un teorisinin yine de -mesela- mamut örneğinde karaya oturduğunu ileri sürüyordu. Yine aynı teori, nesli tükenmemiş hayvanlarda; örneğin kediler, kuşlar, çeşitli geyik türleri ve kanadageyiğı [elk] ile yassı boynuzlu geyikte de temelsiz kalıyordu. Buffon’un da kendi kuşkuları vardı; bunlara karşı kibar fakat soğukkanlıydı. Bir mamut muhtemelen fille aynı şeydi. Diğerlerine gelince; kişinin karar vermesi için onları görmesi gerekirdi. Mr. Jefferson’ın tarif ettiğı şekliyle yassı boynuzlu geyik ilginç görünüyordu; ancak hiç şüphe yoktu ki bu hayvan rengeyiğıyle aynıydı. Mr. Jefferson bir Amerikalıydı ve ormanın bu iyi niyetli çocukları yanlış bilgilerle donanır ve bunları abartma eğiliminde olurlardı. Bunda bir yanlışlık olmalıydı; yassı boynuzlu geyiğin ayrı bir tür olması çok zordu. Kanadageyiğine gelince; Buffon onun boynuzlarını görmeyi çok istiyordu; “böylece onun bir kanadageyiğı mi yoksa sıradan geyik mi olduğuna karar verilebilirdi”

Buffon, kendi alanında çalışanların en önemlisiydi ve fikirlerinin değiştirilmesine degecek bir insandı; önemsiz bir teori uğruna ya da ‘kim haklı kim haksız’ gibi kişisel ve değersiz bir soruya cevap vermek için değil, fakat bütün dünyada bilimin dikkatini yeni ülkenin [Amerika’nın] önceden bilinmeyen kaynaklarına çekmek için girişilmeliydi bu işe. Jefferson şöyle diyecekti: “Bizim panterimizden haberi yoktu. Ona Philadelphia’dan satın aldığım çubuklu bir panter kürkü verdim, bu kürk ona yeni bir tür gösterecektir... Onu, bizim geyiğimizin bir karaca olmadığı konusunda da ikna ettim.” Bunlar önemsiz kanıtlar değildi, fakat bütün konu bir çırpıda aydınlanabilirdi. Böylece Mr. Jefferson, New Hampshire Başkanı John Sullivan’dan Paris’e bir kanadageyiğinin boynuzlarını, kemiklerini ve özellikle de derisini ve yine listedeki kolayca bulunabilecek hayvanların bu tür organlarını göndermesini istedi. Ancak heyecanı yüzünden, bu iş için bütçesinin ne kadar olduğunu söylemeyi unuttu ve gelen altmış ginelik fatura da onun için gerçekten büyük bir darbe oldu. Kafası karışan Sullivan Jefferson’ın siparişlerine riayet etmiş ve mükemmel bir iş çıkarmıştı. Jefferson şöyle diyecekti: “Sullivan

benim siparişlerimi toplama işini düzenli bir askeri sefere ve bunu da bir kış seferine dönüştürmüştü. Bana yazdığına göre; bu iş için görevlendirdiği birlikler mart ayında hücumla geçmiş -çok kar yağıyormuş- bir hayvan sürüsüne saldırmışlar -bir hayvan öldürülmüş- kırdı yirmi millik bir yol açmışlar, sınır bölgesiyle Sullivan'ın evi arasındaki bu yolu da elleriyle çizmişler, kemikleri temizlemişler vs., vs., vs.” Mr. Jefferson, bu askeri seferin sonucunda ortaya çıkan masraflara nasıl girildiğini öğrenince, borcunu hiç yan çizmeden ödedi ve kısa süre sonra da “bir yassı boynuzlu geyiğin kemikleriyle derisini, aynı türün bir başka ferдинin boynuzlarını; karibonun, kanadageyiğinin, geyiğin, sivri-boynuzlu erkek geyiğin ve Amerika’da rastlanan erkek karacanın boynuzlarını,” Buffon’a takdim etme şerefine nail oldu. Buffon, bir bilim adamı olduğu gibi zarif bir insandı ve anlaşmazlığa şu sözleriyle nokta koydu: “Tabiat bilgisi ile ilgili kitabımı yayınlamadan önce size danışmalı ve olgulardan emin olmalıydım.”

Mr. Jefferson’ın Buffon’la olan bu küçük sürtüşmesine sebebiyet veren *Virginia Üzerine Notlar* adlı kitabının izinsiz yayınlanan Fransızca baskısı, o sırada Jefferson’ı bir tür kuşkuya düşürmekteydi. Bu kitap aslen, Birleşik Devletler’de bulunan Fransa temsilcilerini bilgilendirmek adına baştan savma bir şekilde derlenmişti. Mr. Jefferson’ın bu kitabı iki bakımdan çok önemli bir yazınsal tuhaflık olarak baki kalmaktadır; ortaya koyduğu gözlem, bilgi ve anılar bakımından ve herhangi bir yazınsal çabaya dair hiçbir işaret vermeden genel okuyucuya sunduğu sıradışı ilgi alanı bakımından. Bu kitap bir istatistik kitabıydı ve başka bir iddiası da yoktu. Ayrıca muhtemelen üretilmiş en ilginç istatistik çalışmasıydı -diğer bir deyişle, sunduğu istatistiklere daha önce hiçbir merakı olmayan bir okuyucu için ilginçti. Mr. Jefferson bu kitabı Amerika’da yayımlatmadı, bunun en önemli nedeni çekingenliği idi; kaldı ki, bu kitap kölelik ve eyalet anayasası üzerine gözlemler içeriyordu ve Jefferson bu gözlemlerinin, reformun önünü kesebilecek “bir öfke üretmesinden” korku duymaktaydı. Fransa’ya gittiğinde, güven duyabileceği tanıdıklarının yararına olmak üzere kitabının birkaç kopyasını özel olarak bastırmıştı. İşte bir Fransız yayıncının eline geçen bu kopyalardan biri el

altından tercüme edilip baskıya verildi. Mr. Jefferson kitabın Amerika'da yayınlanmasını ne kadar istemiyorsa, Avrupa'da yayımlanmasını bir o kadar istiyordu. Ancak kitabın Fransızca çevirisi berbattı. Mr. Jefferson bu çevirinin en vahim yanlışlarıyla mücadele ederek yayımlanmasını geciktirmeyi başardı ve tam bu sırada, Abbé Morellet, eseri tekrar çevirme önerisiyle ortaya atılarak Jefferson'ı rahatlatmıştı. Jefferson da, yerölçmecilik ve matematikçilikteki yeteneklerini kullanarak kitap için resimli bir ön yüz ve Londra'da gravür olarak yaptıracığı yirmi mile bir inç ölçeğinde bir harita hazırladı. Bu haritayla ilgili olarak şöyle diyecekti: "Harita, Albemarle Sound ve Erie Gölü arasındaki bölgeyle, Philadelphia ve Kanawha Nehri arasındaki bölgeyi içine alıyor. Virginia ile Pennsylvania'yı ve Maryland'in büyük bölümü ile Kuzey Carolina'nın bir kısmını kapsıyor." Jefferson, gravür ve baskıyı ayarlaması için Londra'da bulunan Dr. Bancroft'un yardımını aldı ve ona gönderdiği mektubuna da, adının haritada bulunmamasını şart koşan bir not ilaştırdı. Bu isteğinin nedeni, kısmen haritayı hazırlarken bilgisine başvurduğu özgün yazarlara duyduğu saygıydı. Ancak asıl neden, Jefferson'ın karakteristik özelliğinde gizliydi: "Çünkü kendimi halkın gözü önüne çıkarmak istemiyorum."

Jefferson'ın 1785 yazının başlarında yazdığı mektuplar ayrıntılı bir şekilde, İngiliz Kanalı'nı uçan balonla geçmeye çalışırken hayatını kaybeden Pilâtre de Rozière tarafından yapılan talihsiz denemeyi ve buna ek olarak da su yerine havada çalışan bir pervaneyle ilgili merak dolu bir beklentiyi anlatır. Şöyle diyecektir: "Pervaneyi görmeye gittim... Bence su yüzeyinin altına yerleştirildiği takdirde bu pervane daha etkili olur." Mr. Jefferson Yale Üniversitesi rektörüne, de la Caille ile Flamsteed'in yıldız kataloglarını gönderir ve Jüpiter gezegeninin Mayer'in 964. yıldızıyla özdeşliğini kısaca tartışır. Pigott'un Algol yıldızındaki dönemsel ışık değişiklikleriyle ilgili keşfi üzerinde yorum yapar. "Bu keşiften nasıl bir sonuca varmalıyız? Kendi dönüş yörüngeleri olan güneşlerin de bulunduğu sonucunu mu çıkarmalıyız? Fakat bu, o güneşlerin gezegenlerinde muhteşem bir ahenk bu-

lunduğunu varsaymak ve çekim kuvvetlerinin yörünge dışında bulunmasını, yörünge içinde yer almamasını gerektiren yeni bir manzara ortaya koymak olur. Bizim güneşimizin hareketi bunun bir minyatürü olabilir.” Jefferson, “yalnızca Güney Afrika’da bulunan platin adlı metal”ın teleskop aynalarına uygunluğuna dikkat çeker. Şöyle diyecektir: “Uygundur çünkü platin tıpkı altın ve gümüş gibi paslanmazdır. *Kral suyu* haricinde hiçbir asit onu etkilemez.” Tabiat bilgisinin kraliyet odasında Amerika’nın ormantavuğu ile sülününün bulunmadığına dikkat çeken Jefferson, Hopkinson’dan Paris’e birer çift doldurulmuş ormantavuğu ile sülün ve iki ya da üç yüz tane fındık göndermesini ister. Jefferson’ın nedense fındık hakkında daima olağanüstü derecede iyi görüşleri olmuştu ve Fransızların bu yemişin tarımını yapacaklarına inanıyordu –oysa bu inancı hep hayalde kalacaktı. Edebiyat için ise Jefferson, Türklerin Yunanistan’dan çıkarılmasına taraftar olacaktı. Şöyle diyecekti: “Yunanistan’ı Yunanlıların mülkiyetine bırakmak amacıyla iseler, Homeros ile Demostenes’in dilini bir kez daha yaşayan bir dil olarak görmeyi umabiliriz... Oysa amaç bu değil. Onlar Yunanlıları başka efendilerin yönetimi altına sokmayı; bir barbarlar topluluğunu diğer bir barbarlar topluluğuyla değiştirmeyi teklif ediyorlar.”

Jefferson ne zaman yeni bir mekanik işlem den ya da aygıttan haberdar olsa, hemen onu görmeye gider ve eğer değerli bir şeyse, istediği gibi işletene dek aklını ona verirdi. Nitekim İngiliz malı sabit bir baskı makinesi modelini sabırla kurcaladı ve en sonunda taşınır bir baskı makinesi yapmayı başararak, Amerika’daki arkadaşlarına bunlardan birbiri ardına yolladı. Argand lambası piyasaya ilk çıktığında, Jefferson hemen bu lambayı test etti ve yine Amerika’ya yolladı. Tüfek parçalarını standardize eden bir makine ustasının varlığını haber alan Jefferson bununla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Ustanın yanına gittim. Bana, elli tane tüfek çakmağının parçalara ayrılmış ve bölümler halinde düzenlenmiş kısımlarını gösterdi. Parçaları elime geldiği gibi rasgele alarak, bu kısımları bizzat kendim monte ettim. Gerçekten de hepsi birbirlerine mükemmel bir şekilde oturdular.” Aradan birkaç gün geçtik-

ten sonra Jefferson yeni bir sabanı görmeye gitti. Şöyle diyecekti: “Saban bir bocurgat yardımıyla, at ya da öküz kullanılmadan işletiliyordu. Bu yetersiz bir şeydi. Yalnızca ölü yüzeye uygulanabilen çok zahmetli bir araçla, iki atın yapabileceği işi ancak dört adam yapabiliyordu.” Jefferson bakır levha oymacılığında asit kullanılmasıyla gerçekleştirilen yeni işlemi -önemi hakkında hiçbir önemli kanaatini bildirmeden- yalnızca “insanları eğlendirecek” bir sanat olarak yorumladı. Paris’in yeni buhar-pompalarını dikkatle inceleyerek, çalışma prensipleri bakımından bu pompaların “hidrolik kitaplarında tasvir edilen yangın tulumbalarıyla,” ve yaptığı hesaba göre “yarım kile kömürden tam olarak bir atın bir günlük çalışması kadar işgücü alan” Londra’daki buharlı buğday değirmenleriyle aynı olduğunu bulguladı. Paris’in bu yeni buhar pompaları dişe dokunur şeylerdi; zira “Amerika’nın bol miktarda yakıtı vardı.” Jefferson, mucidinin beyninden çıkarak ilk kez denendiği sırada, Drost’un madeni para yapma yöntemine de ilk elden tanık oldu. Bu yöntemle ilgili olarak şöyle söyleyecekti: “Drost’un yöntemi, madeni paranın her iki yüzüne ve kenarına tek bir darbe indirilerek uygulanıyor ve bu yöntem, bir madalyon kadar güzel bir para ortaya çıkartıyor.” Bu, Jefferson için gerçek bir keşifti. Şöyle diyecekti: “Drost, yönteminin kusursuzluğunu göstermek için numune olarak yalnızca birkaç madeni para üretti. Bunlardan birini edinmeye çalışıyorum ki, Birleşik Devletler’de bir model olarak kullanılsın diye kongreye gönderebileyim.” Jefferson Renaudin’in metronomunu da inceledi ve Hopkinson’a, azıcık bir Yanki zekâsının bir çekül kurşunu ve bir parça tel yardımıyla, herkese yetecek kadar güzel bir metronom ortaya çıkarabileceğini bildirdi. Buffon’la Amerikan ikliminin görece nemliliği konusunda girdiği tartışmalar sonucunda, Londra’da, Franklin’in ortaya koyduğu prensiplere uygun olarak yapılmış bir higrometre buldurmaya çalıştı ve kısa süre sonra da, her zaman tuttuğu termometrik ve barometrik kayıtlara ek olarak, günlük higrometrik gözlem kayıtları tutmaya başladı. Ayrıca M. De Crèvecoeur’ya bir mektup yazarak yakınmalarda bulundu: “Gazeteler bizim icatlarımızdan bir başkasını daha çalıp,

onu İngilizlere atfediyorlar... yani tekerleğin çevresinin tek bir parça halinde imalini, İngilizlerin keşfettiğini söylüyorlar. Oysa ilk olarak New Jersey'deki çiftçiler bu yöntemi uygulamışlardır; hem de yaygın bir şekilde.” Jefferson mektubunun geri kalanında, Londra patent sahibinin, bu tür tekerlekleri nasıl yapabileceğini kendisine öğretmesi için birkaç hafta boyunca Franklin'le birlikte çalıştığını ve söz konusu fikri aslen Franklin'den aldığını anlatıyordu. Şöyle devam edecekti: “Gazetede ki yazar, İngiliz ustanın bu fikri Homeros'tan aldığını varsayıyor. Ne var ki, bu fikri Homeros'tan almış olması daha muhtemel olanlar, Jersey'li çiftçilerdir. Zira bizim çiftçilerimiz, Homeros okuyabilen biricik çiftçilerdir.” Kaldı ki, diye ekliyordu Jefferson, Jersey'li çiftçiler bu işlemi aynı Homeos'un anlattığı şekilde uygularken, İngilizler'in uygulaması oldukça farklıdır:

Homeros'un (Aias tarafından öldürülen genç bir kahramanı, bir araba ustası tarafından kesilen bir kavağa benzeten) sözleri kelimesi kelimesine şöyledir: 'Devrildi bir kavak gibi, bulandı toza./Yosunlu bir ırmak kıyısında bir kavak vardır hani,/Uzar dümdüz, birazcık dalları vardır tepesinde./Bilenmiş baltayla bir parça kesmiştir ondan bir arabacı,/Tekerlek tahtası yapmıştır güzel bir arabaya,/Kıydaysa kuruyup gidiyordur devrili kavak.'¹ Şimdi Jersey'lilerin uygulamasıyla çıkan koşulları gözlemleyin. 1. Bizimkisi, nemli bir yerde yetişen, kolayca bükülebilen ve içi usare dolu bir ağaçtır. 2. Daha olgunlaşmamışken kesilir. 3. Bükülerek bir tekerlek şekline getirilir. 4. Anlatılan şekilde kurumaya bırakılır. Fransızca'yı güzelce ve kolaylıkla yazabilen siz, bizim çiftçilerimizin onurunu geri kazanmak adına Jurnal'e birkaç satır yazmalısınız.

New Jersey'li tekerlek ustalarının yeteneklerini ispat ettikten sonra Jefferson, dört tekerli yük arabası imalindeki bir yeniliğe ilgi gösterdi. Bu yenilik sayesinde, araba dingili tekerlekle birlikte dönüyordu. Jefferson bir mektubunda şöyle diyecekti: “Terorinin onun lehinde söyleyecek bir şeyi yoksa da, bu yeni imalat

---

¹ Bu bölümün çevirisi, *İlyada* IV, 480-485, *Homeros*, Türkçesi: Azra Erhat-A.Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 1999, s. 142'den alınmıştır. Çev.

teknığının en iyi şekilde tecrübe yoluyla sınanacağı düşünülüyor.” Mr. Jefferson, yakında piyasa çıkacak olan bir cankurtarana ya da “hidrostatik yeleğe” de heyecanla ilgi gösterdi. Bu yelek, kıyafetin üstüne ya da altına bir dakikada giyilebiliyor ve “ağızla on iki saniye üflemek yoluyla” şişirebiliyordu. Jefferson, “Beni ben yapan her şey için size olan borcumdur,” diyerek, George Wyhte’a Polybios ile Vitruvius’un eserlerinin en güzel baskılarını gönderdi. Jefferson ayrıca, Baron de Geismer için üstü açılır araba ve fayton çizimleri yaptı. Geismer’e şöyle yazacaktı: “Bu çizimleri her parçasıyla o kadar titiz bir kesinlik içerisinde yaptım ki, ustalarınız onlara gönül rahatlığıyla güvenebilir. Ayrıca bunların yanında size popüler bir şarkının notalarını da gönderiyorum; bu şarkı sizi birkaç gün için eğlendirecektir.” O dönemde Paris’te satın alınabilecek saatler tam anlamıyla inanılmaz şeylerdi. Madison da bunlardan almalıydı. Jefferson ona şöyle yazacaktı: “İnsan sanatının yapabileceği bu en mükemmel saatlerden bir tanesini buradan sana yirmi dört Louis karşılığında alabilirim.” Bunlar, tedbirli sıradan bir insan için oldukça teşvik edici sözler olsa gerekti; peki ama Jefferson’ın “On iki Louis daha verirsen, aynı kapak içerisinde fakat arkada bulunan ve saat aksamıyla kesinlikle hiçbir bağlantısı olmayan bir pedometreye de sahip olabilir ve böylece yürüdüğün mesafeleri kesin bir şekilde hesaplayabilirsin,” şeklindeki incelikli sözlerine kim direnebilirdi? Anayasa’nın Babası’nın [Madison] en sonunda onun ısrarlarına boyun eğmesiyle birlikte, Madison’a gönderdiği bir sayfa dolusu karışık kullanma talimatları yüzünden, pedometre, kendisi için muhtemelen korkunç bir baş ağrısı olmuşsa da, Mr. Jefferson bu aletten adeta büyülenmişti. Madison, ayartıcının [Jefferson] ayartma yeteneğine maruz kalan tek insan da olmayacaktı. Mr. Jefferson, Bannister’a yazdığı bir mektubunda aniden şu art niyetsiz *obiter dictuma** yer verecekti: “İyi bir yürüyüşçü oldun mu bari? Bilirsin, ben bu egzersizi hep öğütlerim. Sana bir *conte-pas*** göndereyim mi? Bu sana on iki Louis’ye patlar, fakat

* Lat. Tesadüfen söylenmiş söz. Çev.

** Fr. Adım sayar. Çev.

adımlarını sayacağı için, yürümek konusunda da sana büyük bir teşvik olur.”

Daha sonraları, devrimin doğu rüzgârı Fransa’da manevi faaliyetin üzerinde esip gürlemeye başladığı sırada, Mr. Jefferson umutsuz bir şekilde, “burada birlikte yaşadığımız bilim kırıntıları”ndan bahsedecekti. Sebze gelişimini elektrik ya da ışık kullanarak ilerletme teorisine kuşkuyla bakıyordu, ta ki bu teori gözlem aracılığıyla daha iyi teyit edilsin. “Yanlış fikirler yerine hiçbir fikre sahip olmamak, yanlış olana inanmak yerine hiçbir şeye inanmamak daha iyidir,” diyecekti. Jefferson cam üzerine oyma yapmakla ilgili yeni işleminden ve “suyu havaya, havayı suya dönüştürmekle ilgilenen” kimyacıların deneylerinden de söz edecekti. Yine, ikincisiyle ilgili olarak, “sonuç çıkarmaktan kaçınarak araştırmayı teşvik etmek övgüye değerdir,” diye düşünüyordu. Buffon ise “kimya araştırmalarının mevcut heyecanını” açık açık küçümseyerek, Mr. Jefferson’ı bir hayli şaşırtıyordu. Jefferson onunla ilgili olarak şöyle diyecekti: “O, kimyayı yalnızca bir mutfak işi olarak görüyor ve laboratuvarında çekilen zahmetleri, mutfakta çekilen zahmetlerle bir tutuyor. Ben ise tam tersine, kimyayı bilimlerin en yararlılarından biri olarak görüyorum ve insan ırkının menfaati ile güvenliği için gelecekte önemli keşifler ortaya koyacağını düşünüyorum.” Ancak yine de Jefferson, “bir kimya sisteminin kuruluşu için muhtemelen çok erken bir çağda bulunulduğunu,” ve Lavoisier’nin bu yöndeki çabalarının da olgunlaşmamış olduğunu düşünüyordu. Şöyle diyecekti: “Tek bir deney bile, Lavoisier’nin bütün terimlerini darmadağın edebilir. Onun sülfatlar, sülfidler ve sülfürler zinciri, bir jargon yaratarak bilimin gelişimini geciktirmiş olmak dışında başka hiçbir amaca hizmet etmemiş olabilir, ki bu jargonun meydana getirdiği kafa karışıklığından kurtulmamız için zamana ihtiyacımız olacaktır.” Sözcüklerin ket vurucu gücü ve fikirlerin yerine geçme eğilimi karşısında duyduğu rahatsızlık, onun bu tür girişimlere karşı hep mesafeli kalmasına neden oldu. “Genel olarak bakarsak, yeni terminoloji, yarardan çok zarar getirecek ve daha sonra reddedilecektir,” diyecekti. Buna karşılık deneysel kimya çeşitli sonuçlar üretçebiliyordu; beyazlatma işleminde Fransa’da şimdiden birin-

ci sınıf bir ilerleme kaydedilmişti ve Jefferson, “İngiltere’de de aynı şeyin denenmeye başlandığına,” inanmaktaydı. Ayrıca barut bileşiminde, henüz halka duyurulmamış çok önemli gelişmelerin kaydedildiğine dair haberler de vardı. Yapay inci üretimi yolunda da birkaç kıpırdanma mevcuttu; öyle ki, Jefferson, kendisi de benzer deneyler yapan Francis Hopkinson’a yazdığı uzun mektubunun üçte birini bu kıpırdanmalara ayıracaktı.

Asıl sorun şuydu ki; bütün ihtimal sahasının irdeleneceği güne kadar, tuhaf bir olgunun ne zaman en ince genelleştirmenin yoluna çıkıp onu bozguna uğratacağı asla bilinemiyordu. Gerçekten de genelleştirmeleri en asgari düzeyde tutmak en iyisiydi. Jefferson, “yanlış fikirler yerine hiçbir fikre sahip olmamak; yanlış olana inanmak yerine hiçbir şeye inanmamak daha iyidir,” diyordu. Örneğin Paris’te küçük bir papaz, yani kilisenin mütevazı bir evladı, “gökkuşağı olgusunu açıklamak bakımından Dominis, Descartes ve Newton’ın teorisini ortadan kaldırmamışsa da, onu sarsmış bulunuyordu. Eğer bu papazın gözlemleri doğru ise -ki bu gözlemler Mr. Jefferson’ın kendi gözlemlerince kısmen doğrulanmış olmasına rağmen, onlara karşı ölçülü yaklaşılmalıydı “bana öyle geliyor ki, bu olgular Newton’ın hipotezini ortadan kaldırıyor ama papaz tarafından onun yerine konulan yeni hipotezi de desteklemiyor... Sonuç şu ki; eskiden olduğumuzdan daha bilgiliyiz ve kataloğumuzda daha küçük bir hata bulunuyor; ancak bunun yarattığı boşluk, daha uygun bir hipotez tarafından doldurulmak üzere olduğu gibi kalmalıdır.”

Gerçekten de “sabırla olgular peşinde koşmak ve onlar arasında tedbirli bileşimler, kıyaslamalar yapmak, insana -eğer kesin bilgiye ulaşmak istiyorsa- yaratıcısının zorunlu tuttuğu ağır çalışma şekli idi” Bu türden bir çalışmada hemen hemen hiçbir zaman, gereğinden fazla çaba harcamak diye bir şey olamazdı; böyle bir çalışma, harcanan bütün emeğe değerdi. Sullivan’ın Massachusetts ve New Hampshire’in soğuk yabanlarında giriştiği seferler de, Mr. Jefferson’ın ona verdiği altmış gine de aynı şekilde harcanan emeğe değer şeylerdi. Örneğin Amerika’dan yine Paris’e, Amerika’daki Creek Kızılderililerinin bir şekilde Hanno’nun ana filosundan ayrılarak yeni bir kıyıya sürüklenen

Kartacalıların soyundan geldiğine dair müthiş bir varsayım ulaşmıştı. Bu harikaydı; Jefferson “söz konusu varsayımda imkânsız hiçbir şey” görmüyordu; ama gerçeği bulmanın yolu gerçeği bulmaktan geçiyordu. Mektubuna şöyle devam edecekti: “Bu varsayımın sahibinin, dil benzerliğine başvurma niyetinde olmasından mutluluk duydum; zira diller arasındaki benzerliğin, ileri sürülmesi mümkün olan en güçlü kanıt olduğunu düşünüyorum. Bir yerde, eski Kartacalıların dilinin, Berberistan’ın dağlık iç kesimlerinde yaşayan torunları tarafından halen konuşulduğunu okumuştum. Bu torunlar, fetihçi Araplar tarafından Berberistan’a çekilmek zorunda bırakılmışlar. Eğer bu doğruysa, Berberistan’da yaşayan bu torunların dilleri hakkında bilgi edinme şansına hâlâ sahibiz. Şayet senin bu varsayımı ortaya koyan arkadaşın da Creek dillerinden biri hakkında bilgi edinirse, karşılaştırma yapmak suretiyle sonuca ulaşılabilir. Muhtemelen o bu işte ilerlemiştir ama Atlantik’in bu tarafında herhangi bir araştırma yapılmasını isterse, büyük memnuniyetle ona hizmet etmeye hazırım.”

Bununla birlikte, “kısmi ve belirsiz gözlemlerden genel sonuçlar çıkarma hırsı” ile kirlenmemiş ve insanı yanlış anlamayacak kişilerce sahiplenilmiş temiz bir Platonik teori aşkı, kabul edilemez değildi. Mr. Jefferson, Marquis de Chastellux’ya “yaz ayları boyunca ve günün sıcak vakitlerinde Virginia’nın alçak kesimlerinde hüküm süren deniz esintilerinin, sezilir şekilde bölgenin iç kısımlarına ilerlemiş olduklarından; önceleri bu esintilerin -hayatta olan insanların hatırladıklarına göre- Williamsburg’un üstüne doğru çok az yayıldıklarından; daha sonrasında ise Richmond kadar yüksek bir yerde sezilir hale geldiklerinden ve şu sıralarda da bazen, Williamsburg’a göre deniz kıyısından yüz mil daha ötede, yukarıda bulunan ilk dağlara kadar nüfuz ettiklerinden,” söz etmişti. Marquis ise bu olguyu bir kitap halinde yayımladı. Söz konusu kitap Bilim Akademisi’nin dikkatini çekti ve Akademi’nin bir üyesi olan M. le Roy da, Mr Jefferson’a bu doğa fenomeninin nedeniyle ilgili görüşlerini soran “nazik ve bilgi dolu bir mektup” yazdı.

Mr. Jefferson da -daha önceden düşerek sağ bileğini kırmış olduğu için- sol elini kullanarak, M. Le Roy’a, ormansızlaştırma-

nın sebep olduğu iklim değışiklikleri teorisini bütün detaylarıyla açıklayan dokuz sayfalık bir mektup yazdı:

Virginia'nın ilk yerleşimleri, güneyden kuzeye doğru deniz boyunca ve biraz doğuya doğru gerçekleştirildi. Bu yerleşimler; her noktası ağaçtan temizlenmediyse de, büyük oranda ağaçları kesilmiş ve tarıma uygun hale getirilmiş bir bölge oluşturdu. Tarıma açılmış topraklar, güneşin sabahları ufukta yükselmesiyle birlikte, bundan yoğun bir ısı almakta ve bu ısı günün sıcak saatleri boyunca korunmakta ve artış göstermektedir. Isının üzerine yaslanan hava da buna oranla sıcaklaşmakta ve yükselmektedir. Bir yanda [Batı tarafta] hâlâ ormanla kaplı bir alan, diğer yanda [Doğu tarafta] ise okyanus bulunmaktadır. İşte ormanlık alan ile okyanustan gelen soğuk hava, ısınmış haldeki bölgeye akın ederek, sıcak havanın yükselmesiyle birlikte boşalan yeri doldurmaktadır. Batı'dan gelen esinti hafif ve güçsüzdür; çünkü bu esinti, akımını geciktiren dağ ve ormanlarla kaplı bir alanın içinden geçmektedir. Doğu'dan gelen akıntı ise, okyanusun üzerinden geçtiği ve bu nedenle hareketinin önünde hiçbir engel bulunmadığı için güçlüdür. Bu nedenle, doğudan gelen esintinin, kendisini üretildiği bölgenin uzak kesimlerine yahut da ötesine doğru zorlaması ihtimal dahilindedir. Söz konusu bölge, nüfusun artması nedeniyle, sürekli olarak iç alanlara doğru genişlemektedir. Doğu ve Batı esintileri arasındaki denge çizgisi bu nedenle uzamak eğilimindedir.

Ne var ki, arazinin yayılışına göre, bu esintilerin güney doğu yönlü olması gerekirdi; oysa gerçekte bu esintiler oldukça direkt bir şekilde doğudan ve bazen de kuzeydoğudan esmekteydi. Peki ama bu nasıl olabilirdi? Jefferson şöyle diyecekti: “Doğanın fiziksel dünyadaki işleyişle ilgili olarak pek az şey biliyoruz ve bu nedenle de herhangi bir güvenilirlik derecesi içeren sebepler bulamamaktayız.” Bununla birlikte, mümkün olan en iyi tahminde bulunularak, bu doğa olayının; tropik kuşaktan gelen güçlü doğu rüzgârının yanal basıncına bağlı olduğu ve buna ek olarak da, “dünyanın yüzeyi ekvator bölgesinde güneş ışınlarına daha eğik olarak maruz kaldığı için,” ekvator kuşağının dışında oransal olarak daha serbestçe tesirde bulunan güneşin etkisinden kaynaklandığı söylenebilirdi. Dahası, ekvator bölgelerine doğru aka-

rak, “ısınmış havanın yükselmesiyle orada ortaya çıkan boşluğu dolduran kuzey havası, geldiği kutup enlemlerinin yalnızca ufak dönüş hareketlerine sahipti ve içine girdiği bölgelerin daha hızlı dönüş hareketlerini de birdenbire bünyesine katmamaktaydı. İşte bu da ona, dünyanın hareketinin tersinde bir hareketin etkisini -diğer bir deyişle, doğu yönlü bir hareketi kazandırmaktaydı.” Özgür varsayım konusunda ise, “bilmediğimiz şeyler üzerinde daima tahminlerde bulunmak istediğimiz için,” belki de, birlikte ele alınan bütün bu sebeplerin Virginia sahilindeki deniz esintilerinin yönünü açıkladığı varsayılabildi.

Ayrıca masum varsayımlarda bulunarak yola devam edildiğinde de, eğer bilimsel imgelemine pratik bir istikamet verebiliyorsa kişinin ilgisi daima artardı. Mr. Jefferson, güçlü tropik doğu rüzgârlarından bahsederken, M. le Roy’a şu gözlemini iletécekti: “Bu güçlü tropik doğu rüzgârlarının, okyanusta aynı yönde güçlü bir su akıntısına neden oldukları biliniyor.” Söz konusu akıntı, karanın sivrileşen ucunda yani St. Roque’de kırılıyordu. Kırığın güney kolu muhtemelen Brezilya kıyısına sapıyordu. Jefferson bununla ilgili şöyle diyecekti: “‘Muhtemelen’ diyorum, çünkü bununla ilgili kesin bir bilgim yok ve sadece aklımdan varsayım türetiyorum.” Kırığın kuzey kolu ise muhtemelen Meksika Körfezi’ni oymuş ve kıtayı neredeyse ikiye bölmüştü. Bu kuzey kolu, Körfez’in kuzey kesiminden tekrar ortaya çıkmakta, Birleşik Devletler’in bütün sahilini sıcak bir akıntıyla yıkamakta ve daha sonra da doğuya doğru, yani Newfoundland kıyılarına sapmaktaydı. Bu, Golfstrim Akıntısı [Körfez Akıntısı] olarak biliniyordu.

O halde, Golfstrim akıntısı kıtayı ikiye bölmeye bu kadar yaklaşmışken, uygarlık adına onun faaliyetini hızlandırmaya neden girişilmesindi? İspanyollar, Ümit Burnu’ndan geçerek Filipin Adaları ile ticaret yapmaya istekliydi. Hollandalılar ise Munster Antlaşması uyarınca onlara karşı çıkıyor ve böylece onları, Macellan Boğazı içinden ya da Cape Horn etrafından yeni bir ticaret rotası düşünmeye zorluyordu. Pek güzel; o zaman İspanyollar Panama Kistakı’nda bir kanal açsınlardı! Bu, “Fransa’nın bazı sıradan kanallarından bile çok daha kolay bir iş,” olacaktı.

Hemen hemen bütün kanal açma teknikleri işe yarayacaktı; zira Golfstrim akıntısı için geri kalanını halledecekti. “Buraya bütün gücüyle giren tropik akıntı, kendi geçişi için bu kıstağı kısa sürede genişletecek ve aksi halde çağlar boyunca sürecektir çalışmayı kısa sürede tamamlayacaktı.” Bunu da müthiş sonuçlar izleyecekti. İlk başta, gemilerin beraberinde Avrupa’dan Asya’ya sabit bir rüzgâr ve akıntı olacaktı. İkinci olarak, “şu anda, akıntıları ve oynak kumsallarıyla en tehlikeli deniz yolu olan” Meksika Körfezi sakın ve güvenli hale gelecekti. Ayrıca, Birleşik Devletler kıyısındaki Golfstrim Akıntısı azalacak ve hareketlerinin gemilere musallat ettiği “rota ve hesap karışıklıkları” da yine azalmış olacaktı. Dahası, Franklin’in ustalıklı bir varsayımla “soğuk hava tarafından bulanıklaştırılan Golfstrim buharları”na isnat ettiği Newfoundland kıyılarındaki sis perdesi de artık gemicilerin başına dert açmayacaktı. Son olarak, Newfoundland kıyıları artık sürekli olarak kum, deniz yosunu ve sıcak suyla dolmadığı zaman da, “yosun ve sıcaklık değişimlerinin balık yatağı üzerinde ne gibi etkiler bırakabileceği” sorun olabilirdi. Amerika göz önüne alındığında, bu son nokta New England’lıların endişe edecekleri bir durumdu. Bırakalım, John Adams bu konu hakkında kafa patlatsındı. Oysa daha önemli faydalar göz önüne alındığında, büyük tarım cumhuriyetinin [Amerika] bu olasılıkları çok büyük bir dikkatle hesap etmesine genel olarak gerek yoktu.

Panama Kanalı projesi ve bunun muhtemel sonuçları üzerindeki spekülasyonlar çoğu kez; yeni bir coğrafi rapor ya da tez üzerinde tartışmayla geçirilen bir akşam üstü sonrasında, Virginia tepelerinin ıssızlığında bir insanı kıpır kıpır düşüncelerle yatağa yatırır olmuştu. Diğer insanların beyinlerinde de benzer düşünceler bulunuyordu. Mr. Jefferson, bu teoriyi M. le Roy’a açıkladıktan bir buçuk yıl sonra, Carmichael’ı, Chevalier de Burgoyne’den aldığı güvence hakkında bilgilendirecekti. Panama Kıtakı’nda bir ölçüm yapılmıştı. “Açılacak bir kanal bir hayli uygulanabilir gözüküyordu ve söz konusu fikir bütününüyle siyasal nedenlerden ötürü baskı altında tutuluyordu.” De Burgoyne resmi raporu görmüş ve bunu dikkatle incelemişti. Birleşik Devletler’in Madrid’deki diplomatik ve ticari temsilcisi olan Carmicha-

el, belki de bir şekilde bu raporun izini tutabilir ve hatta belki de onu kısa bir süre için görebilirdi; böylece Mr. Jefferson resmîyetten uzak bir şekilde “bu rapor, siyasi ve felsefî sebeplerden ötürü benim için çok çok önemli,” diyerek Carmichael’ı uyarmıştı. O dönemde Birleşik Devletler batıdan ve güneyden kesintisiz bir İspanyol toprağı, kuzeyden de İngiliz toprağı hattınca sarılmıştı. Mississippi Vadisi’nin bütün Amerikan ticaret gemileri, İspanyollar’a ait New Orleans Limanı’ndan geçmek zorundaydı. Belki bir gün bu sınırlar, Birleşik Devletler’in yararına olarak yeniden düzenlenecekti. Ancak o an için -hatta daha uzun bir süre- İspanya, o sıralarda zorlu bir düellonun ön hazırlıklarını yapmakta olan iki büyük talancı Avrupa Gücü’nden [Fransa ile İngiltere] çok daha arzu edilir bir komşuydu. Yapılacak iş İspanya’yı olduğu yerde sabit tutmaktır; sınır bölgesinin her ne pahasına olursa olsun, bütün sayısız özel faziletlerine rağmen “bir hırsız yatağı” olan Fransa’nın eline düşmesine engel olunmalı ve diğer yandan, “alçak para hırsının heyecanına kapılmış ve diğer bütün ulusların deniz kaynaklarıyla haklarını kendi bünyesine katmak gibi çirkin bir girişime tutulmuş bir korsanlar ulusu olan” İngilizler’in Amerika’daki topraklarını genişletmesinin önüne geçilmeliydi. İspanya ise iyimserlikle değerlendirilmeliydi; İspanya Amerikan dış politikasının etkin olmayan tarafında tutulmalıydı. Bu nedenle, Jefferson Panama Kıştağı’yla ilgili olarak Carmichael’a şöyle yazacaktı: “İspanyol gemi filosunun Güney Amerika’ya gitmiş ve orada İngilizler tarafından bazı karışıklıklar çıkarılmış olmasından kuşkulanyor ve kendimi bunu düşünmekten alamıyorum. Madrid sarayı, bizim bu hadiseyi arzu ettiğimizi zannedebilir. Bu, halkımızın cahil kısmı için doğru da olabilir; fakat, geleceğe mevcut anın ya da çağın ötesinde bakanlar ve neyin olup neyin olacağını güzelce bir araya getirenler, bizim arzularımızın ve -iyi anlaşıldığı takdirde- çıkarlarımızın, İspanya’nın söz konusu bölgede egemenliğini (sonsuza dek olmasa da) uzun süre sürdürmesine yönelik olduğunu ve İspanya ile Birleşik Devletler’in görüşlerinin, büyük çapta ve uzun bir süre için uyuşmasının gerektiğini görmelidir.”

III

Mr. Jefferson'ın keman çalma hobisi, 4 Eylül 1786'nın öğle üstünde birdenbire son buldu. Jefferson bir arkadaşıyla uzun bir yürüyüşten dönerken, evden yaklaşık olarak dört mil uzakta düştü ve sağ el bileğini kırdı. Ancak, ne bu kazanın sohbeti bölmesine izin verdi, ne de arkadaşına bileğinin durumundan söz etti. Evine ulaşana dek kırık bileğini diğer eliyle kavrayarak vücudunun arkasında tuttu ve en sonunda arkadaşına bileğinin durumunu bildirerek özür diledi; sonra bir cerrah çağırttı. Bu sırada bileği şişmişti; kırık yanlış şekilde kaynadı, bileği daima zayıf, ağrılı ve neredeyse yararsız olarak kalacaktı. Bu artık keman çalmasına son veriyordu -başka çaresi yoktu- fakat, sol eli hâlâ sağlamdı ve küçük bir alıştırma yaptıktan sonra, sol eliyle oldukça iyi yazı yazabilirdi. Alıştırmalara ne kadar erken başlanırsa, o kadar iyiydi. Böylece Jefferson aynı öğle üstünde, hesap defterindeki alışıldık kayıtları oldukça okunaklı bir şekilde sol eliyle tuttu, zamanla iki eliyle de yazı yazabilecek duruma geldi. Sağ elinin zayıflığı, sol elinin beceriksizliğini bir ölçüde dengelemektedir. Müzik icrasından sonsuza kadar mahrum kalacağını bilmesi ise, görünüşe bakılırsa onu diğerlerinin yaptığı müzikten uzaklaştırmadı. Zira hesap defterine göre, kazanın üzerinden dört gün geçtikten sonra, tek başına 8 Eylül'de bir konsere ve 9 Eylül'de de operaya gitti.

Kısa süre sonra, ilk cerrahla konsültasyon yapması için bir başka cerrah daha getirtti. Ayrıca, birer tavsiyeci sıfatıyla onun rahatsızlığıyla ilgilenmiş olan başka doktorların bulunduğu dair bazı işaretler de mevcuttur. Aradan dört ay geçtikten sonra, bu doktorlar dizisi, nasıl bir teklifte bulunacaklarını bilemeden, Mr. Jefferson'a sakat elini maden suyu içerisinde tutmasını önerdiler. Ona çeşitli dinlenme mekânları tavsiye ettiler. Bu teklife pek az güveni olan Mr. Jefferson da, kendine özgü sağduyusuyla, bütün bunlar arasından Aix'i seçti; çünkü tedavi yarar getirmediği takdirde, vaktini boşuna harcamamış olacaktı. Orada bulunduğu süre boyunca, Languedoc Kanalı'nı inceleme olanağı bulacak ve "bu ulaşım yolu hakkında, ileride yararı dokunabilecek bilgiler" edinecekti. Birleşik Devletler'de kanal projelerine gösterilen

ilgi o sırada güçlenmekteydi ve birkaç yıl içerisinde de büyük bir rağbet görecekti. Özellikle, George Washington'ın yönettiği ve spekülatif bir yatırım olarak, niteliksiz bir bölgede ulusal sermaye yaratılmasıyla çok büyük bir ilgisi olan büyük Potomac Kanalı projesi vardı. Mr. Jefferson'ın bu işte ve aslında herhangi bir spekülatif girişimde hiçbir mali çıkarı yoktu. Hatta hayatının hiçbir döneminde, spekülatif amaçlarla ufacak bir toprak parçası bile almayacaktı. Ne var ki, bu türden yollarla kazanılan paraya karşı duyduğu hoşnutsuzluk, “bütün batı bölgelerinin ticaretini doğuyla birleştirecek” bir projenin sunduğu “harika görüş”e karşı onun gözünü kör etmedi. Benzer projeler New York'ta -Mr. Jefferson Erie Kanalı'nın tamamlanmasından sonra bir yıl daha yaşama fırsatı buldu-, Pennsylvania'da, Güney Karolayna'da, orada, burada ve her yerde konuşulmaktaydı. Şu kesindi ki; kanallar hakkında birtakım bilgilere sahip olunmalıydı ve bu konu hakkında da, Fransa dışında nerede daha iyi bir şekilde bilgi edinilebilirdi? Bunun yanında, “ticaretimizi ilgilendiren son düzenlemelerin hatalı yönlerini yerinde incelemek, bunlarda gerçekleştirilebilecek daha kapsamlı ilerlemeleri öğrenmek için, bizimle ticari ilişkisi bulunan limanlar gezilebilirdi.” Bütün bu araştırmalar için iki ya da üç ay yeter de artardı; “meğer ki beni buraya daha erken geri dönmek zorunda bırakacak bir şey yaşansın.”

Ancak, kanallardan, limanlardan ve ticari düzenlemelerin etkisinden çok daha önemli olan başka bir amaç da, üretici sınıfın ekonomik ve sosyal durumunu öğrenmektir. Lafayette'i benzer bir inceleme gezisi yapmaya teşvik ettiği mektubunda Jefferson şöyle diyecekti: “Tıpkı benim yaptığım gibi, insanları tahta barakalarında incelemelisiniz. Tencerelerinin içine bakmalı, ekmeklerini yemeli, uyuyormuş gibi yaparak yataklarına uzanmalı ama aslında onların yumuşak olup olmadığına bakmalısınız. Bu araştırmanız esnasında yüce bir keyif hissedersiniz. Bilginizi onların yataklarını yumuşatmak ya da sebze tencerelerine bir et parçası atmak üzere kullanabildiğiniz zaman ise, keyfiniz daha da yüceleşir.” Burada bir kez daha hakikatleri dile getiriyordu. Paris'te rastlanan medeniyet gösterisi çok güzeldi, fakat ikincil ve bağım-

lıydı. Şimdi ise, yukarıdakinin aksine estetik duygular baskındır; insan bütün kalbiyle ona teslim olur. “Pierrelatte’nin ilk zeytin tarlalarından Hieres’in limonluklarına kadar kendimden geçmeye devam ettim. Tarla ve çiftlikleri gezmeye doyamadım. Bitki ve çiftçileri o denli merakla inceledim ki, bazıları beni aptal, bazıları da olduğumdan daha akıllı olarak değerlendirmiştir.”

Jefferson, kendisini birçok başka girişiminde tek başına bırakan ve yanında biri olduğu takdirde de yine kendisini ruhi anlamda yalnızlaştıran içgüdüsel tercihi nedeniyle, tek başına seyahat ederdi. “Bence insan yalnız oldu mu daha yararlı seyahat eder; çünkü daha fazla düşünür,” diyecekti. Turist ya da gaze Tecilerin seyahat anlayışlarına saygısı yoktu. Profesör Ebeling’e şöyle diyecekti: “Bir memleketten umumi yolu takip ederek bir sefer ve yalnızca tek bir yönde geçmek, otellerde konaklamak ve zamanlarını bu otellerde tembelce geçiren aylak, sarhoş insanlarla konuşmak; o memleketi, yaşayanlarını ve görgülerini öğrenmenin yolu değildir.” Jefferson’ın seyahatlerindeki günlük kayıtlar, Virginia’da tuttuğu çiftlik ve bahçe güncelerinin ayrıntılı versiyonlarıdır. Bu kayıtlar; yabancı bir dille ve çoğunlukla da “anlaşılması çok zor bir lehçeyle” ifade edilen bilgilerin sabırla toplandığı her günün sonunda, bir sağ bir de sol elle, emek verilerek yazıya geçirilmiştir. Örneğin, Jefferson, Arles istikametinde Rhone’a yaklaşıldıkça şöyle bir gözlemde bulunur: “Toprak bir miktar kumla birlikte, koyu gri renkte killi bir toprak halini alıyor ve çok iyi. Yetişen bitkiler mısır, yonca, zeytin, üzüm, dut, söğüt ve bir miktar badem. Orman yok. Tepeler, kayalık duvarlarla çevrili. Birçok koyun var.

Nismes’de toprak kireçtaşlarıyla dolu. Atlar tımarlı. (22 Mart) Zeytin buduyorlar. İyi bir ağaç altmış libre zeytin veriyor ve bundan da 50 libre zeytinyağı çıkıyor; bir libre ağırlığındaki zeytinyağının en kaliteli perakende olarak on iki sou karşılığında, toptan olarak ise on sou karşılığında satılıyor... Atkestanesi ve dut ağaçları yaprak veriyor; elma ve bezelye ağaçları ise çiçek açıyor. Gördüğüm ilk kelebek... Pont St. Esprit’in kemerleri seksen sekiz feet yükseklikte. İyi yetişmiş yaban

incirleri, Pont du Gard'ın mafsallarından taşıyor. Nismes suyu o kadar derin ki, atılan bir taş yüzeyden dibe on üç saniyede iniyor.

Jefferson, Fransa'daki gezisine başlarken, Sens yakınlarında, insanların Virginia'daki gibi dağınık çiftlik evlerinde yaşamak yerine köylerde dip dibe toplandıklarını görünce çok şaşırdı. "Yaratıcıyı kendi eserlerine karşı şefkatli tutmak için her gün hep bir ağızdan dua okumaları gerektiğine inanmalarına neden olan dinsel dogma yüzünden mi böyle bir araya toplanmışlar?" diye soracaktı. Ne var ki Jefferson bu konuyla ilgili pek araştırma yapmadı; bunun yerine, söz konusu hadiseyi keyfi olarak, 'komşulardan ne kadar uzak olunursa, o kadar iyidir' şeklindeki genel ilkesine havale etti. "Şu kesindir ki; bu insanlar tarım yaptıkları topraklar üzerinde aileleriyle tek başlarına yaşasalardı, köylerindekienden daha mutlu ve erdemli bir hayat sürerlerdi." Jefferson belli bölgelerde iklimle ilgili müthiş şeyler duydu. Örneğin bir yerde, on beş yıl önce çok soğuk bir dönem yaşanmıştı. "Güzel hava bir saat içerisinde öyle soğumuş ki, bir atı taşıyabilecek kadar sert buz sarkıtları oluşmuş ve bunlar insanların ölümüne yol açmış," diye not alacaktı. Bununla birlikte ona, bütün bu yaşananlardan sonra "zeytin ağaçlarının yaşlı köklerinin tekrar çıktığı" anlatılmış ve görünüşe göre Jefferson da buna inanmıştı. Başka bir yerde Jefferson "beş yıl önce, kedileri öldürecek kadar güçlü bir dolu yağışının yaşandığını" öğrendi. Paris'te geçirilen bir kışın ertesinde, öyle gözükmetedir ki, Mr. Jefferson'ın kulakları hemen hemen bütün abartılı iklim öykülerine açık hale gelmişti. Jefferson, kendi kuvvet ve yapısında olan biri için oldukça tuhaf kaçacak bir şekilde, soğuğa karşı fazlasıyla duyarlıydı. Kuşkusuz Paris iklimiyle ve özellikle de az kaldı kendisini öldürecek olan 1788'in sert kışıyla ilgili anıları hâlâ canlılığını korurken, 1801 yılında William Dunbar'a şöyle yazacaktı: "Bir yandan soğuk havanın bana verdiği bütün ıstırapları, diğer yandan da bütün diğer acılarımı düşündüğümde, ilki açık ara galip geliyor." Ayrıca, "Sıcak bir memlekette yaşayabilecekken, herhangi bir insanın soğuk bir memlekette kalması" Jefferson için çoğu kez bir merak konusuydu. Ne var ki, Fransa ikliminin tu-

hafıklarıyla ilgili birçok şeye inanabilirse de, o sırada yaşanmış bir dolu fırtınasıyla ilgili yayınlanan raporlar -aristokrat yetkililer tarafından desteklenmiş olsa dahi- onun için çok fazlaydı. “Gazetenin on libre ağırlığında dolu taneleri görüldüğüne ilişkin haberini abartılı buldum. Ama ertesi gün yaptığımız bir sohbette, Duke de la Rochefoucault kendisinin bizzat böyle bir dolu tanesi gördüğünü söyleyemese de, bu olayı kesinlikle doğru olarak kabul ettiği konusunda beni temin etti.”

Jefferson’ın bu seyahatte tuttuğu güncenin sürekli olarak ilgi uyandıran tarafı, muhtemelen, bir insanın üç aylık bir zaman dilimine sığdırabileceği fiili emek miktarına tanıklık etmesindedir. Örneğin, Jefferson’ın bir şarap üretim bölgesindeki iki günlük çalışması boyunca tuttuğu kayıt büyük saygı uyandırır:

7-8 Mart. La Barque’dan Chagny’ye. Sol tarafta Saone’a kadar uzanan ovalar ve sağ tarafta da Cote denen dağların yamacı bulunuyor. Ovalar kıvılcımsı kahverengi renkte koyu killerle kaplı, üzerinde birçok ufak taş bulunuyor. Cote’un tabanında sert bir kaya var. Bu kayanın üzeri ise yaklaşık bir foot kalınlığında, eşit miktarda toprak ve küçük taşla kaplı. Toprak kıvılcımsı renkte ve ortalama kalitede. Ovalarda mısır, Cote’da ise üzüm yetiştiriliyor. Mısırların etrafında çit yok; asmaların etrafında ise taş duvarlardan alçak sınırlar bulunuyor. Epeyi orman var. Küçük sığır ve koyun sürüleri var. Provence’dan gelen ve yirmi louni değerinde güzel katırlar var. Bunları eğitip iki yaşında işe sürüyorlar. Katırlar otuz yaşa kadar dayanıyor.

Burada mısır tarlaları arpent başına yaklaşık on beş livre karşılığında kiralanıyor. İnsanlar şu sıra üzüm asmalarını diyor, buduyor ve yanlarına destek çubukları koyuyorlar. Yeni bir üzüm bağı oluştururken, asmaları birbirinden dört ayak uzaklıktaki oluklara diyorlar. Asmaların olgunlaşmasıyla birlikte, onları yere seriyorlar. Bütün sıra izleri kaybolana kadar, yeni filizler dikip aradaki tüm boşlukları dolduruyorlar. En sonunda her asmaya bir ayak kare büyüklüğünde bir alan düşüyor. Asmalar beş ya da altı yaşına geldiklerinde iyi kazanç bırakmaya başlıyorlar ve yüz ya da yüz elli yıl yaşıyorlar. Voulenay’da bir bağcı beni bağına götürdü. Bu bağ on arpent büyüklüğündeydi. Bana bağından bazı yıllar altmış birim, bazı yıllar da en fazla üç birim şarap çıktığını söyledi. Üç birim şarap çıkması en avantajlısıymış; zira ne kadar az şarap çıkarsa, şarabın kalitesi ve fiyatı aynı oranda artıyor, masraflar

da aynı oranda azalıyormuş. Yani, çok şarap çıkarsa masraflar artıyor ve bununla birlikte kalitesiyle fiyatı düşüyormuş. Çok bereketli yıllarda, şarabın yarısını fıçı ile veriyorlarmış. İki yüz elli şişelik fıçılar verimsiz yıllarda altı, verimli yıllarda on livre karşılığında satılıyormuş. Fıçılar Feuillette’te yüz yirmi beş, Piece’de iki yüz elli, Queue ya da Botte’de beş yüz şişelikmiş. On arpent büyüklüğünde bir araziye sahip olan bir çiftçi, yıl boyunca yanında ortalama üç işçi çalıştırıyormuş. Erkeklerle dört lout ve kadınlara da bunun yarısını verip, onların beslenmelerini karşılıyormuş. Bir domuzu öldürüp tuza basıyormuş, yıl boyunca ailenin tükettiği bütün et buymuş. İnsanların olağan yemekleri ekmek ve sebzeymiş. Pommard ve Voulenay’de insanları güzel buğday ekmeği, Meursault’da ise çavdar ekmeği yerken gördüm. Bu farklılığın sebebini sordum. Bana beyaz şarapların kırmızı şaraba oranla daha sık kaliteden düştüğünü ve böylece elde kaldığını anlattılar. Bu nedenle çiftçi, işçilerini o kadar iyi besleyemiyormuş. Meursault’da yalnızca beyaz şarap yapılıyormuş, çünkü yerlerde çok fazla taş bulunduğundan burası kırmızı şarap üretimine uygun değilmiş. İşte insanların hali böyle önemsiz koşullara bağlı! Burgonya’ya bu kadar ün kazandıran şaraplar yalnızca Cote’de, yaklaşık beş fersah uzunluğunda yarım fersah genişliğinde bir arazide üretiliyormuş. Bu arazi Chambertin’den başlıyor; Vougeau, Romanie, Veau, Nuys, Beaune, Pommard, Voulenay, Meursault’a kadar devam ediyor ve Monrachat’de son buluyor. Son iki bölgede yalnızca beyaz, diğerlerinde de kırmızı şarap üretiliyormuş. Chambertin, Vougeau ve Veau şarapları en sert şaraplar olduğu için, nakliyyeye ve depolamaya uygunmuş. Bu nedenle hemen oracıkta toplamda bin iki yüz livre karşılığında satılıyormuş. Şişesi kırk sekiz sou’ya geliyormuş. Voulenay şarabı ise diğer bütün kırmızı şarapların en iyisiymiş, tadı Chambertin’in ve benzer şarapların tadına denkmiş; ama daha hafif olduğu için depolanamıyormuş ve bu yüzden şişesi on iki soudan olmak üzere toplam üç yüz livre karşılığında satılıyormuş. Bu şarap diğerlerinden daha çabuk olgunlaşıyormuş ve dolayısıyla fıçıyı hemen bir yıl içinde açmak isteyenler için daha uygunmuş. Chambertin’in kırmızı şarapları gibi nakliyye ve depolamaya uygun olan Monrachat’in beyaz şarapları da hemen oracıkta bin iki yüz livre karşılığında satılıyormuş (şişesi kırk sekiz sou). Her iki tür şarabın, yani kırmızı ve beyaz şarapların en kaliteliyelerinin, söz konusu hattın iki uç bölgesinde, yani Cham-

bertin ve Monratchet'de üretiliyor olması çok dikkat çekici. Bunların bitişindeki üzüm bağlarının da aynı kalitede şarap ürettiği söyleniyor; ancak bu bağlar sıradan insanlara ait olduğu için, isim yapamamışlar ve satışları da diğerlerinininki gibiymiş. Cote, biraz güney doğu yönlü bir bölge. Ayrıca buranın batısı da üzüm asmalarıyla kaplı ve görünüşe göre toprağı da aynı cinsten; ama oranın şarapları en adi türdenmiş. Yine ovalarda da benzer adi şaraplardan üretiliyor; ancak oralarda toprak daha koyu renkte ve daha zayıf. Vougeau, Citeaux keşişlerinin mülkü ve orada yaklaşık iki yüz birim şarap üretiliyor. Monratchet ise elli arpent büyüklüğünde ve iki yılda bir yaklaşık yüz yirmi birim şarap üretiliyor. Bu bölgenin yalnızca iki sahibi var; Monsieur de Clarmont ve Dijon'lu Marquis de Sarsnet. Clarmont kendi hissesini birtakım şarap tüccarlarına; Sarsnet ise kendi arazisini, nesillerdir bu araziye işletmekte olan Monsieur de la Tour'a kiralyor. En kaliteli şaraplar Paris'e karayoluyla taşınıyor. Nakliye, birim başına otuz altı livre tutuyor. Daha fazla miktardaki sıradan şaraplar ise su yoluyla taşınıyor. Şişenin tanesi ise dört buçuk sou tutuyor.

Yukarıdaki paragraflarda göze çarpan, yerel bir işkolunu incelemek üzere harcanan fiili emek miktarı, muhtemelen birçok iyi eğitilmiş beynin iki gün içerisinde ortaya koyabileceği emek miktarından daha fazla değildir; fakat aynı tempoyu, koşu engelleri gibi birbirini izleyen on dokuz gün boyunca korumak başka bir şeydir. İki ya da üç engelin üzerinden atlayıvermek önemli değildir -herkes bunu yapabilir- fakat durup dinlenmeden on dokuz engeli bir bir aşmak pek az kişinin harcıdır.

Jefferson'ın Fransa seyahatinde tuttuğu bu günce, birçok yenilik ve tuhaflıklardan da söz etmekteydi. Örneğin Pontac'ta Jefferson'a çekirdeksiz üzümlerden söz edilmişti. Şöyle diyecekti: "Önceden çekirdeksiz üzüm diye bir şeyin var olabileceğini düşünmüyordum; ama Marsilya'da, Smyrna'dan gelmiş çekirdeksiz kuru üzümler gördüm." Castres'te sofrada çilek ve bezelyeye rastladı. Bununla ilgili olarak ise şunları yazacaktı: "Demek ki Languedoc Kanalı üzerindeki bölge, mevsimlere doğu ve batısındaki bölgelerden daha geç giriyor. Acaba bunun sebebi ne olabilir?" Bu durumun sebebi olarak, görünüşe bakılırsa pek

tatmin olmadığı birtakım varsayımları gösterdikten sonra Jefferson, güncesine Agen’de kiraz kuşlarının bulunduğunu, Bordeaux’da ise hiç bulunmadığını not edecekti. Akdeniz’e dökülen ırmaklardaki alüvyonlu oluşumla ilgili yapılmış bir incelemeye de iki sayfa ayıracaktı. Şöyle diyecekti: “Akdeniz’in bu özelliğinin, ekinoks günlerinde bile yalnızca iki ya da üç ayak değişim gösteren gelgitlerinin yetersizliğiyle bir bağlantısı var mıdır?” Jefferson ayrıca okyanustan uzak, yüksek bölgelerde bulunan denizkabuklarının kökeniyle ilgili olarak tahminlerde bulundu ve “Bir doğa olayı okyanus tabanındaki çeşitli parçaları yukarılara taşımıştır,” şeklindeki kendi tahmininin oldukça iyi bir tahmin olduğu ileride ortaya çıkacak olmasına rağmen, en sonunda mevcut hipotezlerin herhangi birinin kabul edilmesinin mümkün olmadığına karar kıldı. Güncesinde Rozzano’daki tereyağı ve peynir yapımı ile Vercelli’deki pirinç ayıklama işlemlerini, kendisi için yeni olan iki farklı üzüm asması dikim yöntemini ve bir de mısır dikim yöntemini ayrıntılarıyla açıkladı. Noli, asla çiçek açmayan sarısabır bitkilerinin ileri derecede büyümüş olması bakımından bir hayli dikkat çekiciydi. Şöyle not düşecekti: “Dahası Noli’de, aynı anda hem yağ hem de sirke için kullanılan acayip bir sofraya şişesi gördüm. Burada, geliri yıllık iki bin livre, yani altmış altı gine olan bir piskopos yaşıyor. Bir de bülbül sesi duydum.” Anlaşılan, piskoposların gelirleri onun ilgisini çekmişti; Albenga’da yaşayan ve geliri yıllık kırk bin livre olan başka bir piskoposla da tanışacaktı. Jefferson ayrıca Brignolles’de erik aradı ve hiç bulamadı. Bununla ilgili olarak şöyle yazacaktı: “Burada erik bulunmaması, beni, Brignolles eriği olarak bilinen meşhur eriğin isminin, Brignolles’den gelmediği varsayımına götürüyor.” Marsilya’yla ilgili olarak ise “Orta büyüklükteki bir katırı ölçtüm; bu katır altı feet iki inch boyundaydı,” diyecekti. Languedoc Kanalı’nın havuzlarını inceleyen Jefferson, kanal kapaklarının açılması için kullanılan eski mekanizma yüzünden her havuzda beş dakika kaybedildiğini hesapladı; bütün bu kayıp zamanların toplamı, kanalı geçerken harcanan sürenin sekizde biri ediyordu. Böylece Jefferson, bir eksen üzerinde dönen ve manivela yardımıyla kaldırılan çeyrek daire şeklinde bir kapak

önerdi; bu kapak, “geçiş sekiz günden yedi güne düşürecek ve geçiş ücretini de aynı oranda azaltacaktı.” Ayrıca onun, Spezia ile Nice arasında inşa edilecek bir su üstü yolu önerisinde de enteresan bir beklenti göze çarpıyordu: “Su üzerinde inşa edilecek bu yol sayesinde, seyyahlar Alpler’i geçmeden hemen İtalya’ya ulaşabilirler. Ayrıca Cenova’nın soyutlanmış bütün küçük köyleri arasında bağlantı kurulabilir ve zamanla bu yol üzerinde kesin-tisiz tek bir köy ortaya çıkabilir.”

Jefferson, bu gezintisi boyunca, Virginia taşrasındaki eski günlerini hatırlatan birçok konuyu güncesine not etti. Beaujola-is’da gördüğü ve yerel bir amatörün sahip olduğu bir Diana ve Endymion heykelinden, kendi deyişiyile “Slodtz tarafından 1740 yılında yapılmış çok üstün bir heykel parçası”ndan söz ettikten sonra, şöyle ekleyecekti: “Yabancı beктаşıüzümü yaprakları içe-risinde; ahlatlar ve yaban gülleri tomurcuklanmış.” 9 Nisan’da, Nice yakınlarındayken şöyle yazacaktı: “Kurbağaların seslerini ilk kez bugün duydum.” Dokuz gün sonra, Turin yakınlarındayken de günlüğüne, “Bugün yılın ilk bülbül sesini duydum,” diye not düşecekti. Lyons’da, Pont d’Ainay’in dokuz kemerinin ortadan ortaya kırk ayak uzunluğunda olduğunu ve “bademle-rin çiçek açtığını” not edecekti. İtalyan Rivası’nı gördükten sonra, hafif bir özlem vurgusuyla şöyle yazacaktı: “Eğer insan, tanıdıklarından ayrılmak ve hiç kimse tarafından tanınmaksızın fiziksel zevklerin ortasında yaşamak istiyorsa, yaşaması gereken yer, havanın, suyun ve toprağın en kıymetli taraflarını sunmakta söz birliği ettiği bu kıyıdaki küçük köylerden biri olmalıdır.”

IV

Mr. Jefferson, İngiliz Dışişleri Bakanı Marquis of Caermarten’in insafına kalmış halde uzun süre randevu beklediği İngiltere’de ise, zamanını on altı tipik İngiliz bahçesiyle ilgili metodik çalışmalar yapmaya harcadı. İngilizlerin peyzaj bahçıvanlığı teknikleriyle ilgili söyleyecek güzel sözleri vardı; ancak bunlarla

beraber giden mimari hakkında son derece eleştirel bir yaklaşım içerisindeydi. Stowe'daki korint kemerinin “çok gereksizmiş gibi görünüyordu, o kadar ki, ne amaçla yapıldığı belli bile değildi”. Paynshill'deki yeni evlerin mimarisi “hatalıydı”; ama dor tapınağı güzeldi. Shropshire'daki Leasowes'in güzelliğine “mimarinin hiçbir katkısı olmamıştı” Tufah bir baştan savmalık ve zayıflık havası taşıyan bu kayıtlar haricinde, Jefferson, İngiltere'de geçirdiği iki ayda neler gerçekleştirdiğini gösteren pek az kayıt tutacaktı. Madame de Corny'ye yazdığı mektubunda şöyle diyecekti: “Mağazaların ihtişamı, Londra'da görülmeye değer tek şey.” Jefferson'ın hesap defterinde, Shakespeare'in mezar taşını ve doğduğu evi görmek için birer şilin verdiğine dair bir kayıt bulunmaktadır; bunlar haricinde ise önemli bir kayda rastlanmamaktadır.

John Adams'a yetişmek ve Amerika'nın Amsterdam'daki mali işleriyle ilgilenmesini sağlamak için aceleyle yola çıktığı 1788 yılının ilkbaharında, Jefferson, hazır oradayken, Rhine'in tarım arazileri ile Alsace-Lorraine'in sınır bölgelerini yaklaşık olarak iki ay boyunca dolaştı. Jefferson'ın bu gezisinde tuttuğu günce, Fransa gezisindeki güncesinin canlı ve enerjik havasına yeniden bürünecekti. Söz konusu günce büyük oranda, Fransa'daki tarımsal konularla ilgili gözlemlerinin benzer bir kaydı niteliğinde olacaktı. Ne var ki, Jefferson'ın bu gezisi onu Hollanda ile Almanya'nın çeşitli kentlerine de taşıdı. Jefferson bu kentlerde birçok önemsiz yeniliğe dikkat kesildi ve bunlardan bazılarını da çizimler yaparak betimleyici açıklamalarının arasına not etti. Nitekim, Amsterdam'da onun dikkatini celbeden ilk şey, “yanları birbirine değecek şekilde yatay ve dikey olarak yerleştirilmek yerine, daha kuvvetli olmaları için ilk olarak baklava

biçiminde, yani şeklinde; ikinci olarak ise, aralarında tuğ-

lalarla kemer oluşturmak üzere şeklinde yerleştirilen bina girişleri” oldu. Jefferson ayrıca gemi direğine bayrak direği bağlamakta kullanılan yeni yöntemi, katlanır yemek masalarını ve “içeriye havanın girmesine izin verirken, yağ-

mura izin vermeyecek şekilde açılan pencereleri” gözlemledi. Bu pencerenin üst çerçevesi tıpkı bir vasistas penceresi gibi yatay bir eksen üzerinde dönerken, alt çerçevesi alışıldık biçimde yukarı aşağı sürülebiliyordu. Jefferson, şehirde zengin bir tüccar tarafından işletilen büyük bir kuşhanenin düzenleniş şeklini kapsamlı şekilde betimledi ve bunun yanında rüzgâr gücüyle çalışan bir bıçkıhanenin ayrıntılı planlarını aldı. Bir sokak kapısı üzerinde, ışığı iç ve dış tarafa eşit şekilde dağıtacak şekilde düzenlenmiş bir fener gördü. Bununla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Bu fener altıgen şeklindedir ve sokak kapısının daire şeklindeki tepe bölgesinde yer alan ara camın yerini tutmaktadır.”

Mr. Jefferson’ın, özel olarak sözünü etmek için seçtiği Avrupa’daki yegâne sanat galerisi, Düsseldorf’taki sanat galerisi oldu. Bu galeriye, “asil bir galeri, özellikle de Vanderwerff’in yeri” diyecekti. Buradaki resim koleksiyonunun onu neden bu kadar çok etkilediği ve Hollanda kentleri ile Paris’te hiç şüphesiz görme imkânı bulduğu diğer koleksiyonlara oranla ondan -özellikle de neredeyse tümüyle özel meselelere adanmış bir güncede- neden daha fazla ilgi gördüğü açık değildir. Jefferson Coblenz’de, her yönüyle kendisine hitap eden bir düzeneğe rastladı; bu, Seçici’nin sarayındaki merkezi ısıtma sistemiydi; burada, “sarayın altındaki ocağın sağladığı sıcak hava, tüpler yardımıyla odalara taşınıyor ve böylece odalar güzelce ısınyordu” Frankfurt ile Hanau arasındaki Bergen köyünde “sözü edilmeye değer şeyler şunlardı: 1. Katlanır merdiven. 2. Çin fincanları ile fincan altlıklarının paketlenme şekli. İlki bir daire şeklinde ikincisinin içerisinde paketleniyor. 3. Farklı Çin mallarının markaları... 4. Dört tekerli bir arabanın, dingil uçlarındaki rondelalarla desteklenen üst korkuluk rayı.” Mannheim’da ise “ekonomik bir karyola perdesi” gördü; bunun için, perdelerin bükülmüş demir çubuklara tutturulduğu bir düzenek yapılmıştı. Jefferson Frankfurt’un yerel bir efsane olan kuşlarına da son derece büyük bir hoşnutsuzlukla baktı. Şöyle diyecekti: “Leylek ya da turnalar burada yaygın bir şekilde evcilleştirilmiş durumda. Bunlar perişan, pis ve hasta görünümlü kuşlar.” Tıpkı Almanya’da olduğu gibi, Jefferson

Lorraine’de de ağır işlerde çalışan kadınlar gördü ve bu kadınların süse olan inatçı aşkları da ona, Virginia’da işlerin daha iyi gittiğine dair canlı bir kanıt sundu. Kadınlar Virginia’da kendi görevlerini, Tanrı’nın onlara bahşetmekten sevinç duyduğu bir toplumsal konum içerisinde yerine getiriyorlardı. Jefferson bu durumu, gözlemlerine kibirli bir hava verecek kadar derin bir soğuklukla anlatacaktı –bu gözlemlerin, örneğin, Mary Wollstonecraft’ın temsilciliğini yaptığı o zamanki femizmin dikkatini asla çekmemesi cömertçe umut edilebilirdi: “Kadınlar yararlı ve akıllı yoldaşlar olarak görülebilseler de, onların bizim keyif objelerimiz olduğu unutulamaz. Kadınlar da bunu asla akıllarından çıkaramazlar. Pislik içerisinde angaryalarda çalışsalar dahi, bir kurdele parçası, bir yüzük ya da bilezik, bir küpe ya da kolye yahut bu tür bir şey, onlarda keyif verme arzusunun asla tükenmediğini gösterecektir.” İşte “iki cinsiyetin varlık amaçlarındaki bu barbarca sapkınlığın nedeni,” erkekleri çalışmaktan alıkoyan şişirilmiş askeri örgütlenmeydi. Bu, insanın asla unutamayacağı hüznü bir manzara yaratıyordu. Jefferson, “Kadınlar doğaları gereği erkeklerden sevgi görmek için yaratılmışlardır, yorucu işlerde çalışmak için değil. Bir kadın kendisine ait olan birçok küçük vazifenin tek bir tanesini bile unutmaz. Bir erkek ise sık sık unuttur,” diyecekti.

V

1784 ile 1789 arasındaki beş yıl boyunca, Mr. Jefferson Batı Avrupa’daki bütün yararlı ağaç ve bitkileri araştırıp, onların nasıl yetiştirildiğini inceledi. Güney Carolina Tarım Derneği için, William Drayton’a “geçen şubat ayında Albay Franks aracılığıyla bir paket mantar meşesi palamudu” ve sulla-otu tohumu gönderdi. Bu ot için şöyle diyecekti: “İsmi Sulla ile İspanyol St. Foin’den gelmektedir ve bilimsel adı Linnaeus tarafından *Hedysarum coronarium* olarak konmuştur.” Başka bir muhatabına ise “Di-

onoea Muscipula ya da diğerk adıyla sinekkapan bitkisi tohumları,” gönderdi. Ona ayrıca şöyle diyecekti: “Sanıyorum ki bu bitkiye sizler küstümotu da diyorsunuz.” Bir başkasına ise şöyle yazacaktı: “Şarap ve sofraya için üzüm asması koleksiyonu yapıyorum.” Monticello’ya ise “Anthony’nin, isimlerine iyi dikkat ederek büyük bir huzur evine ekmesini istediğı” bir paket ağaç tohumu gönderdi. Amerika’da zeytin tarımı yapılması yönünde büyük umutlar taşıyordu. Eski öğretmeni George Wythe’a şöyle yazacaktı: “Zeytin ağacı kesinlikle Tanrı’nın en verimli hediyesidir. Bir tek ekmeklik tahılı bundan hariç tutabiliyorum.” Jefferson Güney Carolina’ya yaklaşık beş yüz zeytin fidesi göndererek, Drayton’a Amerika’da bilinmiyor diye bunların savsaklanmaması yönünde ısrarda bulundu. “Zeytinyağı, tüketimi daima üretimine ayak uydurabilen bir üründür. Yeter ki yetiştirin; o kendi talebini yaratır. Amerika’ya pek az zeytinyağı geliyor, çünkü Avrupa’nın ancak kendisine yetecek kadar zeytinyağı var. Bu yüzden bizler onu kullanmayı öğrenemedik. Ama siz güney eyaletleri zeytin ağacıyla doldurun. Yayıldığı bölgede zeytinyağı fiyatı uygun hale getirilebilirse, herkes onu tüketecektir.” Ne var ki, Güney Carolina’lılar onun bu inancını paylaşmadılar; zira 1813 yılında Jefferson, James Ronaldson’a şöyle yazacaktı: “Güneyli vatandaşlarıma zeytin göndereli aradan yirmi beş yıl geçti... Aix’in zeytin ağaçlarıydı bunlar, dünyanın en iyi zeytinleri. Eğer bu gönderdiğim zeytin ağaçlarından hâlâ yaşayan varsa, bu, onların bahçelerinde sırf merak uğruna yetiştiriliyordur; tek bir tane bile zeytinlik oluşturulmamıştır.” Hatta Jefferson Monticello’da kendisi de zeytin yetiştirmeye çalıştı. Buna İtalya kirazları, kayısıları ve dört badem türü için beslediğı boş umutlar da eşlik ediyordu! Ne var ki, Jefferson’ın zeytin tarımı için harcadığı çabalardan hiçbir sonuç çıkmadı; ayrıca beş yüz zeytin bitkisiyle aşağı yukarı aynı dönemde Güney Carolina’ya gönderdiği gebreotlarından da bir sonuç çıkmamıştı.

Georgia ile Kuzey ve Güney Carolina’da, ıslak pirinç üretimine bağlanan insan hayatının korku dolu fedakârlığı, Mr. Jefferson’ın kuru pirinç tarımına büyük bir ilgi göstermesine sebep oldu. Jefferson için ıslak pirinç “hemen hemen aynı oranda ya-

şam ve ölüm eken bir bitki” idi. Yurtdışı hizmetinin son yılında Jefferson, bir şekilde Afrika’dan bir fıçı yayla pirinci bulmayı başardı. Bu pirinçleri derhal “birçok insana gönderirken, çok büyük bir kısmını da Güney Carolina’ya yolladı.” Ancak Güney Carolina’daki denemelerden hiçbir sonuç elde edilemedi; oysa Georgia’nın yüksek tepelerinde tarıma sokulan bu pirinçler “orada mükemmel derecede başarılı oldu, ülkeye yayıldı ve şimdi yaygın şekilde yetiştirilmeye başlandı” Jefferson ayrıca birkaç pound Mısır pirinci bulmayı da becerdi ve bunları Amerika’ya gönderdi. Çin’e seyahatte bulunmuş bir Fransız memurunun yazdığı bir kitabı okuyan Jefferson, Çin pirinciyle de ilgilenmeye başladı. Şöyle diyecekti: “Cochin-Çin’den kuru pirinç elde etme umutlarım büyük. Bu ülkenin genç prensi geçenlerde buradan ülkesine döndü ve bana kuru pirinç göndermeyi taahhüt etti.” Oysa bu genç ve kibar Doğulunun taahhüttü muhtemelen formalite icabıydı; zira pirinçten hiçbir haber alınamadı. Yirmi yıl sonra Jefferson, o taraflara giden Dr. de Carro adlı birinden bu işin aslını öğrenmesini istedi fakat yine hiçbir sonuç çıkmadı. Jefferson, Parisli tüccarlar arasında yaptığı soruşturma sonucunda Piedmont pirinciyle de ilgilenmeye başladı. Bu pirinç ile Carolina pirinci arasındaki farklılığın, pirincin kendisinden mi yoksa pirincin temizlenme yönteminden mi kaynaklandığından tam anlamıyla emin olamıyordu ve böylece konuyu, Güney Fransa’ya gittiğinde araştırılacak bir mesele olarak not etti. “Bu konu hakkında kendimi Marsilya’da tatmin etmeyi ummuştum,” diyecekti. Ne var ki Marsilya’da da, Lombardy’deki pirinç temizleme yöntemi ya da kullanılan makine tipleri hakkında Parislilerden daha fazla şey bilen birini bulamadı. Bunun üzerine şöyle diyecekti: “Böylece, Alpler’in ötesindeki pirinç bölgesine üç haftalık bir sefer yapıp Vercelli’den Pavia’ya yaklaşık altmış mil katederek, meseleyi titizlikle soruşturma kararı aldım.” Jefferson bu seferinde pirinç üretiminde başvuru olan işlem ya da makinelerde yeni bir şeyin olmadığını gördü ve bu durumda, “yalnızca tek bir sonuç çıkıyordu; yani pirincin türü farklıydı.” Dahası Jefferson gördü ki; Turin yönetimi bu farklılığı o kadar iyi biliyordu ki, “kaba pirincin ihracatını ölüm cezasıyla yasaklamışlardı.” Ama Jefferson

yine de, amiri olan Amerika Dışışleri Bakanı'na -ki o dönemin dışışleri bakanı, örnek insan John Jay idi- şöyle rapor verecekti: “Bütün bunlara rağmen, oradan büyük miktarda pirinç sağlamak ta başarısızlığa uğramayacağını düşündüğüm birtakım önlemler aldım ve hemen oracıkta da küçük bir paket pirinç satın aldım.”

Jefferson raporunda, ciddi ve sert dışışleri bakanına bunların ne tür önlemler olduğunu söylemez; ne var ki bu önlemler onun gezi günlüğünde kendini gösterir: “Her hafta Vercelli ile Cenova arasında gidip gelen Poggio adlı bir katırcı, benim için bir çuval dolusu kaba pirinç kaçıarak Cenova'ya getirecek; pirincin bu şekilde ihracı ölüm demek.” Jefferson bu girişimin doğurabileceği tehlikeye karşı kendini emniyete almak için -zira, nedense bu girişimin “başarısına fazla bir güveni” yoktu- üzerindeki küçük pirinç paketinin içindekileri “ceketiyle paltosunun ceplerine sığdırabildiği kadarıyla” sakladı ve dikkati üzerine çekmeden sınırın öte tarafına, serbest Cenova'ya geçti. Üzerindeki kıyafetler, kaçak pirinçle doluydu. Poggio ise güvenilir bir adam olduğunu ispat ederek Cenova'ya pirinçleri getirdi; ayrıca ablukayı da başarıyla aşmıştı; katırcı ile diplomat Cenova'da zafer sevinciyle buluştular ve günahın meyvelerini de derhal Güney Carolina ile Georgia'ya gönderdiler.

VI

Bütün bu yapılanlar yararlı şeylerdi; hepsi Yeni Dünya'da çok işe yarayacaktı. İlk başta Monticello vardı; burası yeni, pratik ve güzel olan her şey için harika bir deney alanı yapılabilirdi. Bütün yeni fikirler, yeni tarımsal işlemler, yeni araçlar -katlanırmerviden, altıgen fener, “ekonomik karyola perdesi” ve diğerleri- Monticello'da denendikten sonra belki de geliştirilebilir ve emekçi arkadaşlara dağıtılabılırdi. Avrupa'daki beş senesi çok güzel geçmişti; artık eve dönme, mal-mülkü “kâhyaların zararı”ndan kurtarma ve ciddiyetle işe başlama zamanıydı. Avrupa'da geçirilen güzel günlerden insan böyle kolayca bıkabilirdi. “Seya-

hat insanları daha akıllı ama daha mutsuz kılar,” diye yazacaktı Jefferson yeğenlerinden birine. “Ağırbaşlı yaşlardaki insanlar seyahat ederken, memleketlerinde uygulayabilecekleri yararlı bilgiler toplarlar; ama ondan sonra, pişmanlıklarla karışmış hatıralara maruz kalırlar; hisleri, çok fazla amaca yönelmiş olduğu için zayıflar ve yurtlarına döndüklerinde de şükran duyulamayacak çok fazla alışkanlık kazanmış olurlar.” Artık kamu hizmeti bakımından Jefferson’a ihtiyaç yoktu. Büyükelçilik görevini sürdürecekti, “bir yıldan daha kısa bir sürede kesinkes ve mutlulukla biteceğini düşündüğü devrimin sonunu görmek için” birkaç aylığına, hemen hemen bir ziyaretçi olarak Paris’e dönecek ve bundan sonra da makamından ayrılacaktı. Anayasa taslağı hazırlanmıştı; bu onun hoşuna gitmedi; ama Jefferson, Madison ve diğerlerine anayasanın düzeltilmesine ilişkin uzun tavsiye mektupları yazmıştı. Bu tavsiyelerine tatmin edici bir şekilde uyuluyordu. Federalizm denen bir mesele yüzünden siyasi bir parti bölünmesinin yaşandığından haberdar olmuştu. Bunun hakkında pek bilgisi yoktu ve konu kendisine mektupla anlatıldığı zaman, buna içgüdüsel olarak Aziz Pavlus gibi bir yaklaşım gösterdi. Fransa’dan ayrılmadan kısa süre önce Hopkinson’a şöyle yazacaktı: “Ben bir Federalist değilim. Çünkü ben, eğer din, felsefe, politika ya da herhangi başka bir konu hakkında kendi kendime düşünebildiysem, kendi fikir sistemimi asla herhangi bir partinin iradesine bırakmadım. Bu tür bir bağımlılık, özgür ve ahlaklı bir temsilcinin sonuncu alçalmasıdır. Eğer bir partim olmadan cennete gidemeyeceksem, oraya hiç gitmem. Dolayısıyla ben Federalistler’in partisinden değilim. Anti-Federalistler’in partisinden ise çok daha uzağım.” Ne İsa’nın ne de Musa’nın yanında olan Jefferson, yeni yaratığın (insanın) tarafındaydı. Amerika’ya geri döndüğünde, kendisini bu görüşte tek başına kalmış bulmayacak mıydı? Kendi yurttaşlarıyla kaynaşma ihtiyacı karşısında tedirgin hisler içerisindeydi; zaman değişir, onunla birlikte insanlar da değişirdi. Gerçekten de, Amerika’da büyük bir manevi değişikliğin yaşandığına dair söylentiler dolaşıyordu. Albay Humphreys’e Fransa’dan şöyle yazacaktı: “Amerika’yı bu yaz ziyaret etmek ve yurttaşlarımla konuşarak kendimi onların heyecan ve

fikirleriyle yenilemek için kısa sürede izin alacağımı umut ediyorum. Ben sadece 1784 yılının Amerikalılarını tanıyorum. Bana, 1789 yılının Amerikalılarının 1784 yılının Amerikalılarından çok farklı olduğunu söylüyorlar

BEŞİNCİ BÖLÜM

WASHINGTON, HAMILTON, ADAMS

I

Mr. Jefferson, 1789 güzünün sonuna doğru Norfolk'a vardı. Yanında Fransızlara özgü güzel kıyafetleri ve Paris'teki iki evi için satın almış olduğu eşyaları bulunuyordu. Bunlar dikkatle paketlenmiş ve Monticello'da tekrar kullanılmaya hazır hale getirilmişti; ayrıca yaklaşık bin frank değerindeki *toile de Jouy**, ince keten perdeler, Şam işi kırmızı pencere perdeleri, yine Şam işi mavi yatak perdeleri, resimler ve süs eşyaları da onunla birlikte Amerika'ya gelmişti. Jefferson'ın zihni mutlu beklentilerle doluydu –Monticello'da geçirilecek Noel ve Martha'nın yeni yılın başındaki evliliği. Ne var ki, Norfolk'ta kendisini beklemekte olan ve Başkan Washington'ın göndermiş olduğu bir mektup, onun bu mutlu haline ket vuran tek şey oldu. Bu mektupta, ondan yeni hükümette dışişleri bakanı olması isteniyordu. Jefferson zaten bu türden bir teklifin yapılacağını haber almıştı; Madison birkaç hafta önce onun ağzını aramıştı. Jefferson bunun ne tür bir görev olacağından emin değildi. Büyük saygı duyduğu Washington zor bir durumdaydı ve yardıma ihtiyacı vardı; ilk olarak bu hesaba katılmalıydı. Kendisi ise dış ilişkileri gayet iyi idare edebileceğini düşünüyordu; fakat bu görevine içişleriyle

---

* Jouy kumaşı.

ilgili sorumluluklar da girecekse, olay farklıydı; uzun süredir işleriyle ilgili meselelerden uzak kalmıştı ve bunlar hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyordu. Bu teklif -nasıl istenirse öyle değerlendirilsin- aslında düş kırıklığına uğraticıydı; zira Jefferson'ın kamusal işlerdeki ilgi merkezi o sırada Fransa'ya kaymıştı. Ancak yine de doğru olan şeyi yapması gerekiyordu. Gerçekten de dışişleri bakanlığına uygun hiç kimsenin bulunmadığını görebiliyordu. Dışişleri'nde pratik deneyimleri olan kişiler arasında, Adams şimdi başkan yardımcısı, John Jay yeni kurulan Yüksek Mahkeme'nin başı ve Franklin de çalışamayacak kadar hasta ve yaşlı idi. Aslında Jefferson için Paris'e bir yıllığına tekrar gitmek ve Fransız İhtilali'nin sonunu görmek harika olurdu. Washington da zaten onu bu konuyla ilgili olarak serbest bırakmıştı; ancak, olup bitenlere bakıldığında, bu konu hakkında açıkgozluluk yapılmayabilirdi.

Mr. Jefferson Norfolk'tan Monticello'ya yavaş bir yolculuk sürdürdü; yol boyunca ziyaretlerde bulunarak, ülkenin durumu hakkında çeşitli bilgiler topladı. Madison Monticello'da onu ziyaret etti. Titiz bilgin, Jefferson'a bu yeni görevinin sorumluluklarını açık açık anlattı. Dışişleri bakanı dış ilişkilere bakacaktı. İç meseleler hakkında bilmesi gerekenleri ise, görevine devam ettikçe kolayca öğrenebilirdi. Bütün bunlar Jefferson'ın lehineydi. Ama o sırada siyaset genel anlamda belirsizdi ve Madison da siyaset hakkında kuşkular taşıyordu. Yeni hükümetin işi her yönden zor'du. Anayasa kâğıt üzerinde iyi gözüküyordu; fakat bu, halkın tuttuğu bir belge değildi. İnsanlar ona ve üzerinde inşa edilmekte olan yasalara karşı şüpheyle yaklaşıyordu. Bunun haklı nedenleri de vardı. Anayasa, kabul edilemez maddelerle çıkarılmıştı; anayasanın tarihi, bir *coup d'état** tarihiydi. Her şeyden önce, özel ekonomik çıkarların temsilcisi olan insanlar tarafından tasarlanmıştı. Bunların beşte dördü kamu alacaklısı, üçte biri arazi spekülörleri ve beşte biri de nakliye, imalat ve ticaretin çıkarlarını temsil eden insanlar idi. Çoğu avukattı. Bir teki bile üreticilerin çıkarlarını temsil etmiyordu -*Vilescit origine tali*. İkinci olarak

---

* Fr. Hükümet darbesi. Çev.

ise, eyaletlerin işleyen bir anlaşma olarak samimiyetle onayladıkları eski Konfederasyon Yasaları'nda gerekli görülen bütün düzeltmeler yapılmış olmasına rağmen, şimdi bu insanlar söz konusu düzeltmeleri görmezden geliyor, Konfederasyon Yasaları'nı çöpe atıyor ve kendi icatları olan yepyeni bir belge ortaya atıyorlardı.

Yine, anayasanın ilan edilmesiyle birlikte, çeşitli eyaletlerdeki benzer ekonomik çıkar sahipleri onun kontrolünü ele geçirmiş ve bir azınlık tedbiri olarak çok defa -gerçekten de örneklerin büyük bir çoğunluğunda- halk iradesini mağlup etmek gibi açık birer amacı olan yöntemler kullanarak, anayasanın eyalet meclislerinde onaylanması yönünde baskılar yapmışlardı. Dahası ve her şeyden daha da rahatsız edici olanı; anayasanın hükümleri altında bulunan hükümet idaresi, tümüyle, anayasayı tasarlamış ya da çeşitli eyaletlerde anayasanın onayı için liderlik yapmış olan insanların elinde kaldı. Örneğin yeni başkan Washington, Anayasa Komisyonu'na başkanlık etmişti. Yüksek Mahkeme'nin bütün üyeleri, Federal Bölge Mahkemelerinin yargıçları ve Kabin üyeleri, ya Philadelphia Komisyonu'nda ya da eyaletlerdeki onay meclislerinde ön saflarda bulunmuş kimselerdi. Anayasanın sekiz imzacısı Senato'ya, daha fazlası da Temsilciler Meclisi'ne girmişti. Madison'ın daha sonradan söyleyeceği gibi, şimdi ülkenin kimler tarafından yönetileceği açıkça gözükmeye başlamıştı; yani, Amerika'nın anayasal hükümetinin hangi ekonomik çıkar grupları adına yönetileceği belli olmuştu.

Mr. Jefferson bütün bunları kavramakta yavaş kaldı. Şimdiye dek anayasayı bütünüyle politik bir belge olarak görmüş ve bu görüşüyle, anayasa'nın hem lehine hem de aleyhine konuşmuştu. Onu şiddetle eleştirmişti, çünkü içinde Haklar Bildirgesi bulunmuyor ve kişinin herhangi bir devlet makamında belirsiz bir süre kalmasına karşı bir düzenleme içermiyordu. Ne var ki, bu tür eksikliklerinin giderilmesiyle birlikte Jefferson ondan tatmin olmuş gibiydi. Anlaşılan anayasanın ekonomik niteliği ve uzantıları, Jefferson'ın gözünden kaçtı. Ancak, anayasanın tümüyle ekonomik nitelik taşıyan bir belge olduğunu -yavaş yavaş ve eksik olarak- hissetmeye başlamasıyla birlikte, daha önceden

Hopkinson'a yazmış olduğu mektubunda kötilediği federalizm ile anti-federalizm arasındaki ayrımın her şeye rağmen bir anlam taşıdığını kavramaya da başladı.

Jefferson, geçici başkent New York'a gitmek üzere 1 Mart 1790'da yola çıktı ve New York'a vardığında kendisini bir yabancı gibi hissetti. Washington ve çevresi onu samimiyetle karşıladı. "Önde gelen yurttaşlar" ona seçkin ve hoş bir insan olarak nezaket gösterdiler. Orta yaşlara ulaşmasıyla birlikte Jefferson daha yakışıklı bir adam olmuş, Fransa'dan almış olduğu kıyafetleri onu daha çekici yapmıştı. Tavırlarındaki etkileyicilik, Fauquier'i anımsatıyordu; daima candan, nazik ve ilginçti. New York halkı, eğer onun huzurunda bulunan herkesin hissettiği gibi, Jefferson'ın nazikçe fakat katiyetle onları kendinden uzak tuttuğunu hissetmemiş olsaydı, Jefferson'ı bağırına basabilirdi. Bununla birlikte, onun siyasi düşünce ve eğilimlerine karşı herhangi bir şüpheleri olsaydı, bunları görmezden gelirlerdi; Jefferson'ın Fransız İhtilali'nde takındığı tutum, onun sağduyu sahibi bir adam olduğunu göstermişti. Hiç kuşkusuz, bu hali vakti yerinde, iyi davranış sahibi, görmüş geçirmiş ve yetenekli adam, yeni fikir cereyanının hangi yöne aktığını görür görmez, bu cereyana kendisi de kapılacaktı.

Ama öyle de olsa, her şey onun için daha da kolaylaştırılmalıydı. "Aralarına yeni katılmış bir yabancı olarak onuruma akşam yemekleri verdiler, beni hemen aralarına aldılar." Ancak bu şekilde geçirilen her dakika onun şaşkınlığını daha da artırdı. Herkes siyaset konuşuyordu. Herkes Birleşik Devletler'in bütün pahalı tantana ve seremonileriyle birlikte güçlü bir hükümete sahip olması gerektiğini dillendiriyordu. Bütün bunlar Jefferson için Fransa'dan dönüşte büyük bir hayal kırıklığı olmuştu. Şöyle diyecekti: "Fransa'dan devrimin ilk yılında ayrıldım. Doğal haklara karşı bir coşku, reformasyona karşı bir şevk içerisindeydim. Benim bu haklara olan vicdani bağlılığım artırılmazdı; ama bu bağlılık, günlük olaylar neticesinde canlanıp tahrik oldu." New York'ta hiç kimse, doğal haklardan söz etmek şöyle dursun, bu hakları düşünmüyordu bile. "Önde gelen yurttaşlar" Fransız İhtilali'ne ciddi bir dehşetle bakıyorlardı. Jefferson, "Sofra sohbet-

lerinin bana verdiği şaşkınlığı ve utancı tarif edemem,” diyecekti. Gerçekten de eski yüksek ruh, eski saikler neredeydi? Doğal haklar, bağımsızlık ve özerklik hakkında yapılan eski tanidik konuşmalar neredeydi? Bunların teşvik ettiği idealizm -ya da bunların uyandırmış olduğu sahte idealizm görüntüsü neredeydi? Burada, demokrasi ruhunun “mülk sahipleri”nin üzerinde yapabileceği tahribata direnme yeteneğinde ve bu ruhun aşırılıklarını cezalandırma çabukluğunda güçlü bir hükümet ihtiyacı duyuluyordu sadece. Hatta birçok kimse monarşiden özlemle söz ediyordu. Açıkça görülebiliyordu ki; bütün bunlar, görev rotasyonunu sağlamak için anayasada zayıf değişiklikler yapılması ve Haklar Bildirgesi’nin anayasaya dahil edilmesiyle karşılanabilecek şeyler değildi. Yine açıkça görülebiliyordu ki; New York’un nüfuzlu yurttaşları, Birleşik Devletler’in yurtdışında tek bir ulus, yurtiçindeyse bir konfederasyon olması yönündeki kuramsal görüşü hoş karşılamayacaktı. Mr. Jefferson’ın fikirleri demodeydi; çevresindekiler en çok bu nokta üzerinde duruyorlardı. Jefferson, belki de kendini Calonne’un zamanında Paris’te, Farmers-General’in bir gece toplantısındaymış gibi hissediyordu. Başka fikirler üzerinde duruluyordu. İşte Jefferson, Washington’ın kabinesi toplandığı zaman; Washington’ın maliye bakanı olarak atamış olduğu koca burunlu, uçarı, çocuksu ve agresif tavırlı çok genç ve küçük bir adamın [Hamilton] şahsında bu fikirlerin lideriyle karşı karşıya geldi.

II

Alexander Hamilton sömürgelere on altı yaşında, Batı Hint Adaları’ndan geldi. Oradaki hayatıyla ilgili şöyle diyecekti: “Bir katip ya da benzeri bir insanın düşük hayat seviyesi içerisinde günlerimi geçirmek istemiyordum... Toplumsal konumumu yükseltmek için, karakterimi olmasa bile hayatımı seve seve riske attım... Yani istikbalimi hazırlamak için.” Böylece Hamilton, 1772 yılında sömürgelere geldi. Burasının kendisi için çok uygun olduğunu gördü. Sömürgelerin heyecan verici bir havası vardı hep;

girişken ve genç bir adam burada, kendisini çevreye hissettirecek bütün fırsatlara sahipti. Hamilton on sekiz yaşındayken bir mitingde Boston Liman Yasası üzerine yaptığı bir konuşmayla kendini insanlara tanıttı ve kısa süre sonra da kamusal meseleler üzerine birkaç isimsiz broşür yazdı. Bu broşürlerinden biri, farkı anlayamayan halk tarafından, Mr. Jefferson'ın "Amerika'da kalemini en iyi kullanan insan" dediği John Jay'e atfedilince de, Hamilton kuvvetli bir üzüntü duyarak kendi eserinin bir başka insana atfedilmesine bir hayli içerledi. Ayrıca Hamilton sahip olduğu cesareti de, çetelerin faaliyetlerine direndiği iki farklı olayda dikkat çekici bir şekilde insanlara gösterdi; bu olaylardan ilki, King's College'ın Tory rektörünün kurtarılması ve ikincisi de yine Thurman adlı bir başka Tory'nin kurtarılmasıydı. Savaşın hemen hemen kesin bir şekilde başlayacağını ve bu durumun, sömürgelerde silah sanatını öğrenmiş bulunan pek az sayıdaki insana büyük bir yükselme olanağı sağlayacağını gören Hamilton, savaş bilimi üzerinde çalıştı. Böylece, düşmanlıkların savaşa dönüştüğü gün, tecrübeli bir topçu subayı olarak ortaya çıkacaktı. Hamilton'ın, şanslarını hep doğru attan yana oynamak gibi şaşmaz bir içgüdüğü vardı. Washington'ın en önemli insan olarak öne çıkacağını gören Hamilton, derhal ona yaklaştı, güvenini kazandı ve Washington'ın savunma bakanı ve danışmanı olarak onun yanında kaldı.

Ne var ki savaş sonsuza dek sürmeyecekti ve Hamilton'ın da barış zamanında asker yaşantısı sürdürmek gibi bir düşüncesi bulunmuyordu. Silahlar onun için bir atlama tahtasıydı, bir meslek değil. Hamilton, 1781 seferberliğinin sonuna dek asker olarak görev yaptıktan sonra, bu görevini bıraktı. Artık bir ulusal figürün bazı özelliklerini bünyesinde taşıyordu ve güçlüğüle ittifak yapmak bakımından da aynı direngen içgüdüye sahipti. Hamilton daima, istediklerini gerçekleştirmek adına iyi ve şerefli bedeller öderdi; büyük bir yeteneği ve bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjisi vardı. Kendine seçtiği bütün hedefler için bu iki özelliğini cömertçe harcardı. Para asla ilgisini çekmezdi. Pek çok kimseyi zengin eden mali sistemi devreye kendisi soktuysa da, tüm hayatı boyunca oldukça fakir bir insan olarak kaldı ve çoğu za-

man bir hayli dara düştü. Avukatlık yaptığı dönemlerde bile, zengin müvekkillerinin davalarına bakarken onlardan komik paralar alırdı. Albany'nin hayat dolu Schuyler kızlarından biriyle 1780 yılında yaptığı evliliği, ona New York'un "önde gelen yurttaşlar muhiti" arasında sabit bir yer kazandırdı; bu evlilik onun için meşru bir benimsenme seremonisi olmuştu. Hamilton 1787'de kongreye seçildi; 1778'de de Anayasa Komisyonu'nda delege olarak görev yaptı. Şimdi ise artık kabine üyesiydi; yönetimin merkezileştirilmesi hareketinin kabul edilmiş lideriydi.

Anayasa tarafından federal hükümete verilen dört büyük genel yetki; vergilendirme, savaş açma, ticareti kontrol etme ve Batı'daki geniş arazileri kullanma yetkileriydi. Şimdi kongrenin önündeki iş, bu yetkileri uygulamaya geçirecek uygun yasaları çıkartmaktı. Bu işte kaybedilecek zaman yoktu. Zaman, *coup d'etat*'nın büyük müttefiki olmuştu. Ülkenin mali, spekülatif ve ticari çıkar sahipleri, büyük kentlerde ve çoğunlukla da kıyı bölgelerinde birbirleriyle dipdibeydi; bunlar hızla iletişim kurabiliyor, hızla harekete geçebiliyor ve herhangi bir avantaj söz konusu olduğunda derhal baskı uygulayabiliyordu. Öte yandan, genelde tarımla uğraşan üretici kesim ise dağınıktı; aralarındaki iletişim yavaş ve örgütlenmeleri de zordu. Anayasanın onay işleminin otuz eyaletten beşinde hiçbir etkili muhalefet gelişmeden sonuçlandırılması, diğer sınıfların üretici sınıf üzerindeki bu üstünlüğüne dayanıyordu. Yönetimi, üretici olmayan sınıfın ekonomik üstünlüğünü kesinleştirecek usullerle donatacak olan bu yeni işte, yine aynı kuvvetli müttefike [zamana] acilen gereksinim vardı ve burada, Alexander Hamilton'ın sahip olduğu müthiş yeteneklere de bir fırsat doğmuş oluyordu.

Belki bütün yaşamı, belki de yaşamının büyük kısmı boyunca Hamilton'ın kamusal görev anlayışı, kişisel tutkuları kadar keskin olmuştu. İçinden çıktığı toplumsal düzene ilişkin olarak, sonradan görme bir insanın eğitilmiş vicdanına sahipti. Sıradan bir köken ve gayri meşru bir doğumdan dünyaya gelen ayrıcalıksız bir yabancı, John Adams'ın hırçınca söylediği gibi "İskoç bir işportacının piç kurusu" olan Hamilton zirveye, yalnızca yetenek ve iradesinin verdiği kuvvetle tırmanmıştı. Yükselişi esnasında,

yetenek ve iradesinin uygulama alanı bulduğu son derece elverişli koşullara karşı, kendi kendini var etmiş bir insanın aldırılmazlığını benimsemiş ve böylece, ardında bıraktığı halk yığınınına karşı da, kendi kendini var etmiş bir insanın kibirli güvensizliğine bürünmüştü. Halk “büyük bir canavar” idi; mantıksız, hararetli, şiddet-sever ve tehlikeliydi; onu düzen içerisinde tutmak için güçlü bir ele ihtiyaç vardı. İngiltere’deki kral ve Avam Kamarası modeline olabildiğince benzeyecek bir başkanlık ve senato modeli isteyen Hamilton, Anayasa Komisyonu’nda bütün toplumların azınlık ve çoğunluk olarak ikiye bölündüklerini söyleyecekti: “Azınlık denen kısım zengin ve soylulardan oluşurken, çoğunluk denen kısım halk kitlesinden oluşmaktadır... Halk çalkantılı ve değiş-kendir; nadiren doğru yargılarda bulunur. Bu nedenle zengin ve soylulara yönetimin bağımsız ve kalıcı bir payı verilmelidir... Kalıcı bir kitle dışında hiçbir şey demokrasinin tedbirsizliğini kontrol altında tutamaz. Halkın çalkantılı ve kontrol edilemez mizacı denetimi gerektirir.” Hamilton’ın cumhuriyetçi yöneti-me hiç inancı yoktu; Vali Morris onun hakkında şöyle diyecekti: “Hamilton cumhuriyetçi yönetimi demokratik yönetimle karıştı- rıyor ve demokratik yönetimden nefret ediyordu; çünkü demok- ratik yönetimin despotizmle sonuçlanacağına ve aynı zamanda genel ahlaka yıkıcı etki yapacağına inanıyordu.”

Ancak Amerika’da cumhuriyetçi yönetim vardı ve o bunu de- ğiştiremezdi. Monarşik bir düzen kurmaktan ciddiyetle söz eden “zengin ve soylular” arasında, savaş gibi büyük bir kargaşalık aracılığıyla başka bir *coup d’etat* yapılmadıkça, cumhuriyetçi sistemin değiştirilmesinin çok zor olacağını bilmeyen yoktu. Ha- milton da bunu çok iyi biliyordu. O halde yapılacak şey, mutlaki- yetçiliğin özünü cumhuriyetçi biçimler altında emniyete almak; cumhuriyetçi yönetimi, anayasanın en elverişli yorumunun izin vereceği mutlakiyetçi usullerle donatmaktı. İşte tam bu noktada, Hamilton’ın hedefleri ile anayasayı ekonomik bir belge olarak tasarlayıp ilan edenlerin hedefleri çakışıyordu. Bunlar aynı he- defler olmamasına karşın, birbirleriyle kesişen hedeflerdi. Ha- milton mükemmel bir maliyeciydi, fakat bir ekonomistin hiçbir özelliğini taşımıyordu. Hükümet ekonomisi hakkında sahip ol-

duğu görüşler kadarıyla, hükümet üyeleri olarak kendilerini gayet doğal bir şekilde ve otomatik olarak “zengin ve soylular”ın lehinde tanzim edeceklerini en baştan kabul etti; zira “zengin ve soylular”, doğal olarak, dünya işlerini gören kimselerin politik patronları ve hamileriydi. Ona göre, gereği gibi oluşturulmuş bir yönetimde üreticilere gösterilebilecek saygı ise *noblesse oblige* yoluyla olurdu. Ne var ki Hamilton’ın “zengin ve soylular”a politik ve ekonomik üstünlüğün nasıl sağlanacağı konusundaki kayıtsızlığının miktarı belirlenemez; bununla birlikte Hamilton, aşırı ahlaklılığı uygulanamaz ve tehlikeli olarak gördüğünü hep açık açık göstermiştir. İnsanların ancak kuvvet ya da çıkar yoluyla harekete geçirilebileceği şeklinde güçlü bir inanca sahip olduğu için; bu inancın doğal bir sonucu olarak, namussuzluğun hükümetin kaçınılmaz bir aracı olduğunu ve bu yüzden bir devlet adamının kamusal ve özel davranışlarının daima aynı istikamette olmayabileceğini korkusuzca kabul etmiştir.

Cumhuriyeti “demokrasinin tedbirsizliği”nden korumak için Hamilton’ın öngördüğü genel plan aslında son derece basitti. Bu planın ana fikri, “zengin ve soylu kimseler”den oluşan belli sınıfların çıkarlarını yönetimin çıkarlarıyla birleştirmekti. Hamilton, yönetimden alacağı olan kimselerle işe başladı. Bunların birçoğu -muhtemelen büyük çoğunluğu- hükümetin savaş zamanında çıkardığı bonoları, kendi senetlerini ellerinde tutamayacak kadar fakir olan asıl yatırımcılardan düşük bir fiyata satın almış olan spekülâtörlerdi. Hamilton’ın ilk hamlesi, hükümetin tüm borçları için nominal değer üzerinden sermaye sağlamak, böylece spekülâtörlerin kazançlarını asıl senet sahiplerinin kazançlarıyla eşit seviyeye çıkarmak ve her iki sınıfı hükümet için sağlam bir destek duvarı haline getirmek oldu. Bu ise genel anlamda enflasyona yol açacaktı; zira hükümet tahvilleri üzerinde yazan değerler büyük oranda -muhtemelen yüzde altmış oranında- uydurmaydı ve tahvil sahipleri tarafından bile öyle değerlendiriliyordu. kongrede başını Madison’ın çektiğı zayıf bir azınlık ise, spekülâtörler aleyhinde hakça bir ayırım yapılmasını teklif ederek, Hamilton’ın tasarısını bir miktar değiştirmeye çalıştı. Ancak bunda başarılı olunamadı.

Etkili bir halk muhalefeti örgütlenmeye fırsat bulamadan, Hamilton'ın yasası, üyelerinin yaklaşık yarısının tahvil sahiplerinden oluştuğu düşünülen kongreden geçirildi. Tasarının Temsilciler Meclisi'nde münakaşaları dinleyen sözcüleri, Maclay'e göre, ikna için pek az sav ileri sürdüler ve bir devlet adamı gibi sahte ahlaklılıklara başvurmakla yetindiler: "Ames, önceden prova edilmiş cümlelerden oluşan uzun bir konuşma yaptı... Bir Kızılderili Büyük Ruh'tan ne kadar sık bahsediyorsa, o da umumi inançtan, umumi itibardan, onurdan ve hepsinden ziyade adaletten o kadar sık bahsetti. Onun bu sözleri Kızılderililerin Büyük Ruh'la ilgili sözlerinden daha anlamsız ve o sözler kadar az faydalıydı. Halkına inanıyor, güveniyor ve onları sayıyordu, her şeyden önemlisi, tıpkı bir Kızılderili'nin Büyük Ruh'a inanması gibi adaletle inanıyordu. Spekülatörlerin başında bulunan Hamilton ve bütün yağcılar, aynı tarafta bulunuyorlar. Ben buna, çıkar vesilesiyle harekete geçmiş topluluk adını veriyorum." Hamilton'ın bütün tahviller için fark gözetilmeden para bulunması yönündeki kendi savunusu ise tipikti; fakirleşmiş asıl tahvil sahipleri geçmişte hükümetlerine güvenmeli ve tahvillerini satmamalıydı. Spekülatörlerin sübvansede edilmesi bu faydalı hayat dersini halka iletecekti.

Hamilton'ın tasarısı, Eyalet alacaklılarını da kapsayan, onları federal alacaklılar kütlesiyle birleştiren ek bir önlem de içeriyordu. Devrim ordusuna kendi paralarıyla asker sağlamış olan çeşitli eyaletler, bu amaç için kendi vatandaşlarından borç para almıştı; işte şimdi Hamilton, federal hükümetin bu borçları -yine nominal değer üzerinden- kendi üzerine almasını teklif ediyordu -bu nedenle yine büyük bir enflasyon yaşanacak ve bu da Mr. Jefferson'ın deyişiyle, "yirmi milyon hisse senedinin kollanan eyaletler arasında bölüşürülmesi ve borsa simsarları sürüsünün önüne yiyecek olarak atılması" ile sonuçlanacaktı. Hamilton'ın ilgi göstermesini bekleyen iki kapitalist çıkar grubu kalmıştı geriye; biri fiili, diğeri de gelişmemiş bir çıkar grubuydu. Bunlar alım satım ve ticarete çıkarları olanlar ile güvenli yatırım arayışında olan serbest sermaye grubuydu. Ne var ki bu iki çıkar grubu için aceleyle mahal yoktu; zira sermaye bulunması ve borçların üstlenil-

mesi yoluyla hükümet yanında yer alacak iki zaptedilmez siperin inşa edilmesi için bir hayli acele edilmişti. Zaten ilk çıkar grubu da [ticaret ve alım satım grubu], açıkça koruyucu vergi ilkesini kabul etse de temel olarak kamusal gelir yaratmaya yönelik olan makul bir tarife yoluyla küçük bir sus payı almıştı. İkinci çıkar grubu [güvenli yatırım arayışında olan serbest sermaye] içinse, Hamilton, on milyon dolar sermayeli bir federal banka kurulması için bir plan hazırlamıştı. Bu on milyon dolarlık sermayenin beşte biri hükümet tarafından karşılanırken; geri kalanı, her biri dört yüz dolar değerinde olan hisse senetleriyle yatırımcılara bölüşürülecekti. İşte bu şekilde, bireysel yatırımcıların birikimi ile hükümetin birikimi birbirine bağlanacak ve bireysel yatırımcılar, hükümetin istikrarının korunmasında özel bir çıkara sahip olacaktı. Daha da önemlisi, bankacılık ile hükümet arasındaki yakın bağlantının doğal bir bağlantı olduğu fikri de halka kuvvetli bir şekilde telkin edilmiş olacaktı.

Geriye yalnızca bir tane büyük spekülâtif çıkar grubu kalıyordu ve bu diğerlerinden çok daha büyüktü. Hamilton ise bu çıkar grubuna özel bir önem verme ihtiyacını duymadı. Çünkü doğal kaynak tekeli, anayasa uyarınca ne kadar sağlam bir konumdaysa, önündeki fırsatlar da ülkenin doğal kapasitesi düşünüldüğünde o kadar sınırsızdı. Böylece sermaye grubuyla tekелci grubun birliği otomatik olarak gerçekleşecekti; hiçbir şey bu birliğin önüne geçemez ya da onu çözemezdi. Bir ülkenin toprakları üzerinde sabit bir çıkara sahip olunması, o ülke hükümetinin istikrarı üzerinde sabit bir çıkara sahip olunması anlamına geldiği için; Hamilton bu iki temel gereklilik bakımından artık bir süre için rahat edebilirdi. Şu halde özet olarak, Amerika'da cumhuriyetçiliğin birincil gelişimi, çoğunlukla Alexander Hamilton'ın yönetimi altında, tekелcileri, kapitalistleri ve spekülâtörleri etkin biçimde korumaya almış bulunuyordu. Cumhuriyetçi kurumlar bu üç grubun çıkarlarını benimsemiş ve onların birlik içerisinde ahenkle gelişmesine olanak sağlamış oluyordu. Serbest sömürüye açık bırakılan tek çıkar grubu üreticilerdi. Üreticiler, tesadüfen ya da kısmen, tekелci, kapitalist ya da spekülâtör haline gelmedikçe, onların çıkarları olamazdı.

III

Mr. Jefferson, Kabinedeki görevine başladığı sırada, spekülâtorlerin ellerindeki tahviller için sermaye bulunması ve eyalet borçlarının federal hükümet tarafından üstlenilmesi husundaki tartışmalar zirvedeydi. Sermaye bulunması konusunda nisbeten daha az sıkıntı vardı, fakat Eyalet borçlarının üstlenilmesiyle ilgili olarak epeyce güçlük çekiliyordu; bu tasarı Temsilciler Meclisi'nde reddedildi, fakat senato tarafından yenilenerek bir kez daha görüşülmesi için Temsilciler Meclisi'ne geri gönderildi. Mr. Jefferson iki yıl sonra yazdığı özel bir mektubunda şöyle diyecekti: "Bir gün Başkan'ın evine gittim. Kapıya yaklaştığım sırada Hamilton'la karşılaştım. Görüntüsü tarifi ötesinde sıkıntılı, bezgin ve mahzundu; kıyafeti bile kaba saba ve baştan savmaydı. Benimle konuşmak istedi." Hamilton, Başkan'ın evinin önünde yarım saat boyunca Mr. Jefferson'ın çevresinde dolaştı ve borçların üstlenilmesi konusunda, ona meclisin Virginia'lı üyeleri üzerindeki nüfuzunu kullanması için ısrarlarda bulundu. Hamilton bunu eyaletler arasındaki birliğin korunmasıyla ilgili bir mesele olarak ortaya koydu ve bunu yaparken oldukça samimiydi; söylediklerinde haklı noktalar da vardı. Başlıca alacaklı eyaletleri kapsayan New England bölgesi, ülkenin geri kalanından ayrılma tehdidinde bulunuyordu ve aslına bakılırsa geçmişte de çeşitli aralıklarla aynı tehdidi gündeme getirmişti. Dr. Gilmer'e yazdığı gibi, "bu meselenin, o zamana kadar tanık olduğu bütün düşmanlıklardan çok daha büyük düşmanlıklar yarattığının" farkında olan Mr. Jefferson, Hamilton'ın açıklamalarından son derece etkilendi. Borçların üstlenilmesi tasarısı tümüyle reddedildiği takdirde, bu kararın "hükümetin dağılmasına çok yakın" sonuçlar doğurabileceğini görebiliyordu. Jefferson, New England'ın eyaletler arası birlikten ayrılma fikrine duygusal bir tiksintiyle bakmıyordu. Başkanlık döneminin sonuna doğru Dr. Priestley'e açık açık şöyle yazacaktı: "Tek bir konfederasyon çatısı altında kalsak da, Atlantik ve Mississippi konfederasyonları olarak ikiye bölünsek de, bence bu durum her iki tarafın mutluluğu için pek fazla önem taşımayacaktır." Eğer şimdi Jefferson "birliğin iki ya da üç

parçaya bölünmesinden daha büyük bir kötülük göremiyorsa,” ya da “Eyaletler’in birliğini tehlikeye atmaya çalışmış ana-baba kadtillerinin entrikalarını” öfkeyle ayıplıyorsa, bunun nedeni, ülkesinin “eski dünyanın [Avrupa] yağmacı birlikleri tarafından” parça parça edileceğine dair hiç değişmeyen korkusuydu. O halde, borçların üstlenilmesi tasarısı bir şekilde kabul edilmeliydi; ne var ki Jefferson bunun adil bir şekilde olması gerektiğine inanıyordu. Başkan Washington’a şöyle diyecekti: “Umarım bu tasarı adil bir biçime sokulur ve her eyaletin alacaklılarına o eyaletin nüfusuna oranla para ödenir. Böylece eyalet, bu borç üstlenme işine ne kadar katılırsa, alacaklılarının gözünde de o denli temize çıkmış olur.” Jefferson bundan daha fazlasını söyleyemezdi. İşin formülasyonu onun değil, Hamilton’ın bakanlığına aitti ve Hamilton’ın bu önerisine içgüdüsel bir hoşnutsuzlukla bakmasına rağmen, kendisinin “bu konuya tamamen yabancı” olduğunun farkındaydı. Dahası, kendisinin genel olarak mali konularda yetersiz olduğunu düşünüyordu; nitekim 1785 yılında Paris’ten Hazine Bakanlığı’na yazdığı mektubunda safça şöyle demişti: “Mali konular benim yeteneklerime yabancıdır.”

Ne var ki, eyalet borçlarının federal hükümet tarafından üstlenilmesinin nasıl gerçekleştirileceğiyle ilgili olarak, Mr. Jefferson, bunun siyasi bir pazarlık konusu olmak zorunda olduğunu görüyordu. Başka türlü olamazdı. Varılacak mutabakatın karşılığı, ulusal başkentin yerinin belirlenmesiydi. Amerika’nın ortasında yer alan eyaletler, başkentin Philadelphia ya da Baltimore’da kurulmasını istiyordu ve borçların üstlenilmesi konusunda da kayıtsızdı; söz konusu eyaletler bu borç meselesini, yalnızca, “borçların Federal hükümet tarafından üstlenilmesini çok isteyen” doğu eyaletlerine karşı bir koz olarak kullanıyorlardı. Hamilton’ın Başkan’ın evinin önünde yanına gelip konuşmasından bir gün sonra konuyu kendi yemek masasında tartışan Madison ile Hamilton’ı işiten Mr. Jefferson, “bütün ihtimaller arasında en az kötü olanının”, başkentin Potomac Nehri üzerindeki Georgetown’da kurulması koşuluyla Hamilton’ı serbest bırakmak olduğuna karar verdi. Eğer illa ki bir pazarlık olacaksa, bu, spekülâtorlerin yanı sıra üreticilerin de -özellikle Virginia’lı ve Orta Batılı

Üreticilerin de- kazanım elde etme şansı bulacakları bir pazarlık olabilirdi. Mr. Jefferson bundan bir yıl önce Washington'a, Ohio ile Potomac nehirlerinin nerilen Potomac Kanalı'yla birleştirilmesini, "konfederasyonun doğu ve batı bölgeleri arasındaki en güçlü ulaşım bağlantılarından biri" olarak gördüğünü yazmıştı. şöyle devam edecekti: "Bu proje başta Virginia'nın olmak üzere, Ohio'nun bütün yukarı bölgeleri ile su alanlarının ticaret hacmini artıracaktır." İşte bu görüşün bir sonucu olarak Jefferson şimdi, başkentın Potomac Kanalı'nın dibinde kurulmasının "tarım ve ticaretimizi canlandıracağını" düşünüyordu.

Böylece Jefferson, daha sonraki yıllarda biraz abartıyla "hayatımın en büyük siyasi hatası" dediği şeyi yapmış oluyordu. Aslında, onun yaptığı ya da yapmadığı şeylerin, temel mesele üzerinde, yani hangi ekonomik çıkar gruplarının Birleşik Devletler yönetimini kontrol edeceği üzerinde pratikte pek az etkisi olmuştu. Jefferson, Hamilton'ın planının sonucunu görememişti; hatta şu da söylenmelidir ki, Hamilton'ın kendisi de bunu açıkça görememişti; sadece içgüdüsüyle hissetmişti. Devlet adamlığının bu çarpışması incelendiği zaman, muhtemelen en fazla etkilenilen şey; bir kimsenin içgüdülerinin, her zaman bu içgüdülerle ilgili kendi yorumunun önüne geçme hızıdır. Jefferson ile Hamilton hükümette bir ekonomik sınıf çıkarının temsilcisiydi; doğrusunu söylemek gerekirse Mr. Jefferson'ın kuramsal demokrat kimliği Hamilton'dan yalnızca çok az daha fazladır. Jefferson'ı kuramsal ya da nazari bir demokrat olarak değerlendirmek, onun hem kamusal faaliyetlerindeki hem de yönetim kuramlarıyla ilgili sözlerindeki en kabul edilmez tutarsızlıkları göz ardı etmek olur ki, o bir ekonomik sınıf çıkarı temsilcisi olarak değerlendirildiğinde, bu tutarsızlıklar bir anda kendilerini gösterirler. Jefferson, hükümetin üretici sınıf tarafından kontrol edilmesinin yanındaydı; yani hükümet, her toplum içerisinde refah üretimi için doğal kaynaklar üzerinde emek ve sermayesini kullanan büyük çoğunluk tarafından ynetilmeliydi. Jefferson'ın içgüdüleri, bu çıkar grubunu tehdit eden herhangi bir şeye karşı, bir gzkapağının refleks hareketi gibi tepki veriyordu. Hamilton'ın içgüdüsü ise, sömürücü sınıfın -yani her toplum içerisinde çoğunluğun emek

ürünlerini bedelsiz olarak kendine mal eden azınlığın- üstünlüğünü bozma tehdidinde bulunan herhangi bir şeye karşı aynı hızla tepki veriyordu. Ne var ki, bu içgüdülerin işleyişi konusunda her ikisinin akıllarından geçen nedenler, bu türden sebeplerin kaçınılmaz bir biçimde olduğu gibi, yetersiz ve gelişigüze. Mr. Jefferson'ın Hamilton'ın monarşizm yandaşlığına ve İngiliz hayranlığına karşı olan takıntısı, örneğin onun hakkında sahip olduğu "İngilizler'e ait olan her şeye doğuştan düşkünlüklerle zincirlenmiş bir adam" şeklindeki alışılmış görüşü ve onun kamusal karakteriyle ilgili olarak söylediği "İngiliz örneği'nin büyüü altına girmiş ve yoldan sapmış" sözü -yani tüm bunlar, ne kadar içten olurlarsa olsunlar, Hamilton'ın "Fransa'ya olan kadınca bir bağlılık ve Büyük Britanya'ya karşı kadınca bir kızgınlık" şeklindeki gevşek sözlerinden daha güçlü değildir.

Jefferson dışındaki başka insanlar ise, Hamilton'ın mali sisteminin ekonomik uzantılarını değerlendirmek bakımından Mr. Jefferson'dan daha hızlıydı. Ekonomi bilimi o dönemde beşiğindedeydi. Tuhaf bir tesadüf sonucunda, Mr. Jefferson bu bilimin Paris'teki doğumunda yatağının dibinde bulunmuştu; onun ana-babasını, vaftiz anasıyla vaftiz babasını hem kişisel olarak hem de yazılarından tanıyordu. Bununla birlikte, ne karakterde bir çocuğun dünyaya getirilmiş olduğunu asla tam anlamıyla göremedi. Ölümüne on yıl kala, geç bir dönemde şöyle demişti: "Ekonomi, ilk olarak Fransa'daki ekonomistler denen siyasi hizbin ellerinde bir bilim oldu... Quesnay başta olmak üzere, Gournay, Le Trosne, Turgot ve Dupont de Nemours... bu gelişmelere öncülük ettiler." Ne var ki, Jefferson'ın tartışma tonu tümüyle akademiktir; bu insanların eserlerinin, kendisinin içgüdüsel olarak karşı durduğu mali sisteme getirdiği hayati bağlantıya dair bir seziş göstermez. Gerçi Jefferson temel ekonomi ve onun hükümetle olan ilişkisi konusunda arada sırada parlak kavrayış parıltıları sergilemiştir; ne var ki bu parıltılar aydınlatıcı olamayacak kadar kısa ve titrek-tir. Bunlar yalnızca, kendilerini izleyen karanlığı derinleştirmeye yaramıştır.

Oysa başka kimseler, neredeyse hiç vakit kaybetmeksizin, Hamilton'ın sistemine basit bir ekonomik analiz uyguladılar.

Bu analizleri, Hamilton'ın sisteminin kaynağına kadar iniyordu. Sermaye bulunması ve borçların üstlenilmesi konularında, Maryland'den Mercer, Georgia'dan Jackson ve Virginia'dan Taylor, spekülâtorlere gösterilecek cömertliğin, üreticinin üzerinden gerçekleştirilmek zorunda olduğunu ve bu yüzden de Hamilton'ın sisteminin emek üzerine karşılıksız bir ipotek koyacağını göerek, temel hakikati her yönüyle kavradılar. Ayrıca banka yasasına muhalefet ederlerken de, aynı kamusal düzen esasını kullandılar. Banka projesi, vergiyle toplanan kamu fonlarının, yarı-özel bir kuruluş tarafından ya da daha doğrusu ismen yarı-kamusal, fakat gerçekte özel bir kuruluş tarafından daimi bir tekel altında tutulmasına yarayacaktı. Zira Senato ile Temsilciler Meclisi üyelerinin büyük çoğunluğu, sermaye bulunması ve borçların üstlenilmesi sayesinde şimdiden ahlaksızca kazanç sağlamış bulunan ve kesinkes yeni bankaya da hissedar olacak olan yatırımcılardan oluşuyordu. İşte yukarıda isimleri geçen kişiler, bütün bunların üretici sınıfın sömürülmesiyle gerçekleştirileceğini ısrarla dile getiriyorlardı. Taylor'a göre, bu amaç için vergi toplanması; emekle kazanılan değerlerin, tümüyle, yasayla kazanılan mülkiyete dönüştürülmesi demekti. Yasayla kazanılan mülkiyetin yetkisi ise, emekle kazanılan değerlerin üretilmesinde hiçbir rolü olmamış kimselere veriliyordu. Taylor şöyle diyecekti: "Ansızın, yasa yoluyla büyük miktarda bir yıllık tahsisat peydah olur... Bunun ödenmesi emek üzerinden yapılır ve emek harcayanlar, bütün ülkelerde fakirlerdir... Ama açgözlü olduğu kadar kurnaz olan aristokrasi, kendi maaşları için durmadan çalışan emek kesimine bir vergi musallat etmenin yolunu bulmuştur." Ayrıca Mercer de aynı ilkeyi kısa bir zaman önce ortaya koymuştur: "Bütün kamu gelirleri ya da özel kazançlar, çalışan çiftçi ya da makine ustalarının emeklerinin doğrudan ya da dolaylı bir katkısıdır."

Öyle gözükmektedir ki, Mr. Jefferson'ın beyni o ana dek, Hamilton'ın mali sistemine karşı yapılan ekonomik muhalefetin bu en önemli esasını pek algılamamış veya algılayan beyinlerin peşinden de gitmemiştir. Jefferson bazen bir dereceye kadar Taylor ile Mercer'in diliyle konuşur; ne var ki, kullandığı terimlerin kesinliği, üzerinde düşünülmüş olmaktan ziyade gelişigüze'dir.

Örneğin 1819’da John Adams’a şöyle yazmıştır: “Vatandaşlarımızın ve onların mülk ve emeklerinin; banker ve sahtekârların hileci numaralarına pasif kurbanlar olarak feda edilmesini protesto ediyorum.” Jefferson’ın; Hamilton’ın sistemi hakkında, bu sistemin katıksız finansçılık yönünü göz önünde tutan net bir fikri vardır. 1792’de şöyle yazmıştır: “Banka, tasarruf sahiplerine, geçen altı aylık süre için kendi sermayeleri üzerinden yüzde onluk bir kâr payı talep edebileceklerini bildirdi. Bu, yılda yüzde yirmi altılık bir kazanç eder. Paranın böyle gereksizce çalıştırılması bu kadar kazançlı olduğu takdirde; tarım, ticaret ve yararlı olan ne varsa hepsi göz ardı edilmek zorunda kalır.” Jefferson, Hamilton’ın genel planıyla ilgili olarak zaten 1791 yılında da Edmund Pendleton’a şöyle yazmıştır: “Şimdilik, spekülasyon çılgınlığı, makul düşünüşe izin veremeyecek kadar güçlüdür. Sermayesi kendi ticaretini taşıyamayacak, imalat yapamayacak, binalar dikemeyecek kadar az olan bir ülkede, bu kadar çok paranın söz konusu yararlı işlerden çekilip kumara yatırılmış olması, hâlâ fark edilmeyi bekleyen bir gerçek olarak durmaktadır.” Ülkenin toplam refahı göz önüne alındığında, bu miktarlar gerçekten de o denli büyüktü ki, insan, paraların işletilmesinin tarafında olan bir görüşe, ancak ekonomi teorisini hiçe sayarak anlayış gösterebilir. Bir deprem devam ederken, insan, ortaya çıkan kuvvetin devamlılığı hakkında genellemeler de yapamaz. Mercer ise bütün kamu borçlarının, Hamilton tarafından ahlaksızca şişirildikten sonra, Birleşik Devletler’in “bütün mal varlığının dörtte birine” teka-bül ettiğini tahmin etmiştir. Bu muhtemelen bir abartıdır; ancak bu oran yarı yarıya düşürüldüğü takdirde bile, insan, bir ülkenin toplam zenginliğinin sekizde birlik bir kısmına tekabül eden tek elde toplanmış bir kazancın ne kadar kuvvetli bir üstünlüğe sahip olduğunu tasavvur edebilir. Mr. Jefferson’ın “Hamilton ne kadar fazla borç uydurursa, onun paragöz arkadaşlarına da o kadar yağma olanağı doğuyor,” şeklindeki acı yakınmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Her şeyden daha açık bir şekilde, Mr. Jefferson, Hamilton’ın “Kongre içinde ve dışında, sonradan Birleşik Devletler Hükümeti’nin siyasi görünümünü değiştirecek yasalar çıkartabilmiş

bir spekülasyoncu falanj” oluşturma çabalarının siyasi sonucunu görmüştü. 1792 yılında Başkan Washington’a şöyle yazacaktı: “Alexander Hamilton’ın sistemi, özgürlüğün alchinde olan ilkelere dayanmaktadır ve amacı, Cumhuriyet’in altının kazınıp ortadan kaldırılmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için, Yasama üyeleri üzerinde kendi bakanlığının nüfuzunu kullanmak istemektedir. Ben böylesine bir nüfuzun şimdiden etkide bulunmaya başladığını görmekteyim. Hamilton’ın tuzağına düşmüş ve onun planlarından kendilerine kazanç sağlamak için birçok tedariklerde bulunmuş kimselerin oyları sayesinde, Hamilton’ın projesinin ana hatları yerli yerine oturmaya başlamıştır.” Ayrıca Jefferson, Sermaye Bulunması ve Borçların Üstlenilmesi yasalarına istinaden Hamilton’ın gücünün kongrede ilk sıranışını izleyen olayları da çok canlı bir şekilde resmeder. Yasanın nasıl bir şekil alacağı bilinir hale geldiğinde, “yani yasanın şekli, kapalı kapılar ardında dışarıya göre ve özellikle de birliğin uzak bölgelerine göre daha çabuk öğrenildiğinde, karmaşa kendini gösterdi. Karada kuryeler ve posta atları, denizde ise süratli kılavuz gemileri her yana uçuyordu. Her eyalette, kentte ve kasabada faal ortaklar ve temsilciler birleşip göreve başladı ve bir tahvil beş şiline alınır oldu. Tahvil sahipleri kongrenin tahvilin nominal değer üzerinden paraya çevrilmesini olanaklı hale getirdiğini öğrenmeden önce de, bunlar çoğu kez pound başına iki şilin gibi düşük bir mebla karşılığında satın alındı. Böylece fakir ve bilgisiz kimselerden muazzam paralar çalınmış oldu... Bir liderin [Hamilton] el çabukluğu sayesinde zenginleşen kimseler de böylece, elbette ki, kendilerini zenginliğe götürmekte olan şeflerini izleyecek ve onun bütün girişimlerinin ateşli araçları olacaktı.”

Hamilton’ın sisteminin siyasi etkilerine ilişkin kaygıları, Mr. Jefferson’ın dikkatini hiç kuşkusuz büyük ölçüde bu sistemin kuramsal ekonomisinden başka yöne çevirdi. Bunda yalnız da değildi. Bir tarafta, Hamilton’ın en çıkarıcı destekçilerinden biri olan Oliver Wolcott açıkça, sermaye bulunması önlemine “hükümetin bir lokomotif” olmak dışında hiçbir önem atfetmediğini ve “borçlar üstlenilmediği takdirde, sıraladığı siyasi amaçların gerçekleştirilemeyeceğini” yazıyordu. Diğer tarafta ise Jackson,

İngiliz ulusal borcunun yaratılmasındaki siyasi sebeplerin tarihsel benzerliğini Blackstone’a dayanarak ortaya koyuyordu; “zira, genel olarak kralın yanında oldukları düşünülen arazi sahipleri grubuna karşı muhalefet yapacak ve Orange Prensi’nin yanında yer alacak yeni bir çıkar grubunun -yani para sahipleri grubunun- yaratılması uygun görülmüştü.” Mr. Jefferson da Washington’a aynı hususta yazacaktı: “Bu, Albay Hamilton’ın görüşleri ile benimkiler arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Ben borcun hemen yarın ödenmesini istiyorum; o ise, borcun asla ödenmemesini ve yasamanın yozlaştırılıp kontrol altına alınması için kullanılmasını istiyor.” Ayrıca Banka projesiyle ilgili olarak da, aradan yaklaşık yirmi yıl geçtikten sonra geçmişe bakarak şöyle diyecekti: “Sermaye bulma sisteminin ve borçların üstlenilmesinin etkisi geçici olacaktı. Bu yollarla zengin olan bireylerin ortadan kalkmasıyla birlikte, bu etki de ortadan kalkacaktı. Bu yüzden, efendilerine körü körüne itaat eden bu kimseler hâlâ bütün muhalefete karşı koyabilecek durumdayken, daha kalıcı bir baskı lokomotifini hayata geçirilmeliydi. İşte bu lokomotif, Birleşik Devletler Bankası oldu.”

O halde, belki de doğal olarak, Mr. Jefferson’ın kurulacak bir bankanın anayasaya uygun olup olmadığına dair yazdığı resmi tezkere, banka yasasının ekonomik yönünün sergilediği kamu yararı sorununa değinmeyecekti. Tasarı başkanın imzasına sunulduğunda, Washington, kabinesinin dört üyesinden kendisine düşüncelerini yazılı olarak sunmalarını istedi. Hamilton büyük ustalık taşıyan olumlu bir yazı yazdı; iyi bir asker olan Savunma Bakanı General Knox da, bu türden herhangi bir konu kendi boynunu aştığı için, Hamilton’la aynı görüşü paylaştı. Mr. Jefferson ile Başsavcı Edmund Randolph ise olumsuz raporlar verdiler. Mr. Jefferson meseleyi hukuksal zeminde tartıştı ve kendisine açık olduğu halde, kamu yararı zeminine geçmedi. Tasarının ihlal ettiği hukuksal ilkeleri sıraladı, federal hükümetin “örtülü yetkilere” sahip olduğuna dayanan doktrini yıktı ve Onuncu Düzeltme’nin “Birleşik Devletler’e anayasa tarafından verilmeyen ya da eyaletlere verilmesi anayasa tarafından yasaklanmayan tüm yetkiler, eyaletlere veya halka aittir,” şeklindeki kaidesini anayasanın

temeli olarak ortaya koydu. Bunun ötesine geçmedi; avukatlara yakışır bir beyandı bu. Ne var ki, ileri sürdüğü sebepler bakımından bu beyanın devlet adamlarına yakışır bir beyan olarak adlandırılması çok zordu.

Ne olursa olsun, onun bu resmi beyanı, kendisini büyük bir halk isyanı hareketinin odak noktası yapmak isteyen bir insanın eseri değildi. Yazdığı tezkere bir halk adamı olarak Jefferson'ın şöhretinde tuhaf bir etkide bulundu – yani, aslında taze, canlı ve önem bakımından özel olan fikirlerin, kendilerini asıl anlamlarından soyutlama ve de ya yozlaşarak taşlaşma ya da yeni ve farklı bir içerik kazanma eğilimleri dikkate alınmadığı sürece Jefferson'ın ününde garip bir etkisi olacaktı. Mr. Jefferson'ın Hamilton'ın mali sistemine olan hukuksal yaklaşımı, onu ülkenin önüne eyalet haklarının ve katı anayasal yapılanmanın doktriner bir savunucusu olarak oturttu; halbuki, o gerçekte bunların hiçbirisi değildi. Eyalet haklarını ve anayasal yapılanmayı savunması, arızıydı. Sınıf çıkarı onu hemen hemen her zaman, büyüklerin saldırısına karşı koymaya ve daha küçük siyasi birimlerin yanında yer almaya yönlendirdi. Zira, kural olarak, yerel bir özerkliğin gücü ne kadar artarsa, üretici için bir o kadar iyi ve sömürücü için de bir o kadar kötü olurdu. Bu nedenle, hemen hemen daima birlik karşısında eyalet haklarının, eyalet karşısında ilçenin, ilçe karşısında kasaba ya da köy haklarının ve hepsi karşısında da özel hakların yanında oldu. Ancak bunda doktriner olmaktan uzaktı; üreticilerin çıkarları başka bir yöne saptığında, derhal taraf değiştirdi. Ayrıca, anayasanın yorumunda da bir doktriner olarak pek az gözüktü. Çok iyi biliyordu ki, hukuk ve hatta bir anayasada ifade bulan temel hukuk bile, yalnızca, kendisine ölçülebilir bir itaat kazandırmayı başaran bir şeydi ve bu nedenle, son tahlilde, bir Anayasa, herhangi bir şeyin herhangi bir anlama getirilmesinde kullanılan bir araçtı. İleriki yaşlarında şöyle yazacaktı: “Bazı kimseler anayasalara sofu bir saygı içerisinde bakıyorlar ve onları el sürülemeyecek kadar kutsal birer on emir tableti olarak görüyorlar.” Jefferson ise, pek çok yasa yapım sürecine tanık olmuştu ve bu yüzden de bu türden yanılsamalara kapılmazdı; görüşleri daima pratikti. “Ben kesinlikle, yasa

ve anayasalarda, sık ve test edilmemiş değişimlerin yapılmasını savunmuyorum. Orta dereceli kusurlara sabır göstermenin daha iyi olacağını düşünüyorum; zira bunlar bilinir hale geldikten sonra, bizler onlara uyum sağlarız ve kötü etkilerini düzeltmek için pratik yöntemler buluruz.” 1792 yılında, dışişleri bakanı olarak sunduğu resmi görüşünde, anayasadaki herhangi bir ibarenin iki ayrı anlama gelmesi durumunda yapılacak şeyi şöyle özetliyordu: “Bu iki anlamdan hangisi bize daha az sıkıntı veriyorsa, kesinlikle onu kabul etmeliyiz.” Bununla birlikte, üreticinin çıkarı o taraftaysa, yasanın düz anlamı ve “kabul edildiği sırada Birleşik Devletler halkının tasarladığı güvenli ve dürüst anlamı” için de herhangi bir insan kadar dimdik ayağa kalkabilirdi ve daima kalktı da.

Mr. Jefferson’ın bir üretim faktörü olarak sermayenin işlevine dair daima sağlam ve net bir fikri vardı; kapitalizm [sermayecilik] ile tekellilik arasında daima keskin bir ayrıma giderdi. Nasıl ki bir “kapitalizm tehdidi”yle ilgili boş yakarışları paylaşmıyorsa, kapitalist bir sistem diye Hamilton’ın sisteminin kınanmasına da anlayış göstermezdi. “Avrupa Kıtası’ndakiler gibi peşin ödeme indirimi yapan bankaların varlığına hiçbir muhalefet olamaz... Hatta ben, kısa süreli indirimlerde kanuni orandan daha yüksek bir oran izni verilmesi ve indirim süresi ne kadar artarsa, söz konusu oranın da o kadar azaltılması yoluyla bu bankaların teşvik edilmeleri gerektiğini düşünüyorum.” Jefferson, ulusal düzeyde bir ticari bankacılığın kurulmasına bile karşı değildi; böyle bir sistemin kurulmasının yanındaydı. 1813 yılında şöyle yazacaktı: “Eyaletler, kendilerine verilen haklar saklı kalmak koşuluyla, tahviller için peşin indirim bankaları kurma yetkisini genel hükümete vermeye teşvik edilmelidir.” Mr. Jefferson’ın karşı olduğu şey tekellilikti, yasayla yaratılmış ekonomik ayrıcalıklardı. Kısacası o, üretken yatırımlar için sermaye sağlayan sanayi ya da ticaret bankacısının sahip olduğu ekonomik durum ile hükümetin -vergi salabilme yetkisini kullanarak- gelecekteki emek ürünleri üzerine koyduğu ipotegın altına imza atıp üzerine atmaca gibi atlayan bankacının ekonomik durumu arasındaki farkı kavramıştı.

Hamilton’ın mali önlemlerinin sonuncusu koruyucu bir itha-

lat-ihracat vergisiydi. Mr. Jefferson burada bir kez daha, oldukça sakat bir ekonomik yorumlamanın önüne geçen sağlam bir içgüdü gösterdi. Jefferson doğuştan bir serbest ticaret yanlısıydı. Fransız İhtilali sırasında, o dönemde Fransız sarayında olan Franklin'e, "serbest ticareti koruma yeteneğine sahip bir deniz gücüyle yapılacak ittifak sayesinde, Amerika'ya serbest ticaret hakkı kazandırarak" umumi itibarını besleyebileceği konusunda ısrarda bulunmuştu. 1793 yılında serbest ticaret üzerine yazdığı resmi raporunda da, yine benzer bir kademeli siyaseti konu edinecekti: "Tek bir ulus dahi Birleşik Devletler'le bu serbest ticaret sistemine başlasa, o ulusla işe başlamak iyidir. Zira, serbest ticaret sisteminin bütün uluslara yayılabilmesi, ancak teker teker olur." Jefferson uluslararası ticareti, geniş anlamıyla, "gerek-sinimler için komşu uluslar arasında arz fazlalarının değişimi" olarak görüyordu. Söz konusu değişim serbest hale getirildiği takdirde bu, bütün dünyadaki üretim için büyük bir doğal uyaran işlevi görecekti -"böylece insan yaşamı ve mutluluğuna katkıda bulunan şeylerden çok sayıda üretilenecekti; insanların sayısı artacak ve durumları da iyileşecekti."

Öte yandan, Jefferson, misilleme vergi doktrinini de kabul etmekteydi. Görünüşe bakılırsa, ekonomik bir silah olarak herhangi bir vergi, boykot ya da ambargo biçiminin, getirisinden çok götürüsünün olduğunu ve bir verginin lehindeki en iyi gerekçenin, her zaman, bir başka verginin aleyhinde daha iyi bir gerekçe oluşturduğunu kavrayamamıştı. Örneğin, kendisinin 1807 yılında ülkeye zorla kabul ettirdiği büyük ambargonun, üretici üzerinde dolaylı olarak oluşturacağı dehşet verici ekonomik etkileri hiçbir zaman tahmin edemedi. İthalat-ihracat vergilerini doğru bir şekilde "tüketim üzerindeki vergiler" olarak adlandırmasına rağmen, Jefferson, bunların başkalarına aktarılmak yerine ilk elden ödendiğini varsayıyordu. Ayrıca vergilendirmenin, hükümetten alınan ekonomik ayrıcalığın değeri tarafından belirlenen bir kira esasından ziyade, ödeyebilme kabiliyeti üzerinde temellendirilmesi gerektiğini de varsayıyordu. "Vergiler," diyordu, "bireyin yıllık olarak verebileceği miktarla oranlandırılmalıdır." Öyle gözükiyordu ki; ekonomistler tarafından ileri sürülen vergi teorisi,

onun her zamanki büyük ilgisini çekmemiştir. Bunu, pek az öneme sahip bir akademik konu olarak görüyordu. “Ekonomistlerin vergi ilkelerinin ne tür yararları olursa olsun, bu ilkelerin baskın çıkamamış olması şaşırtıcı değildir. Zira su götürür doğruluk payları bir yana, bu ilkeler, yüksek hukuktan yana olan insanlar için kabul edilebilir değildir.” Bu nedenle, Jefferson’ın bütün vergileri zenginlere ödeten bir araç olarak bir gelir vergisini kabul etmiş olmasını şaşkınlıkla karşılamamız gerekir. 1790 yılında Moustier Kontu’na yazdığı gibi, alım-satım vergileri “esasen zenginlere düştüğü için, mümkünse, ihtiyaç duyduğumuz bütün paraya onların katkıda bulunmasını sağlamak, genel bir istektir.” Şu söylenebilir ki; vergilendirmenin gerçek niteliğini anlamakta gösterdiği bu başarısızlık, Jefferson’ın kendi mali önlemlerini, uzun vadede, üretici için neredeyse Hamilton’ın mali önlemleri kadar kötü bir hale sokmuştur.

Koruma sistemini ekonomik olarak değerlendirmek bakımından, çağdaşları, Mr. Jefferson’ın bir kez daha önüne geçtiler. Virginia’lı komşusu Taylor, iç ticarete olduğu gibi uluslararası ticarete de malların yalnızca mal ya da hizmet cinsinden ödenebileceğini veya görünüşte bunların ödemesini yapan bir kredi biçiminin aslında bu ödemeyi gerçekleştirmediğini, söz konusu kredinin bunların değişimini kolaylaştıran bir araç olduğunu fark etmişti. “Para, gerekliliklerin değişiminde kullanılan araçtır” arkasında malların bulunması gerekliydi ve arkasında malların garantisini taşıyan her araç, geçerli bir paraydı. O halde ticaret, en ucuz pazarda alım ve en pahalı pazarda satım yapmak olarak belirlenmiş doğal çizgileri takip etmeliydi. Vergi gibi herhangi bir müdahale mekanizması zararlıydı. Taylor ayrıca, iç tüketici için fiyatları yapay olarak artırdıklarından ötürü bütün vergilerin “mülkiyetin hukuk yoluyla dağıtımı” olduğunu da görmüştü. Diğer bir deyişle, mülkiyet ekonomik yollarla değil siyasi yollarla dağıtılıyordu. Dahası bu vergi, birbirini izleyen aktarımlar yoluyla en sonunda kaçınılmaz olarak üretici kesime ödettileriliyordu; zira hükümetin sermaye kesimine sunacağı bütün mükafatlar, üretim üzerine konacak vergilerle karşılanıyordu. Taylor’ın terimlerini biraz daraltacak olursak; bir vergi-yasasıyla yaratılmış

“imtiyazlı tekelin” emdiği tüm değerler bir yerden gelmeliydi ve nihayet, üretici kesim dışında bu değerlerin gelebileceği başka bir yer de yoktu. Son tahlilde, Mr. Jefferson’ın deyişiyle, bu değerlerin üretimi için “bazılarının toprak üzerinde emek vermesi” gerekiyordu.

Mr. Jefferson bütün kabine toplantılarında Hamilton’a muhalefet yaptı, fakat hepsinde başarısız oldu. Kötü bir tartışmacıydı. Her tür çekişme onun için nahostu; en iyi ihtimalle bütün çekişmelerde bir bayağılık seziyordu. Başkan’ın beklediğinin aksine, Hamilton’la biçimsel olarak bile uyuşamadığı için Jefferson en sonunda Washington’a şöyle dedi: “Benim Hamilton’la uyuşmam onun zannettiğinden çok daha az öneme sahip olduğu için, hükümet meselelerindeki bütün entrika ve anlaşmalarda ona karşı soğuk durdum ve onunla mümkün olduğunca az görüşüp konuştum. Mr. Hamilton’la bir ittifak yapmak konusunda ise şunu söyleyebilirim; eğer ittifak yapmak dendiğinde bir tarafın genel sistemini feda etmesi anlaşılıyorsa, bu imkânsız bir şeydi. Zira hiç kuşkusuz ikimiz de fikirlerimizi en olgun düşünmeler neticesinde oluşturmuştuk ve itinayla belirlediğimiz ilkelerimizden karşı taraf lehine vazgeçemezdik.” Washington’ın isteği üzerine Jefferson, makamında *ad interim** bir süre daha kaldı; fakat ertesi yıl (1793) yaşanan bir dizi heyecanlı olay, istifa kararını iyice kesinleştirdi. Bu yılın son gününde istifa etti ve kısa süre sonra da evine döndü. Washington’ın gemisi tam yol kayalıklara doğru ilerliyordu ve inanmadığı bir amaç uğruna şehit düşmek istemeyen Mr. Jefferson da gemiden atlayarak Monticello’ya, yani güvenliğe doğru yola çıktı.

IV

İngiltere, yeni doğmuş Fransa Cumhuriyeti’yle 1793 yılında bir karşıdevrim savaşına girdi. Bu yılın sonbaharında, Edmond Charles Genet’nin şahsında bir fırtına martısı Fransa’dan Birleşik

---

* Lat. Geçici olarak.

Devletler'e geldi. Genet, Birleşik Devletler nezdine gönderilen ilk Fransız cumhuriyeti elçisiydi. Fransız İhtilali'nin dehşet dolu son evresi, Hamilton tarafından temsil edilen Amerikalı ekonomik çıkar sahipleri için beklenmedik bir şans olmuştu. Zira bunu kullanarak, halkta elverişli bir hassasiyet yaratabildiler. Fransız İhtilali'ni bir demokrasi hareketi örneği olarak göstererek, Hamilton'ın halk hakkında sahip olduğu -aşırılıklarını kontrol altında tutmak için güçlü bir merkezi hükümete ihtiyaç duyan- "büyük bir canavar" şeklindeki genel görüşünü savunmayı ve aynı zamanda, halkın dikkatini Fransız İhtilali hareketinin ekonomik niteliğinden ve kendilerinin Birleşik Devletler için savundukları güçlü merkezi hükümetin ekonomik karakterinden etkili bir şekilde başka yöne çevirmeyi başardılar. "İngiliz yanlıları ve kralcılar, Fransa'nın gayesini özgürlüğün gayesiyle o kadar kurnazca birbirine karıştırdılar ki, her ikisi de aynı ölçeğe indi." Nasıl ki Amerikan Devrimi'nde New England'lı tüccarlar için devrim doktrinlerini şeker pekmezi, rom, morina ve taşımacılık açısından değil de Bağımsızlık Bildirgesi'nin siyasi yönü açısından ya da Virginialılar için bedava arazi, tütün ve İngiliz alacalıklılara olan borçlar açısından ifade etmek avantajlı idiyse; Fransız İhtilali'ni ekonomik açıdan ziyade, politik teori açısından ifade etmek de onların yakın hedefleri için son derece avantajlıydı. Başarılı bir devrim yoluyla serbest bırakılmış fikir, bu devrime aslında hayat veren fikirden daima daha önemlidir. İşte Amerikan ve Fransız Devrimleri de dünyaya politikada bireysel olarak kendini ifade etme fikrini salıvermişti; fakat iki devrim de aslında bu fikirden hayat bulmadı.

Ne var ki, bu efsanenin tesis edilmesinde samimiyet ve çıkar, her zamanki gibi, birbirini takip eden ve ayırt edilmesi olanaksız roller oynadı. Washington ve Hamilton için samimiyet hiç kuşkusuz ilk sıradaydı; Kızıl Demokrasi Dehşeti'nden şok olmuş ve dehşete düşmüşlerdi. Başkan Yardımcısı John Adams'ın da samimiyeti apaçık ortadaydı. Yıllar sonra Mr. Jefferson'a hüzünle şöyle yazacaktı: "Kuşku yok ki, 1793 yılında Genet tarafından kışkırtılan terörizmi sen hiç hissetmedin. Her gün on bin insan Philadelphia sokaklarında Washington'ı sürükleyerek evinden

çıkarma ve hükümette bir devrim gerçekleştirme ya da hükümeti Fransız İhtilali lehinde İngiltere'ye karşı savaş ilan etmeye zorlama tehdidinde bulundular... Market Street ve hatta benim kapımın önü tıklım tıklım insan doluyken, hiç şüphem yok ki sen felsefi bir sükûnet içerisinde derin uykuya dalmış haldeydin; bu ortamda hizmetçilerim, çılgınlık içerisinde, benim can sağlığım için hayatlarını feda etmeye karar vermişlerdi.” Monticello’da güven içerisinde yaşarken, Fransız İhtilali’ni gönül rahatlığıyla gözlemlemek ve “Devrim başarısız olacağına, dünyanın yarısını perişan halde görmeyi yeğlerim; her ülkede yalnızca bir Adem ve Havva kalsa ve onlar özgür bırakılsa, durum şimdikinden daha iyi olur,” şeklindeki açıklamasına sadık kalmak, Mr. Jefferson için çok güzel ve rahattı. Philadelphia’da [Amerika’nın o dönemdeki başkenti] günün yükünü ve sıcaklığını taşımak, alçak bir Fransız kışkırtıcının tahrik ettiği bir hoşnutsuz haydutlar güruhuna karşı koymak ise başka bir konuydu. Belki de bunda haklı bir taraf da vardı; yine de Jefferson devrim yolunda oldukça iyi işler yapmış ve bundan da şikâyet etmemişti. Cornwallis de onun için bir gerçekliği simgeliyordu, evini iki kez soyan Paris’in serserileri de.

Fransızlar, Amerika’da yaşananları çok iyi ölçüp biçmişlerdi. Akademik siyaset teorisiyle ilgili hiçbir konunun Birleşik Devletler’de kavgaya yol açmamış olduğunu biliyorlardı. Eyalet-hakları, anti-federalizm, anti-monarşizm ve bu gibi şeylerin, kendilerinin *liberté* [özgürlük], *egalité* [eşitlik] ve *fraternité* [kardeşlik] kuramlarının Amerika’daki karşılığı olduğunu biliyorlardı. Onlara göre, Amerika’yı asıl bölen şey, cüretkâr bir iktidar kontrolüyle resmen başlatılmış ve üretici sınıfın ekonomik çıkarlarını tekelci ve sömürücü sınıfın ekonomik çıkarlarına tabi kılmak üzere tasarlanmış olan bir yapısal gelişme usulüydü. Amerika’daki Fransız temsilciler yetenekli ve son derece gerçekçi kimselerdi; bu tür konumlarda bulunan ortalama insanlardan daha iyi ya da daha kötü değillerdi. Fransa Dışişleri Bakanlığı’na gönderdikleri raporlar, işlerini gayet iyi bildiklerini gösteriyordu. Fauchet birçok sözünde, Hamilton’ın savunduğu siyaseti, “aristokratik bir düzen kurma tehlikesi olan” bir sınıfın sağlam bir siper haline getirilmesi olarak tanımlıyordu. Bu düzen ismen

aristokratik olarak da kalmayacak; Fransız proleterlerin yakın zamanda defettiği aristokratlar gibi, ekonomik kontrolü de bütün güçleriyle kontrol edeceklerdi. İşte böylece Fauchet, bunun doğal sonucu olan karşıtlığa da kuvvetle işaret etti. Karşıtlığın tarafları üretici kesim yani *l'intéret foncier ou agricole** ile tekelci sömürücü kesim yani *l'intéret fiscal*** idi.

İşte bu noktada yararlanılabilecek bir şey vardı ve Fransız temsilciler de bunu nasıl yapacaklarını iyi biliyorlardı. Genet'nin selefi Ternant, Birleşik Devletler'in Fransa'ya olan borçlarının ödenmesini nazikçe talep ederek, hükümeti şimdiden utandırmıştı. Hükümet ise konuyu bir süre değerlendirdikten sonra, borçların o anda ödenemeyeceğini nazikçe bildirdi. Yani Fransa, Amerika'da işler düzelene değin beklemek zorundaydı. Genet, Avrupa'da çıkacak bir savaşta, istenildiği takdirde, Birleşik Devletler'in Fransa'nın tarafında savaşmasını zorunlu tutan 1778 antlaşması yükümlülüğünü yerine getirmesi için Washington'a baskıda bulundu. Washington'dan yüz bulamayınca da, onu es geçerek halka başvurdu ve kendisini, önemsenememekten gelinemeyecek kadar canlı bir halk gösterisinin merkezi haline getirdi. Eğer hükümet ve destekçileri hukuk ve düzen adına büyük bir idealizm akımı oluşturmaya başarabilirse, Genet de eski '76 ruhu adına, aynı şekilde işe yarar bir karşı akım meydana getirebilirdi. Hatta '76 ruhunun söz dağarcığı o kadar kısa bir süre önce tedavülden kalkmıştı ki, Genet onu neredeyse yenisi kadar iyi bir şekilde dolaşıma çıkarmakta hiçbir zorluk çekmeyecekti. Özgürlük, doğal haklar, demokrasi ve benzerleri hakkında eski bilinen cümleleri kullanabilir ve bunlardan birinci sınıf sonuçlar elde edebilirdi. İşte Genet bütün bunları derhal uygulamaya geçirdi. Ayrıca Genet, kurulu düzenin destekçilerini dahi etkilemiş olan çeşitli ekonomik hoşnutsuzlukların da yardımını gördü.

İngilizlerin, yeni açılmış ve son derece kazançlı Fransız Batı Hint Adaları'yla ticaret yapan tarafsız gemilere el koyma siyaseti bu hoşnutsuzluklara bir örnekti. İngilizlerin bu siyaseti,

---

* Fr. Yönetimsel ya da tarımsal çıkar kesimi. Çev.

** Fr. Mali çıkar kesimi. Çev.

söz konusu hoşnutsuz kesimlere göre, hükümetin kendilerini korumakta gösterdiği basiretsizlik yüzünden, çok önemli ticari çıkarları tehlikeye sokuyordu.

Washington zor durumdaydı; mevcut durumunda olmak yerine mezarında olmayı tercih edebileceğini söyleyecekti. En iyi gerekçeler bulunduğu halde bile, İngiltere'yle savaşa girmek olanaksızdı. John Jay, “genelde uluslar kendileri için bir kazanç söz konusu olduğunda savaşa girerler,” dediği zaman, büyük bir isabetle bütün savaş doktrinini birkaç sözcükle açıklamıştı. Birleşik Devletler, İngiltere'ye karşı Fransa'nın yanında savaşa girdiği takdirde, baskın çıkar grupları, zarara uğrayabilecekleri ihtimaliyle yüzleşmek zorundaydı. Kendi konumunun bu çıkar grupları karşısındaki gücünün bilincinde olan İngiltere ise, Amerika'ya provokatif ve yakışsız tekliflerde bulunuyordu. Bununla birlikte, acımasız gerçek şuydu ki; İngiltere'yle yapılan ticaret, Fransa'yla yapılandan beş kat daha fazlaydı ve İngiltere'yle yapılacak savaş, kredi kesintisine, tahvillerin değer kaybetmesine ve arazi spekülasyonunun durmasına (Amerikalı bir spekülâtör olan Robert Morris, 1791 yılında bir milyon akre büyüklüğündeki bir Amerikan arazisini İngiltere'de satmıştı) neden olacak ve bu da, Hamilton'ın hükümet için inşa ettiği yandaşlar grubunun sıkıntıya düşüp parçalanmasına giden yolu açacaktı. Mr. Jefferson Monroe'ya küçümser bir tavırla şöyle yazmıştı: “Büyük Britanya'nın vermeyi arzu edebileceği tüfek kuyruklarını tüfeklerimize takmayı reddedersek, Hamilton paniğe kapılır.” Gerçekten de Hamilton'ın “paniğe kapılması” için iyi sebepler bulunuyordu.

Dahası, eğer hükümet Fransa'yla yapılan 1778 antlaşmasına sadık kalsa, tahrik edilmiş insanlardan oluşan yurtiçindeki çalkantılı kitlelerle uğraşmak zorunda kalacaktı -“1776'nın bütün o eski ruhu,” diye yazacaktı Mr. Jefferson, “Boston'dan Charleston'a kadar gazeteleri yeniden tutuşturuyordu.” Bütün borçlular sınıfı da buna dahildi; İngiltere'ye karşı bir savaş, 1783 antlaşmasına kaydedilen ödeme taahhütlerini geçersiz kılacaktı ve Wolcott'un dile getirdiği gibi, borçluların hepsi, “kamu gücünü bu borçların tahsilini olanaksız kılacak biçimde zayıflatmaya”

kararlıydı. Buradan, yurtiçindeki sömürücü sınıfın durumunu kısaca özetlemeye başlayabiliriz. Hamilton'ın kongre içerisindeki "ahlaksız tahvilciler grubu"ndan nefret eden ve onların yurtdışındaki çıkarlarının ezici üstünlüğüne darılan "borsa ve kral simsarları" hızla örgütlenmekteydi; her yerde sözde "demokratik cemiyetler" ortaya çıkıyor ve hükümet'in ince peçeli bir Jakobenizm dediği fikri ileri sürüyorlardı. Hamilton şöyle yazacaktı: "Eğer Amerika Fransa'nın tarafını tutsaydı, savaşın, onu fazlasıyla vahim kılacak bir ruh içerisinde idare edilmesinden korkulmalıydı. İçimizdeki oldukça kalabalık bir grubun, aşırılıklardan aşırılıklara koşarak Fransa'yı bir kan gölüne çevirmiş olan korkunç Jakobenizm ilkelerinden son derece etkilenmiş olduğuna dair birçok kanıt bulunmaktadır... Eğer savaş başlamış olsaydı, savaşın yönetiminin bu türden kişilerin ellerine geçmesi oldukça muhtemeldi. İşte böyle bir durumun sonuçlarını düşünmek bile erdemli bir insanı ürpertir."

Washington'ın kafa bulanıklığı, önündeki zorluklar kadar derindi. Samimi bir cumhuriyetçi olan Washington aslında, Fransızların cumhuriyetçilik mücadelesine arkadaşça yaklaşıyordu. Dürüst bir insan olan Washington, bu mücadeleyi onaylamadığı ya da cesaretlendirmedeği takdirde, bunun yeni batı cumhuriyetinin başkanı olarak kendi konumuyla kesinlikle bağdaşmayacağını görebiliyordu. Her türlü baskıya karşı olduğu için, devrime inanıyordu (Zaten kendisi de bir devrimci olmamış mıydı?) ama yeter ki bu devrimin idaresi doğru ellerde kalsın ve doğru insanları tepeye çıkarsındı. Örneğin Washington İngiliz Kralı ve elçilerine karşı bir devrimin anlamlı olduğunu görebiliyordu; fakat Pennsylvania'daki gümrük memurlarına karşı ya da Massachusetts'teki tüccar-tefecî şebekesine karşı bir devrime anlam veremiyordu. Çıkarıcı bir dış güç tarafından keyfi olarak konan bir vergiye karşı isyan edilmesini anlarken, çıkarıcı bir yerel azınlık tarafından keyfi olarak konan bir vergiye karşı isyan edilmesini anlamıyordu. Mr. Jefferson'ın dediğine göre, "Washington'ın kafası yavaş işliyordu, çünkü icat ya da hayal gücünün pek az yardımını görmüştü." Eğitimi de başlangıç düzeyindeydi; "sadece

okuma, yazma ve sıradan aritmetik eğitimi görmüştü; daha sonra da bunlara yer ölçmeciliği eklemişti.” Çok az okurdu. Ülkenin en zengin insanlarından biriydi ve bir Virginialı ve bir plantasyoncu olmasına rağmen, ne içgüdüleri ne de uğraşları esasen bir üreticinin içgüdü ve uğraşları gibiydi. Başlıca çıkarları; arazi sahipliğinde ve faizle borç para vermekteydi, bütün ortalama dürüst insanlar gibi, çıkarlarını ne daha yakından ne de daha uzaktan takip etmekteydi. Ülkeyi tekeli ve spekülasyonların şefkatli merhametlerine bırakmış olduğuna dair Paine’in yaptığı sert kınama, Washington’un kavrayışına ulaşamadan onun yalnızca hassasiyetini yaralamıştı. Ülke başka kimlere bırakılacaktı ki? İşçi ve çiftçilerden oluşan cahillere mi? O elinden geleni yapmıştı. Spekülasyon akliselim sahibi insanların elinden çıkıp da Tom, Dick ve Harry’lerin ellerinde kontrolden çıktığı zaman, buna bizzat kendisi acı acı yazıklanmamış mıydı? Kısacası o, “insana kendi iyiliği için hangi özgürlük dozunda güvenilebileceğini” görmek isteyen, en makbulünden tam bir liberaldi. Ne var ki, bütün liberaller gibi aşırı dozdan korkuyordu ve yine bütün liberaller gibi saf saf, dozu tavsiye edip düzenleyecek yetkin bir doğal hakimiyetin var olduğunu farz ediyordu.

Washington böylece Fransa’nın karşısında tavır aldı. 1778 antlaşması onun vicdanını rahatsız etmiyordu; zira bir antlaşmanın, yalnızca, genelde baskı altında yapılan bir çıkar uzlaşması belgesi olduğunu ve bu çıkarların dengesi bozulduğunda hiçbir ahlaki yükümlülük empoze etmediğini öğrenecek kadar ilerlemişti devlet idaresinde. Böylece söz konusu antlaşmanın, artık feshedilmiş olan Fransız monarşisiyle imzalanmış olduğunu ve sonraki bir hükümetin antlaşmanın şartları uyarınca Amerika’dan destek talep etme hakkını tanıyamayacağını beyan etti.

Dışişleri Bakanı olarak Mr. Jefferson’ın çıkardığı son yasalardan biri, Fransız büyükelçisi Genet’nin Fransa tarafından geri çağrılmasına yönelik olmuştu. Jefferson; Washington’la kongrenin, hükümetle de halkın arasını bozmak için Genet’nin ajan provokatör şahsında sergilediği terbiyesizliklerden -ki bunlar halkı başarıyla kışkırtmak için çok gerekliydi- son derece iç-

renmişti. “Hiçbir tayin, buradaki mevcut Fransız büyükelçisinin tayini kadar vahim olmamıştır... Onun hal ve hareketleri, en öfkeli Jakobenler tarafından bile savunulamamaktadır,” diyecekti. Ancak yine de Jefferson, Genet’yle sabırla ilgilendi. “Genet’nin hareketlerindeki aceleciliği yumuşatmak için elinden geleni” yapıyordu. Genet’ye olabildiğince tahammül edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Zira onun ateşli ahlaksızlıklarının ters tepeceğine ve Amerika’daki mevcudiyetinin nihai sonucunun “hakça bir tarafsızlık” lehine hizmet edebileceğine inanıyordu, ki Mr. Jefferson’ın en çok arzu ettiği şey de böyle bir tarafsızlıktı.

Tıpkı Washington gibi Jefferson da 1778 antlaşmasına ilişkin vicdani tereddütlere ya da batıl inançlara sahip değildi. Amerikan tarafsızlığının değerli bir pazarlık aracı olduğuna ilişkin güçlü inançları vardı. Bu tarafsızlık sayesinde, Avrupa’daki kesintisiz savaşlar, Amerikalı üretici kesimin gelişmesi için bir manivela kuvveti olarak muntazaman kullanılabilirdi. 1788’de Paris’ten yazdığı bir mektubunda Washington’a, bunun kesintisiz bir ulusal siyaset olarak belirlenmesi gerektiği konusunda ısrarda bulunmuştu. Belki de tarafsızlığa olan düşkünlüğünün en önemli nedeni, yurtdışındaki bozguncu ittifaklara karşı hiç dinmeyen nefreti idi. Jefferson savaştan hoşlanmamasına rağmen, asla doktriner bir barışsever de değildi. Duygu ve tercihlerini, ulusal olaylar hakkındaki görüşünden oldukça ayrı tutardı. Mevcut durumda barışı Amerikan üretici kesimin en kazançlı seçeneği olarak, savaşı da üretici kesim refahının en kazançsız fedakârlığı olarak görüyordu. “Umarım Fransa, İngiltere ve İspanya’nın hepsi, barışta onlar için ekmek üretmemize izin vermenin ve bunun karşılığında da bize iyi bir fiyat ödemenin kendi çıkarlarına olduğunu görürler.” Amerika bu ümit için büyük bir baskıya pekâlâ dayanabilirdi. Jefferson da ilk başta “hakça bir tarafsızlığın, Fransızlar tarafından, yutulması zor bir hap olarak değerlendirileceğinden” korkmasına rağmen, yalnızca hakça bir tarafsızlığın bu umudu gerçekleştirebileceğini biliyor ve öz-çıkarın eninde sonunda Fransa’nın bu hapi fazla öğürmeden hazmetmesini sağlayacağına güveniyordu.

Jefferson'ın en çok korktuğu şey, Washington'ın tarafsızlık ilanının gerçekte hakça bir tarafsızlık anlamına gelmeyeceğiydi. Anglo-Amerikan tekelci ve kapitalist kesimlerin bilinçli dayanışmasına dair ipuçlarına sahipti. 1793 yılının Mayıs ayında Madison'a şöyle yazacaktı: "Çizgi o kadar net çekilmiş ki, taraflar apaçık ortada. Bir tarafta; 1. Philadelphia, New York, Boston ve Charleston'ın kibar çevreleri (doğuştan aristokratlar). 2. İngiliz sermayesiyle ticaret yapan tüccarlar. 3. Tahvilciler (bütün eski Tory'lere bu üç sınıfın içerisinde de rastlanmaktadır) bulunmaktadır. Diğer tarafta ise; 1. Kendi sermayesiyle ticaret yapan tüccarlar. 2. İrlandalı tüccarlar. 3. Esnaf, makine ustaları, çiftçiler ve akla gelebilecek diğer tüm vatandaşlarımız yer almaktadır." Acaba hükümet uluslararası ilişkilerde; ulusal ilişkilerde daima tutmuş olduğu tarafın yanında mı yer alacaktı? "Savaş halindeki devletlerce tarafsızlık şartına bağlanan liberal hakları talep ederek, mert bir tarafsızlıkla" üretici kesimin yanında mı yer alacaktı; yoksa gerçekte İngiltere lehine olan "sinsi bir tarafsızlıkla" uluslararası tekelci ve sömürücü kesimlerin tarafında mı kalacaktı? Başkan'ın danışmanlarının eğilimleri hakkında hiçbir kuşku yoktu; birçoğu Başkan'ın eğilimine güveniyordu; ama çok daha fazlası üretici kesimin kendini öne atmaktaki atik gönüllülüğüne güveniyordu. Jefferson, endişeli arkadaşı Madison'a şöyle yazacaktı: "Eğer herhangi bir şey söz konusu tarafsızlığın katıksız bir İngiliz tarafsızlığı olmasını engelleyecekse bu, Başkan'ın eğiliminin o yönde olmamasından ve hepsinden önemlisi, seçmenlerimizin ateşli ruhundan kaynaklanacaktır."

Washington böylece tarafsızlığı ilan etti ve daha sonra da Londra'ya Amerika'daki en mükemmel Anglo-Amerikalı olan Başyargıç John Jay'i gönderdi. Jay kusursuz bir karaktere ve büyük bir yeteneğe sahipti. Hamilton'ın "zengin ve soylu kimsele-r"e üstünlük sağlama ilkesine bağlılığı ise son derece ölçülüydü. "Ülkenin sahipleri ülkeyi yönetmelidir," cümlesini sarf ederken son derece içtendi. John Jay, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'yla bir antlaşma müzakeresi yaptı. O dönemde Birleşik Devletler'de pro-

pagandacı olarak çalışan William Cobbett, sonradan Pitt'e yazdığı bir mektubunda bu antlaşmayı İngiltere için bir zafer olarak tanımlayarak şöyle devam edecekti: "Bu zafer, Lord Melville'in Batı Hint Adaları'ndaki bütün zaferlerinden çok daha önemli, ki Batı Hint Adaları'ndaki zaferler İngiltere'ye otuz bin adama ve elli milyon paraya mal olmuştu." Monticello'da emekliliğini geçiren Mr. Jefferson ise bu antlaşmayla ilgili olarak öfkeyle şunları söyleyecekti: "Bu antlaşma, Birleşik Devletler Yasaması ve halkına karşı İngiltere ile yapılmış bir ittifak antlaşmasından başka bir şey değildir." Antlaşma haberleri ülkeyi sarsmıştı. Mr. Jefferson, o dönemde Paris'te büyükelçilik görevinde olan ve samimi bir şaşkınlık içerisinde öfkeli Fransızları sakinleştirmeye çalışan Monroe'ya -ah zavallı adam!- şöyle yazacaktı: "Bağımsızlık Bildirgesi'nden bugüne değin herhangi bir konuda halkın nabzının bu derece tok ve bu denli evrensel bir birlik içerisinde attığını hiç görmemiştim." Ülkenin her yanında John Jay'ın resim ve heykelleri yakılıyordu. Hamilton da antlaşmayı savunmak üzere yaptığı bir konuşma sırasında kürsüsünde taşlanacaktı.

İkinci görev süresi bitmek üzere olan Washington bile zan altında kaldı. Jay'e verilen talimatların ve antlaşmaya ilişkin yazışmaların bir kopyasının meclis üyelerine sunulması yönündeki Temsilciler Meclis'i talebini reddedince, halk Washington'a olan güvenini yitirdi. Onu her zaman son derece adil bir şekilde değerlendirmiş olan Mr. Jefferson, Washington'ı sadakatle savunacaktı. Virginia'daki hiddetli bir komşusuna şöyle yazacaktı: "O da herkes gibi hata yapıyor, ama dürüstlük içerisinde yapıyor." Daha sonra Monroe'ya da biraz daha teklifsizce şunları yazacaktı: "Dilerim ki onun dürüstlüğü ve siyasi hataları, 'Washington'ın erdemlerine lanet olsun, bu ülkeyi batırdılar!' şeklindeki çılgınlara ikinci kez mahal vermesin." Ne var ki Washington'a duyulan öfke devam etmedi. Aslında, belki de uzun vadede, Mr. Jefferson'ın da dediği gibi, Washington'ın saygınlığı, onun erdemlerine tarafsızca yaklaşan "cumhuriyetçilerin sevgi ve müteşekkirliliklerinde", başlıca kaygıları ondan yararlanmak ve kendi davranış tarzları lehine onun etrafında güçlendirici bir gelenek inşa etmek

olan “federal monarşistlerin ikiyüzlü saygılarına göre” kendine çok daha fazla yer edindi. Adları Amerikan ekonomik sisteminin kuruluşuyla en yakından bağlantılı olan üç insanın [Washington, Hamilton, Ames] ölümünden uzun süre sonra John Adams, “keder suiistimalleri” hakkında Mr. Jefferson’a daldan dala atlayan bir yazı yazacaktı. Adams yazısında, bu gelenek inşası yönteminin de canlı bir şekilde söz ediyordu:

Washington’ın ölümü genel bir kedere yol açtı. Eski Tory’ler, hiperfederalistler ve spekülâtörler genel bir feryat kopardılar. Söylevler ve vaazlar verildi, dualar edildi, yapmacık cenaze törenleri düzenlendi. Washington’ı sevdiklerinden değildi bütün bunlar. Amaçları, sermaye ve bankacılık sistemini korumak ve devrimde ülkelerine hizmet vermiş olan bütün diğer kesimleri arka planda bırakmaktı.

Hamilton’ın ölümü de, bütün koşulları altında, genel bir keder üretti. En kararlı düşmanları bile ondan bu şekilde kurtulmuş olmaktan hoşlanmadılar. Dul kalan karısına ve çocuklarına da acıdılar. Hamilton’ın yandaşları ise halkın hislerini doğru zamanda yakalayarak, cenaze söylevleri verdiler ve övgü yazıları bastırdılar. Yapmacık cenaze törenleri düzenleyip yüzlerini vakarla buruşturarak bunları pekiştirdiler. Oysa bütün bunları yapanlar, Otis’i, Sam Adams’ı, Hancock’u ve Gerry’yi nisbi bir karanlık içinde defnetmişlerdi. Peki neden? Yalnızca eski Whig’leri itibardan düşürmek ve fon ve bankaları muhafaza etmek için.

Mr. Ames’in ölümü de genel bir üzüntü uyandırdı. Uzun süreli ve rem hastalığı, hoş karakteri ve saygın becerileri, genel bir ilgiyle karşılanmıştı. Ölümü de genel bir matemle karşılandı. Yandaşları tören alaylarıyla, söylevlerle ve yapmacık cenazelerle bu matem havasından son haddinde yararlandılar. Peki neden? Tory’leri yüceltmek, Whig’leri utandırmak ve fonların, bankaların, spekülasyonların saygınlığını korumak için.

Mr. Jefferson, Washington’ın emekliliğinin tam zamanında geldiğini ve böylece sonraki yönetime büyük bir sıkıntı mirası bırakacağını önceden görmüştü. Madison’a şöyle yazacaktı: “İşleri başkalarına bırakarak, balon tam patlamak üzereyken görev-

den ayrılması Başkan için büyük talih. Onun görevden ayrılışıyla sıkıntılar baş göstereceği için, göreceksin ki bu sıkıntılardan yeni yönetim sorumlu tutulacak ve Washington da her zamanki gibi, başkalarının iyi işlerinden kendine saygınlık sağlamak ve onlara kendi hatalarını bırakmak gibi bir talihe sahip olacak.” Jefferson bu konuyla ilgileniyordu; zira yeni yönetimde, John Adams’ın idaresi altında, önemsiz bir rol oynamak üzere başkan yardımcılığına seçileli çok az olmuştu.

V

Mr. Jefferson, rutin politikanın bozguncu pisliğinden uzakta geçirdiği üç yılını en üst düzeyde değerlendirdi. Uzun bir süre boyunca gazeteleri bile okumadı. Kendisinden sonra dışişleri bakanlığına gelen eski iş arkadaşı Edmund Randolph’a şöyle yazmıştı: “Sanıyorum ki ‘cehalet insanın başını yaslayabileceği en yumuşak yastıktır’ sözünü Montaigne söylemiştir. Bu sözün siyasetle ilgili bütün konular için doğru olduğuna eminim ve ben de bu tür konulardan uzak durmaya çalışacağım. Kendimi yalnızca tek bir siyasi konuya veriyorum. Yani, birinci ve ikinci kongrelerdeki bazı temsilcilerin utanmaz ahlaksızlıklarını ve Hazine Bakanlığı’na olan kati bağlılıklarını vatandaşlarıma açıklıyorum. Sanıyorum böyle yaparak iyi de ediyorum; çünkü bu, kötülüğü ıslah edecek çabalar üretebilir.” Jefferson kısa sürede büyük bir halk hareketinin liderliğine doğru çekildi ve bu da onun doğal eğilimlerine zıt olan bir şeydi. Ayrıca, katiyen uygun olmayan bir şekilde, bu hareketin filozof ve düşünürü olarak da değerlendirilmeye başlandı. Bütün bunlar yaşandı çünkü iki farklı konumlandırmaya da uygun olan bir adaya ihtiyaç vardı ve başka hiç kimse böyle bir şeye uygun değildi. Kamusal işlerin -Taylor gibi- bilgili öğrencileri arasında hiç kimse, iyi oy toplayabilecek kadar ulusal bir şahsiyet değildi. Halka liderlik etmekten hoşlanan ve buna yeteneği olan kişiler arasında hiç kimse, kolay para için yapılan

kavgalardan Mr. Jefferson kadar uzak kalmamıştı. Örneğin, tam anlamıyla büyük bir demagog olan Patrick Henry çeşitli spekülâtif girişimlerde bulunmuş ve bunlarda bir hayli başarılı olmuştu - o kadar ki, Federalistler ona Başkanlık için olası bir aday gözüyle yaklaşmanın güvenli olacağını düşünüyorlardı.

Bu şekilde Mr. Jefferson, 1796 yılının seçim kampanyasında öne çıkarıldı ve en sonunda da gözünü, kendisine tam olarak uyan yegane devlet makamında açtı. O, doğuştan bir başkan yardımcısıydı. Madison'a, "Başkan yardımcılığı, benim kabul edip etmeye kendi aklımla karar veremediğim yegane devlet makamı," diye yazacaktı ve bu büyük bir itiraftı. Gerry'ye ise "Hükümetteki ikinci büyük makam itibarlı ve rahattır; oysa birincisi yalnızca muhteşem bir sefalettir," diyecek ve Volney'e de "Mart ayının başlarında beni Philadelphia'da görebilirsin. Philadelphia'da yeniden bulunmam gerekecek olsa diğer hepsine tercih edeceğim bir görevle orada olabilirim. Bunu [başkan yardımcılığını] diğer bütün görevlere yeğliyorum, çünkü Clorinda'nın düşüncesini *l'alte temo, l'humile non sdegno* olarak değiştiriyorum," diye yazacaktı. Başkan yardımcılığını *infra dig* olduğu gerekçesiyle reddedeceğine ilişkin söylentiler yayılmaktaydı ve bunlar, Jefferson'ın tüm seçim kampanyası boyunca gösterdiği yegane ilgi parıltısını ortaya çıkardı. Derhal çeşitli arkadaşlarına büyük bir dehşet içerisinde başkan yardımcılığı görevini kabul etmeyeceği söylentisinin yalan olduğunu, John Adams'ın yanında o zamana dek hep ikinci adam olarak rol almış olduğunu ve bunu devam ettirmek için de büyük bir istek duyduğunu yazdı. "Ben hayatta, kongrede, diplomaside ve son zamanlarda sivil hükümette ondan hep kıdemce aşağıydaydım." Madison'a da seçimin büyük olasılıkla az farkla kazanılacağını bildirecek ve mektubuna şöyle devam edecekti: "Seçim tehlikeye girdiği takdirde, Mr. Adams'ın yeğlenmesi için benim adıma insanları teşvik etmeni senden istirham ediyor ve bu iş için seni tümüyle yetkili kılıyorum." Aynı mektubunun sonuna doğru ise baklayı ağzından çıkararak şöyle diyecekti: "Devlet işleri 1783 yılından bu yana hiç bu kadar kasvetli bir görünüm kazanmamıştır. Birakalım, zorluktan uzak

durabileceklerini düşünenler geçsinler dümene. Benim bu iş için kendime hiç güvenim yok.”

Sonraki dört yıl boyunca muhalefet hareketi için yapılacak en güzel şey, tıpkı kireçtaşının ilaveleri gibi, başkan yardımcılığı makamının fosili çevresinde çökelip birleşmesine izin vermektir. Seçim de üç oyluk korkutucu bir farkla bu yönde sonuçlandı. Mr. Jefferson’ın, eski arkadaşı Dr. Benjamin Ruch’a yazdığı teşekkür mektubunda da sıradışı bir hararet göze çarpıyordu: “Birleşik Devletler’in ikinci en büyük makamına geçmem için halkın yaptığı çağrı vesilesiyle beni tebrik ettiğiniz ve daha da önemlisi, ben birinci en büyük makamdan kaçarken gösterdiğiniz hakkaniyet için size teşekkür ederim. Evimde başka herhangi bir yerde olacağımdan daha mutlu olduğum için, bir kez daha devlet işlerine burnumu sokmak istemiyorum. Dost ya da düşmanları memnun etmenin imkânsız olacağı bir makamda bulunmayı ise bundan daha az istiyorum. En az istediğim şey ise, fırtınanın kopmak üzere olduğu bir anda bu göreve gelmek, ki söz konusu fırtına geçtiğimiz dört yıl boyunca güç toplamış bulunuyor. Ne var ki, eğer bir görev alacaksam, benim için bundan daha rahat ve zihnimin eğilimlerine bundan daha paralel bir makam bulunamazdı. Başkan yardımcılığı makamı bana, kışın asude geceler, yazın da kırsal gündüzler yaşatacak.”

VI

Bir aday olarak John Adams’ın konumu bir dereceye kadar Mr. Jefferson’inkiyle benzerdi. Her iki taraf da, makama uygun aday bulmakta hemen hemen eşit derecede zorluk çekiyordu. Yetkin kimseler çoğunlukla, politikayla meşgul olmak yerine, doğal bir şekilde, politikayı kullanarak kazanç elde etme yolunu seçerlerdi; özellikle de kaynakları, çabuk kazanç fırsatlarını bu

denli artırmış bir ülkede. İşte bu yüzden politika mesleği, oldukça erken bir dönemde, profesyonellerin eline geçmeye başladı. Washington ikinci kabinesini doldurmakta büyük zorluk çekmiş ve en sonunda zayıf kişilerle yetinmek zorunda kalmıştı. 1796 yılında başkanlık makamı için uygun birkaç birinci sınıf kimse arasında, en iyisi büyük farkla Jay'di; ne var ki, İngiltere'yle yaptığı antlaşma halkta ona karşı bir nefret oluşturduğu için, oy toplamak bakımından tam bir başarısızlığa uğrayacağı kesindi. Mr. Jefferson'ın Monroe'ya alaycı bir şekilde yazdığı gibi, Jay "tam anlamıyla bir antlaşmazedeydi" Hamilton ise asla bir halk desteği bulamamıştı; hiçbir zaman halkın güvenini geniş çapta kazanamamıştı ve bunun farkındaydı. Piyasaya uygunluk şansı taşıyan tek isim olarak Adams kalmıştı ve onun hakkında da samimi çekinceler bulunuyordu.

Adams belki de, döneminin Amerikalıları tarafından tarih sayfalarında oluşturulmuş bütün şahsiyetlerin en hoşu ve en sevileniydi. Franklin, Adams'ın daima dürüst bir insan, çoğu zaman büyük bir insan ve bazen de son derece deli olduğunu söylemiş ve Mr. Jefferson da onun bu sözlerini sık sık kullanmıştır. Adams'ın bütün kusurları, mizacından kaynaklanan kusurlardı; bunlar onu hileye karşı devamlı korumasız bırakır ve zaman zaman inanılmaz tutarsızlık ve saçmalıklara iterdi. Adams, kibirli, kolay öfkelenir, sert, kuşkucu bir insandı ve bu kusurlarını, onlara genelde eşlik eden ve sık sık onlarla -bir anlamda- renklenmiş son derece fazla sayıdaki erdemleri dengelerdi. Asla kafasından geçenleri saklamayı umursamazdı ve belki de onunla ilgili en etkileyici şey, düşüncesini saklamak istese bile bunu kesinlikle becerememesiydi. Nitelikleri su götürmez şekilde ne kadar çekici olursa olsun, başkan adayı arayışlarında bunları partizanca değerlendirmekte olanlara Adams'ı tam olarak beğendirememişti. Dahası, söz konusu insanlar, genel olarak kendi taraflarında olmasına rağmen, Adams'ın belli önemli noktalarda onlardan keskin bir şekilde ayrıldığını biliyorlardı ve onun "işbirliği yapmaya" ne derecede teşvik edilebileceği de cevaplanması gereken bir soruydu. Gerçekten de Hamilton bundan o denli kuşku duymaktaydı ki, Adams'ı seçim heyetin-

de Thomas Pinckney lehine yenilgiye uğratmak adına keskin siyasi manevralara girişti fakat yaşlı adamın [Adams] tükenmez nefretini kazanmak dışında hiçbir sonuç elde edemedi.

Seçim kampanyasından kısa süre önce, Adams, yönetim teorisi üzerine, kendisini politik bir *tertium quid** olarak imleyen geniş çaplı bir inceleme yayınlamıştı. Adams, “zengin ve soylu kimselerin” yanında olan bir yönetimden yanaydı. Buna gerekçe olarak da, zengin ve soyluların üstün güçlerini gösteriyordu. Ne var ki böyle bir yönetim belli kontrol ve sınırlandırma mekanizmaları altında olmalıydı. Adams açık açık bütün politikanın ekonomi temeline dayandığını kabul ediyordu. Bu nedenle demokrasiye muhalifti; çünkü demokrasi, fakir ve alt tabakadan insanların, zengin ve soyluları yağmalamak için politikayı kullanabilecekleri anlamına geliyordu ve tek taraflı bir bakış açısından bakıldığında Adams burada sağlam bir temele dayanıyordu. Ne var ki Adams ayrıca, kontrolsüz bir aristokrasinin de, fakir ve alt tabakadan insanları yağmalamak için politikayı kullanabileceğini; zekâ ile kurnazlıktaki üstünlüklerinin erdemiyle, bu yağmayı, ülkenin bütün ekonomik kaynakları üzerinde bir tahakküm noktasına taşıyabileceklerini ve bunun doğal bir sonucu olarak fakir ve alt tabakadan insanların tam bir yokluk içerisinde yaşamaya mahkûm olacağını da görmekteydi. Kısacası, fakirlerden korktuğu kadar zenginlerden de korkuyordu. İşte yayımladığı inceleme de, bu iki kesimin açgözlülüğünü tarafsızca dizginleyecek bir yönetsel mekanizma şeması tasarlamaya yönelikti. Şöyle diyeycekti: “Bu tür bir mekanizma olmadığı takdirde, mücadele, bir dolandırıcının diğeriyle yer değişmesiyle sonuçlanacaktır yalnızca. Başka hiçbir mülkü olmayan insanlar, bütün sorunları bir oy çoğunluğuyla çözme gücünü ellerinde hissettikleri zaman, mülk sahibi olanlara saldırırlar hep; ta ki zarar gören mülk sahipleri bütün sabırlarını kaybedip, çok fazla gücü olanları alt etmek için tekrar kurnazlığa, numaraya ve hileye başvurana kadar. Zira bunların aksi halde direnilmesi gereken pek fazla yeteneği vardır.”

---

* Lat. Üçüncü gelen şey, iki zıt şeyin arasına giren üçüncü şey. Ara yolcu.

Bütün bunlardan dolayı, seçim kampanyasının gizli meselesi -ki asıl mesele buydu- bakımından Adams'ın konumu kuşku uyandırıcıydı. Olası bir fikir ayrılığı yaşandığı takdirde, Adams'ın hakim görüşlere karşı çıkıp çıkmayacağından asla emin olunamıyordu. Ayrıca Adams'ın dış ilişkilerle ilgili tavrı da alışılmışın dışındaydı. Siyasetle uğraşanlar arasında Adams büyük olasılıkla, fikirleri bir dereceye kadar İngiliz ya da Fransız yanlısı olmayan tek insandı; Fransa'nın ya da İngiltere'nin refahını zerre kadar önemsemiyordu. Bu nedenle Adams'ın, gerektiğinde uluslararası tekel ve finans kesimleri lehine çalışmasının sağlanıp sağlanamayacağı da bir soru oluşturunuyordu yine; Adams, bir okul çocuğu vatanseverliğinden kaynaklanan önemsiz bir mesele -örneğin denizcilerin zorla bahriyeli yapılması ya da kargolara el konulması- yüzünden, ciddi etkenler göz önüne alındığında hiç yapılmaması gerektiği halde, İngiltere ya da Fransa aleyhine esip gürleyerek bir taahhüt altına girebilirdi. Mr. Adams'ı idare etmek çok nazik bir iş olacaktı ve siyasi destekçileri de buna endişeyle bakıyorlardı. Ne var ki, Adams tek şanslıydı ve alternatifi de -kendilerin de söylediği gibi- öfkeli bir çoğunluğun kızıl ve aman vermez Jakobenizmiydi.

Fransızlar, Mr. Adams'ın başkanlığa gelmesiyle birlikte muhteşem bir şans yakaladılar ve bunu çarçur ettiler; bununla birlikte, söz konusu şans ancak olağanüstü bir siyasi sağgörünün değerlendirebileceği türdendi. Eğer Amerikan hükümetine karşı rahatsız edici taktikler gütmeyerek, Jay antlaşmasından duydukları nefreti maskeleymiş olsalardı, Adams'la hiçbir sorun yaşamazlar ve şayet rahat bırakılmış olsa kendilerini destekleyecek olan halktaki tatminsizlikten yararlanabilirlerdi. Adams bir antlaşma gerçekleştirmek üzere Fransa'ya temsilci gönderdi; bu temsilciler Amerika'ya geri döndüklerinde, Fransa'da kötü karşılanmış olduklarını, Fransız hükümetinin onlarla üç gayriresmi temsilci aracılığıyla (Adams kongreye gönderdiği raporunda bu üç kişiyi Mr. X, Mr. Y ve Mr. Z olarak adlandırmıştı) ikinci elden görüşmüş olduğunu ve bu kişilerin, Fransa'nın iyi niyetinin fiyatı olarak kendilerinden peşin parayla bir rüşvet ve yıllık bir nakit haraç talep etmiş olduğunu bildirdiler.

Ne yazık ki, bu kişilerin Fransız hükümetini ne derecede temsil ettikleri ya da bu türden ahmakça taleplere izin verilir verilmediği -ve de gerçekten böyle bir şeyin Talleyrand'ın aklından geçip geçmediği asla aydınlığa kavuşmadı. Mr. Jefferson da benzer bir olaya dayanarak Direktuvar hükümetini akladı: "Gerçekten yüksek ruhlu olan genel yönetimi yanında, dolandırıcıların benzer girişimlerine boyun eğen Portekiz büyükelçisini rüşvetçilik suçuyla hapse atması, Direktuvar hükümetini her türlü kuşkunun üstüne çıkarmaktadır." Jefferson, olay hangi temele dayanıyorsa dayansın, John Marshall liderliğindeki komisyonerlerin, Amerika'daki Fransa yandaşı duygularına set çekmek adına bu olayı vicdansızca suiistimal ettiklerine dair inancını açıkça dile getirdi. Edmund Pendleton'a şöyle yazacaktı: "Fransa'da yapılan görüşmenin nasıl suiistimal edildiğini ve özellikle de Marshall tarafından pişirilen X. Y. Z. yemeğini biliyorsun. Bu sayede dolandırıcılar bizlere Fransız hükümetinin kendisiymiş gibi aksettirildi." Kesin olan tek şey şuydu ki; Fransız hükümeti, Marshall'ın hazırlanmasını uygun gördüğü herhangi bir resmi rapora renk verecek şekilde despotça davranmıştı. Adams, Marshall'ın raporunu derhal kongreye iletti ve raporun yayınlanması da halkın hislerini aynı hızla ters yöne çevirdi. Mr. Jefferson şöyle yazacaktı: "Bu belgelerde varsayılan ahlaksızlığın iğrençliği, insanlar içinde genel ve yüksek bir öfke uyandırdı. Bu tür manevralarda deneyimsiz oldukları için, gayriresmi dolandırıcıların ahlaksızlığının kendisini karmaşıktırıp görünmez kılabileceğinden ve kendi rengini, bu işe dahil olduğuna dair hiçbir kanıt ya da olasılık bulunmayan Fransız hükümeti temsilcilerine bulaştırabileceğinden asla kuşku duymadılar."

Galeyana getirilmesi asla zor olmayan ve siyasi-ekonomik devindiricileri yakından soruşturma zahmetine asla girmeyen Amerikan halkı, zarar görmüş ekonomik çıkar sahiplerinin çabalarıyla alevlendirilen agresif bir savaş isterisine kapıldı. Bu isteri, hacimce genişlemeye devam etti; ta ki John Adams bir gün aniden, kabinesine ya da kongreye hiçbir haber vermeden Fransa'ya bir elçi atayarak bu isterinin bütün ateşini dindirene kadar. Adams bir şekilde, Fransız hükümetinin X. Y. Z. olayın

tekzip ettiğini, dostça ilişkiler istediğini ve bir elçiyi memnuniyetle kabul edeceğini duymuştu. Eğer durum bu şekildeyse, her şey aydınlanmış oluyordu; *casus belli** ortadan kalktığına göre, sırf iyi niyetle başlatıldı diye savaş hazırlıklarını devam ettirmenin hiçbir nedeni kalmıyordu. Bu hazırlıkları, çıkarıcı ve az çok sahte görünümlü bir düşmanlık ruhunu memnun etmek adına devam ettirmekse daha da anlamsızdı. İşte böylece, kuvvetli yaşlı adam [Adams] bütün siyasi örgütlenmesini tek hamlede bir uçtan bir uca ortadan ikiye ayırdı.

Gerçekten de bu örgütlenme daha şimdiden, aşırı gayret yüzünden halk nezdinde yenilmişti. X. Y. Z. olayından beri arkasındaki güçler o kadar rahat hareket imkânı bulmuştu ki, kuvvetleri zaptedilmez gibiydi. Fırsatten olabildiğince istifade etmeye doğuştan istekli oldukları için, kongrede halkın parasıyla pervasız bir savurganlık içindeydiler. Adams bunda bir hayli ileri gitmişti; zira bu işte bir bit yeniği olduğunu anlayana kadar, X. Y. Z. olayıyla ilgili tekliflere diğer herhangi bir insan kadar sıcak bakmış ve hayatında ilk ve son defa partisinin idolü olmuştu. Örneğin bir donanma kurulması, bir ordu toplanması, limanların korunması, gerekli malzemelerin alınması için önlemler tavsiye etti. Bunların hepsi para, para da vergi demekti ve vergi de, Fransa'ya duyulan öfkeyi aşikâr bir şekilde sermayeye çeviren ve ceplerini iki elleriyle birden parayla dolduran -Hazine Bakanı Wolcott *yüzde sekiz faizle* beş milyon dolarlık bir kredi açmıştı- ekonomik çıkar sahiplerine karşı eski tehlikeli ruhun bir oranda yeniden ortaya çıkması demekti. Ne var ki, sivil isyanın örgütlenmesi de, tıpkı savaşın örgütlenmesi gibi, bir amacın yanı sıra bir bahaneye de sahip olmalıydı ve böylece bizzat hükümet, Yabancılar Yasası ile Kışkırtıcılık Yasası'nı çıkartarak, mükemmel bir sudan bahane üretti.

Bu yasalar, mevcut düzenin istikrarı için birer perçinleme çivisi olarak çıkartılmıştı. Bunlar, Genet gibi yanlış tarafta bulunan yabancı propagandacıların sınır dışı edilmesine ve durumdan hoşnut olmayan Amerikalı yayıncı, hatip ve siyaset yazarlarının

---

* Lat. 'Savaş nedeni.' Çev.

hapse atılmasına olanak sağlıyordu. Yabancılar Yasası hiçbir zaman uygulanmadı; herhalde buna hiç gereksinim duyulmamıştı. Kışkırtıcılık Yasası ise partizanca ve sert bir şekilde uygulandı. Ne var ki bu yasalar kendi içlerinde Amerikalıların karşı duracağı yasalar olmasa gerekti. Amerikan halkı hiçbir zaman teori konusunda ısrarcı olmamıştı; despotizmin haksızlıklarından ziyade, daima onun vereceği sıkıntılarla ilgilenmişlerdi. Bu yüzden, birkaç yabancıнын ya da birkaç yerli kışkırtıcının kaderi onları pek fazla üzmeyebilirdi. Belki de, bu tür yasaların, Anayasa'daki Birinci Düzeltme'yle kısa süre önce ortaya konan özgürlükçü ilkelerle bağdaşmazlığından hiç mi hiç rahatsız olmazlardı. Ne var ki Amerikalılar bu yasalara, şimdiden çeşitli sıkıntılarla karamsarlaşmış gözlerle baktılar. Mr. Jefferson söz konusu sıkıntıları şöyle sıralayacaktı: "Damga Yasası'nın meydan verdiği sıkıntılar, dolaysız verginin iğrenç özellikleri, düşmansız bir ilave ordu ve her ilçe binasında aylıklık eden askere-alma subayları, elli gemilik bir donanma, donanmanın inşası için yüzde beşlik fahiş bir faizle toplanacak beş milyon dolar, Fransız hükümeti bizle barışı sürdürmeyi bu kadar istediği halde bizim hâlâ savaşta ayak dirememiz, dört milyon insan tarafından şimdi ödenen on milyon dolarlık vergiler ve buna ek olarak, yıllık harcamalar için her yıl ya da iki yılda bir beş milyon dolar daha toplama zorunluluğu."

Böylece Mr. Jefferson, Yabancılar ve Kışkırtıcılık Yasaları'na karşı halkın muhalefetini hızlandırmak adına kuvvetli bir konum aldı. Ne var ki Pennsylvania'daki bazı hoşnutsuzlar bir isyana kalkıştığında bunu uygunsuz bularak şöyle diyecekti: "Güç kullanımı gibi bir şey, kamuoyununun gelişimini durdurur ve onu hükümet etrafında kenetler." Jefferson, Eyalet Meclisleri'nin bu yasaları geçersiz ve hükümsüz ilan etmesini sağlamaya çalışıyordu. Kendisi de Kentucky Meclisi için örnek bir önerge kaleme alacaktı. Mr. Jefferson, görünüşe bakılırsa, Anayasa'nın yorumu gibi önemli bir işlevin yönetimin herhangi bir dalına emanet edilmesine hiçbir zaman inanmamıştı; büyük olasılıkla, böylesine bir yetki devrinin bir oligarşi kurmakla aynı şey olacağının farkına varmıştı. Anlaşılan Jefferson, anayasa yorumunu, yasama, yargı

ve yürütme kuvvetlerinden biri ya da diğeri ne zaman gasp ya da tiranlık eğilimi gösterse, genel kontrol ve denge sistemi içerisinde yasama, yargı ve hatta yürütme tarafından yerine getirilecek doğal bir işlev olarak değerlendiriyordu. “Bizim ülkemiz, yönetiminin yetkilerini, anayasasını zayıflatacak bütün girişimlerde birbirlerini denetleyen eşit ve bağımsız otoritelere paylaştırmakla doğru düşünmüştür.” Bu nedenle, Washington ve Adams hükümetleri esnasında azınlık sınıf-kontrolü büyük oranda kongre ve yürütme eliyle yürütülürken, Jefferson, federal yasaların yargı ya da eyalet meclisleri tarafından geçersiz sayılmasından yanaydı. Kendi hükümeti esnasında da, azınlık sınıf-kontrolü yargı yoluyla gerçekleştirilirken, Jefferson, federal yasaların kongre ve yürütme tarafından geçersiz sayılmasından yana oldu. İlk Başkanlık döneminin sonunda Mr. John Adams’a yazılmış bir mektup, Jefferson’ın önceki bir hükümet tarafından gereğince çıkartılıp geçerli ilan edilmiş icrai yasalar düzeniyle federal yasaların geçersiz kılınması işinde alınacak mesafenin ne kadarını uygun bulduğunu ve söz konusu işte ne kadar mesafe aldığını göstermektedir: “Kıskırtıcılık yasası uyarınca mahkûm edilmiş ya da kovuşturmayla uğramış olan herkesi salıverdim. Çünkü ben o yasayı geçersiz olarak değerlendiriyordum ve hâlâ da aynı görüşteyim. Kongre bize yere kapanıp altın bir puta tapmamızı emretmişcesine mutlak ve apaçık bir geçersizlikti bu. Bu puta tapmayı reddettiler diye kızgın bir ocağın üsüne atılmış olanları bu ocaktan kurtarmak nasıl benim görevim olacaksa, bu yasanın uygulanmasını her aşamada engellemek de benim görevimdi.”

Fransa’yla girişilecek savaşa hazırlıkta gösterilen bütün yüksek yoğunluklu vatanseverliğin üzerine Adams’ın aniden konduğu *opera-buffa* karakteri [yani Fransa’ya aniden bir elçi ataması], insanların birbirlerine “satıldıklarını” hissedenlerin boş ve kederli gözleriyle bakmalarına neden oldu. Hükümet dünya üzerindeki bütün gök gürlmeleriyle yıldırımları patlatmış ancak havadan tek bir yağmur damlası bile düşmemişti. Böylece insanlar bu tuhaf gösterinin maliyetini hesapladılar ve söz konusu

gösteriyi yeterince izlemiş olduklarında karar kıldılar. Hamilton ve temsil ettiği bütün insanlar, öfkeyle kaynayan Adams'a hid-detle yaklaştılar. Doğru şeyi yaptığının bilincinde olan Adams ise, dost ve düşmana karşı körce yumruklarını sallıyordu. 1800 yılında seçimde tekrar aday oldu, ancak hiçbir destek bulamadı. “Zengin ve soylu kimseler” yönetimin yasama ve yürütme dallarında siper haline getirilmelerinin artık güvenli olmadığını ve bunu yargıya bırakmak zorunda olduklarını görüyorlardı. Wolcott'un Ames'e yazdığı gibi, “Kongre'deki değişmez insanlar yargı gücünün artırılmasına çalışacaklar. Umuyorum ki, öngördükleri önlemlere iyi karar vermişlerdir. Bu ülkede bir orduyu bir hükümet lokomotifi haline getirmek imkânsızdır ve yargıçlar ile diğer sivil memurlardan oluşan, yetkisi artırılmış etkili bir örgütlenme dışında, eyalet muhalefetine karşı koyacak hiçbir kurum yoktur.” Böylece Adams, bir kırgınlık ve öfke içerisinde, kolayca etki altına girdi ve bu kimselere değeri ölçülemez bir hizmette bulundu. Yönetiminin en son günlerinde Adliye Yasası kabul edildi; bu yasayla yirmi üç tane yeni federal yargı bölgesi oluşturuluyordu. Adams, görevinin son gecesinin yarısını ayakta geçirdi ve yeni oluşturulan bölgelerdeki yargıçlıkları doldurmak için atama belgelerini imzalayarak, bu makamları, genelde tanımadığı fakat mayası iyi olan insanlarla doldurdu. Ayrıca, X. Y. Z. raporlarının yazarı John Marshall'ı da Yüksek Mahkeme'nin başyargıçlığına tayin etti. Ama ilk başta bu görevi John Jay'e teklif edip ret cevabı almıştı. Derken, halefi için mümkün olan bütün sıkıntıları üretmiş olarak ve çıkardığı yasaların daha derin anlamlar taşıyıp taşımadığına ilişkin hiçbir fikri olmadan, öfkeyle toparlandı ve Massachusetts'teki evine gitmek üzere yola çıktı. Halefinin görevi devralma töreninde hazır bulunmayarak, bu geleneksel formaliteyi de hiçe saymıştı.

ALTINCI BÖLÜM

SEKİZ YILLIK “MUHTEŞEM SEFALET”

I

Büyük Adams'ın başkanlığa seçilmesinden önce, Providence'dan doğru sözlü bir hatip Old Britoner'ler ile Hardscrabblers'lere bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında... karşısındakiler gibi akıllı yurttaşlara, çok önemli bir sır verebileceğini hissetti. Bu sır öğrenildiği zaman, büyük ve korkusuz bir yurtsever ve safkan bir Yanki olan John Adams'ın, başkanlıktaki rakibi Tom Jefferson'ı her bakımdan nasıl geride bıraktığı konusunda, ülkesinin şerefi ve refahına saygısı olan oradaki mevcut her bağımsız insanı ikna edecekti. Tom Jefferson ise, en iyisi söylenecek olursa, adi ve alçak hayatlı bir herif, yarı Kızılderili kanı taşıyan bir kadın ile beyaz-zenci melezi bir babanın oğlu idi. Tom ayrıca, tümüyle hoe-cake (Güneye özgü iri taneli adi mısır unundan yapılan bir kek), domuz pastırması ve mısır lapasıyla büyütüldüğü mahallesinde de, arada sırada hafif ateşte kaynatılmış iri kurbağa yemesiyle tanınıyordu. Tom, Paris'te Fransızlar arasındaki ikametinde iğrenç sürüngenlere karşı bir beğeni kazanmıştı. İşte hiç şüphe yoktur ki, başkanlık koltuğuna seçildiği takdirde, bu adam, kendisine yapılacak ilk peşin para teklifinde, ülkesini hemen satacaktır.

Konuşmanın sonunda, orada hazır bulunan özgür vatandaşlar, gelecek seçimde şanlı John Adams'a oy vermeyecek kimselerin, vatana ihanetten suçlu bulunmasını ve bundan dolayı komşuları tarafından dışlanmasını oy birliğiyle kararlaştırdılar; herhangi bir *kişi* ya da *kişiler* bu yarı Kızılderili, yarı zenci, yarı Fransız, üzerine iri kurbağa dokunmuş

Tom Jefferson'a oy verince cüretini gösterdikleri takdirde, çit çubuklarının keskin uçları üzerine oturtulacaklardır.

The Jonnycake Papers

1800 yılının seçim kampanyasının pek çok güldürücü niteliği vardı. Ülkenin ahlakçı ve dinci güçleri daha şimdiden, büyük çoğunlukları Federalist tarafta olmak üzere, partizan politikaların hizmetine girmişti; zira, Jay'ın sözünü kullanmak gerekirse, kiliselere sahip olanlar kiliseleri yönetmekteydi. New York ile New England'daki "zengin ve soylu kimseler" bu tür propagandaya özel bir ilgi göstererek, bundan öylesine iyi sonuçlar elde ediyorlardı ki, Hamilton derhal bir "Hristiyan Anayasa Derneği" kurarak bu propagandayı resmen kalıcı bir temel üzerinde örgütlemeyi teklif etti. Bu, temelde, Cincinnati Tarikatı'nın ucuz bir popüler versiyonu olacak ve "Jakoben klüpleri" ile "demokratik cemiyetleri" dengeleyecekti. Hamilton'ın hazırladığı broşürde bu ilginç projenin amaçları başta "Hristiyanlığın desteklenmesi" ve ikinci olarak da "Birleşik Devletler Anayasası'nın desteklenmesi" şeklinde sıralanıyordu. Oldukça tuhaf bir biçimde, ilk amaç hakkında tek bir sözcük bile edilmezken, ikinci amaçtan çokça bahsediliyordu. Dernek, "adil ve savunulabilir yöntemlerle halkın teveccühünü kazanmaya" çalışacaktı. Bu yöntemlerin ilki ve en önemlisi, "bilginin yayılmasıydı. Bu hedefi gerçekleştirmek için, yalnızca gazeteler değil, broşürler de kullanılacaktı... *Gratis** yararlı yayınlar neşredebilmek gerekiyordu." İkinci yöntem olarak ise, "*Uygun* kimselerin seçilebilmesi için, bütün meşru yollar *uyum* içerisinde kullanılacaktı." Son olarak da -ki bu hepsinden daha da ilginç bir beklentiydi- "hayırsever ve yararlı niteliğe sahip kurumlar, federalistlerin idaresi altında geliştirilecekti. Kalabalık şehirlerle özel olarak ilgilenilmeliydi; muhtemelen bu yerlerde 1. Göçmenlere yardım için dernekler; 2. Mekanik ilkelerindeki farklı mekanik derslerini ve kimyanın temellerini öğretmek için, her birinde birer profesör olan akademiler kurmak iyi olacaktı."

---

* Lat. Bedava, parasız. Çev.

Hamilton Bayard’a yazdığı bir mektubunda bu planı taslaklandırdı, fakat Bayard gereksiz derecede kesin olduğu gerekçesiyle buna karşı çıktı. Bütün bu arzulanan amaçlara kısa bir süre içerisinde doğal bir şekilde ve gayri resmi olarak ulaşılabilecekti -hem de “artık uyuklamaya başlamış bin tane kıskançlık ve şüpheyi yeniden canlandıracak” ulusal bir örgütün yapacağından çok daha iyi bir şekilde. Biraz sabır ve iki ya da üç yıl “ülkedeki bütün dürüst insanları onlardan yana çevirecekti”. Ancak Hamilton’ın büyük organizasyon dehası, hesapta olmayan etkenleri fark etmesinin yolunu tıkiyordu; Hamilton, gayet güzel bir şekilde “halk yağmasının birleştirici gücü” olarak adlandırılmış olan muazzam kuvveti asla gerçek anlamıyla kavrayamadı. Oysa bu kuvvet onun hep en etkili müttefiki olmuştu -gerçekten de Hamilton’un uygulamadaki bütün devlet adamlığını sırf bu kuvvetin özgür bırakılmasına yönelik bir vasıta olarak özetlemek yanlış olmaz- ve Hamilton’ın planının bütün amaçlarını kavramak için Bayard’ın bu kuvvete güvenme içgüdüsü de, onun iyi bir politikacı olduğunu gösteriyordu.

Ahlaki, dinsel ve vatansever hislerin gayri resmi bir şekilde ele geçirilmesi, aslında, başkanlık kampanyası süresince müthiş sonuçlar vermişti ve halen de iyi bir sabit gelir üretmekteydi. Mr. Jefferson’ın Virginia’da dinsel özgürlüğün inşası için ortaya koyduğu ilk çabalar ve Fransız sosyal hayatının sahte ateizmiyle ahlaksızlığının içinde uzun süre kalmış olması, onun tanrıtanımaz ve ahlaksız olduğunun sonu gelmez şekilde vurgulanmasına temel oluşturdu. Bir din adamı Jefferson’ı Rehoboam’la karşılaştırdı; bir başkasıysa “Jefferson’ın İncil’i onların [yani cemaatin] evlatlarının ellerinden çekip alma merakı”nı dile getiren bir uyarıda bulundu. Başka biri de onun hakkında şöyle diyecekti: “Jefferson mal varlığını dolandırıcılık ve hırsızlıkla kazanmıştır; bir keresinde, vasiyet icracısı olduğu bir dulla babasız bir çocuğu dolandırıp soyarak, onları on bin poundluk arazilerinden etmiştir.”

Özellikle, Dr. Timothy Dwight’ın liderliğindeki Connecticut’lı din adamları, Jefferson’a karşı bir tür cihat ilan ettiler. Dr. Dwight’ın, taşıması gereken üç yönlü bir sorumluluğu vardı. Bir

din adamıydı, Yale Üniversitesi'nin rektörüydü ve Connecticut'ı sömürge günlerinden beri kontrol etmiş olan neredeyse bütün küçük siyasi-ekonomik oligarşiyle ya evlilik ya da kan bağıyla akrabaydı. Soy kütüğü çıkarmakta yeteneği olan bir kişi bu bağlantıyı tablo haline sokmuş ve kampanya esnasında yayınlamıştı.

Connecticut'ın Özlü Ailesi

1. Dr. Timothy Dwight, Yale rektörü, genelde papa olarak bilinir.
2. James Hillhouse, Birleşik Devletler Senatörü. Dwight'la eşleri kardeşler.
3. Theodore Dwight, kongre aday. Papanın erkek kardeşlerinden biridir.
4. Mr. Morris, Sedgwick'in kongredeki olağanüstü temsilcisi. Papa, Dwight'ın kız kardeşiyle evlidir.
5. Mr. Hosmer, kongre üyesi, evlilik bağıyla Hillhouse'un akrabasıdır.
6. Chauncy Goodrich, kongre üyesi, Oliver Wolcott'un kız kardeşiyle evlidir.
7. Oliver Wolcott, Hazine Bakanıdır.
8. Elizur Goodrich, Chauncy'nin erkek kardeşidir.
9. Uzun John Allen, Elizur Goodrich'in kayınbiraderidir.
10. Mr. Austin, New Haven'ın vergi toplayıcısı, Uzun John Allen'in üvey babasıdır.
11. Vali Trumbull'ın oğlu, Jeremiah Wadsworth'ün kızıyla evlidir.
12. Jeremiah Wadsworth.
13. Roger Griswold, kongre aday, Hillhouse'un kuzenlerinden biri.

Dr. Dwight, Illuminati'nin yönetiliş şeklini ve dualarını belirlemektedir; kese, haznedar olarak Mr. Hillhouse'ta durmaktadır.

Arkasındaki bütün bu ahlaki momentumla birlikte Dr. Dwight, tanrısız Virginia'lı [Jefferson] ile gözü dönmüş haydutlarının siyasi iktidarın dizginlerini ellerine geçirmelerine izin vermenin korkunç sonuçları hakkında inanarak kehanetlerde bulundu. "Dört Temmuz'da yaptığı bir konuşmasında", bu korkunç sonuç-

ların hepsini dile getirmeyi becerdi ve hatta kadınların devletin mülküne verileceğini de söyledi.¹ “Hangi amaç için, bu karakter ve davranıştaki insanlara bağlanalım ki... Kutsal ibadetimizi, bir Jakoben çılgınlığı dansına mı çevirelim? Yehova’nın sunakları üzerinde bir tanrıçayı canlandıran bir fahişeyi mi izleyelim? İncil’in şenlik ateşine atılmasını, kutsal yemeğin tabaklarının halk alayında bir ahmak tarafından taşınmasını ve ister tatlı sözlerle ister korkutularak kandırılmış çocuklarımızın şarkılı alaylarla Tanrı’ya karşı birleşmesini ve *Ça ira*’nın* sesleriyle dinlerinin mahvını ve ruhlarının kaybını selamlamalarını mı görelim? Karılarımızla kızlarımızın meşru fahişeliğe kurban edilmesini, akılları başlarındayken şereflerinin lekelenmesini, aldatılarak kirletilmelerini, incelik ve erdemden kovulmalarını, Tanrı’yla insanın nefretini kazanmalarını mı görelim... Oğullarımız Voltaire’in müritleri ya da Marat’nın ağır süvarileri mi olsun? Ya da kızlarımız Illuminati’nin odalıkları mı olsun?”

Erdemlilik adına girilen bu tür çabalar, büyük bir etki bırakmakta başarısızlığa uğrayamazdı. Gerçekten de, Mr. Jefferson başkan olduğunda, New England’lı bazı kadınlar incillerini bahçelerine gömdüler; zira Jefferson’ın bunlara el koymak için yeniçeriler göndereceğinden korkmuşlardı. Ne var ki, bütün bu yaşananlarla ilgili olarak en enteresan nokta, John Adams’ın dini konulara hep Mr. Jefferson kadar özgürce eğilmiş olmasıydı; örgütlü Hıristiyanlığın ahlaksızlık ve ikiyüzlülükleri ve katı yöne-

---

¹ Ayrıca seküler tarafta da, dul ve öksüzler için yapılan tanınmış itirazların ne kadar hızlı bir şekilde kampanyaya dahil olduğuna dikkat edilmelidir. “Mr. Jefferson’ın seçilmesi halinde, titreyin ey siz kamu fonlarını ellerinde tutanlar,” diye yazmıştır ateşli bir hayırsever, “çünkü çöküşünüz çok yakın. Gecelerini çalışkanlığın meyveleriyle geçirmek üzere emekli olan ve paralarını kamu borçlarında değerlendiren yaşlı erkekler, çocuklarından birine tabi kılınacaklar. Dul ve öksüzlere çok az miktarda gelir verilecek. Hamilton tarafından ortaya konan ve Kongre tarafından kabul edilen takdire şayan ilkelere ve ulusal şeref ile servetin ciddi taahhütlerine güvenen kamu bankaları, sigorta şirketleri, ilim ve hayır kurumları, yaygın, kesin ve pek de uzak olmayan bir çöküşle karşı karşıyalar.”

* Fransız İhtilali’nin en popüler şarkısı. *Çev*

timinin zararlı etkileri hakkında hep Mr. Jefferson'dan çok daha keskin şeyler söylemişti. Ancak ekonomik görüşü, en azından temelde tutucuydu ve bu da onu, Hıristiyanlarca hoşgörülebilecek uygun bir özne haline getiriyordu, hem de kongredeki "ahlaksız bölüğü" oluşturan din kardeşleri kadar uygun bir özne. Dönemin keskin zekâlı bir broşür yazarı şöyle yazacaktı: "Yasamanın büyük çoğunluğu Hamilton'ın ahlak akademisinde çıraklığa devam ettikçe, ateist ya da Anabaptist* olmaları ya da bir dine sahip olup olmamaları pek az önem taşımaktadır."

Bu sırada, bu ilgilerin nesnesi olan şahıs [Jefferson] Monticello'da kendi işine bakıyor ve evine bir ek yapmak için tuğla fırınılıyordu. İftira ya da suiistimallere hiç kulak asmıyordu. İstense bile, bunlara kulak asmak gerçekte olanaksızdı. Jefferson şöyle yazacaktı: "Bunlardan birine cevap versem, yirmi yeni yalan icat edeceklerdi." Kaldı ki, insan doğasına ilişkin tecrübesi, bu kadar küçük bir şey yüzünden soğukkanlılığını kaybetmenin çok az değer taşıdığını ona öğretmişti. "Her saat kendine üç kez küfür eden bir adam tarafından övülmek ister misiniz?" diye sormuştur Marcus Aurelius, doğru cevabı arayarak. Jefferson'ı gerçekte üzen şey, bu insanların siyasi farklılıklara çıkar gözetmeden ve tarafsızca bakmıyor olmalarıydı. Richard Johnson'a şöyle yazacaktı: "Rakiplerimiz arasında, siyasi ve sosyal karşıtlığı birbirinden ayırt etmek gibi bir serbest fikirlilik taşımayan; kişinin siyasi görüşlerine duydukları nefreti hemen o kişiye yansıtan bu kadar çok insanla karşılaşmış olmak, benim için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştur." 1779 yılında, Burgoyne'un ordusundan alınan esirler konusunda İngiliz subayı Phillips'e "ölkelerimizi birbirinden ayıran büyük davaya, bireysel düşmanlıklarla karar verilmemelidir," diye yazarken ya da Virginia Dinsel Özgürlük Kanunu'nda "insanların görüş ve inançları kendi iradelerine dayanmaz, zihinlerine sunulan kanıtları izler bilinçsizce," derken hep aynı şekilde düşünüyordu. Görüşler, deneyim ve bilginin genel toplamı tarafından belirlenir ve bunların kişiler arasında bölücü bir güç olarak rol oynamalarına izin vermekte saygınlık

---

* Vaftizi reddeden bir mezhebin üyelerine verilen ad. Çev.

bakımından çocukça bir başarısızlık vardır. İşte Jefferson, Hamilton'la olan uyuşmazlıklarında bile bu toyluğa mahal vermemiştir; bu iki insan sosyal açıdan her zaman iyi geçinmişler ve Mr. Jefferson da bu büyük siyasi rakibine kişisel saygının mümkün olan bütün kanıtlarını sunmuştur.

Garip bir şekilde, Mr. Jefferson'ı başkanlık koltuğuna oturtan şey de, Hamilton'ın kişisel ve siyasi karşıtlık arasına keskin bir çizgi çekmekte gösterdiği bu başarısızlık oldu. Hamilton, New York'ta sonbaharda yapılan eleme seçiminde Aaron Burr'le sıkı bir çarpışmaya girişmiş ve Burr de onu her noktada yenilgiye uğratarak, New York'un oyunu almış ve anti-federalist bileti cebine koymuştu. Ulusal eleme seçimi geldiğinde, Mr. Jefferson o kadar oy almıştı ki, ülkenin iradesine ilişkin hiçbir kuşkuya yer kalmamıştı; ne var ki, seçim heyetinde yapılan oylama, Mr. Jefferson ile başkanlık için aday bile olmayan Aaron Burr arasında bir beraberlikle sonuçlandı. Bu sonuç, seçimi Temsilciler Meclisi'nin eline bırakmış oluyordu ve burada federalistler meseleyi çıkmaza sokacak kadar güce sahipti. Böylece Hamilton kötüler arasından yapacağı üzücü bir seçimle karşı karşıya kaldı. Hamilton, Adams'ı saf dışında bırakarak yerine, federalistlerin Adams'la aynı partiden bir aday olarak yan yana yarışması için tercih ettikleri Thomas Pinckney'i seçmek için en başta çok çalışmıştı, ancak bu gerçekleştirilememişti. Burr'e duyduğu öfke, Adams'a duyduğu öfkeden aşağı kalır değildi. Her ikisi de onun prestijini dinamitlemişlerdi ve Hamilton ikisini de destekleyemezdi. Adams'ın elenmesi ve meselenin Aaron Burr ile Mr. Jefferson arasında yapılacak sefil bir tercihe indirgenmesiyle birlikte, Federalist liderlerin deneyimli olanları Burr'ün yanındaydı. İşler karanlık bir hal almıştı ve Burr'ün yozlaştırılabileceğine ilişkin de gözle görülür bir şans bulunuyordu; belki de federalistler Burr'le seçim öncesinde doyurucu bir anlaşmaya varabilirdi.

Bu, Hamilton için hoşgörülemez bir şeydi. Bu nedenle Burr'ün yenilgisini sağlamak için hararetle işe koyuldu. Her şeyden önce Hamilton iyi bir vatanseverdi; Burr'ün ülkeye, geçmişte kendisine yani Alexander Hamilton'a yaklaştığı gibi kibirle yaklaşacağını beklemesi karakterine aykırı değildi. Hamilton'ın

Mr. Jefferson’la olan bütün anlaşmazlıkları siyasi keskin uygulamalar düzleminin üstünde cereyan etmiş ve Mr. Jefferson hep dürüst kalmıştı; bu anlaşmazlıklara kötü sözler hep Hamilton tarafından dahil edilmişti. Onun için, iki bela arasından Mr. Jefferson’ın seçilmesi yeğdi. Hamilton, Wolcott’a şöyle yazacaktı: “Bütün erdemli ve basiretli hesaplara bakıldığında, Jefferson’ın tercih edilmesi gerekir. O diğerine göre çok daha az tehlikeli bir adam. Ayrıca kişilikli olduğunu da iddia ediyor.”

Hamilton’ın otoritesi o sırada zayıflamış durumdaydı; ne var ki, Burr kendisi için işe girişmiş olsaydı, Hamilton onu seçtirmek adına hiç kuşkusuz Federalislerden yeterince destek bulabilirdi. Ancak Hamilton seçimde Mr. Jefferson’a muhalefet etmeyeceğini söylemişti ve Mr. Jefferson’ın dediği gibi, “şerefli ve şaşmaz” bir şekilde hareket ederek bu sözünü tuttu. Burr’ü azıcık bile küçümsemeden söylenebilir ki, bu akıllıcaydı. Ülke, seçimde sergilenen tıkayıcı taktiklerle şiddetlendirilmiş olan çirkin ve tehlikeli bir ruh hali içerisindeydi ve halk mandasının gerçekleştirilmesi adına gerekirse işleme konulabilecek bir şiddet düzeyindeydi. Burr seçim esnasında ilgisiz davrandı ve pek ortaya çıkmayarak Albany’de köşeye çekildi. Mr. Jefferson’a ise bir anlaşma kotarabilmek adına ihtiyatla yaklaşanlar oldu. Mali sistemi bozmayacaksa, Fransızlara çok fazla yaklaşmayacaksa, donanmanın gelişimine son vermeyecek ve çeşitli makamlarda bulunan federalistleri kovmayacaksa, onu seçmekte hiçbir kötülük yoktu. Ama Jefferson kesin bir şekilde şöyle söyledi: “Yönetimi kapitülasyonlar altında kabul etmem, elim kolum bağlı olarak göreve gelmem.” İşte Jefferson bu şartlarında ısrar etti ve “hileci, dolapçı ve kinci çevreler”in uzatmalı engellemeleri ülkeyi genel bir isyanın eşiğine getirdikten sonra, bu şartlarıyla en sonunda başkanlığa seçildi.

II

Şimdi gereken şey huzurdu. Görevinin ilk ayında Jefferson, eski arkadaşı John Page’e şöyle yazacaktı: “Ülkemize birlik ge-

tirebileceğimize dair büyük umutlarım var. Federal liderler ikna edilebilir demiyorum. Onlar zaptolunamazlar, ama takipçilerinin ikna edilebileceğini gerçekten umut ediyorum. Bu sonuncuların büyük kısmı, Fransız yandaşları tarafından bizden uzaklaştırılmış olan gerçek birer cumhuriyetçidir... Yeni dostlarımıza kötü gözükmeyecek ve onlara bizle ortak bir ilke verecek, her yönüyle ılımlı bir hareket tarzı benimsenmelidir.” Aynı ay içerisinde, Gerry ile Gates’e de, “büyük bir güven temin etme” ümitlerine ilişkin benzer beyanlarda bulundu. Gerçekten de, muhalefet partisi bir hayli parçalanmıştı ve enkazı da yanına yaklaşılabılır bir ruh hali içerisindeydi. Şimdi yapılacak şey, sertlikleri yumuşatmak ve bezgin düşmüş beyinlerden bu sertliklerin akıp gitmesini sağlamaktı. Böylece güven ve iyi bir ruh hali yeşertilebilirdi.

Jefferson, Hamilton’ın genel sisteminin sabit bir sistem olduğunu görmekteydi. Kederle şöyle diyecekti: “On beş yıl içinde Hamilton’ın borçlarını ödeyebiliriz, fakat onun mali sisteminden asla kurtulamayız.” Keşke hükümet başka şekilde işe başlayabilseydi -ne var ki zamana ve sabra ihtiyaç vardı. “Hükümet ilk kurulduğunda, onu doğru ilkelerle yönetmek mümkündü. Fakat Hamilton’ın, pazarlığı edilmiş, İngilizlere özgü, yarım yamalak fikirleri bu umudu daha tomurcuk halindeyken yok etti.” Bu, tipik bir umutlu düşünce örneği idi ve pek makul değildi; zira “devlet yağması”nın baştan çıkarıcılığını tuhaf bir şekilde hafife alıyordu. Hamilton’ın gerçekleştirdiklerine ciddi bir şekilde müdahale edilemezdi; bunun için zamana ve daha geniş kapsamlı bir aydınlanmaya bel bağlanmalıydı. “Her yönüyle kötü olarak değerlendirdiğim ilkeleri pekiştirmek beni utandırıyor; fakat bizi bu ayıba, en başta yapılmış hata mecbur etmektedir... Uygulama daima saf teoriyi kontrol altında tutar.” Strafford gibi bir insan olmak ve bir “sonuna kadar” siyaseti izlemek, monarşi idaresi altında bile feci şekilde sonuçlanmıştı ve federalistlerin amacı da, bir cumhuriyette nelerin olabileceğini göstermekteydi.

Bütün bunlara rağmen, yine de üretici kesim yararına birçok şey yapılabilirdi. Kamu borçlarının azaltılması olanaksızdı, ama bu borç ödenebilir ve böylece zehirleyici bir akarsu, kaynağında kurutulabilirdi. Başkanlık makamına gelmesinin arifesinde Mr.

Jefferson, Samuel Adams'a yazdığı mektubunda, "aşırı faizle artan yüz milyonluk bir borcun ve ülkemizin zırai kesimi alehinde hüküm süren suni tahvil ihracının" sergilediği "meşum manzara"dan söz etmişti. Jefferson bundan kurtulmak için, "kamu gelirlerinde mümkün olan bütün tasarrufların yapılmasından" yanaydı. Yeni hükümet, ekonomi programına askeri amaçlı tahsisatlarla başladı. Mr. Jefferson, hükümetinin ekonomik programını, "cumhuriyetçi erdemlerin birinci ve en önemlileri" arasına yerleştiriyordu. İlk olarak kara ordusu en temel düzeye indirildi ve donanmadaki inşaat işleri durduruldu -ve böylece, Federalistlerin yurt içi ve dışındaki emekçi isyanlarına hızla müdahale etmeye yönelik gizli planları ortadan kalktı. Yeni oluşturulmuş mahkemeler feshedildi ve Hazine Bakanı Gallatin, devletin cebine giren bütün gelirlerin gediklerini onarmakla görevlendirildi. Bu emir ona, titiz ve gerçekçi bir amir [Jefferson] tarafından verildi. Mr. Jefferson daima maliye tekniğinin "tabiatına yabancı" olduğunu kabul etmeye hazırdı, ancak hangi genel sonuçları istediğini ve genel olarak bunları nasıl elde edeceğini de biliyordu. Dört yıl önce Madison'a şöyle demişti: "Birleşik Devletler'in hesapları, basit bir çiftçinin hesapları kadar basit hale getirilmeli ve bu çiftçilerce anlaşılabilir şekilde tutulmalıdır. Bu olanaklıdır." Şimdi de Gallatin'e bu arzusunu şöyle iletiyordu: "Birliğin mali hesapları bir tüccarın muhasebe defterindekiler kadar açık seçik ve anlaşılabilir kılınmalıdır. Böylece kongrenin bütün üyeleri ve birliğin çeşitli zekâ seviyelerindeki bütün halkı bu hesapları anlayabilecek ve suistimalleri soruşturarak bunları kontrol edebilecektir." Mr. Jefferson, Gallatin'in selefleri ve özellikle de Hamilton tarafından izlenen anlaşılması güç yöntemlere karşı son derece sert ve eleştirel yaklaşıyordu -ki bu yöntemler, Gallatin'in hazine bakanlığı makamına gelmesinin arifesinde hazine kayıtlarında çıkan garip yangınlar nedeniyle özel bir şüpheye yol açmıştı. Mr. Jefferson Gallatin'e yazdığı bir notta şöyle diyecekti: "Alexander Hamilton, kendi [siyasi] makinesinin bütün idaresine sahip olabilsin diye, bu makineyi karmaşık hale getirmeye karar verdi. Böylece Başkan da, kongre de söz konusu makineyi anlayamayacak ve Hamilton'ı kontrol edemeyecekti. Hamilton

bu işte o kadar başarılı oldu ki, en sonunda bu makineyi kendisi bile çözemedi. İlk başta, borçları ödeme işine, tasarlayabildiği en suni ve gizemli biçimi verdi. Daha sonra, birtakım kırpıntı ve kalıntılardan oluşan ve çoğu hiçbir önem taşımayan tahsisatlarını hazırladı ve bunları çeşitli intikal ve bakiye meselelerinde kullandı; ta ki bütün sistem koyu bir sisle kaplanana kadar. Borçların ödenmesi için yöntemler bulduğu havasını kendisine verirken de, aslında borçları ödemek yerine bunlara sürekli yenilerini eklemekte kendisini serbest bıraktı.”

Mr. Jefferson’ın yönetiminde ise kural, basit bir gidişat olacaktı. Yönetim harcamalarındaki muazzam azalmayla birlikte, üretim üzerindeki vergilerde de hatırı sayılır bir hafiflemeye gidildi. Üretim, tüketim ve satış üzerindeki vergiler kaldırıldı ve bu da, viskiye dönüştürünceye kadar tahıllarının ne nakliyesini gerçekleştirebilen ne de bunlara pazar bulabilen küçük çiftçiler, özellikle de Pennsylvania’dakiler için büyük bir rahatlama sağladı. 1798 yılının savaş telaşında tasarlanan çeşitli dolaysız vergilerin hepsi kaldırıldı. İlk başkanlık döneminin sonunda Mr. Jefferson, “Hangi çiftçi, makine ustası ve işçinin Birleşik Devletler’in bir vergi toplayıcısıyla karşılaştığını sormak, bir Amerikalının sevinç ve gururu olabilir,” diye beyanda bulunabilecek durumdaydı. Bu gerçekten doğrudu; ne var ki, tuz, şeker, çay ve kahve gibi yaygın kullanımı olan belli kalemler üzerinde halen vergiler bulunuyordu. Tüketici, yabancı mallar üzerindeki bir tarife yoluyla bu vergileri dolaylı olarak ödüyor ve bu da genel fiyat düzeyi üzerinde pekiştirici bir etki yapıyordu. Mr. Jefferson’ın ekonomiyle ilgili bilgisizliği, Gallatin’e şeker ve tuz üzerindeki vergiler hakkında yaptığı bir öneriyle ortaya çıkacaktı. Bu vergiler onu endişelendiriyordu ancak çok fazla gelir kaybına uğramadan bu vergilerden nasıl kurtulacağını da pek bilemiyordu. Bir verginin nereye konduysa orada kalacağına dair tuhaf bir inanç içerisinde Gallatin’e şöyle yazacaktı: “Keşke genelde zenginleri etkileyen kalemler üzerindeki vergileri, şeker vergilerinin toplamı kadar artırabilsek; böylece belki de gelecek oturumumuzda şeker üzerindeki vergileri kaldırabiliriz.” Mr. Jefferson ayrıca, Batı arazilerinin satılması yoluyla kamu borçlarının te-

mizlenmesine yönelik planıyla kısıtsız özel arazi tekeline verilecek muazzam gücün çok zararlı toplumsal sonuçlarını da önceden göremiyordu.

Jefferson, Louisiana diye bilinen toprakların -ki kabaca bu topraklar Mississippi ile Rocky Mountains arasında her yeri kapsıyordu ve yakınlarda İspanya tarafından Fransa'ya bırakılmıştı- satın alınmasıyla üretici kesime başka bir büyük hizmette daha bulunabildi. Louisiana'nın satın alınması siyasi açıdan da yararlıydı. Mississippi Batı'nın tüm ürünlerinin ulaşım yoluydu ve ağzı, kuvvetli bir çapulcu gücün [Fransa] sahipliğindeki New Orleans'ta bulunduğu için, bir sıkıntının yaşanacağı mutlak. Paris'te büyükelçiyken sezdiği ihtimal gerçekleşmişti. Robert Livingston'a şöyle yazmıştı: "İspanya New Orleans'ı yıllardır sessizce elinde bulunduruyor olabilir. Bu ülkenin barışçıl eğilimleri ve kuvvetsiz durumu, bizim New Orleans'taki olanaklarımızı artıracaktır. Böylece İspanya'nın oradaki egemenliği bizim tarafımızdan pek az hissedilecektir... Ancak New Orleans, Fransa'nın eline geçerse, durum asla öyle olmaz." Fransa'yla bir çatışmaya girildiği takdirde, Mr. Jefferson'ın en çok korktuğu şey, Amerika'nın kaçınılmaz olarak diğer bir büyük yıkıcı güçle, yani İngiltere'yle siyasal açıdan *yakınlaşması*ydı. "Fransa'nın New Orleans'ı aldığı gün... beraberce okyanusun istisnai mülkiyetini ele geçirebilecek iki ulusun birliğini kesinleştirir. O andan itibaren, kendimizi Britanya donanması ve ulusuyla birleştirmek zorunda kalırız. Bütün dikkatimizi bir deniz gücüne çevirmek... ve... Avrupa'dan ateşlenecek ilk topu... birleşmiş İngiliz ve Amerikan uluslarının ortak amaçları için Amerika'nın iki kıtasını haciz altında tutmanın işareti saymak zorunda kalırız."

Bu iğrenç bir ihtimaldi; çünkü İngiliz nüfuzu şimdiden Amerika'da Jefferson'ın hoş görmeyeceği kadar güçlü olanaklara sahipti. Ne var ki, tuhaf bir şekilde, Jefferson'ı en fazla ilgilendiren şey daima bu nüfuzun gözle görülen ve yüzeysel yönleri oldu. Gizli gerçekliğini anlamak uğruna bunları yanlış yorumladı ve bu yüzden, söz konusu nüfuzla karşı girdiği gayretler büyük bir güç kaybına uğradı. Örneğin üç yıl önce Gates'e şöyle yazmıştı: "Umarım bir şey olur da, bize İngiliz yönetim modelini kopya-

lamayı bıraktırır ve orijinal olmanın şerefini bahşeder. Onların kendi para sistemleri, tahvil sistemleri, spekülasyonları, kamu borçları, parasal çıkarları vardı ve bunların hepsi bizde de kuruldu. Onlar çılgınlıklarını Jakobenizm ile devrimcilere karşı yükselttiler, bizler de demokrasi dernekleriyle anti-federalistlere karşı.” Bu mali sistemin, kesinlikle İngilizlere özgü olduğu için değil, fakat içinde para olduğu için, “zengin ve soylular”ca sömürülmenin en etkili lokomotifi olduğu için Amerika’da kurulduğu Mr. Jefferson tarafından asla tam anlamıyla anlaşılamadı. Kalıtsal bir aristokrasi içerisindeki “zengin ve soylular” yönetimi -örneğin Mr. Jefferson’ın büyükelçilik yaptığı Fransa- ile bir cumhuriyet içerisindeki “zengin ve soylular” yönetimi arasındaki tek gerçek fark; devlet yağmasının birleştirici gücünün belirsiz genişliği yüzünden ikincisi yabancılara açık kalırken, birincisinin kapalı bir ortaklık olmasıdır. Bu bakımlardan Britanya, büyük çapta bir sanayi ve ticaret ülkesi olarak, bir cumhuriyete en çok benzeyen ülkeydi ve sömürüye karşı geliştirdiği kurumsal önlemler, cumhuriyet koşullarına en uygunuydu.

Mr. Jefferson bazı zamanlar, Amerika’daki İngiliz etkisinin temel kötülüklerini görebildi, fakat zihni hemen bu etkinin tarz, moda ve tercihlerdeki yüzeysel görünümüne kaydı. Nitekim 1812 yılında Caesar Rodney’e şöyle yazmıştı. “İngiliz tüccarlar bizim aramızda yerleştiler; bizim tahvillerimizi kendi ayaklarına zincirleyen tahviller ve bunların tümüyle birlikte dokunmuş bankacılık birlikleri onların kontrolünün çapını göstermiştir.” Ne var ki Jefferson temel olarak, nispeten önemsiz gözüken yüzeysel şeylerden; Washington yönetimi sırasında “kraliyet formları ve seremonileri şeklinde yerleşmiş taklitçilikler”den; “şimdiye kadar federalizm olarak yanlış şekilde adlandırılmış olan monarşizm”den, “monarşizm bağlılıklarını federalizm kisvesi altında gizleyen kimseler”den endişe duyuyordu. 1813 gibi geç bir yılda John Mellish’e yazdığı ince örülmüş analizinde büyük bir kasıtsız gülünçlük bulunmaktaydı. “O halde İngiliz düşkünlüğü, monarşi ve bölünme [yani birlikten ayrılık] Essex Federalisleri’nin, İngiliz düşkünlüğü ve monarşi de Hamilton’cuların ilkeleridir” -ki o sırada, döneminin en gizemli broşür yazarı olarak biliyordu

ki; bu insanları harekete geçirip bir arada tutan şey aslında yağmacı bir ekonomik çıkardı.

O halde, Louisiana'nın satın alınması, ülkenin İngiltere'den siyasi açıdan bağımsızlığını koruyacaktı. Ayrıca İngiliz güçleri tarafından zaptedilme olasılığını da ortadan kaldıracaktı. Mr. Jefferson, dışişleri bakanı olarak kaleme aldığı ilk resmi görüşlerinden bir tanesinde, kendini hiç çekinmeden bu tehlikeye adanmıştı: "Louisiana ve Florida İngiltere'ye katıldığı takdirde yönetimi-mize eşlik edecek tehlikelerin büyüklüğünden o kadar etkileniyorum ki, bana sorulacak olursa, çıkması beklenen genel savaşta beladan kurtulmanın tek yolu kendi aramızda birlikler oluşturmak olursa, bunu yapmalıyız." Mr. Jefferson, Louisiana'nın satın alınmasını uzun zamandır kafasında tasarlamıştı; ama görünüşe bakılırsa, Bonaparte'ın buna izin vereceğini o anda tahmin etmiyordu. Jefferson, Monroe'ya geniş ihtiyari yetkiler verdi, fakat yalnızca New Orleans ve bitişik Florida bölgeleri için görüşmelerde bulundu. Bonaparte bir süre tereddüt etti ve en sonunda aniden, Fransa'ya ait bütün toprakları satmayı teklif etti. Bu, her iki taraf için de iyi bir alışverişti. Bonaparte'ın bu paraya ihtiyacı vardı ve Fransa'dan bu kadar uzakta bulunan, saldırıya açık arazilerle ilgilenemeyecek kadar çok askeri çarpışmalar içerisindediydi. Amerikan tarafından bakıldığında ise, Birleşik Devletler'e yabancı topraklar katmakta birtakım anayasal zorluklar vardı ama, hükümet kendi yolunda ilerledi ve pazarlık kapandı.

Bu zorluklar Mr. Jefferson'ı pek fazla endişelendirmiyordu. Ülkenin görüşü hakkında hiçbir kuşkusu yoktu. Breckenridge'e şöyle yazacaktı: "Vesayeti altındaki çocuğun parasını önemli bir bitişik bölgenin satın alınması için değerlendirmek ve çocuğa, yaşı geldiğinde, bunu senin iyiliğin için yaptım, seni yasal olarak bağlayacak hiçbir hak iddia etmiyorum, beni reddedebilirsin ve ben de bu beladan elimden geldiğince kurtulmak zorunda kalırım demek, bir vasinin görevidir." Jefferson'ı endişelendiren şey, anayasa üzerinde yapılacak herhangi bir hızlı ya da gevşek oynamanın, "aramızdaki hoşnutsuzlara bir bahane vermesi," ve muhalefetin sıradan üyelerine yaptığı açılımları etkisiz kılabilircek olmasıydı. Ne var ki, daha sonradan da ortaya çıkacağı gibi, kor-

kacak pek bir şey yoktu. “Zaptolunmazlar”, özellikle de Essex Juntosu’ndakiler, görülmemiş şekilde keskin bir ticaret kafasına sahipti. Batı eyaletlerinin birliğe dahil edilmesi sonucunda New England’ın hegemonyasının olası bir güç kaybına uğramasını istemiyorlardı ama; bununla birlikte, Louisiana, arazi tekalcileri için göz kamaştırıcı bir görünümdü –burası nasıl ki tarımsal üretici için bir lütufsa, spekülâtör için de bir devlet kuşuydu. Böylece, birtakım biçimsel karşı çıkışlar ve Senato’da kaydı bulunan bir oylama sonrasında, anayasallık meselesi uyumaya bırakıldı. Halk cephesinden bakıldığında ise, Louisiana’nın satın alınması daha çok, Mr. Jefferson’ın Fransız taraftarı olduğuna dair dedikoduların azalmasına neden oldu. İngiliz hükümetinin bu alışverişe karşı çıkacağına dair endişeler de aynı şekilde asılsız çıktı. Satış haberi İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na ulaştığı zaman, Lord Hawkesbury memnuniyet verici şekilde, bunu duymaktan çok mutlu olduğunu söyledi. Söylememesi için de hiçbir sebep bulunmuyordu. Gevşek İngiliz sermayesi, geçmişte bolca bulduğu gibi, Louisiana’da güvenli bir yatırım olanağı bulabilir ve nüfusun sürekli artışı nedeniyle yükselen arazi fiyatları sayesinde bolca kazanç elde edebilirdi. Amerikan emeği ve sermayesi Louisiana’yı geliştirecek, İngiliz tekalciler de bu değer artışını kendilerine mal edecekti. Bu da, doğal olarak, İngiliz Dışişleri Bakanlığı açısından, adil ve övgüye değer bir sorumluluk bölüşümü olacaktı.

Sanayi ve ticaret kesimlerinin işleri, Mr. Jefferson yönetimi süresince, umduklarından daha iyi gitti. Jefferson bu kesimleri yıkıma uğratmadı. Tarifelerle ilgili görüşleri ve arazi tekeline olan ilgisizliği onlara yardımcı oldu. Bir yılın sonunda, Hamilton Jefferson’ı kutladı ve yönetiminin tarafsızlığını övdü. Washington’un kabinesinden arkadaşı olan General Henry Knox da aynı şeyi yaptı; Knox kısa süre önce 400.000 dolar yüzünden iflas edip aklı başına gelmiş haldeydi. Mr. Jefferson, genel kapasitesi açısından Knox hakkında son derece kötü bir fikre sahipti; ardında, onu bir aptal ve geveze olarak gördüğüne dair kayıtlar bırakacaktı. Ne var ki, Knox’a oldukça yavan fakat kibar bir karşılık verdi: “Birlik şimdiden New York’tan güneye doğru neredeyse tamamen etkilenmiştir. Sizin bana göre daha iyi bil-

diğiniz koşullardan dolayı bu etki, New England eyaletlerinde diğer yerlerden daha yavaş olacaktır. Ancak biz, azami özenle onların çıkarlarına hizmet etmeye ve onlara tarafsız bir adaletle yaklaşmaya devam edeceğiz. Hiç kuşkusuz yok ki, onlar da bize zamanla adil yaklaşacaklardır.” Bankalarla ilgili yaklaşımlarında ise Jefferson, bu ikilinin, devlet parasının kullanımıyla kapitalistlerin desteğini kazanma oyununu dürüstçe oynayabileceğini gösterdi. 1802 yılında Gallatin’e şöyle yazacaktı: “Mevduatlarıdaki devlet fonlarının sağgörümlü şekilde bölüştürülmesi yoluyla bütün bankaları kendi iyiliğimiz için birer rakip haline getirmek ve böylece bankalarda işi olanları reformlarımızın destekçisi yapmak ya da en azından onları bu reformlar süresince pasif bir kabullenişe yöneltmek, kesinlikle kamunun yararına.” Birkaç ay sonra Gallatin’e tekrar şöyle yazacaktı: “Mevduatları, gösterdikleri özelliklere göre bankalara paylaştırarak bunların hepsini Cumhuriyetçi yapma taraftarıyım... Ticari çıkarı düşmanlarından ayırarak dostlarının arasına dahil etmek, Cumhuriyetçiliğin güvenliğiyle yakından ilgilidir.”

Ne var ki, bankalarla ilgili olarak yaptığı bu küçük işlem, Jefferson’ın çıkar gözeterek giriştiği tek iş oldu. Jefferson, federal dairelerin sayısını yaklaşık olarak yarı yarıya indirmek yoluyla, kendi himaye kaynaklarında şaşırtıcı ve olağanüstü bir gönüllü küçülmeye gitti; bir olay dışında da, elinde kalan himaye kaynaklarını partizan amaçlarla kullanmadı. Kişisel olarak, güçlü bir siyasi mekanizmanın elverişliliğini herkes gibi açıkça görüyor ve dünya üzerindeki hiçbir hükümdarın, bir başkana geliştirme-kullanma imkânı veren bir anayasa kadar muazzam bir kudrete sahip olmadığını çok iyi biliyordu. 1808 yılında James Sullivan’a, “himayeyi kendi yükselişinin motoru yapmak isteyen bir kişi, bununla mucizeler yaratabilir,” diye ve 1798 yılında Federalistlerin “çılgınlık ve savurganlıklarını” gözlemlerken de John Taylor’a, “egemenliği bir kez ele geçirdikten sonra, ulusun tüm kaynaklarını, gelirlerini ve makamlarını kendilerine mal edenler, üstünlüklerini korumak adına sayısız araca sahip olurlar,” diye yazacaktı. Bu, “zengin ve soylu kimseler” adına tasarlanmış anayasal sistemin bir göreviydi; anayasa buna yönelik olarak yapıl-

miştı ve öyle de işledi. Ne var ki Jefferson bundan yararlanmaya istekli değildi. “Seçim prensibi, eğer genel hükümetin muazzam üstünlüğü tarafından kontrol edilebiliyorsa, hiçbir anlam ifade etmez,” diyecekti. Böylece Jefferson pek az kişiyi görevden aldı; yalnızca “makamlarında hoşgörüsüzlükleriyle ünlenmiş olanlar” -toplam 15 kişi- ile “Cumhuriyetçiler”i de aynı oranda görevden etmiş ihmaller yüzünden” görevden alınan birkaç insandı bunlar. Bütün bu tiksiniç makam ticareti işi, Jefferson için acı ve ıstırap vericiydi. Sullivan’a kederle şöyle yazacaktı: “Bir devletin bütün sıradan işleri, herhangi bir deneyim düzeyindeki bir insana pek az zorluk verir; ne var ki, insanları bir makama atamak, kişiye sıkıntı veren korkunç bir yükür.” Makam peşinde koşan Cumhuriyetçiler de tıpkı diğerleri gibiydi; Washington’ın yanına aç bir şekilde geliyorlar ve hayal kırıklığına uğradıklarında, Başkan’ı kahvaltıda canlı canlı yemeye hazır oluyorlardı. “Boşalan her makam, yapılan her tayin *me donne un ingrat et cent ennemis*.” Jefferson, 1799 yılında, daha bütün bunlara kendi gözüyle tanık olmadan önce, Tench Coxe’a şu büyük gerçeği ifade etmişti: “Bir insan bir makama ne zaman arzulu gözlerle bakarsa, davranışlarında bir ahlak bozukluğu kendini gösterir.” Şimdi de şunları söylüyordu: “Tayin işi gerçekten de ağır bir iş. Bu görev kime aitse, o kimse Sisyphos veya İksion’un talihine gıptayla bakabilir. Onların acıları bedensel acılardı; oysa bu zihinsel. Ne var ki, aynı bir cellatlık makamı gibi, biri tarafından icra edilmek zorunda. İşte bu iş bana verildi ve benim görevim yapıldı. Bu yüzden ben de bu işle ilgili kararlar alıyorum ve sonuçlarına ilişkin bütün endişeleri göz ardı ediyorum.”

Jefferson’ın, sahip olduğu gücü tarafsız kullanmasına istisna oluşturan tek olay, amansız Connecticut Eyaleti’nin örneğinde yaşandı. Jefferson en başta, Gallatin’e verdiği talimat kadar açık bir şekilde, bir Massachusetts’li olan Başsavcı Levi Lincoln’e, Federalist grubun sabit fikirli uzlaşmaz üyelerinin, pişmanlığa uygun gayretler gösterinceye kadar, sıkıntılara gark edilmeleri konusunda bir talimat verdi. Sedgwick, Cabot, Gore, Higginson,

---

* Fr. Bana yüzlerce sevimsiz düşman kazandırdı. Çev.

Pickering ve Connecticut'ın Özlü Ailesi, çekici birer avdı ve av yasakları onlar için geçerli değildi. "Bizler Cumhuriyetçilerin Federal hizbiyle bazı meselelerde işbirliğine gidiyorsak da, Essex Juntosu ile onların birliğin her tarafındaki monokratlarını her türlü nüfuz vasıtasından mahrum etmeliyiz." Connecticut ise kendi konumunda ısrarcı davranıyordu; oradaki herhangi bir eyalet makamı için hiçbir Cumhuriyetçi başvuruda bulunmamıştı [burada herhangi bir eyalet makamı için bir Cumhuriyetçi gereksinimine yönelik hiçbir başvuru yapılmamıştı.] Mr. Jefferson buna hoşnutsuzlukla baktı ve çok öfkelendi. "Öyle görünüyor ki, bizim kademeli reformlarımız Connecticut dışında her yerde iyi sonuçlar veriyor. Connecticut meclisinin son oturumu, diğer hepsinden daha hoşgörüsüzdü. Bizler de onlara aynı hoşgörüsüzlükle yaklaşmalıyız. Ne zaman ki eyalet makamlarından bir pay verirler, o zaman onlara da genel makamlardan bir pay verilir. Ama o zamana kadar, bizler de onlar gibi davranmalıyız."

Ekonomi Mr. Jefferson'a, törensel formalitelere olan kökleşmiş hoşnutsuzluğunu tatmin etmek için iyi bir bahane sağladı. 1802 yılında Kosciusko'ya şöyle yazacaktı: "Halkın gözünü başka bir yönetim biçiminin habercilerine alıştıran bütün bu eğilimi ve törenleri durdurduk." Temsilciler Meclisi, Washington'ın resmi unvanını sade bir makam adına indirgediği zaman, Mr. Jefferson, Carmichael'a şöyle yazacaktı: "Umarım, Eksalans, Saygıdeğer, Zatıalınız ve Efendi gibi terimler, bu andan itibaren ortadan kalkarlar. Dilerim, Mr. terimi de onları izler." Jefferson, bütün yaşamı boyunca, üçüncü şahıs kullanarak resmi bir yazı yazarken, kullanılmaması bir gösteriş olarak algılanmayacaksa bu sonuncu terimi [Mr.] nadiren kendi için kullandı; ama öte yandan, diğerlerine hitap ederken resmi unvanları kullanmak bakımından son derece titiz davrandı. Jefferson, Başkan olarak, kabul merasimlerini, geçit törenlerini, bir kişi ya da olayı onurlandırmak için yapılan askeri geçitleri ve dekoratif özellik taşıyan tüm devlet törenlerini ortadan kaldırdı. Çünkü bütün bunlara para gidiyordu. Önde gelme kurallarının yerini, gayri resmi sıradan halkın sahip olduğu genel zevklerce belirlenen basit düzenlemeler aldı. Mr. Jefferson'ın iş arkadaşları onurlu ve terbiyeli kimselerdi; böylece plan işe yaradı ve genel olarak iyi bir so-

nuç verdi. Şair Thomas Moore ise bundan hoşlanmadı; Beyaz Saray’da gördüğü ayrıcalıksız muameleyi son derece eleştirdi. Kendisine hiç yakışmayacak şekilde Merry* adını taşıyan tuhaf bir mızız ve Mr. Jefferson’ın söylediği gibi diplomasiden pek az şey öğrenmiş bir kimse olan İngiliz elçisi de, Beyaz Saray’daki bir akşam yemeğinde komiklikten en uzak şekilde kendisini bir öfke nöbetine sürükledi. Bunun nedeni, Mrs. Madison’dan masaya başkanlık etmesini isteyen Mr. Jefferson’ın, Mrs. Merry yerine Mrs. Madison’a eşlik etmesiydi. Önceden belirlenmeyen bir saatte iş için Beyaz Saray’a uğradığında, Mr. Jefferson tarafından terlik ve sabahlıkla kabul edilince, zavallı Mr. Merry’nin cumhuriyetçi kurumlara olan güveni daha da sarsıldı. Mr. Merry bu olayları kendi hükümetine yazdığı bir raporun dayanağı yaptı ve bunun nedeni de muhtemelen -yoksa oldukça temelsiz kalırdı- Mr. Jefferson’ın, alışık olduğu üzere kılık kıyafet bakımından dağınık ve pasaklı olduğuna dair sürüp giden inançtı. Ne var ki, Mr. Jefferson’a göre, diğer bakımlardan “kişisel olarak bizim ülkemize gönderilebilecek kadar arzu edilir bir karakter” olmasına rağmen, gri kısırağı ahırındaki en iyi at olduğu için Mr. Merry onun adımlarına tırıs gitmek zorundaydı ve Mr. Jefferson, “Mr. Merry’nin eğilimlerini yeniden hayata geçirmesini sağlamak gibi bir imkân bulunduğu sürece” onu kaybetmekten üzüntü duyacaktı. Kılıbık bir adamın perişanlığına her türlü tolerans ve ayrıcalık tanınmalıydı. “Eğer karısı ayak diriyorsa, o zaman çorbasını evinde içmek zorunda. Biz, sanki karısı yokmuş gibi, Mr. Merry’yi kendi cemiyetimize çekmeye gayret edeceğiz.”

Mr. Jefferson yönetiminin başlangıcında bir arkadaşına şöyle yazmıştı: “İzlememiz gereken yol o kadar sessiz ki, yasamamıza teklif edecek hiçbir şeyimiz yok neredeyse. Başkalarının işlerine burnunu sokmayan, dikkat çekmeyen gürültüsüz bir gidişat, toplumun mutluluk içerisinde yaşamakta olduğuna dair bir işarettir.” İlk başkanlık döneminin sonunda ise, Jefferson, bu gürültüsüz gidişata sıkıca bağlı kalınan dört sene boyunca yönetiminin ne gibi başarılarla imza attığını özetliyordu: “Bir arazi vergisi, bir üretim-tüketim-satış vergisi, bir damga vergisi ve diğer dahili vergiler

---

* ‘Merry’ sözcüğü İngilizce’de ‘şen, neşeli, keyifli’ anlamına gelir.

olmadan idare etmek, bunların yerine yönetimi yine gereği gibi destekleyecek ekonomik önlemler getirmek ve kamu borçları için her yıl sabit olarak 7.300.000 dolar ödemek; kara ve deniz ordularındaki harcamaların büyük kısmını kesmek, ama yine de ülkemizi ve ticaretini geriye kalanla korumak; daha önceden sahip olduğumuz topraklar kadar geniş ve ondan daha verimli bir toprağı satın almak, buna rağmen yeni bir vergi ya da başka bir asker ilavesi yapmamak, satın alım parasının vadesi gelmeden bu toprakları kendi giderlerini karşılayabilecek hale getirmek; bütün uluslarla barışı korumak ve özellikle de iki büyük rakip Güçle, Fransa ve İngiltere'yle eşit dostluklar kurmak ve ulusun itibar ve karakterini yurt içerisinde daha önce hiç tatmadığı kadar yüksek bir düzeye çıkarmak; sanıyorum ki; bizleri düşmanları olarak gören çok sayıdaki insanı yatıştıracaktır.”

Gerçekten de, bu yapılanlar, yatışmamış olanların bile övgüsünü kazandı; zira, Antoninuslar zamanından bu yana, bu yönetimin tarafsızlığı gibisine raslanmamıştı. Erasmus, “kafirleri kendileri hakkında iyi konuşturacak kadar masum olmayı” gerçek Hristiyan'ın nişanesi saymıştır. İşte 1828 yılında, Mr. Jefferson'a vahşi bir öfke güttüğü yıllar sonunda, Roaneke'li John Randolph bir halk konuşmasında şunları söyleyecekti: “Sayın baylar, kendi hakimiyetinden vazgeçmeyi ciddiyetle ve iyi niyetle isteyen ve bunda, kongrenin ya da kongrenin temsil ettiği kadarıyla halkın kendisinin talep ettiğinden daha da ileri gitmeyi arzulayan tek bir yönetim gördüm şu zamana kadar. İşte bu, Thomas Jefferson'ın ilk yönetimiydi. O adam, sayın baylar, içtenlikle ve dürüstçe *Nolo episcori** demekle kalmayıp, piskoposluk tacını da bilfiil reddeden, benim tanıdığım ya da duyduğum tek insandı.”

III

Mr. Jefferson'ınki kadar büyük bir popüleriteye sahipken, onunla hemen hemen aynı yaştayken ve hayatta ondan çok daha

---

* Lat. Psikopos olmak istemiyorum. Çev.

yüksek bir mevkideyken -gerçekten de, Roma egemenliğinin heybetli ve ulaşılmaz doruğunda tek başınayken- Marcus Aurelius geriye dönüp; “Camillus, Caeso, Valesus ve Leonatus’un ve bunlardan kısa süre sonra Scipio ile Cato’nun, daha sonra Augustus’un” ve daha sonra da “Hadrian” ile kendi babalığı ve selefi “Antoninus’un” kaderlerine şöyle biz göz atmıştı. Bu insanların adları bile o anda eskimiş gözüküyordu. “Ve ben bunu, muhteşem şekilde ı ışık saçmış insanlar için söylüyorum. Geriye kalanlar ise, son nefeslerini verir vermez yitip gittiler, kimse onlardan konuşmuyor. Meseleyi sonuca bağlamak gerekirse; nihayet ölümsüz bir hatıra nedir ki? Yalnızca hiçbir şey.” İşte ilk başkanlık dönemi bitince, Mr. Jefferson da aynı düşüncelere kapıldı. Büyük adamlar kısa süre önce ölmüştü -Samuel Adams, Alexander Hamilton, Edmund Pendleton, S. T. Mason- ve mevkice bunlardan daha altta olan fakat aynı oranda sevilen Mann Page, Bellini ve Parson Andrews gibi kimseler için de aynı şey geçerliydi. “Bunların arasına, anlatılmaz bir acı içerisinde en küçük kızımın ismini de ekliyorum”; çünkü Maria da ölmüştü, tıpkı annesi gibi. Bu, onun zamanında, bir eş olmaya yüklenen toplumsal beklentilere verilen bir kurbandı. “Bu kayıp benim emekli olma isteğimi artırırken, emekliliğe ayrılmanın rahatlığını da korkunç bir şekilde azalttı.” Ne var ki, Jefferson emekli olmayı ciddi bir şekilde düşünmüyordu. Uyguladığı siyasetin yarı yolunda olduğu için, şöyle diyecekti: “Destek bulmak için bir kez daha halkıma gitmeye kendimi zorunlu hissediyorum. Hiçbir korkum yok ki, onların vereceği hükümle şerefli bir şahadete kavuşacağım.”

Jefferson, resmi popülaritesiyle kişisel popülaritesi arasındaki çizgiyi daima korudu. Halbuki, istese bunlardan birini kullanarak diğerini daha da artırabilirdi. Başkanlığının son günlerinde dahi, kendisine hayranlık duyan dostlarının verdiği ufak hediyeleri geri çevirdi. Nihai emekliliğinden dört ay önce, Samuel Hawkins’in yolladığı fildişinden bir bastonu ince bir teşekkür mektubuyla geri göndererek, kendisi için koyduğu kuraldan söz etti ve mazeretini şu şekilde bildirdi: “Kamu emanetlerinin tarafsız yönetildiği bilincini korumak istiyorum. Bu, zihnin mükemmel bir huzur içinde olması için gereklidir.” Boston’lı yurttaşlar Jefferson’ın doğum gününü tatil ilan etmeyi teklif ettiğinde de, on-

lara “Cumhuriyetimizin büyük doğum gününün şeref ve itibarını herhangi bir kişiye devretmeyi ya da kişilere bölüştürmeyi” uygun bulmadığını ve bu yüzden de doğum günü tarihinin insanlarca öğrenilmesine izin vermeyeceğini yazdı; Jefferson’ın doğum günü tarihi, ölümünden sonra bir süre için meçhul kalacaktı. Mr. Jefferson halk arasına çıkmayı da reddetti. Halkın, özellikle de Kuzeyliler’in, popüler başkanlarının nasıl biri olduğunu görebilmesi için Sullivan’ın yaptığı gezinti teklifine şu şekilde karşılık verecekti: “Halkın kendisini görmesi için çeşitli eyaletlerde geçit törenlerine katılan ve alkış -ki değerli olması için tamamen içten gelmesi gerekir- peşinde koşan bir başkan figürüyle aram iyi değil. İtibara mazhar olmak için kendimi bunlara adanmak yerine, görevlerimi sadakatle yerine getirerek gürültüsüz bir itibar elde etmeyi yeğlerim.” Beyaz Saray’dan ayrıldıktan sonra Jefferson’ın, kendisini kişisel bir şekilde “halkın önüne çıkarmaya” olan kökleşmiş isteksizliği iyice güçlendi. Bundan sonra asla kendi eyaletinin dışına çıkmadı. Hatta neredeyse şu da söylenebilir ki; bir daha asla kendi arazisinin dışına adımını atmadı.

Yaşamını gizlemeye bu derece düşkün bir Epikürcü’den daha fazlası beklenemezdi. 1804 kampanyası boyunca Mr. Jefferson, kendi adına her zamanki gibi pasif ve 1800 kampanyasında maruz kaldığından daha çirkin -ne kadar olabilirse o kadar çirkin- bir partizanca karalama dalgası altında sessiz kaldı. Ayrıca, kendi devlet memurlarının siyasi tarafsızlığını da dikkatlice gözlemledi. Seçimden bir ay önce Gallatin’e şöyle yazacaktı: “Korkarım ki federal hükümetin memurları, halk seçimlerine burunlarını çok fazla sokuyorlar. Acaba onları özel olarak mı yoksa duyuru yoluyla mı uyarmalı?” Ne var ki, kimsenin bir şey yapmasına gerek kalmadı; Mr. Jefferson iki eyalet dışında bütün eyaletlerde zafer kazandı. Aman vermez Connecticut eyaleti boyun eğmez şekilde dokuz, Delaware eyaleti de üç seçim oyuyla ona karşı çıkmıştı. Maryland’in on bir oyundan iki tanesi de Jefferson’ın lehindeydi. Böylece toplam oylar, on dörde karşı yüz altmış iki oy şeklinde gerçekleşti.

Jefferson su götürmez şekilde halktan yetkiyi almıştı; bununla birlikte, muhalefet belirtilerini görene dek, ikinci başkanlık döneminde kendi çevresini kolağan etmeyi neredeyse hiç akıl

etmemişti. Bir yıldır bu tür bir muhalefeti sezinlemekteydi. 1803 yılında Gallatin'e Pennsylvania'da "ılımlılar ile coşkulular" arasında bir sıkıntının başgöstereceğinden kuşkulandığını ve "coşkulular için bir lider ortaya çıkar çıkmaz, aynı şeyin kongrede de yaşanacağını" tahmin ettiğini yazmıştı. Nitekim beklediğı gibi, John Randolph, bir huzursuzluk döneminden sonra, Mr. Jefferson'la ilişkisini kesti ve kendisiyle birlikte diğerk bazı Cumhuriyetçi liderleri, siyasal bir *tertium quid* şeklindeki konumundan dolayı Quid hizbi olarak bilinen küçük bir hizbin içine çekti. Ayrıca Mr. Jefferson'ın eski Başkan Yardımcısı Aaron Burr de bereketli bir dert kaynağıydı. Burr, Mr. Jefferson'ın mizacı gereğı kesin bir adaletle davranamadığı pek az sayıdaki insandan biriydi. Burr'ün, kâğıt üzerinde New York'a su sağılamak, ama gerçekte bir banka kurmak için oradaki bir şirkete imtiyaz sağılamakta gösterdiği keskin manevralar, tam olarak Mr. Jefferson'ın zihnine kazınacak türdendi. Yine, Burr'ün önceki iktidar dönemlerinde devlet makamlarına olan yaklaşımı, ne zaman yüksek bir askeri ya da diplomatik görevlendirme gündeme gelse "her zaman piyasada olduğunu" gösterme tarzı, Mr. Jefferson'ın kafasında çok nahoş bir izlenim bırakmıştı. Ne var ki ona olan güvensizliği hiçbir zaman kişisel bir düşmanlığa dönüşmedi. Mr. Jefferson Burr'ün yeteneğine saygı duydu ve eğer Burr beklenmedik bir şekilde başkan yardımcılığına konmamış olsaydı, "1800 yılının New York seçimlerindeki olağanüstü gayret ve başarıları sayesinde Cumhuriyetçi partiden görmüş olduğı teveccüh uğruna," onu önyargısız bir şekilde yüksek bir göreve getirecekti. Ne var ki Jefferson, Burr'le ilgili izlenimleri nedeniyle ona pek yakın durmadı: "Burr'le benim aramda herhangi bir samimiyet olmadı, yalnızca önemsiz bir ilişki." Jefferson kendi karakteri gereğı, Burr'e büyük bir nezaketle yaklaştı ve ondan mümkün olduğunca uzak durdu.

Jefferson, Burr'ün hedefinin birliğin bütünlüğünü bozmaya yönelik olduğuna ilk başta pek inanmadı; ama buna ikna olduğuz zaman, Burr'e gereksiz bir sertlikle yaklaştı. Jefferson'ın öğretmenleri Wythe ve Small belki de, dava hâlâ mahkemede görüşülmekteyken Burr'ün suçu hakkında peşin hüküm veren eski öğrencilerini [Jefferson] ciddiyetle ayıplıyordu. şimdi geriye

dönüp bakıldığında Burr'ün, kendisine yöneltildiği şekilde suçlu olması ihtimal dışı gözükmemektedir. Baron Bastrop adında birine verilmiş olan eski bir hibe arazi üzerinde bir sömürgeleştirme projesi oluşturmak şeklinde ilan edilen amacı büyük olasılıkla Burr'ün gerçek amacıydı ya da Burr olsa olsa, 1836 yılında Houston tarafından gerçekleştirildiği gibi, böyle bir arazi kapma girişimine niyetlenmiş olabilirdi. Her halukârda şu kesindir ki, Mr. Jefferson, başlıca istihbaratçısı olan General Wilkinson'a güvenmekle yanlış yapmıştı. Muhtemelen bu yüzden, Burr'ün davası -bütün gülünçlüğüne rağmen- beklenmedik bir şekilde, doyurucu bir hakkaniyetle sonuçlandı. Mercutio'nun ruhu, Baltimore'da gerçekleştirdikleri utanç verici gösterinin kapanışında hem Burr'ün hem de başyargıç John Marshall'ın resimlerini ateşe veren kalabalığın eylemine, farkında olmadan bir anlam kazandırmış olabilirdi.¹

---

1 Bu kalabalık ayrıca, Burr'ün danışmanlarından biri olan Luther Martin'in -yetenekli bir avukat ve muazzam bir sert içki müptelası- ve Burr'le olan tesadüfi tanışıklığı sonucunda kader kurbanı olmuş Blenderhassett'in -müzik ve kimyayla uğraşan sevimli bir amatör- resimlerini de yaktı. Halkı bu eyleme davet eden el ilanı, edebi niteliğini göstermek adına burada bir kez daha yayınlanmaya değerdir. Bu ilan başka amaçlar için birçok kereler yeniden basılmıştır. Ama muhtemelen daha önce hiçbir zaman, tarzının muhteşem gücü ve canlılığıyla bir okuyucuyu eğlendirmek adına yeniden basılmamıştır:

KORKUNÇ!!!

Bu el ilanıyla halkımıza duyururuz: Bugün öğleden sonra, dört seçkin insan, toplumdaki bütün namuslu kişilerin ortak sesi tarafından aleyhlerinde verilmiş hüküm sebebiyle, Gallows Hill'de [Darağacı Tepesi] cellat tarafından infaz edilmeye götürülecektir. Bu kimselerin suçları tutanakta ayrı ayrı şu şekilde belirtilmiştir:

1. Başyargıç M-, kendi X. Y. Z. numaralarını devam ettiriyor. Açık mahkemede konu dışılık iddialarıyla çevirdiği dolaplar nedeniyle bu numaralarının daha da şiddetlendiği söyleniyor.

2. Quid'in Majestesi [Burr], Birliği bölmeyi ve Baron Bastrop'un arazisini kiralamayı istemek gibi önemsiz bir suçla itham ediliyor.

3. Kimyacı ve kemancı Blunderhassett, devlet kemanının akordunu bozmak için komploya girişmekten suçlu bulundu.

4. ve sonuncu sırada yer alsın da, suç bakımından aşağı kalmayan Avukat Brandy Şişesi [Luther Martin], Aaron Burr'ün en geç altı ay içerisinde birliği bölmeceğine dair yanlış, rezil ve kasıtlı bir kehanette bulunmakla suçlanıyor.

Not: Suç ortaklarının infazı, ileri bir güne ertelenmiştir.

Dış ilişkiler Mr. Jefferson'ı daha başka hiziçi sıkıntılarla yüze getirecekti. İngiltere ve Fransa yine bir savaşı içerisindeydi ve her ikisi de Birleşik Devletler'i kendi yanlarında savaşı çekmek istiyordu. Dahası İngiltere ayrıca, kendi değişmez siyaseti uyarınca, potansiyel bir rakibin [Amerika] artan ticari gücünü de kösteklemeye çalışıyordu. Her iki devlet de Amerikan ticaretine karşı etkin bir korsanlık faaliyeti sürdürüyor ve böylece Mr. Jefferson'ın seçenek olanaklarını daraltıyordu. Her iki devletle savaşı girmek söz konusu olamazdı; bunlardan herhangi biriyle savaşı girmek ise o sırada son derece uygunsuzdu. Çünkü böyle bir savaşı yalnızca büyük bir borca neden olmaz, ayrıca dahili gelişim siyasetini de kesintiye uğrattırdı. Mr. Jefferson Moroe'ya şöyle yazacaktı: "Eğer şimdi savaşı girsek, korkarım ki, ulusal borcumuzun bittiği günü görme ümidimizi sonsuza kadar kaybederiz. Eğer sekiz yıl daha barışı koruyabilirsek, borçtan yakasını kurtaracak olan gelirlerimiz, yeni vergi ya da borçlar olmadan her türlü savaşı girmemiz için bize yeterli olacak ve artan gücümüz ve konumumuz da bizi, herhangi bir ulusun tahkirinden azade kılacaktır." Ulusal borcun herhangi bir şekilde artması ya da ödenmesinin herhangi bir şekilde yavaşlaması, sömürücü kesimlerin üretici karşısında güç kazanması demek olurdu. Jefferson, Trafalgar Savaşı'ndan sonra, İngiltere'yle savaşın yaklaşmakta olduğunu anlamıştı; ne var ki, "savaşı yoluyla bir şeyler kazanmalı ve şu andakinden daha azını kaybetmeliyiz," şeklindeki hoş beklentisi yüzünden, bu savaşı ertelemekten yanaydı. Ayrıca, Birleşik Devletler pasif tarafsızlığını sürdürdüğü takdirde, kişisel çıkar bu dövüşken güçleri [İngiltere ile Fransa'yı] Amerikan ticareti üzerindeki tahribatlarından vazgeçmek zorunda bırakabilirdi; bunlar, Amerikan ticaretini okyanusta ortadan kaldırarak, Birleşik Devletler'den çok kendilerine zarar verdiklerini görebilirlerdi. Bu arada, yapılabilecek bir iki şey de vardı. Hükümet Avrupa'da bir savaşı halinin bulunduğu dair resmi bir duyuru yapabilir ve kendi karasularını terk eden bütün Amerikan gemilerinin, herhangi bir zarardan kendilerinin sorumlu olduğunu ilan edebilirdi. Ne var ki, Mr. Jefferson bunun yerine, özgürlük ilkesini bütünüyle ortadan kaldıran ve çok daha ciddi ekonomik so-

nuçları yanında, en az bir o kadar ciddi siyasi sonuçlar taşıyan bir önlem ileri sürdü. Gerçekten de, iç savaş dönemine kadar Amerika'da kanunlaştırılan en keyfi, en tuhaf ve en acımasız önlem, Ambargo Yasası'ydı.

Tarım kesimi bu yasanın zorluklarına sabırla katlandı. Diğer üretici kesimler de büyük bir metanet gösterdi. Ancak, kapitalist, sanayici ve tüccar kesimler bir öfke nöbetine kapıldı. Uzun vadede Ambargo Yasası bu sonuncuların işine, üretici kesimlere oranla daha fazla yaradı; fakat bunların yasanın etkisine ilişkin görüşleri Mr. Jefferson'inki kadar kısaydı: Uygulama zorluğu muazzamdı Mr. Jefferson Gallatin'e safça şöyle yazacaktı: "Ambargo yasası kesinlikle, bizim şimdiye kadar uygulamak zorunda kaldığımız en utandırıcı yasadır. Birleşik Devletler'de bu kadar ani ve hızlı bir sahtekârlık ve açık muhalefet artışının yaşanabileceğini ummamıştım." Yasanın siyasi sonuçları kolayca gösterilebilir sonuçlardı. Mr. Jefferson "Ambargomuz sıkı çalıştı," diye yazacaktı Short'a, "New England eyaletlerinin üç tanesini federal bir devlet haline getirdi." Ancak bundan daha kötü bir şey de yaptı; bir ayrılık tehdidine neden oldu. Kongre bu tehdit yüzünden yasayı feshetti. Bu fesih, söz konusu yasanın yazarının [Jefferson] başkanlıktan emekli olduğu gün yürürlüğe girecekti. Mr. Jefferson, "Daha büyük bir kötülüğü engellemek adına diğerleriyle birlikte boyun eğdim," diyecekti. Ancak Jefferson Ambargo siyasetine olan inancını asla kaybetmedi ve görünüşe göre bu siyasetin ekonomik sakatlığını da asla sezemedi. 1808 yılında farkındaydı ki; "Avrupa'da bir barış yaşanmaz ya da buyruk ve emirler geri alınmazsa, ambargo yerine açık bir düşmanlık siyasetinin benimseneceği gün çok uzak değildi." Yine farkındaydı ki; Ambargonun geçerli olduğu on beş aydan bu yana ihracattaki kayıp, "misilleme yoluyla kazanılabilecekler hariç" savaş maliyetinden daha fazlasına patlamıştı. Bu düşünce, Jefferson'ın, yasanın feshedilmesi kararına rıza göstermesine bir ölçüde yardım etti. Ancak Jefferson yine de, Ambargo'ya iki ay daha devam edilmiş olsaydı, bunun öngörülen amaçlara hizmet edeceğine ve 1812 Savaşı'nı önleyebileceğine inanmayı sürdürdü.

IV

Mr. Jefferson'ın siyasal gelişmenin ardında yatan ekonomik amaçları iyi kavrayamaması, muhaliflerinin yargı erki etrafında kalıcı bir mevzilenmeye gideceklerini kestirmesine engel oldu. Bu mevzilenme doğal ve kaçınılmazdı. Yasama ve yürütme erkleriyle gerçekleştirilebilecek olan her şey gerçekleştirilmişti. Şimdi gerekli olan şey, siyasi güce sahip bir merkezi enstrüman geliştirmektir. Bu enstrüman kalıcı, seçim ilkesinden bağımsız ve -1800'de olduğu gibi- bir halk çoğunluğu seçim yoluyla kendini bu üç erkin kontrolüne getirip bu erkleri hasmane tutumlarla yönettiği takdirde, söz konusu seçim ilkesini geçersiz kılacak bir enstrüman olmalıydı. Federal yargının gücü bir mutlakiyet enstrümanı olarak elverişliydi. İşte bu yüzden, ülkenin tekelci ve sömürücü kesimleri hiç zaman kaybetmeden bu enstrümana başvurdular.

Bu olaydan sonra dahi, Mr. Jefferson bu mevzilenmenin irtibatlarını anlamakta yavaş kaldı. Bunların ekonomik temelini ise hiçbir zaman anlayamadı. Yaşamının son senesinde bile, konuyla ilgili olarak neredeyse saf bir basitlik içerisinde yazdı; söz konusu süreci son derece net görebiliyordu fakat bu sürecin amacını çok az kavrayabildi. “Anayasalarımız yazılırken, yargı organları, yönetimin en zayıf ve zararsız üyeleri olarak tasavvur edildi. Ner var ki, yaşadıklarımız, bu organların hangi şekilde en tehlikeli organlar haline geleceğini; ortadan kaldırılmaları için öngörülen yöntemlerin yetersizliğinin onlara kalıcı bir mülkiyet ve bir sorumsuzluk bahsettiğini; yalnızca bireysel davacıları ilgilendiriyor gözüken kararlarının halk tarafından pek umursanmadığını; bu kararların teamül yoluyla kanunlaşarak, anayasanın temelini yavaş yavaş oyduğunu ve yorum yoluyla onu değiştirdiğini bize gösterdi. Bu görünmez ve zayıf kurtçuk, kimsenin dikkatini çekmeden, anayasanın özünü tüketmekteydi.”

Hiçbir şey, yönetimde merkezileşmenin ve yargının bir merkezileştirme aracı olarak kullanılmasının tehlikeleri hakkındaki bu görüşten daha net olmazdı. Bu süreç devam ettiği takdirde, Amerikalıların halinin nasıl olacağına ilişkin olarak açıkça şun-

ları söylecekti Jefferson: “Bu durumda Amerikalıların hali, Avrupa’daki insanların hali gibi olacaktır. Avrupa’da her insan ya mızrak ya da mihver veyahut ya çekiç ya da örs olmak zorundadır. Bizim memurlarımızla onların memurları aynı atölyeden çıkmadır, aynı ellerce aynı malzemelerden yapılmışlardır.” 1800 yılında da Granger’a şöyle yazmıştı: “Bence, tek elde toplanmış bir yönetim dünyanın en bozuk yönetimi olur.” Bundan yirmi bir yıl sonra da Macon’a şöyle diyecekti: “Bizim yönetimimiz, hangi yolla yıkıma doğru ilerleyeceğini göstermek adına çok sabit bir gidişat içerisinde ilerliyor. Bu yıkım yolu şudur: iktidarın tek elde toplanması ve bunun zorunlu sonucu olarak yozlaşma. İktidarın tek elde toplanmasının motoru federal yargı olacak; diğer iki erk ise onun yozlaşmakta olan ve yozlaşmış enstrümanları.” Ayrıca 1823 yılında William Johnson’a da şöyle yazacaktı: “Yüksek Mahkeme’nin gürültüsüzce ve bu sayede dikkat çekmeden kullanılması yoluyla yönetimimizin mutlaklaştırılması kadar büyük bir tehlike bulunmuyor bana kalırsa. Federalizm şimdilerde kendisini bu biçimde tanzim ediyor. İktidarın mutlaklaştırılması, Cumhuriyetçiler ile Cumhuriyetçi gözüküp de aslen Federalist olanlar arasındaki ayrımın temel nedenidir.”

Peki *neden*? Merkezileşmeye yönelik bu gizli hareketin gerçek nedeni neydi? Mr. Jefferson, 1800 yılında Granger’a “Bütün eyalet yetkileri genel hükümete verildiği takdirde, dalavereye, spekülasyona, yağmacılığa, makam-inşasına ve makam avcılığına ne kadar da büyük bir imkân sağlanır!” diye gözlemde bulunurken, merkezileşme hareketinin asıl nedenini tam olarak görebilmişti. Yirmi yıl sonra ise, neredeyse son nefesiyle, Giles’a “Kolladıkları imalat dallarının, ticaret ve denizciliğin aldattıcı görünüşü altında bankacılık kurumları ve para kuruluşları üzerinde inşa edilmiş olan ve talan edilmiş köylü ile sefaletе düşürölmüş küçük toprak sahibinin üzerinde hüküm süren bir aristokrasinin tek ve görkemli yönetimine güvenenlerden” söz edecekti. Jefferson bu sözleriyle, refahın ekonomik araçlar yerine siyasi araçlar tarafından bölüştürölmesi -yani bir sınıfın bir başka sınıf tarafından sömürölmesi için oluşturulmuş bir yönetimin temel gerçeğı hakkında dobra dobra konuşmuş oluyordu. Fakat Jefferson, bu

gerçeği olduğu gibi anlayamamıştı, zira bir sonraki cümlesinde tekrar eski yersiz korkusunu gözler önüne serecekti: “Bu durum onlar için, ilk hedefleri olan monarşiye en yakın bir lütuf ve belki de monarşiye ulaşmak için en kesin atlama taşı olacaktır!” Oysa monarşi sayesinde ulaşılabilecek yegâne akla uygun ve pratik edinim mutlakiyetçilikti ve mutlakiyetçilik, federal yargının kullanıldığı yerli bir mekanizmayla aynı şekilde inşa edilebiliyorsa, monarşi denilen yabancı mekanizmayı ithal etme zahmetine niye girilsindi ki?

Bununla birlikte, Jefferson’ın zihni bu durumu asla düzgün yorumlayamadıysa da, içgüdücü bu temel gerçeği bir şekilde hissetti ve bu da onun güçlü bir merkezi hükümete olan muhalefeti haklı çıkardı. Ambargo Yasası’nın yazarını [Mr. Jefferson] güçlü hükümetin kuramsal bir düşmanı olarak düşünmek tam bir abesle iştigaldir. Yine, Mr Jefferson’ın 1787 yılında defalarca yaptığı gibi, eyaletlerin Konfederasyon Şartları uyarınca zorlanması hakkında yazılar yazmış birini, merkezileşmenin kuramsal bir düşmanı olarak tasavvur etmek de aynı şekilde abesle iştigal etmektir. Konfederasyon Şartları’nın yeterince belirgin olmaması durumunda, Jefferson, bu şartların bizzat John Marshall’ın yapabileceği gibi geniş şekilde yorumlanmasından yana olmuştu. “Federal amirde bulunmadığı tasavvur edilen zorlayıcı yetkilere; anlaşma taraflarından birine, diğer tarafı icraya zorlama izni veren doğa yasası gereğince sahip oldukları kanaatindeyim.” Jefferson’ın içgüdüsel muhalefeti, güce değil, sorumsuzluğa; merkezileşmenin kendisine değil, bunun bir sömürü lokomotif olarak kullanılmasına karşıydı. Jefferson, “bir toplum ya da ulusu oluşturan insanlar, o ulustaki bütün otoritenin kaynağıdır,” şeklindeki eski kuramını asla elinden bırakmadı; insanlar bu otoriteyi olabildiğince seçim ilkesine ve daha sonra da devrim ilkesine dayanarak kullanıyorlardı; “insanlar, yöneticilerinin biricik denetmenleriydi.” Jefferson, Louisiana’nın satın alınmasında ve Ambargo konusunda; sıradışı durumlarda takdir hakkı kullanma sorumluluğu bulunan seçilmiş bir temsilci olarak hareket etmişti. Eğer insanlar onun yaptığından hoşnut kalmadıysa, “uygun olduğunu düşündükleri herhangi bir temsilci yoluyla ortak işle-

rini görmekte, bu temsilcileri tek tek ya da örgütlenişlerini biçim ve işlev açısından -ne zaman isterlerse- değiştirmekte özgürdü.” Jefferson’ın Ambargo Yasası’nı çıkarmaktaki ve bu yasayı uygularken göstermiş olduğu örneksiz sertliklerdeki yetki kullanımı, güçlü fakat sorumlu bir merkezi otoritenin işiydi. İlgüdüsel olarak Jefferson, bu kendi yaptıkları ile; seçim ilkesini etkisiz kılıp resmi sorumluluğu ortadan kaldırmak ve nihayetinde ekonomik sömürünün meşruiyetini sonsuza dek bu iki mekanizmanın ötesine koymak maksadıyla hükümetin gizlice ve aşama aşama yeniden şekillendirilmesi süreci arasında büyük bir fark görüyordu.

İşte Jefferson’ın ikinci başkanlık dönemi bu sürece karşı devamlı mücadeleyle geçti. “Kendi uslamlamasının gücüyle hukuku kafasına göre karmaşıklaştıran kurnaz bir başyargıcın liderliğini yaptığı” yargı erkinin, ömür boyu makama getirilmiş olan ve hiçbir sorumluluğu bulunmayan seçilmemiş memurlardan oluştuğunu görmüştü –zira, yargıç Chase Davası’nda da şahit olduğu gibi, onlara karşı yapılan suçlamalar, “bir bostan korkuluğu işlevi dahi görmüyordu.” Bu memurlar, “Anayasamızı, genel ve özel bir yönetim düzenlemesi anlamından çıkararak, tek bir genel ve yüksek yönetim düzenlemesi olarak yorumluyorlardı. Bu, her şeyi onların kontrolüne bırakacaktı.” Burr’ün yargılanmasında Marbury vs. Madison davası örnek olarak gösterildiğinde Jefferson, Yüksek Mahkeme’nin kararındaki maddi noktanın -yani anayasanın yorumlanmasının, mahkemenin sabit bir işlevi olduğu noktasının- Mahkeme’nin görevleri arasında yer almayan varsayımsal bir konu üzerinde temellenmiş “keyfi bir görüş” olduğunu ve bu yüzden de hukuki olmadığını ifade etti. “Daha sonra, davada hüküm verme yetkileri olmuş olsaydı görüşlerinin ne şekilde olacağını söylemelerine rağmen yargıçlar, başlangıçta davadaki bütün yargı yetkilerini reddettiler. O halde bu, kendi itirafları gereğince hukuk dışı bir görüştü ve bu şekilde hiçbir otoritesi yoktu.” Ayrıca Jefferson, gerekli olduğu takdirde, mahkemenin tecavüzlerine, yürütme erki yoluyla hükümsüzleştirmede bulunma silahını kullanarak karşılık vereceğini bildirdi. Burr’ün alehindeki dava muamelelerinden sorumlu olan federal savcıya

şöyle yazacaktı: “Eğer bu davayı incelerken, davadaki kararların hukuk dışı olarak verildiği ve hukuka aykırı olduğu konusunda yürütmenin kararlı olduğunu belirtme ve bu kararların zıttının yürütme erki için hareket kuralı olacağını ifade etme fırsatınız olursa, memnun olurum.”

Ne var ki Jefferson hep kaybetti. Başyargıcın “Marbury, Burr ve Yazoo davalarındaki çarpıtmaları; hukuku kendi kişisel önyargılarına göre nasıl becerikli bir şekilde kitabına uydurabileceğini gösteriyordu.” Daha fazlası da vardı; Başyargıcın kurucu babaların ekonomik geleneğine ne kadar bağlı olduğu da gözler önüne seriliyordu. Onun bu davalardaki kararları, McCulloch, Dartmouth College ve Cohen davalarında verdiği sonraki kararlarıyla birlikte, Birleşik Devletler’in anayasa tarafından tasarlanmış, Hamilton tarafından formüle edilmiş, Washington ve Adams hükümetlerince işleme konulmuş ekonomik sistemini sonsuza dek zaptedilemez kılmıştı.

V

“Cumhuriyetçiler ile Cumhuriyetçi gözüküp de aslen Federalist olanlar arasındaki ayrımın temel nedeni.” Bu söz üzerinde durup düşünmek gerek. Mr. Jefferson, yönetimin gizlice yapısal dönüşüme uğratılmasına direndiği sırada kendini yapayalnız hissederken, ikinci başkanlık döneminde yaşanmış olan bölünme ve ayrılıklar hakkındaki düşüncelerinde, tıpkı Hamilton gibi, devlet yağmasının bütünleştirici gücünün önemli bir sonucunu hesaba katamadı. Tekelciliğe örneği görülmemiş fırsatlar sunmakta olan Amerika gibi bir ülkede, insanlar elbette ki en kısa sürede üretici sınıftan ayrılma ve sömürücü sınıfa dahil olma gayretine gireceklerdi. Örneğin, ülkenin en büyük üretim kolu olan tarım sektörünün, bir işkolu olarak iflas noktasına kadar sömürüleceğini ve arazi fiyatlarındaki yükselişin tarımla uğraşanlar için yegâne kazanç kaynağı olarak kalacağını önceden kestirmek zor değildi.

Biraz önce ifade edilen eğilim göz önüne alındığında, bizzat arazi sahibi çiftçilerin siyasal iradelerinin bu çöküşten ilk başta sorumlu olacağını tahmin etmek de yine aynı şekilde kolaydı. Mr. Jefferson, havadan para kazanma ihtimalinin, bir bankere olduğu kadar, bir çiftçiye de; hükümet tahvilleri olan ya da tarife yoluyla kendine kazanç sağlayan birine olduğu kadar, kereste ya da madden yatakları sahibi birine de cazip gelebileceğini hiç fark etmedi. Bu nedenle, Cumhuriyetçilerin bir anda neden sadece isim olarak kaldıklarını da anlayamadı. Ne var ki, tekelcilerin arasına katılma şansı gören Cumhuriyetçiler için, ismi elde tutmaktan ve aynı zamanda sözü edilen ihtimali yaratan sistemi zayıflatacak, parti içerisindeki herhangi bir eğilime direnmekten daha doğal bir şey olamazdı. Bu nedenle, siyasal gelişmenin gidişatı, iki particiliğe doğruydı; hiçbir şey bunu durduramazdı. Parti unvanı; tıpkı kilise unvanı gibi, aile geleneği, yerel ya da bölgesel alışkanlıklar veyahut bunlar kadar önemsiz başka etmenler tarafından belirlenen nominal bir konu olacaktı sadece. Partiler arasındaki belirli meseleler giderek önemsizleşecek ve yalnızca, partilerin asli kimliğini dikkatli gözlerden saklamak amacıyla korunacaktı. Bu durumun politik uygulamalar üzerindeki etkisi de, Mr. Jefferson'ın İngiltere'de ifade ettikleriyle birebir uyuyacaktı. "Makam denen yuva, hepsinin aynı anda sığamayacağı kadar küçük olduğundan, diğerini dışarıya iteleme mücadelesi sonsuzdur. Bu nedenle, iki partiye bölünmüşlerdir: İçeridekiler ve Dışarıdakiler."

Mr. Jefferson, her şey gözlerinin önünde cereyan etmiş olmasına rağmen, bu gelişme sürecini pek anlayamadı. İnsanların partiler halinde bölünmelere uğramasıyla ilgili olarak kendine ait hayali bir teorisi vardı. "Hastalıklı, zayıf ve ürkek insan, halktan korkar ve doğuştan bir Tory'dir. Sağlıklı, güçlü ve cesur insan ise halkı bağrına basar ve doğuştan bir Whig'dir." Jefferson'ın partizanlığın oluşmasında ekonomik bir etkinin varolmasıyla ilgili olarak söylediği tek söz, 1802 yılında Joel Barlow'a yazdığı bir mektupta yer alır ve az çok tumturaklıdır. Jefferson bu mektubunda, "güçlü bir yürütmeye daha fazla güvenlik ve ulaşılabilirlik" görmeyi istediği için, "zengin ve ahlakı bozuk kimseleri" zayıf ve güçsüzlerle birlikte sınıflandırır. Cumhuriyetçilerin arasında-

ki hizbi bölünmelerin ve Federalistlerle birleşme eğilimlerinin ekonomik çıkara dayandığını görmekten bu kadar uzak olduğu için, 1805 yılında, bölünmelerin üzüntü verici olmasına rağmen, beklenen şeyler olduklarını söyleyecektir. “Çünkü insanların fikirleri, yüzleri gibi farklı farklıdır ve her zaman, en yakında olanların etrafında toplanacakları bir bütünleştirme ilkesi ya da noktası bulurlar. Böylece kendilerini, ayrı ayrı isimleri bulunan iki farklı merkeze indirgerler.”

Bununla birlikte tuhaf olan şudur ki; hiç kimse, parti ilişkilerindeki ekonomik motiflerin daha net bir resmini, Mr. Jefferson’ın 1795 yılında Profesör Ebeling’e yazdığı mektubunda olduğu kadar net çizememiştir. Jefferson bu mektubunda Birleşik Devletler’de iki partinin bulunduğunu söyler:

Bu iki parti sırasıyla aşağıdaki kişilerden oluşur. Anti-Cumhuriyetçiler şunlardır:

1. Eski mülteciler ve Tory’ler.
2. Aramızda ikamet eden ve tüccarlarımızın ana kitlesini oluşturan İngiliz tüccarlar.
3. İngiliz sermayesiyle iş yapan Amerikalı tüccarlar, bunlar bir diğer büyük gruptur.
4. Spekülatörler ve banka ve devlet fonlarında hissesi olanlar.
5. İstisnalar hariç olmak üzere federal hükümet memurları.
6. Makam avcıları, bunlar makam için ilkelerinden vazgeçerler –kalabalık ve gürültülü bir kabile
7. Uyuşuk bünyeleri hareketli işlerden çok hareketsiz işlerle benzeşen ürkek kimseler.

Birliğimizin Cumhuriyetçi kısmı ise şu kimselerden oluşur.

1. Birleşik Devletler’in dört bir yanındaki bütün arazi sahipleri
2. Arazi sahibi olmayan, ister tarımda ister zanaatte çalışsın tüm işçiler.

Hiçbir şey, bundan çıkarılacak genellemelerden daha bariz olamazdı. Fakat bu genellemeleri yapmak için zekâdan da faz-

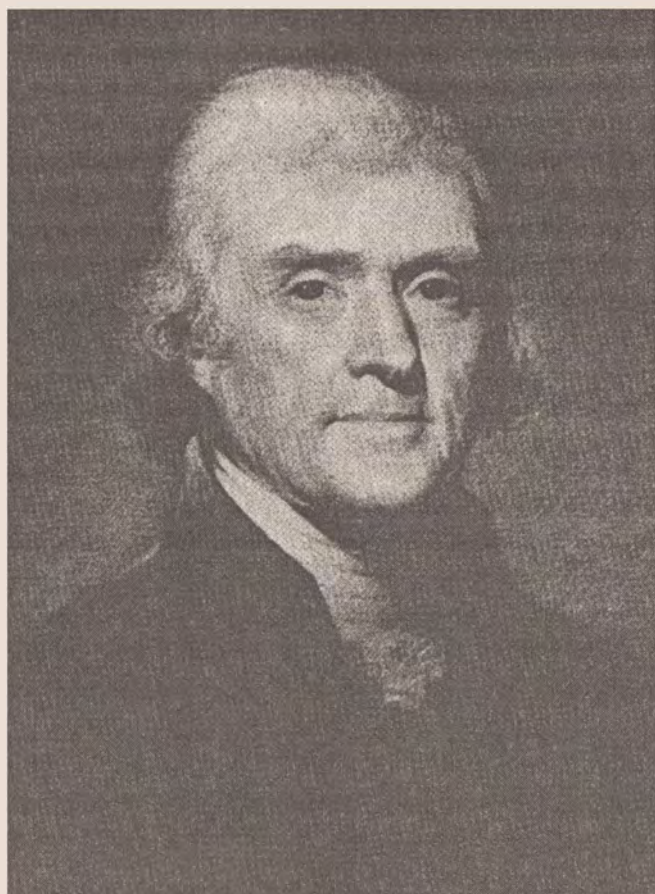
lasına ihtiyaç vardı. Gerekli olan, *Zeitgeist*'ın işbirliği idi ve bu daha elde edilemiyordu.

VI

Mr. Jefferson'ın popülaritesi, ikinci başkanlık döneminde geçici olarak azaldı; fakat emekli olacağı sırada bu popülariteyi yeniden kazanmıştı. İstese yeniden seçilebilirdi, ancak bunu istemedi. Şöyle diyecekti: “Başka bir seçime girmeye beni ancak tek bir durum razı edebilir: bir selef üzerinde bir monarşisti iktidara getirebilecek derecede bir anlaşmazlık,” -yani bir kez daha hayali bir düşman. Aksi takdirde Washington'ın örneği iyi bir örnekti. “Eğer görev değişikliği prensibi sağlam bir prensip olacaksa, ki ben başkanlık makamıyla ilgili olarak vicdanen öyle olması gerektiğine inanıyorum, hiçbir bahanenin bu prensibi işlevsiz kılmasına izin verilmemelidir; çünkü gerçek zorlukların bulunmayacağı ve görev değişikliğini işlevsiz kılacak bir bahane sağlamayacağı hiçbir dönem olmayacaktır.” Başka bir etken daha vardı. Bünyesi son derece kuvvetli olan birçok insan gibi, ne zaman küçük bir olay ona acı verse, Jefferson bunu hep yaklaşmakta olan bir ihtiyarlık uyarısı olarak kabul ederdi. Israrcı bir muhatabına şöyle yazacaktı: “Benim ‘iktidar için hayatımın en iyi döneminde’ olduğumu düşünüyorsun. Ama ben bunun doğru olmadığını hissediyorum ve bunu hissedemeyecek kadar güçten düşmeden önce de iktidarı elimden bırakmanın doğru olacağı kanaatindeyim.” Ayrıca Jefferson selefi olacak Madison hakkında da güzel düşüncelere sahipti: “Devlet sorunlarını ona büyük bir keyifle emanet edeceğim.”

Jefferson böylece Monticello'ya sessizce ve tatmin olmuş bir şekilde geri döndü. Başkanlıkta göstermiş olduğu başarılarla ilgili olarak gururlanmıyor ve bu başarıların devam etme ihtimalleri hakkında objektif fikirler taşıyordu. John Adams, büyüklük anlarından birinde -ki böyle anlar pek çoktu- Jefferson'a 1813 yılında şöyle yazacaktı: “Senin tarihteki kişiliğin kolaylıkla ön-

ceden görülebilir. İktidarın filozoflar tarafından güçlü bir erdem modeli olarak örnek gösterilecektir; politikacılar tarafından ise zayıf, yüzeysel ve basiretsiz olarak. Belki de dedikleri doğrudur; gerçekten de böyle bir şey olabilir -kim bilebilir ki? Fakat uzun bir geleceğin kesin hükmünü tahmin etmeye niye girişelim ki? Gerçekleştirdikleriyle olduğu kadar, tabiatıyla da Mr. Jefferson'ın görünümü daima elverişli olmuştu. Kendisi “güzel bir örnek oluşturduk,” diyecek ve bundan daha fazlasını söylemeyecekti. Devlet işlerinin gidişatıyla ilgili olarak ise şunları dile getirecekti: “Şunu biliyorum ki, dünya üzerindeki bütün yönetimler insan zayıflığının bir izini, bozulma ve yozlaşmanın bir tohumunu taşırlar. İşte kurnazlık bu tohumu keşfeder, kötülük insafsızca açığa çıkarır, yeşertir ve geliştirir.” Kişi daima umut edebilir -gerçekten de bunu yapmak kişinin görevidir- ancak beklentiler kabul edilebilir değildir. “Bu dünya üzerinde, kendi işlerini yöneten azınlığın yerel ve bencil görüşlerinden etkilenmeksizin, çoğunluk için adil ve makul olan çözümlere göre kendini düzenleyen bir yönetime muhtemelen hiç rastlanmamıştır. Ya da bizim devletimizin doğumunda bir an için böyle bir yönetim varolduysa bile, bunun devamını sağlamak kolay olmayacaktır. Yine de ben böyle bir yönetimin bizim ülkemizde, diğer ülkelere nazaran daha büyük oranda bulunduğuna inanıyor ve gelişimi ile devamı için samimi dualarımı sunuyorum.”

YEDİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR BAŞLANGIÇ

I

Daha kötü hallerini gördüyse de, yolların durumunu çok fena bulduktan sonra, mart ayının ortalarında Monticello'ya ulaşan Mr. Jefferson, hemen Beyaz Saray'daki selefine bir mektup yazarak, ona siyasal hayatın dışında kalan müthiş gerçeklik dünyasıyla ilgili haberler verdi. Yaşlı İngiltere'yle çıkabilecek olası savaşın ve New England'daki olası bölünmenin sorunlarıyla yüzleşmekte olan adama [selefi Madison] ilk gözlemlerini şöyle aktaracaktı: “İlkbaharın gelmesi epeyi gecikmiş. Hiç yulaf ekilmemiş, tütün tohumu da pek yok ve bahçelerde de pek az iş yapılmış. Buğdayın kalitesi dikkat çekici şekilde düşmüş. Akağaç, salkımsöğüt ve leylak dışında ortalıkta pek bitki yok. Unun Richmond'da sekiz dolar olduğu söyleniyor ve bütün mahsul hızla azalıyor.” Savaş olsun ya da olmasın, bölünme yaşansın ya da yaşanmasın, insanlar yaşamak zorundadır ve yaşamın sürdürülebilmesinin tek yolu da, güneş, hava ve yağmurla ihtiyatlı bir işbirliği kurarak ‘toprağa üzerinde emek vermekten’ geçer.

Mr. Jefferson böylece hiç zaman kaybetmeksizin, kendi tarla işlerinin hazin şekilde birbirine dolaşmış kalıntılarını toparlamaya, çiçek tarhlarıyla bahçelerini düzenlemeye ve hem Monticello'da, hem de Bedford ilçesinde yer alan Kavak Ormanı'ndaki yeni evinde kendini mimariye olan ateşli tutkusuna teslim etti. Monticello'nun işleri gerçekte hiçbir zaman bitirilemedi; muhte-

melen böyle bir niyet de hiç olmamıştı. Burası yalnızca sahibinin yaratıcılığı için bir tür sabit mücadele alanı olarak korunacaktı. Jefferson'ın bir ziyaretçisine şöyle dediği söylenir: "Mimari benim büyük bir zevkim ve yıkıp yapmak benim en büyük eğlencem olduğu için, umarım Monticello bütün hayatım boyunca böyle kalır." Başkan Yardımcılığı görevinin kendisine sağladığı "kırsal günlerde" Jefferson'ın zamanını değerlendirmek adına yaptığı ilk şey, Monticello'nun üst katını tümüyle yıkmak ve bu katı mimari stile uygun olacak şekilde yeniden inşa etmek olmuştur. Bu "şerefli ve kolay makama" geldikten iki hafta sonra, bu bozup yeniden inşa etme faaliyeti hakkında coşkuyla konuşacaktı. Evin bakım işlerinden sorumlu olan çalışanlar ise muhtemelen bu coşkuyu paylaşmayacaklardı. "Evimin yıkımına başladım ve umarım ki yaz müddetince onu yeniden ıslah edebilirim."

Jefferson'ın bahçe düzenlemesi ile mimariye olan ilgisi eskilere dayanıyordu. Bu ilginin kökeni, onun ister bedensel ister manevi olsun bütün ilgi alanlarının kökenleri kadar pratikti. Bu köken, onun 1788 yılında Shippen ile Rutledge'ın Avrupa turu için hazırladığı seyahat notlarında -önceki sayfalarda söz etmiştik- kendini göstermektedir. Jefferson bu notlarında şöyle der: "Mimari. Büyük bir dikkate değer. Yirmi yılda bir nüfusumuz ikiye katlandığı için, evlerimizin sayısını da ikiye katlamalıyız; ayrıca bu kadar göz önünde bulunan bir sanata zevk katmak da, arzu edilir bir şeydir." Evler, meydanlar ve kentler; sürekli olarak azami güzellik tarafından çevrelenmiş olmanın insan ruhu üzerinde yapacağı etki göz önüne alınarak planlanmalıdır. Çevremizdeki kaba ve çirkin binalar -diğer bir deyişle, düşük, adi ya da tuhaf bir zevk yansıtan binalar- ruh üzerinde alçaltıcı ve insanlıktan çıkarıcı bir etkiye sahiptirler. Bu nedenle, güzellik içgüdüsünün geliştirilmesi, yalnızca ahlakçının değil devlet adamının da başlıca ilgi alanı olmalıdır, özellikle de bir aristokrasinin himayesine hiçbir imkân bırakmayan böyle bir hükümet biçimi altında.

Dolayısıyla Mr. Jefferson daima, sanat eserlerine bakıp üzerlerinde düşünmekten ziyade, sanatı geliştirmekten daha büyük bir estetik keyif duymuştu. 1787 yılında Comtesse de Tesse'ye Nîmes'den neşeyle şunları yazacaktı: "Burada, metresine bakan

bir âşık gibi bütün saatlerimi Maison Quarrée'ye bakarak geçiriyordum. Bu tapınağın çevresindeki çorap dokumacıları ve ipek eğiricileri beni, kendi hayat öyküsünün son bölümünü bir taban-cayla yazmak üzere olan hastalık hastası bir İngiliz olarak görüyorlar.” Bununla birlikte Jefferson’ın ilgisinin büyük kısmı, bir katılımcının ilgisi gibiydi; gönül gözüyle gerçekte gördüğü şey, bu binanın, onun kendi modeline dayanılarak Richmond’da yeni Eyalet Konağı olarak inşa edilecek olan bir kopyasıydı. Sanata karşı katılımcı olmayan bir ilgi, onu asla derinden etkilememişti. Jefferson, belli heykel eserlerine olan hayranlığı hakkında ardından yalnızca kısa bir kayıt bırakacak ve resimlerle ilgili olarak da neredeyse hiçbir şey dile getirmeyecekti. Shippen ile Rutledge’a söylediği gibi, Amerika bu iki sanatla çok az kazanım elde edebilirdi; bu sanatlar “bizim refahımızla uyuşmayacak denli pahalı idi... Bunları görmek yararlı olabilirdi; fakat üzerinde çalışmaya değmezlerdi.” Ne var ki Jefferson’ın bu tür eserleri görmeye gitmesi de, hep yararlanmak içindi. 1816 yılında bir Washington heykelinin kostümüyle ilgili olarak Macon’a yazdığı mektubunda Roma tarzını tavsiye edecek ve “bizim postallarımız ile askeri üniformalarımızın çok zayıf kalmış bir etkisi var” diyecekti.

Ancak Amerikalıların evleri olmalıydı; birçoğu kentlerde yaşamalıydı; yine bunlardan birçoğunun da evleri çevresinde arazileri olmalıydı. Tam bu noktada sanatsal beğenin icra ve gelişimi için pratik fırsatlar bulunuyordu. İşte Jefferson’ın, kentlerin merkezden çevreye doğru gelişen planları ile tanınmış arazi ve bahçelerin yayılışı üzerinde farklı ve derin bir heyecanla dikkatlice çalışması da bu yüzdendi. Yine aynı şekilde, “Pariste bulunduğu sırada, Hôtel de Salm’a vurulmuş ve burayı görmek için hemen hemen her gün aynı yere gider olmuştu” Şu veya bu mimari niteliğin yeni ülkenin [Amerika’nın] şartlarına uydurulmasıyla ilgili olarak yeni varsayımlar geliştirip, bu deneyimin zevkine varmıştı. Ne var ki en sonunda gördü ki; o bu açılardan Amerika’daki popüler his akımının oldukça dışında kalmıştı. “Genç toplumların ilk hedefinin yiyecek ve barınak olduğunu,” çok iyi biliyor ve bunun için de gerekli düzenlemeleri yapıyordu; ancak bu gerçeğin ötesinde, ülkenin muazzam kaynaklarını en

çabuk şekilde paraya çevirme düşüncesi yer alıyor- ve bu zorunluluk ve açgözlülük etmenleri de; ne kadar yararlı olursa olsun sanata karşı herhangi bir adanmışlığı da son derece azaltıyordu. Sanata ilgisi olan bir insan, ciddi meselelerde güvenilmemesi gereken bir yabancı, bir aylak, bir efemine olarak damgalanıyordu. İşte Mr. Jefferson da bu ayrımcı düşüncenin gücünü hissetti ve en azından bir kez, kendisini eski bir arkadaşının gözünde haklı çıkarmaya girişti. 1785 yılında Madison’a şöyle yazacaktı: “Sanata karşı coşku duyuyorum ve bundan da utanmıyorum. Çünkü bu coşkumun amacı, vatandaşlarımın zevklerini geliştirmek, saygınlıklarını artırmak, onlara dünyanın saygısını ve övgüsünü kazandırmak.” Ne var ki Jefferson’ın vatandaşları zevklerinin geliştirilmesini pek umursamıyorlardı. *Carpe diem!** -bu görüş mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gelişecekti. Eğer sanat isteniyorsa, bu daima satın alınabilirdi. Ayrıca dünyanın saygı ve övgüsüyle de pek ilgilenmiyorlardı; eğer bunlar satın alınamıyorlarsa, kayda değer şeyler değillerdi.

Böylece 1785 yılında Mr. Jefferson, Virginia’dan gelen, “Eyalet Konağı’nın ilk tuğlasının birkaç gün içerisinde döşeneceği” ve kendisinin Maison Carrée’nin modelinden çıkarmak için büyük Clerissault ile birlikte büyük acılar çektiği dizaynların beklenmeyeceği haberinin küçük düşürücülüğü karşısında yakarmaya başladı. Acaba Virginialıların aklından neler geçiyordu? Jefferson, Dr. Currie’ye şöyle yazacaktı: “Bu dizaynlar, önceden gün ışığına çıkmamış kaprisli bir anlayışın ürünleri değildir; antik mimarının bugüne kadar ulaşmış en değerli, en kusursuz modelinden çıkarılmışlardır.” Onun standardı, Sokrates’in standardı gibiydi. Coşkulu bir yenilikçi, yorulmak bilmez bir deneyci ve reformcu olan Jefferson, sanattaki pratik başlama noktasının daima, en uzun süreli deneyimi ve en büyük kolektif bilgeliği temsil eden eserlere dayandırılması gerektiğine inanıyordu -Yunanca ve Yunan alfabesi kullanılarak yazılmış Yunanca bir söz. Maison Carrée “on beş ya da on altı yüzyılın onayını kazanmıştı ve bu nedenle, tasarlanabilecek herhangi bir dizayndan daha makbuldü”

---

* Lat. Günü yakala. Çev.

Elbette ki değişiklikler ve uyarlamalar daima kabul edilebilirdi; fakat yine aynı şekilde bunların değeri hemen o çağda değil, gelecek kuşakların kolektif deneyimleriyle övgü kazanacaktı.

Jefferson'ın planlarının, Virginia meclisinde yapılacak onay oylamasındaki rekabette en azından bir mücadele şansı olmalıydı. Madison'a şöyle yazacaktı: “Lütfen bu inşaatın durdurulması için mücadele et. Böylece yalnızca şimdiye dek döşenmiş tuğlaları kaybedeceğiz. Bu kayıp ise... halkın parasını şerefli bir şeye yatırmanın rahatlığıyla, ulusal zevkin bir objesini ve kanıtını görmenin tatminiyle ve kendi barbarlığımızı temsil eden bir anıt dikmenin pişmanlık ve rezilliğiyle asla karşılaştırılmaz.” Meclis ise Jefferson'ın küçük bir mesele yüzünden yaygara koparmakta olduğunu düşünmekteydi; ne var ki, tıpkı adaletsiz bir yargıç gibi, en sonunda Jefferson'ı bu işte serbest bıraktı. Paris'teki ikameti onu, hafif ve adı ahlaksıza çıkmış bir toplumun [Fransız toplumu] egzotik süsleri doğrutusunda bir miktar yabancılaştırmış olmasına rağmen, bu seçkin vatandaşlarından [Jefferson] biçimsel de olsa iftihar ediyorlardı. Böylece en sonunda onun “planlarını, birkaç değişiklikle uygulamaya koydular. Bu değişiklikler iyileştirme adına değildi. Ne var ki, bunlardan en önemlisi, gelecekteki olası bir düzeltmeye olanak veriyordu.”

Daha yirmili yaşlarındayken Jefferson, geniş bir arazinin nasıl planlanması gerektiği hakkındaki fikirleriyle ilgili olarak oldukça karmaşık notlar almıştı. Gerçi bu fikirler asla uygulanmayacaktı; ne var ki bunlar şimdi yalnızca, titiz bir beğeni gelişimindeki ilk adımları imledikleri için değer taşırlar. Muhtemelen, Jefferson'ın bir “mezarlığın” nasıl düzenlenmesi gerektiğiyle ilgili olarak aldığı notlar, burada alıntılanmayı en azından diğer notları kadar hak etmektedir. Söz konusu notlarda fazladan bir ilginçlik de bulunmaktadır; zira genç kız kardeşi Jane'in ölümünün neden olduğu üzüntünün izlerini taşımaktadırlar, ki görünüşe göre Mr. Jefferson, kız kardeşi Jane'i -kendine özgü gizli ve zor sevme şekliyle- sevmiştir. Jefferson'a göre bir mezarlık şöyle olmalıdır:

Mezarlıklar, yaşlı ve eski meşe ağaçlarının arasında bulunmalıdır; bunların aralarına, her zaman yeşil kalan kasvetli bitkiler serpiştirilme-

lidir. Yaklaşık altmış feet çapındaki dairesel alan, budanmamış sedir ağaçlarıyla ya da üzerinde çobanpüskülü olan bir taş duvarla çevrelenmelidir... Alanın merkezine, antik görünüşe sahip küçük bir Gotik tapınak dikilmelidir. Bir yarısı benim kendi ailemin, diğer yarısı da yabancıların, hizmetçilerin, vesairenin kullanımına uygun olmalıdır. Ayaklı kavanozları ve uygun kitabeleri olan kaideler dikilmelidir. Duvarların arasındaki geçitler, dört feet genişliğinde olmalıdır. Sevilen ve sadık bir uşağın mezarı üzerine, kaba kayataşından yapılmış bir piramit dikilebilir; kaidesi de bir kitabeye yer verecek şekilde düz olmalıdır. Spiralin çıkışı, Blue Mountains'ın küçük ve uzak bir kısmına bakacak şekilde yapılmalıdır. Tapınağın ortasında; kenarları turbadan, tepesi düz taştan yapılma bir sunak olmalıdır. İçeride, yarı söndürülmüş bir lambanın dermansız ışığı dışında, pek az ışık olmalı ya da hiç olmamalıdır.

Bu yazıyı ise Jefferson'ın kız kardeşi için yazdığı bir mezartaşı kitabesi takip eder, ki bu hüznü kitabenin anadili dahi, Jefferson'ın acı verici şekilde kendini kısıtlamasının izlerini taşır:

Ah! Joanna, puellarum optima.
Ah! Aevi virentis flore praerepta,
Sit tibi terra levis;
Longe, longaque valet*

Ne var ki 1771 yılının Amerika'sında eğer herhangi bir kimse mimaride ya da ilgili sanatlarda -ya da aslında tüm sanatlardaki bir beğeni kazanmak istiyorsa, bu sanatların pratik yanlarını kendisi için geliştirmek zorundaydı. Kendi kendisinin mimarı, tasarımcısı, teknik ressamı, yapı ustası ve dekoratörü olmak zorundaydı. Oysa insanın kendi kendisini yetiştirmesi için gerekli olan kaynaklar çok kısıtlıydı. Mr. Jefferson ise, William-Mary College'de öğrenciyken, mimari üzerine Williamsburg'da bulabilecek pek az sayıdaki çalışmanın çoğunu kendisi gerçekleştirmiş ve daha sonra da dışarıdan rasgele başka çalışmalar getirtmişti. 1784 yılında Paris'e gitmek üzere Amerika'dan ayrıldığı

---

* Lat. Ah Joanna, genç kızların en güzeli/Ah göçtün gittin hayatının baharında/Toprağın hafif olsun/Uğurlar olsun. Çev.

zaman, kütüphanesinde konu üzerine yaklaşık bir düzine kitap bulunuyordu. İçgüdü, şans, sağduyu, yönetim becerisi ya da bütün bu lütufların herhangi bir kombinasyonu sayesinde Mr. Jefferson; *Autodidakt*'ı* yaşamının sonuna kadar kuşatan ve en az on örneğin dokuzunda onu yatağa düşüren büyük tehlikeyi; yani kendi güçlerini değerlendirme ve sınıflandırma yetersizliğini ve basılı bir sayfada ne yazarsa yazsın -içsel önermeleri oldukça yanıltıcı olabilirse de- doğru olarak kabul etme eğilimini bertaraf etmekte başarılı oldu. Böylece Mr. Jefferson bir yandan ayırım gözetmez bir Hahamcılıktan, diğer yandan da eksantrik bir başka yeni kelimeden kendini sakınmayı başardı.

Arkadaşları kısa sürede Jefferson'ın maharetini keşfetti ve onun oldukça tecrübeli olduğunu gördü. Böylece Jefferson, diğerlerinin yanı sıra Madison ve Monroe için ve bir de kızı Martha için ev tasarımları yaptı. Virginia'daki çeşitli kamu binalarının da planlarını çizdi. Bunların bazıları özel bir nitelikteydi: bir hapisane, Charlottesville'de bir Episkopal kilisesi, iki tane ilçe adalet sarayı ve bir üniversitenin dörtgen avlusu. Beyaz Saray için iki plan taslağı hazırladı ve bunlardan bir tanesi de isimsiz olarak yarışmaya sokuldu. Çalışmalarının günümüze ulaşan bölümleri, Jefferson'ın profesyonel bir mimarın yapabileceği her şeyi yapabilecek yetenekte olduğunu göstermektedir. Jefferson ön taslaklar çıkarabilmekte, iş planları, tam boyutlu ayrıntılar ve spesifikasyonlar hazırlayabilmektedir. Jefferson'ın çiftlik defteri, çeşitli malzemeler üzerine, çoğu halen değer taşıyan bir dizi dakik ve ilginç gözlemler içermektedir.

Değişimli park yeri parselleri olan kent sokaklarının dikdörtgen şekilli yerleşim düzenini Jefferson icat edecekti. Jefferson bu düzeni özellikle, sarıhumma felaketini geçirmiş olan güney kentlerine öneriyordu. Volney'e şöyle yazacaktı: "Örneğin bir dama tahtasını plan olarak kabul et. Siyah kareler binaları, beyazlar da ağaçla kaplı alanları gösterebilir... Böyle bir kentin atmosferi, sarıhummaya neden olan mikroplu havadan asla etkilenmeyecektir." Görünüşe bakılırsa Jefferson, bertaraf edilemez bir faktör olan

---

* Alm. Kendi kendine öğrenme. Çev.

gayri menkul değerlerini hesaba katmıyordu. Ayrıca Washington Eyaleti'nin merkezden çevreye doğru genişleyen kent planına soğuk bakıyor; bunun yerine, caddelerin "Philadelphia'da olduğu gibi dik açılı olmasını, hiçbir caddenin yüz feet'ten daha dar olmamasını ve on beş feet'lik kaldırımlar yapılmasını," öneriyordu. Merkezden çevreye doğru genişleyen kent planlarının temel sorunu, cadde köşelerinde yapılacak fantastik ve nahoş binaları önlemenin zorluğuydu. Ne var ki Fransız İhtilali, isyancı kalabalıklara karşı bir korku geliştirmiş ve bu da merkezden çevreye doğru genişleyen kent planlarına genel bir destek kazandırmıştı. İşte Washington'daki *ronds-points* ya da 'daireler' bu korkunun kalıntılarıdır. Bunlar; içlerine toplanan askerler olası bir halk isyanında caddeleri tam anlamıyla kontrol edebilsinler diye oraya yerleştirilmişlerdi. İsyancı çeteler; Jakoben kulüpler ile Yurttaş Genêt'nin faal olduğu heyecanlı günlerde Philadelphia'da çeşitli küçük ayaklanmalar düzenledikleri için de, Washington'da bari-katlara ihtiyaç duyulmamıştı.

II

Washington'dan Monticello'ya yaptığı son seyahate Mr. Jefferson büyük ve tamir edilemez bir kayıpla karşılaştı. Ağır yüklerinden bir bölümünü su yoluyla göndermişti ve büyük bir talih-sizlik sonucunda, onun Kızılderili lisanı sözlüklerini içeren tek sandık kırılıp açılmış ve hırsızlarca yağmalanmıştı. Jefferson'ın Kızılderili dillerine olan ilgisi çocukluğunda başlamıştı. Şöyle diyecekti: "Kızılderililer hükümet merkezine [Williamsburg] sık sık ve kalabalık olarak gelirler, ben de onlarla beraber olurdum. Cherokee'lerin savaşçısı ve konuşmacısı olan büyük Ontas-té'yi çok iyi tanırdım; Williamsburg'a gelip gittiği zaman daima babamın misafiri olurdu. İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkma-sından önceki akşam, halkına büyük veda konuşmasını yaptığı sırada onun kampında bulunuyordum... çınlayan sesi, net telaf-fuzu, atesli hareketleri ve halkının heyecanlı anlarda gösterdiği vakur sessizlik, içimi korku ve saygıyla doldurdu; oysa ki onun sözlerinin tek kelimesini dahi anlamıyordum." Kızılderililer ile

olan tanışıklığı bu şekilde başlamış olduğu için Jefferson, “onlara karşı asla silinmeyen sevgi ve merhamet izlenimleri edindi” Kızılderililerin anarşik yönetim biçimlerine ve son derece bütünleşmiş görgü anlayışlarına hayranlık duyuyordu. İnsan ırkı herhangi bir yönetim biçimine ihtiyaç duyuyorsa, bu yönetimin temelini yasalardan ziyade gelenekler oluşturmalıdır şeklindeki büyük görüşüne, işte bu gözlemleri sonucunda ulaşmıştı. Jefferson, “İngiltere’nin çıkarıcı ve ilkesiz siyasetinin” ve daha da beteri Anglo-Amerikan merkantilizminin bu güzel gelişmeler üzerindeki etkisine kederle bakıyordu. Humboldt’a şöyle yazacaktı: “Amerika’da bu ırkın [Kızılderili] imha edilmese de, gaddarlığa maruz kalması, İngiliz tarihine fazladan bir bölüm ekleyecektir. O İngiltere ki, aynı renkten insanlara Asya’da, kendi ırklarından olan din kardeşlerine İrlanda’da ve İngiliz merkantilist açgözlüğünün dünyayı kana bulamakta iki kuruşluk çıkar elde ettiği her yerde neler yapmıştır.” *Virginia Üzerine Notlar* adlı eserini yazdığı sırada yaptığı spekülasyonlar Jefferson’ı, Kızılderililerin Doğu Asyalılarla muhtemelen akraba olduklarını düşünmeye sevk etmişti. Bu konuyla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Aralarındaki kesin benzerlikler beni, Eskimolar dışında, bu iki halkın akraba olduğu varsayımına götürüyor.” Eskimoları dışarıda tutuyordu, zira onların Grönland üzerinden Avrupa’nın kuzey bölgelerinden Amerika’ya gelmiş olabileceklerini düşünüyordu.

Dili, “uluslar arasındaki yakınlığı ortaya koymak için başvurulabilecek en iyi kanıt olarak” gören Jefferson, kabilelerin söz dağarcıklarını bir arayı getirmeyi; “bu kabilelerin doğadaki en yaygın nesneleri, yani ister barbar ister medeni olsun her ulusta bulunmak zorunda bulunan nesneleri nasıl adlandırdıklarını, fiil ve isim çekimleri, etkileşim ve uyum ilkeleriyle birlikte muhafaza etmeyi” öneriyordu. Ne var ki bu yine, eğer yapılacaksa, kişinin kendisi için yapmak zorunda olduğu bir şeydi. “Böylece yaşamımın çok erken dönemlerinde, bu tür nesnelere dair bir sözlük oluşturdum... hayatımın gidişatı bana, pek çok Kızılderili kabilesinin söz dağarcıklarına sahip olmak adına fırsatlar verdiği için, kendi orijinal planım üzerinde bu şekilde hareket ettim.” İşte 1809 yılındaki emekliliği sırasında Jefferson bunun gibi kırk

tane söz dağarcığı toplamıştı ve hırsızlar tarafından dağıtıldıktan sonra da, bunlardan geriye yalnızca birkaç sayfa kalmıştı.

Bu tür bir filolojik girişimde, “bizim ödülümüz, dil felsefesine yapılan katkı olmalıydı” Kural olarak Jefferson, dillerle ilgili olarak oldukça pratik bir görüş benimserdi; bir dil, insanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları bir araçtan az daha fazlası anlamına geliyordu. “Dilin bir bilim olduğu iddiasında değilim. Dil yalnızca bilime ulaşmak için bir vasıtaadır.” Bir dili öğrenmenin başlıca amacı, edebiyatına hakim olmaktır ve insan bir dili ne kadar erken yaşta öğrenirse, o kadar iyiydi; zira dil öğrenmek büyük çapta bir hafıza meselesiydi. “Genel olarak, bir dili en iyi on altı yaşına kadar öğrenebileceğimiz kanaatindeyim.” Yine de bu kural istisnasız değildi; Jefferson yaşayan diller üzerine eğitiminin büyük kısmını on altı yaşından sonra gerçekleştirmişti. Kişi işin ucunu bırakmadıktan sonra, dil namına her yaşta başarı sağlayabilirdi. Paris’teki eğitimi sırasında kızı Martha’ya verdiği tuhaf öğütlerinden birinde şöyle diyecekti: “Çalışkanlık, insana zamanın çok bol olduğuna dair bir his verir ve böylece, her şeyden daha fazla olarak, yaşlanmayı geciktirir. Hiç zaman kaybetmeyen bir insan, zaman azlığından şikâyet etme vesilesi bulamaz. Eğer hep iş üzerinde olursak, ne kadar çok şey başarabiliriz, ki bu harikadır.” Böylelikle, Jefferson otuzlu yaşlarındayken ve yeni Kıta Kongresi’nin üyeleri birbirlerine merakla bakıp, yine birbirleri hakkında dedikodular yaparken John Adams şöyle yazacaktı: “Duane, Jefferson’ın, şimdiye kadar karşılaştığı en büyük toz tanesi olduğunu; onun Fransızca, İtalyanca, İspanyolca bildiğini ve Almanca öğrenmek istediğini söylüyor.” Ne var ki Jefferson Almancada pek aşama kaydetmeyecekti; muhtemelen bunda pratik bir yarar görmüyordu. Şu anda elimizde, Jefferson’ın Almancadan yaptığı çevirileri içeren bir ya da iki kâğıt parçası bulunmaktadır. Bunlar hem kötü çevirilerdir hem de düzgün bile yazılmamışlardır; ayrıca büyük bir dikkat ya da ilgi belirtisi gösterecek kadar da iyi değildirler.

Falle

doch

auf

Doris augenlieder

Fall   oh   on   Doris's   eyelids

Holder   schlaf   leicht   wallend   sanft hernieder

Gentle   sleep   light   soft   down

İşte bu nedenle Jefferson, günlük felsefesinde kendi aklına göre birçok şey bulabileceği çağdaşı büyük Goethe'yi -yani *Faust*'un ya da *Wahlverwandschaften*'in yazarı olan Goethe'yi değil de, *Conversations*'ın yazarı olan gerçek Goethe'yi; *die Zeit ist unendlich lang** diyen Goethe'yi asla tanıyamayacaktı. İnsan düşünmeden edemiyor; beğeni ve görgünün özgürlükçü bir uygulayıcısı olan bu insan [Jefferson]; *Alles was unsern Geist befreit ohne uns die Herrschaft über uns selbst zu geben, ist verderblich!*** hakikatini söze döken biriyle [Goethe] kendi arasında ne kadar da büyük bir manevi benzerlik bulabilirdi! Mr. Jefferson İngilizce haricinde bildiği dilleri ancak çok çok az konuşabilmesine ve kendi derdini anlatmanın ötesinde hiçbir şeye ilgi duymamasına rağmen, Almancasını bu seviye kadar bile getirememişti. Almanya'da seyahat ederken şöyle bir not alacaktı: "Duisburg yakınlarında Varus'un karargâhının kalıntıları varmış. Kendisi ve lejyonları bu karargâhın içinde Arminus'un askerlerince öldürülmüşler. Ne var ki Duysberg'de İngilizce, Fransızca, İtalyanca ya da Latince bilen hiç kimse bulunmuyordu. Bu yüzden hiçbir soruşturmada bulunamadım." Jefferson muhtemelen, Fransızca konuşma dilini öğrenmek adına bir dereceye kadar başvurduğu ve "kadın ve çocuklarla üç ay konuşursan, Fransızca'yı, erkeklerden bir yılda öğreneceğinden daha iyi öğrenirsin," sözleriyle de, çocuklu bir Fransız ailesinin yanında kalmasını nasihat ederek damadına önerdiği ustalıklı ve pratik yöntemi kullanarak Almanca öğrenme fırsatına asla sahip olamamıştı.

Jefferson, oldukça tuhaf bir uygulanabilme alanı olan gerekçelere dayanarak Yunanca ve Latince çalışılmasını savunuyordu;

---

* Alm. Zaman sonsuzca uzundur. Çev.

** Alm. Bize, kendi kendimizin efendiliğini vermeden ruhumuzu özgürleştiren her şey felakete götürür. Çev.

eğer herhangi bir insan çıkıp da bu edebiyatların yalnızca birer entelektüel lüks vasıtası olduğunu öne sürecek olsa, Jefferson hemen bilimdeki bir lüksün neden “en azından mimarideki, resim sanatındaki, bahçıvanlıktaki ya da diğer sanatlardaki lüksler kadar savunulabilir olamayacağı” sorusunu soruyordu. Bununla birlikte “Yunan ve Latin dillerinin kalıntılarından kendimize mal ettiğimiz yararlı şeyler, bizim için yazıdaki saf beğenin birer modelidir ve eğer bu modeller olmasaydı, muhtemelen bizler kuzeyli atalarımızın şişkin tarzını ya da Doğu’nun abartılı ve muğlak tarzını devam ettiriyor olurduk,” diyerek bu görüşünü güçlendirir. Ne var ki, bütün bu yararı elde etmek için kişinin belli miktarda *Grundlichkeit*’ı* ve dilin yapısına tam bir ilgisi olmalıydı. Böylece, şaşmaz bir dikkatle Yunan ve Latin edebiyatları üzerine eğildiği son günlerinde Jefferson, Edward Everett’e, “Yunan dilinde ‘-den hali’nin [ablative] bulunduğunu reddeden gramerciler güruhuyla birlikte hareket eden” Buttman’ın doktri alehinde ayrıntılı bir mektup yazacaktı. Buttman’ın yanlış şekilde ‘-e hali’nde [dative] gösterdiği kelimeler, dikkatle ortaya konup açıklanmış iyi ve yeterli nedenlerden ötürü, aslında ‘-den hali’ndedirler. Kişinin aşırı derecede *Grundlichkeit*’ı olabilir -o kadar ki, bu onun sağduyusunu darmadağın edebilir. “Çok dakik çözümlemeler yaparak, çoğunlukla konumuzu atomlarına indirgeriz; işte tam bu noktada da zihnimiz konuya hakimiyetini kaybeder.”

John Adams’la tekrar yazışmaya başladıktan sonra, Jefferson, 1813 yılında bir gün Adams’a, Theocritus’tan uygun alıntılar içeren bir mektup gönderdi. Adams ise bu mektuba mizahi bir yakınmayla cevap verdi: “Tanrım! Tanrım! Bu Yunancayla ben ne yapabilirim? Ben sizin yaşıңызdayken, genç adam, yani yedi ya da sekiz yıl önce, gençliğimin tutkularından bir tanesi için bir tür aşk sancısı geçirdim ve ona bir kez daha aşkımı bildirdim... Bu yaptığım ise, bir su kovaşına yazı yazmaktan biraz daha fazla netice verdi yalnızca.” Ne var ki bu sadece şakacı bir numaraydı; zira Adams’ın klasik kültür bilgisi ve eğitimi hemen hemen

---

* Alm. Temel. Çev.

Mr. Jefferson'inkiyle eşitti. John Adams bir süre sonra, "bu çılgın mektubu bir derece telafi etmek amacıyla"¹ Mr. Jefferson'a, Yunanca'nın doğru telaffuzu üzerine bir deneme gönderdi. Jefferson da bu mektuba, Paris'te rastladığı ve para yardımıyla bulunduğu birkaç eğitilmiş Yunanlının yardımıyla, konu üzerine yaptığı bir araştırmanın sonuçlarını özetleyen ve küçük bir teze denk düşen bir mektupla karşılık verdi. Jefferson bu mektubunda, daha modern bir yöntem uğruna Yunancanın İtalyan usulü telaffuzundan neden vazgeçtiğini anlatıyor; bununla birlikte, belirli diftongların telaffuzu için ısrar ettiği birkaç istisnadan da daha büyük bir kuvvet ve maharetle söz ediyordu. Burada bile Jefferson'ın ilgisinin görünürde pratik bir macı vardır. "Bütün konunun varsayımsal olduğunu" kabul etmesine rağmen, yine de Amerika'da "bu meselenin canlandığını görmekten" memnundur. İnsan zihnini iyi amaçlara doğru yönelten hiçbir şey göz ardı edilmemelidir; akademik gözüken bu mesele bile, "genç yurttaşlarımız arasında bir soruşturma ve eleştiri ruhu uyandırabilir. Onları dillerin bu en güzeline daha fazla ilgi göstermeye itebilir"

---

¹ Bu "çılgın mektubun" meşhur Mlle. De l'Espinasse'yi konu eden bölümünü burada anmadan geçmek olanaksızdır. Bu kısımda bizler, amacını "ahlaki bir muhakeme süreciyle" gerçekleştiren bir kültürdeki en iyi örneğin [Adams'ın] sesini duyarız. Bu ses, aynı amacı beğeni ve görgü yoluyla gerçekleştiren bir kültürdeki diğer bir en iyi örnekle [Jefferson'la] konuşur. Sanırsız tam bu noktada şunu söyleyebiliriz ki; John Adams ile Mr. Jefferson'ın ne terbiyede insanlar olduğunu tarafsızca öğrenmek isteyenlerin yapacakları en iyi şey, bu iki insanın 1812 ile 1826 yılları arasındaki yazışmalarıyla işe başlamak olacaktır. Bu bile, tek başına okuyucuya büyük bir yol katettirecektir, yeter ki edebi bir deneyimi ve yaratıcı bir hayal gücü olsun. Ne yazık ki, bu yazışmalar şimdilik çeşitli "toplu eserler" in standart ciltlerinden parça parça bulunmak zorundadır. Bobbs-Merrill Company ise, Mr. Paul Wilstach'ın editörlüğü altında yakın zamanda piyasaya çıkarılan ince bir özet cildinden ötürü övgüyü hak etmektedir. Kapsamı itibarıyla -ki muhtemelen daha geliştirilemez- bu kitap yalnızca, bir okuyucuya Oliver Twist'in yetimhanedeki günlük yemek payını ve Mr. Bumble'in yetimlere babalık edişini hatırlatmaya yetecek kadardır. O dönemin edebiyatına duyulan ilginin son zamanlarda artması, bir yayımcının acımasız yüreğine dokunacak ve onu; söz konusu dönemin en iyi örneklerini, ulaşılabilir ve uygun bir biçim içerisinde dünyanın bir kez daha görmesine izin vermeye teşvik edecektir.

Jefferson, George Wythe'in öğretmenliği altında, "kalın kafalı yaşlı hergele" dediği Coke'u incelediği gençlik günlerinde kendisini ilk başta hukukta gerçek bir "bilim adamı" olarak yetiştirmek için Anglo-Saksonca'yla ilgilenmişti; işte Almancasını da belki bu yüzden boşlamıştı. Anglo-Saksonca konusu, onun zihninde o kadar iyi durumda muhafaza edilmişti ki, Jefferson daha sonraları, Virginia Üniversitesi'nde kendi idaresi altında öğrenim gören gençlerin yararlanması için, konu üzerine iyi bir monografi yazacaktı. Verdiği Anglo-Saksonca dersleri oldukça popülerlik kazanacaktı; zira konuya olan yenilenmiş ilgisi hakkında "sık sık benim kapasitemi aşan bir hobi" ifadesini kullanarak, "gençlerimiz onu benle birlikte geliştirmeye ve derslerine, benimkinin bittiği yerde başlamaya istekli görünüyorlar," diyecekti. Jefferson

---

23 Şubat 1819

"Fransız filozofları çok yakından tanıdığınız için, sizin Mlle. De l'Espinasse'nin ismini ve karakterini bildiğinizi varsayıyorum.

"Bu kadının iki cilt tutan mektuplarını okurken neredeyse gözlerim yerinden çıkacaktı. 1809 yılında basıldıkları için, siz bu mektupları çok önceleri okumuşsunuzdur. İtiraf ederim ki; bu mektuplardan daha fazla can sıkıntısı, tiksinti ve nefret içeren başka bir şey okumamışımdır daha önce. Sürekli aynı kalıplar tekrarlanıyor: mon Dieu [Tanrım] ve mon ami [dostum], je vous aime [sizi seviyorum], je vous aime éperdûment [sizi çılgınca seviyorum], je vous aime a la folie [sizi delicesine seviyorum], je suis au déespoir [ümitsizlik içindeyim], j'espère la mort [ölümü arzuluyorum], je suis morte [ölüyüm], je prends l'opium [afyon alıyorum], vs., vs.

"Bu kadın diğer kadınların kocalarına devamlı aşık oluyordu, kendi koruyucularına olan sadakatini devamlı çiğniyordu, devamlı olarak vicdan azabı ve pişmanlık içerisindeydi, devamlı ölümü arzuluyor ve devamlı kendini öldürme tehdidinde bulunuyordu, vs., vs. Ayrıca bu önemli hanımefendi, M. Turgot, Duke de la Rochefoucauld, Duchess d'Enville ve M. Condorcet'nin güvenilir bir arkadaşıydı. Madam Geoffrin'in Fransa ve dünya entelektüelleri için düzenlediği yemeklere kabul edilen tek hanımefendi oydu. Mmr. Boufflers'in yakın arkadaşı, büyük d'Alembert'in âşık ve kabul edilmiş metresiydi. Marmontel ona hayranlık duyuyordu.

"Eğer bu mektuplar ve de Grimm'in on beş cildi bana, Fransız toplumunun, yönetiminin ve görgüsünün düzelişine dair bir fikir verecekse ben, Akıl Çağı'nın; Muhammedilerin, Memlûklülerin, Hinduların ya da Kuzey Amerikalı Kızılderililerin dünyanın çeşitli bölgelerinde ürettiklerinden daha iyi bir şey üretmediğini düşünmek zorunda kalırım."

Anglo-Saksonca'nın basitleştirilmesine yönelik ilginç bir öneride bulunuyordu. Bu faaliyet, "kaba alfabe ve biçimsiz imlânın neden olduğu zorlukları" azaltabilir ve bu dili, yaygın bir İngilizce eğitiminin düzgün bir parçası yapabilirdi. Anglo-Saksoncaya bu kadar korkutucu ve kapsamlı bir biçim vermek, onu "Yunancayla Latincenin bütün yapı iskeletinin üzerine" kurmak ve içini kendisine atfedilen çekim listelerinin yüküyle doldurmak nedendi ki? Gerçekler nelerdi? Aslında atalarımız, sabit bir imlaya sahip olmadıkları okuma ve yazma konularında pek az şey yapmışlardı. O zamanlara dair bir izlenim vermek adına şunu alıntılatabiliriz: "Herkes, harflerin gücü hakkındaki kendi cahilce bilgisine göre, bu harfleri karmakarışık ediyordu. Ayrıca bu karmaşıklıklar da farklı farklı oluyordu." O halde yapılması gereken şey, lüzumsuz sessiz harfleri dilden arındırmak ve geride kalan harflere mevcut İngilizcedeki seslerini vermektir; "çünkü, doğrusunu bilmediğimiz için, mevcut telaffuz, herhangi bir başka telaffuz kadar ve hatta ondan daha da fazla doğru olma ihtimalini taşımakta ve dilin kazanımını kolaylaştırmaktadır."

Jefferson otuz yaşındayken, Macpherson'ın keşfedip İngilizceye çevirdiği şiirlerden oluşan *Ossian* adlı bir eser buldu ve tam anlamıyla bu kitapla yatıp kalkmaya başladı. "Kuzey'in bu vahşi ozanının, şu ana kadar yaşamış en muhteşem şair olduğunu itiraf etmekten utanmıyorum," diyecekti. Şiirler aslen Gaelce yazılmıştı ve Jefferson mutlaka Gaelce öğrenmeliydi. Üstad Macpherson'ın bir akrabası bir zamanlar Virginia'da bulunmuştu; böylece Jefferson da hemen bu adama, bu büyük edebi keşfe duyduğu coşkuyu içeren bir mektup yazdı: "Sırf bu şairin eserlerini okumanın zevkine ulaşmak için, onun kullandığı dili öğrenmek ve şiirlere orijinal biçimlerinde sahip olmak istiyorum." Acaba Mr. Charles Mcpherson bu meseleye kulak verecek miydi? Gaelce bir sözlük ve gramer kitabı gönderecek miydi? Şiirlerin Gaelce orijinallerini el yazısıyla kopyalatacak mıydı? Para önemli değildi. Jefferson, "Tek bir ılık düşüncenin harareti bile, bütün para ve sıkıntıya değer," diyecekti. İnsan bu sözleri duyunca yine, kendisi doğa bilimlerinin sadık bir öğrencisi olmasına rağmen, "tek bir iyi davranış, tek bir iyi şiir için bir his uyandırabilen öğretmen; ha-

fızamızı isim ve biçimlerine göre sınıflandırılmış binlerce doğal objeyle dolduran kişilerden daha başarılıdır,” diyen Goethe’nin büyüklüğünü ve sağduyusunu hatırlamadan edemiyor. Konumuza dönelim... Charles Macpherson, Jefferson’a hoş ve oldukça ihtiyatlı bir mektupla karşılık verdi. Jefferson’a gönderebileceği pek az edebi eserin bulunduğunu söylüyordu: belki dinsel konularla ilgili birkaç ıvır zıvır gönderebilirdi, ama gramer kitabı ya da sözlük yoktu. Gaelce bir konuşma diliydi, kullanımı ağızdan ağıza geçmişti; bir yabancı için öğrenmesi oldukça zor olacaktı -vs. vs. Böylece Mr. Jefferson Gaelce sevdasından vazgeçti. İlk başta devrim onun bu ilgisini sekreteye uğrattı. Ayrıca hiç kuşku yok ki, sevdiği şiirlerin birer edebi aldatmaca olduğuna dair genel şüphe de onun hevesini kırdı. Yine de *Ossian*’dan aldığı zevk daima aynı kaldı. 1823 yılında Lafayette’e cesurca şöyle yazacaktı: “Bu kitap antik olmasa bile, antikitenin en güzel eserlerine denktir.” Ne de olsa şiir sanatının pratik işlevi, Hesiod’un ifade ettiği gibi, “acıları dindirmek ve kaygıları dindirmektir.” Eğer bir şiir bunu yapabiliyorsa, şu ya da bu el tarafından yazılmış olması neyi değiştirirdi?

Genel olarak edebiyatla ilgili görüşlerinde, Mr. Jefferson’ın güzellik ve pratiklik anlayışı iyi bir denge içerisinde işlerdi. İngiliz şiiri ise buna bir istisna oluşturmazdı; burada Jefferson’ın güzellik anlayışı pek ayağını yere basmazdı; bunun sonucu olarak ise, en sevdiği İngilizce şiirlerden oluşan repertuarı nahoş ve yavandı. Kendisinin orijinal İngilizce koşuğuyla yaptığı birkaç deneme de yine aynı şekildeydi. Bütün hayatı boyunca zaman zaman çeşitli şiirleri taklit etti. Müzik için kullanılan şiirlerde ise, Jefferson’ın seçimi elbette ki geniş çapta besteden etkilenirdi; ne var ki diğerleri sağlam ve titiz bir şiir zevki yansıtmazdı. Bununla birlikte Jefferson 1813 yılında John Adams’a, Tate ile Brady’nin yaptıkları metrik Mezmur çevirilerinin şiirsellikten uzak olmaları üzerine uzun bir eleştiri yazdı. Jefferson’ın en iyi İngilizce versiyon saydığı Mezmur çevirisi, yani “Liverpool’lu Octagonian muhalifleri” çevirisi bile kötü bir çeviriydi, “bu çeviri üzerinde hiçbir şiirsel deha ışığı kullanılmamıştı” Kendileri içerisinde bu eleştiriler büyük miktarda bir muhakeme içermeye-

mektedirler -neredeyse herkes bu eleştirileri yapabilir-, ne var ki bağlamlarına bakıldığında, bu eleştiriler muhtemelen bir anlam taşırlar. Bunlar, Adams'ın Kleanthes'in Jüpiter'e yazdığı bir ilahiye yapmış olduğu övgüler üzerine rasgele sözlerdi. Jefferson bu ilahinin yüksek şiirsel niteliğini kabul ediyordu; fakat Mezmur Yazarı'nın, "her dilin ve her dönemin ilahicilerinden daha üstün olması gerektiğini," ve bu üstünlüğün, yavan ve ağır bir çeviri vasıtasıyla kavrandığı zaman dahi âşıkard olduğunu düşünüyordu.

Edebi tarz Jefferson'ın ilgisini çekmesine rağmen, aynı şey dilde aşırı titizlik için geçerli değildi. Edward Everett'e şöyle diyecekti: "Sözdizimin inceliklerini, ses ahengi ve söyleyiş kuvveti için seve seve feda ederim." Bu suretle Jefferson, dilde aşırı titizlikten ne kadar uzaksa, yazma tarzına ilişkin faydacı teoriden ya da el arabası teorisinden de o kadar uzaktı. Kişinin göz için olduğu kadar kulak için de yazması gerektiğini bilecek kadar müzisyenliği vardı. "Tacitus'un, Sallust'un, Livy'nin bütün eksiltili ve mecazi anlatımlarını atarsak, bu sanatçıların özlü ve kısa deyişlerinin bütün zarafeti ve kuvveti de ortadan kalkar." Jefferson'ın sözcüklerin gücüne ilişkin kuvvetli bir anlayışı vardı ve bu gücün büyük bir kısmının kesinlikte yattığını hissediyordu. "Anlamları açıklanmışsa eğer, sözcükler hakkında titizlenmiyorum." Bu yüzden daima, "mantıklı olan yeni kelimelerin desteklenmesinden yanaydı," zira "bir dil asla çok zengin olamazdı." Ne var ki, yeni sözcüklere izin verilebilirse de, kişinin İngiliz dilinin muazzam kaynaklarına olan saygısına ve bunları yetiştirdiği yerin kurallarına göre kullanmakta sahip olduğu ölçülemez ayrıcalığa müdahale edilmemeliydi. Yaşamının son yılında şöyle yazacaktı: "İngiltere'deki mevcut lehçelerin yayımlanması faaliyetinin devam etmesi çok istenen bir şeydir. Bu faaliyet bize dilimizi bütün çeşitliliğiyle geri kazandıracaktır. Eski lehçelerimizin bütün zenginliklerini, mevcut dile katacaktır. Bölge sözlüklerine göz atarak ve ses ve duygu bakımından şu anda kullandığımız sözcüklerden aşağı kalır yanı olmayan eski sözcükleri gözlemleyerek, böyle bir söz hazinesinin nasıl olacağını kafamızda canlandırabiliriz."

Jefferson oldukça erken bir dönemde, Amerika’da İngilizcenin değişik bir biçiminin gelişeceğini tahmin etmiş ve böyle bir gelişimin sağlıklı bir değişme olacağı varsayımını savunan Edinburgh Reviewers’a itiraz etmişti. Bu konudaki gözlemlerinde Jefferson, yaşayan bir dilin gelişimi ile yozlaşması arasında yapılacak ayrımı açıkça ortaya koyacaktı. “Çeşit çeşit iklimleri, ürünleri, sanatları olan bu kadar büyük bir ülke üzerine yayılmış ve böylesine hızla büyümekte olan bir nüfus, eski ya da yeni bütün fikirlerini ifade edebilmek için dilini genişletmek zorundadır... Peki acaba bu, İngiliz dilini bozacak mı yoksa zenginleştirecek mi?... Atinalılar, Dor, İon ve Aeol lehçesini ya da diğer lehçeleri, Atina Yunancasını çirkinleştiren ya da güzelleştiren lehçeler olarak mı gördüler? Herodot, Pindar, Theocritus, Safo ve Alcaeus’u Grek yazarlar olarak inkâr mı ettiler? Hayır! Tam tersine onlar lehçe çeşitliliğinin -ki şiirsel serbestlik sayesinde bu çeşitlenme devam ediyor- dillerinin bir zenginliği olduğunu ve Yunanlı Homer’i şairlerin birincisi yaptığını biliyorlardı. O Homeros ki, aynı derecede esnek ve verimli bir dil konuşulana dek hep öyle kalacaktır.”

III

Mr. Jefferson, üniversitede ders seçmekte olan genç bir akrobasına bir keresinde şöyle yazmıştı: “Bence ahlak felsefesi üzerine derslere katılmak zaman kaybıdır. Bizi yaratan, eğer ahlaki davranışlarımızı bir bilim konusu yapmış olsaydı, acınası bir beceriksiz olurdu. Bir bilim adamı için, bilim adamı olmayan binlerce insan vardır. Peki onlar sonunda ne olacaktı ki?” İnsanın ahlaki ve dini tabiatı, metafizikçilere pek çok çekici problem sunmaktadır. Ne var ki Mr. Jefferson, en başta bu problemlerin çözülemezliğine ve dahası, biri bu işte başarılı dahi olsa, bu çözümlerin hayatın pratik işleyişiyle pek az ilgili olduğuna dair net bir fikir taşıyordu. Dolayısıyla bunlar hakkındaki spekülasyonları, yapacak başka bir işi olmayanlara bırakmak en iyisiydi. Mr. Jefferson’ın bu konularda -farkında olmadan- Whichcote, Jeremy

Taylor ve Thomas Wilson gibi İngiliz kilise adamlarıyla aynı gelenek içerisinde bulunduğunu görmek oldukça ilginçtir. Kuşkusuz, Jefferson nasıl ki Goethe'yi hiç tanıımıyorsa, bu kişilerle de tanışmıyordu; bununla birlikte onların fikirlerini bağımsız ve güçlü bir şekilde devam ettiriyordu. Jefferson'a göre insanın din ve ahlak anlayışı "gerçekten de bir dereceye kadar aklın iradesine bırakılmıştır; ancak buna gereken alan çok küçüktür, hatta sağduyuyu dediğimiz şeye gereken alandan bile daha küçük." Her şey hesaba katıldığında, insan pratik olmalıydı; işte sözü edilen anlayış da insana kati olarak pratikle ilgili olarak verilmişti. Bishop Wilson'ın keskin bir şekilde söylediği gibi, İncil'in pratik hakikatleri âşıkard olduğu sürece, hiçbir Hıristiyan'ın ışık yokluğundan şikâyet etmesine gerek yoktu. Akıl yoluyla bir sistem inşa etmenin en kötü yanı, pratikle çatışma eğiliminde olmasıydı; bu sistemlerin öğretileri cansızdı. Mr. Jefferson, Whichcote'un "havadan ve boş işler üzerine pek çok bilgin gelip geçmiştir; hiçlikler üzerine kavga etmişler, hiç olmayan *ve işlemeyen* şeyler hakkında uşalaşmışlardır," şeklindeki sözlerine tümüyle katılıyordu. Dahası, spekülâtif bir sisteme rıza göstermek çok kolaydı; oysa kişinin kendine özgü davranış anlayışına pratik bir itaat göstermesi aşırı derecede zordu –χαλεπον, demişti Pittacus, χαλεπον εσδλον εμμεναι* –bu yüzden eğilim, birini diğerrinin yerine geçirmek yönündeydi. İngiltere Kilisesi tarafından sömürge Virginia'sına telkin edilen hoşgörüsüzlüğün canavarca sistematik hale getirilmesi faaliyetlerine karşı mücadele ederken, Jefferson bunun acı bir örneğini yaşamıştı. 1776 yılında şöyle demişti: "Hıristiyanlar başkalarına eziyet etmek bakımından şu ana kadar yaşamış bütün insanlardan neden daha öndedirler? Bunun nedeni dinlerine mi dayanmaktadır? Hayır, dinleri bunun tam tersidir. Asıl neden, farklı görüşte olanlara *hoşgörü* göstermeyi reddetmiş olmalarıdır" –hoşgörü ki, ahlaki ve dini pratiğin özüdür. Jefferson'ın bu sözlerinde Jeremy Taylor'ın şu ısrarının yankısı duyulmaktadır: "Ruhülkudüs'ün bizden istediğı; fikirlerin özdeşliğini değil ruhların birliğini huzur bağı içerisinde muhafaza etmektir."

---

* Yun. İyi olmaya devam etmek zordur. Çev.

Mr. Jefferson'ın metafizik sistem inşasına ve bunun sonucu olan ayrılıkçılığa duyduğu nefret o kadar güçlüydü ki, bu konuya herhangi bir şekilde temas etmekten özenle kaçınırdı. 1815 yılında şöyle yazacaktı: “Yalnızca din üzerine hiçbir şey yazmamakla kalmıyor, bu konu hakkında da çok nadir konuşuyorum; eğer makul bir mecliste bulunmuyorsam, onu da yapmıyorum.” Dönemin Dwight'ları, Smith'leri ve Mason'larıyla olan deneyimi, resmi Hristiyanlık örgütlenmesinin meydana getirdiği dinsel karaktere ilişkin olarak Jefferson'a kâfi gelmişti; bu nedenle 1819 yılında Dr. Ezra Stiles'a “bildiğim kadarıyla ben kendime ait bir mezhebe üyeyim,” demekle yetinecekti. Jefferson'a göre her insan kendi “yargı ya da ilkelerinden ötürü yalnızca Tanrı'ya karşı sorumluydu”; başka insanlar için, İsa tarafından çizilmiş çizginin içerisinde kalmak ve insanları yaptıklarıyla değerlendirmek oldukça yeterliydi. “Eğer bir hayat topluma karşı dürüst ve saygılı olmuşsa; bu hayatı düzenleyen din, kötü bir din olamaz,” çıkarımı doğrudu ve bundan daha yoğun bir araştırma girişimi de kabul edilemezdi. Dinin en kötü tarafı, üzerindeki çekişmelerdi. Bu nedenle Jefferson şöyle diyecekti: “Bizi hiziplere bölen masum sorunlar üzerinde herhangi bir fikir açıklamasında bulunarak diğer insanların rahatını bozmaktan uzak duruyorum. Bu benim ilkemdir.” Jefferson bu sözüyle bir kez daha, Whichcote'un “yapılacak hiçbir şey, din adına yanlış yapılmış şeylerden; yani aslında din alehine olan ve dini savunmak adına asla yapılmaması gereken şeylerden daha kötü olamaz,” şeklindeki zekice görüşünü paylaşmış oluyordu.

Özellikle teleoloji alanında Mr. Jefferson, spekülatif yorumların boşunallığının ve bozukluğunun son derece farkındaydı. İnsanın nihai kaderine ilişkin inançları hakkında nadir konuşurdu. Yalnızca yakın muhataplarına söylediği pek az şey ise, Augustine sonrası Hristiyanlık'tan ziyade, Marcus Aurelius'un dingin ve derin düşüncesine daha benzer bir yapıdaydı. 1817 yılında Mrs. John Adams'a söylediği şu cümlelerde geçen *tutkusuz* sözcüğü belirtilmeye değerdir: “Belki de gelecekteki mutluluğun unsurlarından biri, burada yaşanmakta olanların sabit ve tutkusuz bir manzarası olacaktır.” Jefferson bundan bir yıl sonra da John

Adams’a yakında “bির izleyici” olacaklarını ve *sub specie aeternitatis**, “belki de kendi tahminlerimizin yanlışlığına ve hatta burada zamanımızı doldurup çalkalayan çabaların anlamsızlığına gülebileceklerini” söyleyecekti. Adams’lara ya da Edward Rutledge’a veyahut 1776 yılında orta şekerli bir bağımsızlık istiyor almasına karşın, Bağımsızlık Bildirgesi’ne imza atmaya gönüllü elvermeyen ihtiyar ve vicdan sahibi John Dickinson’a karşı bu sözleri söyleme riskine girilebilirdi. Ancak ruh göçüne dair bir teoriyle vaktini harcamakta olan Saygıdeğer Papaz Isaac Story başka bir hikâyeydi. “Sizin sunduğunuz hipotez üzerine bir beyanda bulunmak bana göre değil... Gençlik yıllarımdayken, o saklı ülkenin kavranmasına ilişkin vaatlerde bulunan spekülasyonlara düşkündüm; ne var ki bu spekülasyonların benim cehaletimi azaltmadığını uzun uzadıya gözlemledikten sonra, uzun yıllardan beridir onlar hakkında okumalar yapmayı ya da düşünmeyi bıraktım ve kafamı, cömert bir Yaratıcı’nın -ne kadar çok kullanmak zorunda kalacağımızı bilerek- bizler için bu kadar yumuşak kıldığı o cehalet yastığına tekrar yasladım. İyi tutkuları yeşertip, kötü tutkuları kontrol altına almak suretiyle; hakkında pek az şey bilebildiğim bir varlık hali içerisindeki bir mirasa layık olmaya çalışmanın ve gelecek için, geçmişte bize karşı çok iyi davranmış olan Tanrı’ya güvenmenin daha iyi olacağına karar verdim.”

Mr. Jefferson eski ve yeni bütün ahlak ve din felsefesi sistemlerini ilgi çekici bir tarafsızlıkla incelemiştir. Epikür’ün özgün öğretileri hakkındaki düşüncesi şu şekildeydi: “Bu öğretiler Yunan ve Roma’nın bize bıraktığı ahlak felsefesindeki rasyonel olan her şeyi içermektedir.” Eski diplomat meslektaşısı William Short için bu öğretilerin mükemmel bir özetini çıkartarak, “Cicero’nun bir suç ortağı olarak aralarına katıldığını görmekten keder duyduğumuz” talebe ve yorumcuların ellerinde Epikür’ün karmaşılaştırılmış olduğundan yakınacaktı. Ne var ki, karmaşılaştırılması ile alçaltılması arasında bir kez daha enerjik bir şekilde ayrıma giderek, kendisini en çok Hristiyanlık sisteminde rahat hissediyordu.

---

* Lat. Ebedi bir noktadan baktığımızda. Çev.

Şöyle diyecekti: “İnsana, dört İncil’deki ahlak sisteminden daha saf ve yüce bir ahlak sistemi verilmemiştir.” Jefferson’ın, yaşlılık yıllarını dört İncil arasında bir ahenk yaratmakla geçiren devrimci yurttaşı Charles Thomson, ona kendi kitabının bir kopyasını gönderecekti. Daha sonra ortaya çıktı ki; Mr. Jefferson, “Hristiyanlık denen bu saf ve yüce sistemi” İncil yazarlarının dahi editoryal yorum ve düzenlemelerinden kurtarmak ve o zamanki şartların etkisinden tümüyle uzak tutmak amacıyla *Verba Christi** adıyla bir kitap derleyerek, Thomson’dan bir ölçüde daha erken davranmıştı. İlk Başkanlık döneminde Thomson’a şöyle yazacaktı: “Benzer malzemelerden yararlanarak, *İsa’nın Felsefesi* diye adlandırdığım minnacık bir kitap hazırlamakla geçiriyorum gecelerimi; bu kitap, İsa’nın öğretilerinin bir listesi şeklinde. Kutsal Kitap’tan pasajlar alıp, onları boş bir defterin sayfaları üzerinde belli bir zaman ve konu sırasına göre düzenliyorum... Eğer daha zamanım olsaydı, küçük kitabıma, başka Yunanca, Latince ve Fransızca pasajları da sütunlar halinde yan yana eklerdim” Jefferson bunu gerçekleştirmek için neredeyse bir anda kendine zaman buldu; öyle gözüküyordu ki, Thomson’ın eserinden çok etkilenmişti. Buna ek olarak, dört pasajı paralel olarak verdiği ve daha sonra *İsa’nın Ahlakı* diye adlandırdığı başka bir kitap daha derleyecekti.”

IV

Anayasa konvansiyonu zamanında ya da daha bile önce, “zengin ve soylu kimselerin”, hareket etme kabiliyetindeki, örgütlenme gücündeki ve zenginlikteki üstünlükleri sayesinde, yeni Amerikan toplumunun kurumsal seslerinin idaresini kolayca devralıp onlara kendi istediklerini söyletecekleri ve bunu, hızla gelişen bir baskı ve yanlış beyan tekniğinin takip edeceği besbelliydi. “Bütün konseyler, projeler ve tartışmalar kongre tarafından kapalı kapılar ardında yürütüldüğü ve -bilindiği kadarıyla- hiçbir kong-

---

* Lat. İsa’nın Sözleri. Çev.

re üyesi bunları kayıt altına almadığı için,” bariz gerçekleri konu edinen basit kronolojiler dışında, devrim tarihi hakkında hiçbir kitabın yazılmamış olması, Mr. Jefferson için büyük bir üzüntü kaynağıydı. Örneğin, Harper ve Otis gibi kimseler tarafından ve -Washington üzerine biyografisinde- John Marshall tarafından devrim sonrası siyasi tarihi üzerine yazılanlar, Jefferson’a göre, yalnızca, varsayılabilecek şeyler hakkındaydı; ilk ikisi partilerini suçsuz gibi göstermeye ilişkin birer çaba, sonuncusu da sadece seçimi kazanma hırsıyla tasarlanmış bir “parti münakaşası”ydı. Bu nedenle Jefferson şunları söyleyecekti: “Kendi gözlerinin önünde yaşanmış olan şeyler dışında aslında hiçbir şey bilmediği halde, insanı, yaşanmakta olanlar hakkında bir şeyler bildiği inancı içerisinde bırakan şey, hayatı boyunca beyninin masallarla doldurulmuş olmasıdır.” Jefferson bu yüzden, “yelpaze boyacısı biyografi yazarları” dediği kişilere karşı hiç mi hiç saygı duymuyordu. Patrick Henry’nin biyografisini yazan Wiliam Wirt’e soğukça şöyle yazacaktı: “Hiç kuşku yok ki siz gayretle *de mortuum nil nisi bonum** kuralını uygulamışsınız. Bu... methiye ile biyografi arasındaki ayrımı oluşturmaktadır.”

Bununla birlikte Jefferson, uzun bir geleceğin böyle kimselere ait olduğunun farkındaydı. Birleşik Devletler’in politik ekonomi sistemini ayakta tutmak için, uzun süreli ve dikkatli bir şekilde halkın beyninin yıkanacağını, popüler imgelem üzerinde sorgusuz bir mit ve efsane hakimiyeti kurulacağını tahmin edebilmişti. “Bizler gelecekteki itibarımız konusunda aşırı kayıtsız kaldık, oysa ki tory’ler bizi kötü göstermek için gereken her şeyi yapacaklardır. Bizi makam için mücadele eden bir kimse olarak tarif eden beş ciltlik iftira kitabı [Marshall’ın yazdığı Washington biyografisi] dışında... Hamilton’ın yaşamöyküsü de, rahibin memnuniyetsizliğine en aşırı federalizmin gazabını ekleyen bir kimsenin ellerindedir... Ve hiç kuşku yok ki, bizim bilmediğimiz başka hazırlıklar da sürüp gitmektedir. Biz ise, hakikatin ortaya çıkması için yine hakikate güveniyoruz; oysa tarih zıt bir eğilim benimsiyor, ki bu eğilim düzeltilemeyecek kadar kök salabilir.

---

* Lat. Ölülerle ilgili olarak, insan iyi şeyler dışında hiçbir şey söylememeli.

Spekülasyon, tekel ve erken davranma yöntemlerini kullanarak diğerlerinin emeklerini telafisizce kendine mal etmek ve böylece zenginleşmek adına Amerika'nın 'fırsatlar ülkesi' olarak cezbediciliği ve devlet yağmasının bütünleştirici gücü -bütün bunlar günümüz tarihini kendi 'zıt eğilimi' içerisinde güçlendirmektedir." Dahası bunlar, ülkenin bütün kurumsal yaşamını, okul ve üniversiteleri, kürsü ve meydanları, bütün toplumsal örgütlenme biçimlerini ve Mr. Jefferson'ın "yamyam gazeteler" dediği gazeteleri yönlendirecekti. Evet doğrudur, kişi yeterince güvendiği takdirde seneler asla adaletsizlik etmez ona -insanın kendini koruma içgüdüğü buna hizmet eder- ne var ki senelerin adaletini beklerken, kişinin yapabileceği başka pek az şey vardır.

V

Bununla birlikte, ne kadar az olursa olsun, bir şeylerin yapılması gerekir. Doğanın yüce ve değişmez periyodikliğiyle işbirliği ederek, Homeros ve Sofokles'i, Tacitus ve Pindar'ı kendine dost edinerek ve John Adams, Humboldt, Ticknor, Wistor, Cooper ve Dupont de Nemours'la olan yazışmalarında kültürden bahsederek Monticello'nun keyifli sosyal hayatı içerisinde gününü gün etmek Jefferson için çok zevkliydi. Kamusal meselelerin tarafsız, sorumsuz ve tesadüfi bir gözlemcisi olmanın lüksünü çıkarmak harikaydı...

*Turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem**

Jefferson, Madison'ın mücadelelerini uzaktan izliyor ve kendi güvenli yerinden ona bazen öğütler veriyordu. Bunlar onun hakkıydı; "çünkü *quadragena stipendia*'sını tamamlamıştı ve artık izin yapmaya hakkı vardı." Jefferson ayrıca şöyle diyecekti:

---

* Lat. Suyu bulanıklaştıran rüzgârların içinden durgun denizi/Kendi toprağının içinden başkasının büyük emeklerini gözlemek. Çev.

“Şunu bilmeliyiz ki; yaşlıların en önemli ödevi, ne zaman yoldan çekileceklerini bilmek ve artık kazanamayacakları şerefleri, yerine getiremeyecekleri görevleri gençlere bırakmaktır.” 1812 yılındaki seçimlerde bir kez daha Başkanlığa aday olması teklif edildiğinde ve yine aynı yıl içerisinde Madison ondan bir kez daha Dışişleri Bakanlığı’ndaki eski görevine dönmesini istediğinde, Jefferson bu iki daveti de geri çevirdi. Thomas Law’a şöyle yazacaktı: “İhtiyar bir adamın ülkesine ya da dostlarına sunabileceği tek şey, iyi dilekleridir.” Jefferson’ın yurttaşlarına hiçbir borcu yoktu ve onlardan hiçbir şey istemiyordu. Şundan oldukça emin olunabilirdi ki; Birleşik Devletler’e bu kadar özveriyle hizmet etmiş bir başka insan daha yoktu. Jefferson Count Deodati’ye 1807 yılında şöyle yazacaktı: “Kamusal hizmetim sırasında kişisel servetime hiçbir şey eklememiş ve tertemiz ellerle emekli olmuş olmanın yüksek tesellisine sahibim.”

Ne var ki insan bu kadar zor kazanılmış bir rahatlığın zevkleriyle meşgul olup emekliliğinin tadını çıkarıyor olsa da, kendi azalan hareketliliğine kamu yararı için bir istikamet vermediği takdirde pek tatmin olamaz. İyi dilekler yeterli değildir. Yaşlı bir adam için bile, hatta son saatinde bile, “*es ist nich genug zu wissen,*” demektedir Jefferson’un büyük Alman çağdaşı Goethe, “*man muss auch anwende; es ist nich genug zu wollen, man muss auch thun.*”” Dahası, yaşın getirdiği olgunluk insanın hareketlerinin yönetim ve ekonomisini öyle geliştirir ve istikametini öyle berraklaştırıp aydınlatır ki, pek az enerjisi ve ömrü kalan yaşlı bir insan, gençlikte yapılabilecek olandan çok daha değerli ve kalıcı bir iş başarmalıdır. “*Wenn man alt ist,*” demiştir bir kez daha Goethe, “*muss man mehr thun als da man jun war.*””

İşte Mr. Jefferson’ın da halen güvenle ve etkin bir şekilde destekleyebileceğini düşündüğü iki kamusal önlem bulunuyordu. Bu önlemlerden biri, Virginia’nın ilçelerini kasaba ve semtlere ayırmak yoluyla merkezileşmeye direnip yerel özerklik ilkesini yaymaya yönelikti. “Bu kasaba ve semtler saf ve temel birer

---

* Alm. Bilmek yeterli değildir. Çev.

**Alm. Uygulamak gerekir; istemek yeterli değildir yapmak gerekir. Çev.

***Alm. İnsan yaşlandığında, gençliğindekinden daha fazla iş yapmalı.

cumhuriyet olacaktır. Bir araya geldiklerinde ise toplamaları eyaleti oluşturacak; yakından ve günü gününe takip edilecek semt işlerine ilişkin olarak da bütünün içerisinde gerçek bir demokrasi çıkaracaktır.” Daha büyük siyasal birimlerin ister istemez temsili bir şekilde yürütülen işlemleri “yozlaşmış kötülüğe saptığı takdirde ise”; semt sistemi, insanları düzenli olarak örgütlenmiş bir güç şeklinde tanzim edecek ve “sadakatsiz temsilcilerinin hırsızlıklarını düzen ve huzur içerisinde yok edecekleri” mekanizmayı oluşturacaktır. Ne var ki, ülkenin gidişatı göz önüne alındığında, bundan muhtemelen pek sonuç alınamazdı. “Birleşme seline karşı koyulabileceğinden pek az umudum var.” Ama insan yine de durmadan deneyebilirdi; en azından bir eyalette bu sistemin yürürlüğe sokulabilmesi ve Virginia’nın, bu sisteme sahip olup da meyvelerini boşa çıkarmakta olan New England’a güzel bir örnek oluşturması imkân dahilindeydi.

Mr. Jefferson’ın ilgilendiği ikinci önlem ise, “her insanın, özgürlüğünü neyin tehlikeye atıp neyin koruduğuna dair kendi adına karar verebilmesini sağlamak için genel eğitimi tesis etmektir” Jefferson bu özlemleri eski bir aşkına geri dönüyordu. 1797 yılında Virginia Yasaları’nı düzeltmekle meşgulken, bir devlet okulları sistemi için dikkate değer bir tasarı hazırlamıştı. Terimin kaba anlamıyla -yani ayırım yapmayan herhangi bir şeyin demokratik olarak adlandırılabilmesi anlamıyla- bu, demokratik bir sistem olmaktan uzaktı. Jefferson’ın, kamusal eğitim harcamalarının sınırlandırılmasına ilişkin görüşü, aynı dönemde ortaya koyduğu sınırlı oy hakkı görüşü kadar açıktı. Tıpkı çağdaşı Iron Dükü gibi, Jefferson da insanın eğitiminin yeteneklerine fazla gelebileceğini biliyordu. Hazırladığı tasarı, ilçelerdeki her bir kasabanın, okuma, yazma ve genel aritmetik eğitimi için herkese açık bulunan bir okulu olmasını öngörüyordu. Her yıl, “okul içerisinde en akıllı erkek öğrenci -görünüşe bakılırsa kızlar hesaba katılmıyordu- seçilecek ve eyalete uygun biçimde dağıtılmış olan yirmi gramer okulundan bir tanesine gönderilecekti. İlkokulların *elitleri* ise gramer okullarına bir ya da iki yıllığına devam ettirilecek ve “*aralarındaki en akıllı öğrenci*” hariç -ki eğitimi altı yıl sürecekti- hepsi okuldan alınacaktı. “Böylece,” diyordu Mr. Jefferson, “her yıl en akıllı öğrenciler arasından yirmi

tanesi çöplükten ayıklanacaktır.” Altı yıllık eğitim sonunda, bu yirmi öğrencinin en iyi on tanesi William-Mary College’e gönderilecek; geri kalanlar da kendi hallerine bırakılacaktı. Kendi eğitim giderlerini karşılayan öğrenciler ise okullardan istedikleri gibi yararlanabilirdi: bu seçmeci sistem, bedava eğitim için Eyalet’in sorumluluğunun neleri kapsaması ve bunun için hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği hakkında Mr. Jefferson’ın ne düşündüğünü gösteriyordu yalnızca.

Bütün hayatı boyunca Mr. Jefferson sürekli şunu iddia etti: “İktidarın tiranlığa dönüşmesini önlemenin en etkili yolu, insanların beyinlerini olabildiğince aydınlatmaktan geçer.” Hiç kuşku yoktu ki; “eğer bir ulus hem cahil hem özgür olmayı bekliyorsa... asla olmamış ve olmayacak bir şeyi bekliyordur.” Ne var ki Jefferson, saf okumuşluğun da ne kadar kolay saptırılacağından ve bu suretle, okumuş bir insanın okumamış bir insandan çok daha cahil olabileceğinden -sapkın okumuşlardan oluşan bir toplumun gerçekte, karşı durulamayacak derecede akılsız olduğundan hiç şüphe etmiyordu. Eğitimle ilgili fikirleri mekanikti ve bunlar üzerinde mekanik olarak ısrar ediyordu; bu nedenle belki de, kendisini izleyen yüzyılda Amerika’da hüküm süren ve vahim sonuçları olan ‘eğitime aşırı güven’ yaklaşımından o da herhangi bir başkası kadar sorumluydu. Jefferson’ın eğitime olan güveninin abartısını, Chevalier de Qous’a 1814 yılında yazdığı mektubunda görebiliriz. Bu mektupta Jefferson yeni İspanya Anayasası’nın hazırlıklarından dolayı bu şahsı kutluyordu. Söz konusu anayasa, aradan belli süre geçtikten sonra, okuma yazma bilmeyenleri vatandaşlıktan çıkarmayı hükme bağlıyordu. Şöyle yazmıştı Jefferson: “İyi olan her şeyi geliştirmek ve mevcut anayasadaki kusurlu olan her şeyi düzeltmek adına bereketli bir tohum atıyorsunuz. Bu size aydınlanmış bir ulus kazandıracak ve ayrıca yönetimin aristokratik ruhunu zincirleyip kontrol altına alacak enerjik bir kamuoyu sağlayacaktır!”

VI

Altıncı yıllık mesajında Mr. Jefferson ulusal bir üniversitenin kurulmasını teklif etti. Bütün ülkedeki elit kesimler, halk eğitime yönelik kendi seçmeci yöntemi uyarınca, bu üniversiteye devam edebilecekti. Jefferson -tam anlamıyla tavsiye etmese de- bu kurumun, gelirini arazi tahsisatlarından sağlaması gerektiğini ileri sürüyordu. Eğer kongre bu seçenekte karar kılarsa, “söz konusu üniversiteye gerekli geliri üretmek adına ilk sırada yer alacak arazileri bahşetmek, yine kendi yetkisi dahilindeydi”. Jefferson’a göre araziler -ekonomik bir anlamda- yok olması imkânsız olan yegâne yatırımlardı ve arazi değerlerinden gelecek gelirlere her türlü kötü durum altında güvenilebilirdi. “Bu kuruluş savaştan bağımsız olmanın avantajına sahip olacaktır. Savaş ki, başka gelişmelere tahsis edilmiş kaynakları kendi gereklilikleri için talep ederek, bu gelişmeleri askıya alabilir.” Ne var ki, bu projeden hiçbir sonuç çıkmadı. Halkın desteğini hiçbir şekilde kazanamadı; “insanlar genelde eğitimden çok kanalları ve yolları önemsiyorlar” Kamuoyu bu konu üzerinde fazla ısrarlı olmayınca, kongre de pek istekli davranmadı. John Bright’ın İngiliz Parlamentosu’yla ilgili olarak söyledikleri, genelde bütün yasama meclisleri için geçerlidir: “Meclisler bazı zamanlar iyi şeyler yaparlar, ancak hiçbir zaman bir şey olduğu için onu yapmazlar.” Jefferson da bunun farkındaydı: “Halk meclislerindeki kırk yıllık deneyimim bana göstermiştir ki, attığınız her adım için onlara zaman vermelisiniz.” Bu nedenle Jefferson ne konuyla ilgili kongreye baskı yaptı, ne de bunu bir popüler ajitasyon meselesi yaptı. Joel Barlow’a şöyle diyecekti: “Yeni fikirlerin halkın beyininde gelişmesi için salyangoz adımlı bir yürüyüş söz konusudur. Buna razı olmalıyız... Çünkü fazla sıkıştırıldıklarında, yürümeyi bırakırlar.”

Ancak insan daima “güzel bir örnek oluşturabilmelidir” - gerçekten de insanlar, üzerlerinde baskı kurulmaktan ziyade, kendilerine iyi bir örnek gösterildiği zaman daha etkin bir şekilde harekete geçirilebilirler. Dolayısıyla, eğer bütün ulus henüz bir üniversite kurmaya hazır değilse, Virginia olabilirdi; böylece

başkanlıktan emekli olduktan hemen sonra Jefferson, bir Eyalet Üniversitesi'nin proje hazırlıklarına başladı. Şöyle diyecekti: "Bu amaç için kendimi son kez halkın görüşlerini etkilemeye adayacağım." William-Mary College, hiçbir yeniden örgütlenme ve yenileşme biçimi altında gerekliliklere cevap veremezdi. Bu eğitim kurumu, "sefil bir yapılanmanın kendisini mahkûm ettiği sefil yaşamı daha da uzatıyordu yalnızca" -diğer bir deyişle, William-Mary College'in İngiliz kilisesinin bir parçası olması, diğer mezheplerin yatışması imkânsız kıskançlıklarını üzerine çekiyordu. Artık olduğu gibi bırakılmalıydı; sınır bölgesinin deniz kıyısından üç mil kadar daha uzaklaşmış ve bunun sonucunda nüfus merkezinin kaymış olması, yeni bir üniversiteyi gerekli kılıyordu. Bu yeni üniversite, "eski üniversitenin mülk ve işlevlerine müdahale etmeyecek, üniversiteye yakın olanların yararı için bunlara zarar vermeyecekti." Bir kez daha, Devilsburg'la ilgili kendi kişisel anıları Mr. Jefferson'a bu kentin "ülkenin güney kesimlerine benzer şekilde, aksi hastalıklara karşı korumasız olmak gibi garip bir konumda olduğunu," hatırlattı. Dolayısıyla bu gariplik "ülkenin o kesimleri nasıl kendi yaşayanlarınca terk ediliyorsa, buranın da imkânı olanlarca yavaş yavaş terk edilmesinden," doğuyordu

Genel olarak, Jefferson'ın yeni bir üniversite kurma projesi, beklenebileceğinden çok daha iyi gitti. Virginia Meclisi bu proje üzerinde başta dikkat ve ihtiyatla düşündü, fakat üniversite için yapılan özel bir bağışın gücü sayesinde projeyi onayladı ve desteklenmesi için yılda on beş bin dolarlık bir başlangıç tahsisatı ayırdı. Mr. Jefferson kendisinin bu yeni kurumla olan ilişkisini tarif ederken, isabetli sözcükler seçecekti; o "Virginia Üniversitesi'nin babası"ydı. Bu üniversitenin mimarıydı; onun yapımına nezaret edecek, örgütlenme ve eğitim biçiminin çizgilerini çizecek ve kadrosunu oluşturacaktı. Bu hazırlık çalışmaları altı yıl sürdü ve inşaat maliyeti bütün tahmin ve beklentileri aşarak, Mr. Jefferson'ı önce birinci sınıf bir mimar olarak yenilmez bir karaktere bürüdü ve sonra da muazzam miktarda bir memnuniyetsizliğe yol açtı. Başka gerekçeler gösterip projeden hoşnutsuzluğunu bildirenler, bu memnuniyetsizlikten yararlanacaktı.

Üniversite’de çalışan bütün profesörlerin neredeyse hepsi yabancılardan oluşuyordu. Bunun gerekçesi Jefferson tarafından şöyle açıklanacaktı: “Üniversite’nin profesörleri; Atlantik’in her iki yanından bulunabilecek, konularında en iyi kimselerden oluşmalıydı.” Bu objektif görüş, Amerika’yı küçük düşürmekle suçlanacaktı. Dahası, üniversitenin örgütlü Hristiyanlık ile resmi bir bağlantısı yoktu. Ayrıca ilahiyat kürsüsü de bulunmuyordu. Bütün bunlar, Edmund Burke’ün çok doğru bir şekilde “Uyuşmazlığın muhalefeti ve Protestan dininin protestosu” olarak adlandırdığı unsurların göstereceği dinsel nefrete sınırsız vesileler sunuyordu. Bu şekilde, bile bile muhalefete açık bırakılan üniversite, Dr. Cooper’ın bir profesörlük makamına tayiniyle birlikte, mezhepçi Hristiyanlık’ın karşısına yine aynı şekilde, bile bile geçti. Dr. Cooper’ın birinci sınıf yetenekte, saygınlıkta ve karakterde bir insan olduğunu kimse reddedemezdi. Ne var ki Cooper, Kışkırtıcılık Yasası uyarınca kovuşturmaya uğramıştı; Mr. Jefferson, James Madison ve Üniversite Müfettişler Kurulu için yeterli olan yurtseverliği, Dr. Johnson’ın sözleriyle, “bir hergele olarak son sığınağında” hizmet vermesi için yeterli olmamıştı. Kaldı ki, baş-kâfir Dr. Joseph Priestley’in bir arkadaşıydı ve belki de, hatta büyük olasılıkla, teslis doktrinini reddediyor olabilirdi! Bu kadarı fazlaydı. Protestanlığın bütün sert, dik başlı ve akılsız taraftarları derhal savaş baltalarını topraktan çıkardı ve Dr. Cooper’ın peşine düştü. Tayin iptal edilene değin, ‘gerçek imanı’ militanca haklı çıkarmaya uğraşmaktan da asla yorulmayacaklardı.

Mr. Jefferson, cesur ve yaşlı bir İngiliz reformasyoncu olan John Cartwright’a şöyle yazacaktı: “Virginia Üniversitesi’nde bazı yenilikler bulunuyor... Bunlar insan haklarına göre tesis edilecektir.” Fransız filozof Destutt Tracy’ye de şöyle diyecekti: “Benim memleketimde bulunan ve yaşlılık günlerimin hobisi olan bu kurum, insan aklının her konuyu araştırıp açığa vurmaktaki sınırsız özgürlüğü üzerine kurulacaktır.” Bir hukuk profesörünü seçtiği sırada ise Madison’a şunları yazacaktı: “Bu hukuk profesörünün siyasi ilkelerine son derece dikkat etmeliyiz.” Böylece öğrenciler “Blackstone’un dalkavukluk gören Mansfieldizmi”ni değerlendirebileceklerdi. Bütün genç avukatlar Black-

stone'un etkisinde kalarak şimdiden "toryciliğe kaymaya" başlamışlardı. Bu süreçte mantıksal bir muhakeme ya da zihinsel bir karar verme süreci yaşamamışlar ve sadece, kendilerine verilen tavsiyelerin karanlığı altında böyle olmuşlardı. Ama hâlâ kendilerini birer *whig* olarak görüyorlardı; "çünkü artık whigçilik ya da cumhuriyetçiliğin ne anlama geldiğini bilmiyorlardı!"

Dolayısıyla, Virginia Üniversitesi'nin meclis ya da halk için önemli bir proje olmadığına; ödeneklerin bazı zamanlar kesildiğine ve çoğu zaman da çok zor çıktığına şaşırılmamalıydı. Asıl şaşırılınması gereken şey, mevcut olmayan isteklerin tatmin edilmesine ve kimsenin ilgi duymadığı amaçların gerçekleştirilmesine bu kadar açıkça adanmış olan bu üniversitenin, kendi başına bu kadar başarılı olmuş olmasıydı. Bu yaşlı ve saygıdeğer adamın [Jefferson] üniversiteye olan düşkünlüğü, insan aklının özgürlüğü ile insan hakları üzerine söyledikleri ve verimsiz bir nominalizmle olan meşguliyeti; örnek gösterilmeye uygun ve bir dereceye kadar fazla özenli şeylerdi. Fakat belli ki sonsuza kadar sürdürülemezlerdi. "Üniversite o kadar çok yerel çıkar grubuyla, o kadar çok kişisel görüşle, o kadar çok cehaletle çatışmaya girdi ve ben de onun kurucusu olarak o kadar net bir şekilde gösterildim ki, halkın benim hakkımdaki duygularının büyük oranda değiştiğini görüyorum." Ama gülü seven dikenine katlanmalıydı. Mr. Jefferson seçkin bir insandı, mükemmel bir insandı -eğer size daha uygun gelecekte, muhteşem bir insandı- ama şu gerçek hiç değişmedi: Jefferson daima olanaksız bir sadakatin peşinden gitmişti. Daima hiyerarşinin karşısında, ilk evlat hakkıyla meşruta sahipliğinin karşısında, tekelciliğin karşısında, spekülasyonculuğun karşısında; kısacası, büyük bir fırsatlar ülkesinin gelişiminde girişim ruhunu canlı tutan bütün teşvik edici şeylerin karşısında olmuştu. İşte şimdi, Virginia Üniversitesi'ni örgütlerken, bir anlamda kendi ruhunu ve bu ruhun kabul edilmiş doktrinlere aykırı felsefesini ve girişimlerini kurumsallaştırmayı teklif ediyordu. Gerçekten de, dünyadaki en güzel iradeye ve tasavvur edilebilecek en fazla hoşgörüyü sahipse, insan başka ne yapabilirdi?

Ne var ki Virginia Üniversitesi'nin idamesi hiçbir zaman çok ciddi bir tehdit altına girmede. "Hiç kuşku yok ki, bu üniversi-

te, Delegeler Meclisi'nin -çoğunluğunun olmasa bile- saygıdeğer bir azınlığının benden hoşlanmamasına neden oldu"; ancak öyle olsa bile, Jefferson'a karşı gösterilen memnuniyetsizlik, onun geleneğine sahip olmanın avantajına bir engel oluşturmadi. Bazı gelenekler -hiç takipçileri olmasa bile- olumlu bir izlenim bırakmak adına çok büyük bir güce sahiptir; aslında, bir geleneğin yararlılığının büyük kısmı, takip edilmeye değil, yalnızca sahip olunmaya gereksinim duymasında yatar. Zamanla Virginia Üniversitesi, demodeliğin kıyılarından geçecek ve gelişen ulusal yaşamın akıntısına tekrar dahil olacaktı. Bu dönemde ve hatta daha sonra, Mr. Jefferson'ın geleneği değerli kalacaktı; hatta söz ve tabirleri bile büyük değer taşıyacaktı. Anlam ve yananamları hakkında tam olarak emin olunamasa bile, bu söz ve tabirlerle yapılabilecek çok şey vardı. Homeros'un dediği gibi, "sözcüklerin kapsamı geniştir; sözcükler şu ya da bu yola meyledebilir."

Virginia Üniversitesi'nin ilk Yunanca ve Latince profesörü, George Long adında çok genç bir İngiliz'di. Kısa bir süre hizmet verdi ve daha sonra, benzer bir görev almak için kendi ülkesine döndü. Mr. Long'un ileriki yaşlarında Marcus Aurelius'un *Düşünceler* adlı kitabını muhtemelen eksiksizce İngilizce'ye çevirmiş olmasında, belki bir miktar anlam vardı, belki de bu sadece bir tesadüften ibaretti; ama her halükârda söz konusu çeviri eşsiz ve isabetli bir uygunluk içerisindeydi. Yunanca bilmeyip de insanlık tarihinin en üstün karakteri hakkında tatmin edici bir fikir edinmiş olanlar, uzun yıllardan beri bu fikirlerine Mr. Long'un sayesinde ulaşmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KARARMA

I

Mr. Jefferson başkanlık görevinden ayrıldığında yaklaşık olarak yirmi bin dolarlık bir borç içerisindeydi. Kendi çıkardığı Ambargo Yasası, bütün kırsal üreticilere olduğu gibi kendisine de çok büyük bir zarar vermişti. Ayrıca, kendi borcuna ek olarak, başkalarının belirli borçlarını da kendi üzerine almıştı. Bu kişiler; bunalıma girip hareketliğini kaybeden damadı ile yine en az kendisi kadar talihsiz olan bir arkadaşıydı. Normal piyasada Jefferson'ın malvarlığı muhtemelen iki yüz bin dolarlık bir toplama ulaşabilirdi; bu toplam, herhangi bir makul beklenti itibariyle, borçlarının aşırı olmadığını ve ödenebileceğini düşünmesi için yeterliydi. Madison'a şöyle yazacaktı: "Malvarlığımı biraz budasam bütün borçlarımı ödeyebilirim. Bu kaybı hissetmem bile." Ne var ki mecburi olarak satış yapıyorsanız, asla normal bir piyasa bulamazsınız karşınızda. Oysa Jefferson, "ürünler ve fiyatlar birkaç yıl boyunca önemli üreticiler için sabit bir rekabet imkânı yaratmış olsaydı," borçlarını zaman içerisinde gelirleriyle ödeyebileceğine bile inanıyordu. Bunu gerçekleştirebilmesi mümkündü de. Ne var ki 1825 yılıyla birlikte tarımcıların üzerine çok ağır yükler bindi; "birbirini izleyen bereketsiz yıllar, uzun süre aynı kalan düşük fiyatlar, imalat sanayisini desteklemek için sanayinin diğer dalları üzerine konan ağır vergiler... paramızın değerinde meydana gelen vahim dalgalanmalar... uzun süreden

beri tarım kesiminin altını kazmaktaydı”. Bu daha şimdiden eski bir hikâyeydi. Kaldı ki, batının zengin yeni arazileri, Virginia’nın nisbeten fakir, kötü yönetilen ve büyük çapta yorgun düşmüş topraklarına oranla çok daha iyi durumdaydı. Kullanım değerleri bir yana, hükümet bu yeni topraklar ve üzerindeki kaynaklar üzerinde sınırsız bir özel mülkiyet hakkı tanıdığı için, söz konusu topraklar hesap edilemez bir spekülatif değer arz ediyordu. Bu da 1825 yılında eski bir hikâyeydi.

Mr. Jefferson önceden kendi kütüphanesini satmıştı. Birinci Kongre Kütüphanesi 1814 yılında İngilizler tarafından yakıldığına, Jefferson sahip olduğu kitapları, yeni bir koleksiyonun çekirdeğini oluşturmak üzere, kendi fiyatlarıyla kongreye teklif etti. Kongre ise genel olarak bu teklife beklenebileceğinden daha iyi bir tepki verdi. Başta aralarında bir hayli çekişme yaşandı. Mr. Jefferson’ın kitaplarından bazılarının ahlaksız ve ateist nitelikte olduğu söyleniyordu. Kongre üyelerine, Jefferson’ın kütüphanesinde John Locke adlı bir adama ait en az bir ya da belki daha fazla ve de Fransız olduğu düşünülen Rousseau adlı başka bir adama ait kitapların bulunduğu söylenmişti. Bu kitaplar belki belirli bir biçimde, belki de yalnızca genel anlamda yıkıcı olarak kabul ediliyordu -her halükârda bu kitaplar bir şüphe altındaydı ve bunları satın alıp halkın kullanımına açmak kongre için kötü bir örnek oluşturunca. Dahası, Mr. Jefferson’ın kitaplarından birçoğu yabancı dillerde basılmıştı ve bu yüzden kongre üyeleri için herhangi bir yararları yoktu. Ama her nedense halk, kitapların satın alınması lehinde olumlu düşüncelere sahipti; gazeteler de bu işi kuvvetle desteklemekteydiler. İşte en sonunda, Jefferson’ın kütüphanesi yarı fiyatına satın alınabildiği takdirde, bunun en iyi çözüm olacağına ve satışın gerçekleştirilebileceğinde karar kılındı. Böylece kongre bu kütüphaneye yirmi dört bin doların biraz altında bir fiyat biçti ve Mr. Jefferson da teklifi kabul ederek, bu konu hakkında hiçbir zaman konuşmadı. Ayrıca kütüphanesine ilişkin bir kitap kataloğu ve tasnifi hazırlayıp, bunu para almadan kongreye sundu; Jefferson’ın hazırladığı bu tasnif belgesi yetmiş beş yıl boyunca kongre kütüphanesinde resmi kullanımda kaldı.

Bütün bu işlemler 1815 yılında bitirilmişti. Bir sonraki on yıl içerisinde, işler o kadar kötü bir hal aldı ki, 1826 yılında -seksen üçüncü yaşının iki ayı boyunca, ölümüne altı ay kalmışken ve kendine muhtaç insanların sorumluluğu altındayken- Mr. Jefferson evinden atılma ihtimaliyle karşı karşıya geldi. Jefferson yalnızca çeşitli gayri menkullere sahipti ve Virginia'nın her yerinde bu, "borçlar için bir kaynak oluşturabilme özelliğini kaybetmişti" Alıcıların sayısı en iyi ihtimaller düşünülüğünde bile çok azdı ve bu mülkleri satın alabilecek olanlar da, satışın mecburi olduğunu bildikleri için, en düşük fiyat için kendilerini uzakta tutuyorlardı. Bu şartlar altında Jefferson mülklerine adil bir fiyat biçmeye ve bunları bir piyango yoluyla elden çıkarmaya karar verdi. Bu, "geniş çaplı satışlar için devrimden önce sıklıkla başvuru ve bütün eyaletlerde hem toplu hem de tekil satış işlemleri için halen kullanılmakta olan" alışıldık bir uygulamaydı. Ne var ki Virginia Meclisi, çekilişlerin ruhsat ve düzenleme yetkisini kendi üzerine almıştı ve bu da özel bir yasanın çıkarılması için harekete geçmeyi zorunlu kılıyordu. Başka bir alternatif, yapacak başka bir şey yoktu. "Eğer çekilişe benim için izin verilirse, değirmenleri vs. ile sırf sahip olduğum araziler bile bütün borçlarımı ödeyecek ve Monticello ile bir tarlayı bana bırakacaktır. Yok eğer izin verilmezse, buradaki her şeyimi ve belki de Bedford'daki birçok şeyimi satmak zorunda kalacağım. Bu yüzden ailemle birlikte, kafamı sokacak bir kulübemin dahi olmadığı yerlere taşınacağım. Gömüleceğim yer ise, satış adı altında mülklerimin üzerinde yapılacak soygunculuklara bağlı kalacak."

Böylece Jefferson acı verici bir seçenek olan, meclise başvurma yolunu kabul etti. Söylediklerinin uygunluğu hakkında büyük eğilim araştırmaları yapıldı. Piyangolar ahlaksızdı; iskambil kâğıdı ya da zarla oynanan şans oyunlarına benziyorlardı. Ahlak-sızlardı, zira katılanlara bedavadan bir şey sunuyorlardı ve bu da aslında kumar anlamına geliyordu. Kumar ise uygunsuzdu, ama genel anlamda bir uygunsuzluktu bu; diğer bir deyişle -belli istisnalar saklı kalmak üzere- hisse senetleri ya da hükümet bonolarıyla iş yapmaya ve olası bir fiyat artışı için araziye elde tutmaya

benziyordu. Meclisin ise ciddi şüpheleri bulunuyordu; Virginia Eyaleti'nin ahlaki ve dini tavrı piyango konusunda hassastı ve bu tavır da muhtemelen çok sağlamdı. Ne var ki, bu tavrın sağlamlığı ya da çürüklüğü pratikte pek az öneme sahipti; zira çürük bir tavır, oylamalarda kendisini sağlam bir tavır kadar etkin bir şekilde ifade ederdi. Kuşkusuz, Mr. Jefferson için bir şeyler yapılması gerekiyordu. Belki de Jefferson hayatının geri kalanı için hazineden seksen bin dolarlık faizsiz bir borç almayı kabul edebilirdi. Bu ayarlanabilirdi; bu alternatifini teklif edecek kişi Mr. Jefferson'a bu teklifi incelikle sunabilir ve onun ne düşündüğünü görebilirdi.

Ancak bu işe yaramayacaktı. Jefferson şu şekilde karşılık verdi: “Ne olursa olsun, hazineden hiçbir şey istemiyorum.” Şimdiye kadar görev aldığı makamlarda parasını hep tamı tamına almıştı ve kendi adına hiçbir talebe tevessül edemezdi. “Yerine getirdiğim görevler için aldığım ücretler beni hep tatmin eder olmuştur.” Ne var ki Jefferson sahte bir gurur içerisinde değildi. Özel kimseler ona yardımda bulunduklarında, bunu kabul etmekte bir yanlışlık görmedi. Jefferson'ın iflası vatandaşlarının büyük çoğunluğunun yararınaydı ve bunlardan bazıları, “eski bir hizmetkârlarını bir köpek gibi kapı dışarı kalmaktan kurtarmak” için öne çıktıklarında, Jefferson onların “saf ve talep edilmemiş sevgi ikramlarına” karşı ne bir antipati ne de bir tereddüt gösterdi. Ne var ki, vergisini ödemek dışında başka seçeneği olmayan “vergi mükelleflerinden” sökü� alınan devlet parası başka bir meseleydi ve Jefferson öyle bir parayı kabul edemezdi. Jefferson'ın sunduğu piyango teklifinin uzlaştıracı bir emsal oluşturacağından korkmak için Virginia Meclisi'nin bir neden görmesi üzücüydü, fakat Jefferson bundan şikâyet edemezdi; itaat edilecek karar onların kararıydı ve dolayısıyla bu kararı vermek de onlara ait olmalıydı. “Meclis benim onlardan talep ettiğim hoşgörünün gelecek için bir emsal oluşturmasından korku duyuyordu, bense yaptığım hizmetlerin uzunluk ve niteliğinin bu korkuyu engelleyeceğini umut etmiştim. Ne var ki, genelde yararlı olan bir kurala bağlı kalmalarında bir hata görmüyorum. Gerçi bu kural, onların takdir haklarına göre, bazı vakalarda gevşetilebiliyor.”

Mr. Jefferson'ın bütün hayatı boyunca hizmet ettiği çıkar grupları son derece örgütsüz, hareketsiz ve onun için pek fazla şey yapamayacak kadar ihmalkârdı. Onun hakkındaki görüşleri belirsizdi; Jefferson sanki onların kuşağından değildi. Onun az ya da çok kendi taraflarında bulunduğunu belli belirsiz biliyorlardı; ancak bunun ne türden ve ne derece bir yandaşlık olduğunu pek söyleyemiyorlardı. Jefferson daima zengin bir insan olarak kabul edilmişti ve üreticiler -işlerindeki sorunların kendilerine düşünme olanağı verdiği kadarıyla- onu hâlâ zengin bir insan olarak görüyorlardı. Jefferson'ın gerçek durumunu öğrendiklerinde bile, onla ilgilenmediler. Jefferson'ın yardımına koşanlar “zengin ve soylu kimseler” oldu ve bu hiçbir şekilde onların karakterine aykırı değildi. Kendi savunucu ve hizmetkârlarını son derece iyi kollamalarına rağmen, “zengin ve soylu kimseler”, yenik düşmüş ve asla gücünü toparlayamayacak haldeki düşmanlarına sıklıkla cömert davranırlardı. İlginç bir gerçektir bu. Doğru kentleri Mr. Jefferson'ın çok zor bir durumda olduğu haberini aldığı an, New York Belediye Başkanı, kısa sürede eline geçirebildiği ilk birkaç bin doları bir araya getirdi ve bunu, daha fazla para toplayacaklarına dair samimi bir güvenceyle Jefferson'a yolladı. Yalnızca birkaç yıl öncesinde insanların Mr. Jefferson'la sokakta konuşmayı reddettiği ve onunla karşılaşmamak için ara yollara saptığı Philadelphia ise, tıpkı Baltimore ve diğer başka kentlerin yaptığı gibi, benzer bir acil yardım topladı. Dahası tam bu dönemde, Jefferson'ın piyango teklifi kararlı lobicilik faaliyetlerinin ardından en sonunda Meclis tarafından onaylandı; ancak Jefferson'ın gördüğü yardımlar sonucunda, o an için bu onaya hiç gerek kalmadı.

Mr. Jefferson, borçlarının ödendiği ve ailesine Monticello'da daimi bir ev temin edildiği inancıyla ölecekti. Bu nedenle son birkaç haftası son derece mutlu geçti; kendisinin ifade ettiği gibi, memnuniyeti, “yaşamın uzun ve sakın günlerini, bulutsuz bir güneşle kapatıyordu.” Ne var ki kişisel mülklerinin çoğu, borç için altı ayda satıldı, tümünün satılması ise bir yılda tamamlanacaktı. Arazileri ise durgun piyasanın izin vereceği en çabuk şekilde satıldı. Kızı ve ailesi evlerinden çıkarıldılar; bir miktar yardım gör-

dülerse bile, mümkün olan en iyi şekilde geçinmeye çalışarak, fakir ve istikrarsız bir hayat sürdürdüler. Monticello ise, yararsız bir merak ve dahası boş bir hassasiyet nesnesi olarak gelecek nesillere hizmet etmek üzere bir asır boyunca tecrit altında tutuldu. Ne Jefferson o nesilleri tanıyordu, ne de o nesiller Jefferson'ı.

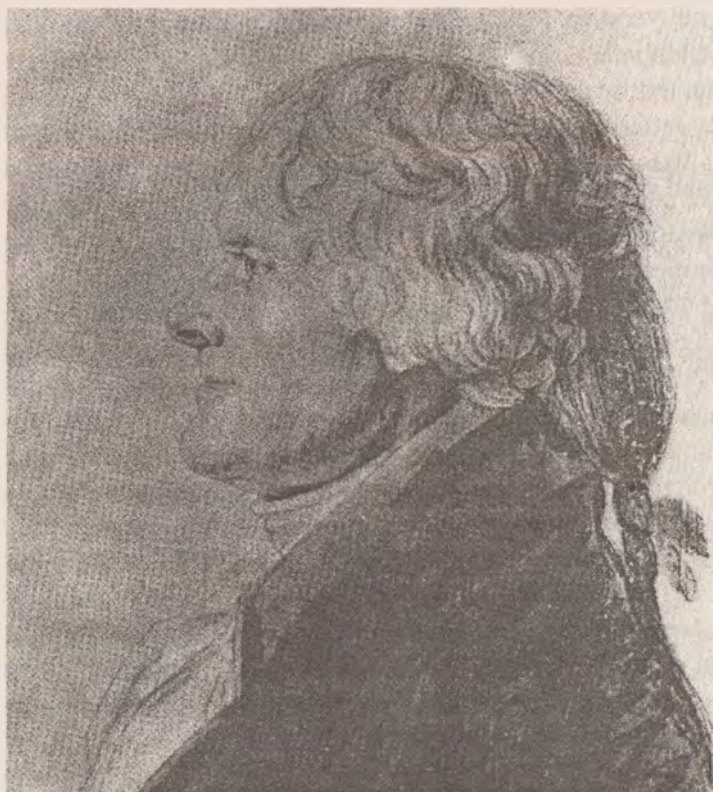
II

Seksen yıl boyunca şaşmaz şekilde insan yaşamının başlıca gerçekleri karşısında -disiplin ve eğitim karşısında, sevgi, ebeveynlik, aile yaşamı, sanat, bilim, arkadaşlık, iş, sosyal ve ortak ilişkiler karşısında- sürdürülen baskın bir biçim ve düzen anlayışı, etkili bir ölçü, ahenk ve denge içgüdüsü; nihai zafelerini ve ispatını, ölümün büyük gerçeğiyle yüzleştğinde, yani Mr. Jefferson'ın Correa'ya söylediği gibi, “yaşayanlarca tecrübe edilmemiş, ölülerce hakkında bilgi verilmemiş o büyük problemle” yüzleştğinde bulur. Geriye dönüp de kendi hayat deneyimine baktığında Jefferson bu deneyimi iyi olarak değerlendiriyordu; yeni baştan yaşanabilecek kadar iyi, ilginç ve hoş bir hayat vardı ardında. -δὶς ἡ τρις τα χαλα. John Adams'a söyleyecekti: “Hayatımın yetmiş ya da yetmiş üç yılını yine en başından yaşamak ister miyim, istemez miyim diye soruyorsun. Ben de bu soruya evet diye cevap veriyorum. Bu dünyanın genel olarak bakıldığında iyi bir dünya olduğu, bir cömertlik prensibi üzerinde inşa edildiği ve bize acıdan çok sevinç verdiği konusunda seninle hemfikirim. Gerçekten de bu soruya hayır cevabını verebilecek kasvetli ve hastalık hastası zihinler, hastalıklı bedenler bulunmaktadır. Bunlar bugünden ve geleceğin umutsuz görüntüsünden iğrenirler. Böylelerine ben şunu söylüyorum: Asla gerçekleşmeyen kötülükler bize ne kadar ıstıraba mal olmuştur! Oysa benim neşeli bir mizacım vardır... Bazen umutlarım boşa çıkar elbet, ama kasvetli kimselerin kötü önsözlerinden daha sık değil.”

Ne var ki, insanın hayatı iyi geçmişse de, her şeyi yeni baştan

yaşamak isteyebilirse de, ayrılık anında hayat, seve seve ve tatmin içerisinde ayrılınması gereken bir şeydi. “Tatmin olduktan sonra ayrıl hayattan,” sözü Marcus Aurelius’un sonuncu büyük nasihatıydı, “zira sana izin veren de tatmin olmuştur.” Ayrılığa ilişkin bu tahminde, ölmenin hiçbir acısı, dehşeti ve çirkinliği bulunmuyordu. Bir ziyafetten dışarı çağrılan bir misafir gibi, kişi kendi yerinden kalkabilir ve o ziyafete katıldığından da, oradan ayrıldığında hoşnut kalmış halde, gönülsüzlük göstermeden mekânı terk edebilirdi. “Bir sonraki karşılaşmamız,” diye yazacaktı Mr. Jefferson Mr. John Adams’a “geçmiş yılların içine döküldüğü ülkede olmalı –o ülke ki, bizim için artık çok uzak değildir. Bu yolculuk için ne altın ne gümüşe, ne de paraya, cekete ve değneğe ihtiyacımız olacak. Hiçbir şey, dünyayı yöneten varlığın esasen cömert olduğunu bundan daha iyi kanıtlamaz. Bizden teker teker sevinç yeteneklerimizi alıyor, hissiyatlarımızı dağılıyor, bizi değirmenindeki atlar gibi aynı dövülmüş çemberin etrafında deveran ettiriyor... ta ki, bu kurşunu tekrardan tatmin olup bitkin düşmüş halde, ondan kendi ayrılık iznimizi isteyene dek. Bir keresinde, hayatında şiir ya da filozoflarla ilgilenme zahmetine hiç girmemiş çok yaşlı bir arkadaşımın, aynı şeyi sade bir ifadeyle belirttiğini duymuştum. Bu arkadaşım, geceleri ayakkabılarıyla çoraplarını çıkarıp sabah olduğunda onları tekrar giymekten bıktığını söylüyordu.”

Mr. Jefferson hayatındaki son mektubunu, Bağımsızlık Bildirgesi’nin on beşinci yıldönümüne katılması için Washington şehrinde gelen davete cevaben yazdı. Ölümle birlikte gelen erdem bu mektubunda Jefferson’a eşi görülmemiş derecede mutluluk verdi. Bu yasa, onun hayatı boyunca kazandığı en büyük zaferdi. Ömrü boyunca hep şunu iddia etmişti: “Allah’ın inayeti sayesinde, ne insanlığın büyük çoğunluğu sırtında semerle doğmuştur, ne de onların sırtlarına meşru şekilde binmeye hazır şanslı bir küçük topluluk ayağında çizme ve mahmuzlarla.” Derken, neredeyse bir anda, Jefferson son hastalığının -ki hastalıktan ziyade bir takatsizlikti bu- hücumuna uğradı. Güçten düştükçe, aklına sık sık yarım yüzyıl önceki olaylar geliyordu artık. Üç temmuz

akşamında yatağında doğruldu, yazı yazıyormuş gibi hareketler yaptı ve Devrim Güvenlik Komitesi hakkında yarı anlaşılır bir-takım sözler söyledi. Ayın dördünü çıkarmak ister gibi bir hali vardı; bu isteğini asla açık açık belirtmedi. Fakat bir iki kere ayın dördü olup olmadığını soruşturdu ve en sonunda olumlu cevap aldığıında, tatmin olmuş gözüktü. Öğleden sonra saat birde, eski arkadaşı ve dostu John Adams'tan yaklaşık beş saat önce, ıstırap çekmeden hayata gözlerini yumdu; bütün hayatı boyunca Jefferson ilk defa onun önüne geçiyor ve bu sefer “ondan kıdemce aşağı” düşmüyordu.

Ölümünden sonra kızı Martha, babasının kendisine iki gün önce vermiş olduğu bir kâğıdı açtı. Bu kâğıtta Jefferson'ın hiçbir zaman söylemediği -asla söylenmeyen- sözler yer alıyordu. Jefferson Martha'nın kendisine olan bağlılığına sevgiyle teşekkür ediyor, ondan ayrılma fikrinin “hayatının son sancısı” olduğunu söylüyor ve onun sevgisini, uzun süre önce kefen giydikten sonra şimdi kendisini beklemekte olan annesiyle küçük kız kardeşine, “o iki meleğe” ileticeğine dair söz veriyordu.

"İlke olarak çoğunluğun iradesinin yanında bulunuyorum. Eğer çoğunluk önümüzdeki anayasayı kabul ederse, ben de sevinerek onlara uyum göstereceğim ve bu anayasanın kötü işlediğini gördüklerinde onu düzelteceklerini umut edeceğim. Bizler faziletli kaldığımız sürece bu bağlılık bizi asla aldatamaz ve öyle zannederim ki, tarım bizim başlıca hedefimiz olduğu sürece de hep faziletli kalırız – zaten tarım bizim başlıca hedefimiz olacaktır. Avrupa'da olduğu gibi bizler de büyük kentlerde üst üste yığılırsak, Avrupa gibi ahlaksız bir yer oluruz."

Thomas Jefferson

Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü başkanı.
Ama o, daha çok Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarı
olarak tanınıyor. Amerikan özerk yönetim sisteminin,
eyalet ve federasyon ilkelerinin yaratıcısı olmaktan başka
insan hakları savunucusu, adalet sisteminin kurucusu
olarak ve köleliğin ortadan kaldırılışında oynadığı
etkin rolle anılıyor.

Thomas Jefferson adı,
bugün özgürlükle özdeş bir anlam taşıyor.

Thomas Jefferson'ın yaşamöyküsü olmaktan çok
Amerika Birleşik Devletleri'nin
kuruluş sürecine ışık tutan bu kitap, aynı zamanda
tekerleğin bile son şeklini almadığı, tarımın, ekonominin,
bilimin, sanatın emekleme çağına olduğu 1800'ler Amerikasının
yalın bir resmini çizmektedir.

ISBN 975331806-5

www.epsilonyayinevi.com

online alışveriş: **yenisayfa**
com.tr

11.500.000 TL
11.50 YTL